

Doktori (PHD) értekezés

**Vallási és felekezeti közösségek működése lokális és regionális
színtereken**

A sajópálfalai esperesi kerület ruszin görögkatolikus közösségei

Simárszki Ádám

Debreceni Egyetem
Bölcsészettudományi Kar
Debrecen, 2022

Vallási és felekezeti közösségek működése lokális és regionális szintereken

A sajópálfalai esperesi kerület ruszin görögkatolikus közösségei

Értekezés a doktori (PhD) fokozat megszerzése érdekében
a néprajz és kulturális antropológia tudományágban

Írta: Simárszki Ádám okleveles kulturális antropológus

Készült a Debreceni Egyetem Történelmi és Néprajzi Doktori Iskolája
(Néprajz Doktori Programja) keretében

Témavezető: Dr. Bartha Elek

Az értekezés bírálói:

Dr.

Dr.

Dr.

A bírálóbizottság:

elnök: Dr.

tagok: Dr.

Dr.

Dr.

Dr.

Az értekezés védésének időpontja: 20...

Én Simárszki Ádám teljes felelősségem tudatában kijelentem, hogy a benyújtott értekezés önálló munka, a szerzői jog nemzetközi normáinak tiszteletben tartásával készült, a benne található irodalmi hivatkozások egyértelműek és teljesek. Nem állok doktori fokozat visszavonására irányuló eljárás alatt, illetve 5 éven belül nem vontak vissza tőlem odaítélt doktori fokozatot. Jelen értekezést korábban más intézményben nem nyújtottam be és azt nem utasították el.

Debrecen, 2022. augusztus 29.

Simárszki Ádám

Tartalom

1. Bevezetés	5
1.1 A kutatás célkitűzései, a kutatási terület körülhatárolása	5
1.2 A kutatás során alkalmazott módszerek	10
1.3. Kutatástörténeti áttekintés	13
1.4. Az elemzés fogalmi rendjének konceptualizációja	17
2. A magyarországi ruszinokról.....	23
2.2. A magyarországi ruszinok	24
3. A sajópálfalai esperesi kerület	28
3.1. A települések bemutatása	29
3.2. A sajópálfalai esperesi kerület központi területe.....	31
3.2.1. Sajópálfala története	46
3.2.2. Sajópálfala a 20. század első felében.....	49
4. A ruszin származású görögkatolikusok etnikai identitása	56
4.1. Ruszin nemzetiségi önkormányzat Sajópálfalán	59
5. Endogámia és exogámia kettőssége, mint a legfőbb görögkatolikus identitást megtartó erő	61
5.1. A települések sajátosságai és házassági szokásai	64
6. Vallás, identitás, vidéki imázs, a keleti szokások újjáéledése	72
6.1. Egyházi ünnepek és ezek funkciója a közösség életében	74
6.2. A ruszin búcsú, mint eddig ismeretlen keleties ünnep	76
6.3. A böjti napok és az ünnepi szokások szerepe.....	79
7. A vallásosság keleti elemeinek újjáélesztése egy görögkatolikus közösségben	83
7.1. A vallásosság keleti elemeinek újjáélesztése Sajópálfalán.....	86
7.2. Vallási konfliktusok.....	91
8. Szakrális táj	96
8.1. Szakrális objektumok Sajópálfalán	97
8.2. Búcsús hagyományok.....	101
9. Néphit	104
10. Táplálkozási szokások	106
11. A görögkatolikus vallás és a gazdálkodás kapcsolata	114
11.1. Birtokviszonyok a múltban Sajópálfalán.....	118
12. Földművelés, növénytermesztés, állattenyésztés a múltban.....	120
12.1. Földművelés	120
12.2. Állattartás	120
12.3. Növénytermesztés és határhasználat	123
12.4. A növénytermesztés napjainkban	127
12.5. A mezőgazdaság kilátásai.....	128
12.6. Általános helyzetkép az esperesi kerület településeiről	133
13. Összefoglalás	136
14. Bibliográfia	140
15. Mellékletek	158
Adatközlők	158
Statisztikai adatok.....	182
Képek és térképek.....	191
A szerző értekezés tárgyában megjelent publikációi.....	208
Az értekezés magyar nyelvű absztraktja	209
Az értekezés angol nyelvű absztraktja.....	210

1. Bevezetés

1.1 A kutatás célkitűzései, a kutatási terület körülhatárolása

A magyarországi görögkatolikusok néprajzi kutatása az utóbbi évtizedekben kiemelkedő eredményeket tud felmutatni. Azonban bizonyos görögkatolikusok lakta térségek kevésbé kerültek a vizsgálatok fókuszába. Az általam végzett néprajzi-antropológiai közösségkutatás egy ilyen terület átfogó tanulmányozását tűzte maga elé. A sajópálfalai esperesi kerülethez tartozó települések görögkatolikus lakosai egy olyan sajátos szerveződését mutatják az etnikai és vallási identitás összekapcsolódásának, amely joggal kelti fel a néprajzkutatók érdeklődését. Számomra elsődlegesen annak megértése és bemutatása a fontos, hogy a helyi közösségek esetében a vallás és az identitás fogalmakat középpontba állítva megragadjuk az etnikai és vallási identitás történelmi változásfolyamatát. Ezekben a lokális közösségben ma is erősen érzékelhető az etnikai és vallási identitás megőrzésére való törekvés. A kutatás célja elsősorban a ruszin eredetre visszavezethető görögkatolikus hagyományok feltárása, ezzel együtt pedig a terület lokális és regionális néprajzi sajátosságainak bemutatása is, miáltal a helyi közösségek működésére és ezek mozgatórugóira is fény derülhet. A helyi lakosságnak csak az adott populációra jellemző, sajátos összetételéből adódóan lehetőség nyílik a lokális identitás fenntartását szolgáló és elsősorban a vallási összetevőkből megalkotott hagyományteremtő események jellegzetességeit a néprajzi hasznosíthatóság tükrében feltárni és elemezni.

A sajópálfalai esperesi kerület területén élő görögkatolikus közösségek kutatását a középpontba állítva néhány olyan lokális identitásformáló tényező vizsgálatát is elvégezzük, amelyeken keresztül meghatározhatók a hitélet intenzitásának összetevői és az identitás kifejeződési módozatai.

A disszertáció a vallási és felekezeti közösségek működését lokális és regionális szintereken vizsgálja. Az identitásformákat és a görögkatolikus szokásvilágot, valamint az itt élők jellegzetes életmódját egy jól körülhatárolható területen, a sajópálfalai esperesi kerületben tanulmányoztam. A kutatás körülményeihez hozzá tartozik, hogy magam is a térségben élek és a görögkatolikus vallási közösséghez tartozom, és családom is őrzi a ruszin származás tudatát.

Az identitás és a vallás, valamint a közösségek működésének kérdése a kutató számára nem mindig könnyen hozzáférhető, ezért célszerű azt jól körülhatárolt, egységes szempontrendszerrel és módszerrel vizsgálható lokális terekben a kutatás tárgyává tenni.

A lokális identitásmintázatok változatossága és formagazdagsága a legkülönbébb variációkat rejti magában, ugyanakkor egy bizonyos, csak a vizsgált csoportra jellemző homogenizáció is elénk tárul. Ez a homogenizáció a terület görögkatolikus szokásvilágának az egyedi jellegzetességeként is felfogható, viszont a változatos kulturális közeg speciális együttélési formákat alakított ki a területen. A vegyes vallási felekezeti településeken tapasztalható egy kismértékű elkülönülés, elhatárolódás az egyes felekezetek között, amely bizonyos időszakokban hangsúlyosabban érvényesült.

Ezen kettősségeknek a részletekbe menő tanulmányozása a disszertáció fontos feladata. Egyfelől tanúi lehetünk egy etnikai identitásvesztésnek, amely mellett ugyanakkor egy olyan töretlen vallási identitást találunk, mely a helyi görögkatolikus kultúrának máig szerves részét képezi.

A kutatás témája: a görögkatolikus ruszin közösségek hagyományainak és identitásának komplex vizsgálata a sajópálfalai esperesi kerületben. A vizsgálat a központi területekre, főként magára a centrumra, Sajópálfalára fókuszál, mivel ezen a területen viszonylag homogén görögkatolikus ruszin szokások lelhetők fel, és mind a mai napig, ha kisebbségben, is de egy tömbben ruszin gyökerekkel rendelkező emberek élnek.

A disszertációban az alábbi kérdések megválaszolását tűztem ki célul: Milyen szerepe van a görögkatolikus egyháznak az identitás ápolásában, építésében, új közösségek létrejöttében? Milyen stratégiákat alkalmaz az egyház annak érdekében, hogy fennmaradjon a görögkatolikus közösség? Miért épülnek vissza a keleti elemek ezeken a részben görögkatolikus településeken? Miért maradtak meg egyedi szokások a településeken? Milyen vallási hagyományok maradtak meg? Milyen kapcsolatrendszer fűzi össze a településeket? Hogyan működnek a helyi közösségek? Hogyan működik az identitástudat a közösség tagjai között? A házasság, a rokonsági kapcsolatok milyen döntésekben befolyásolják az egyént? Milyen szerepe van a görögkatolikus egyháznak az identitás építésében és milyen szerepe van az intézmények megszűntetésének ezen identitás leépülésében? Hogyan fogadja a közösség mindezt?

A *sajópálfalai esperesi kerülethez*, melyen belül a kutatás megvalósult, a következő települések tartoznak: Arnót, Berzék, Eger (szervezőlelkészség), Gyöngyös (szervezőlelkészség) Emőd (szervezőlelkészség), Felsőzsolca, Hejőkeresztúr, Mályi, Sajópálfala, Sajópetri, Sajóvamos, Szirmabesenyő, Tiszaújváros. A vizsgálat a filiákra és a szervezőlelkészségekre csak érintőlegesen terjed ki.

A központi terület Sajópálfala centrummal viszonylag homogén és jól vizsgálható, ennek a területnek a kiemelt vizsgálata és főként a centrumra való összpontosítás képezi a disszertáció meghatározó részét. A sajópálfalai esperesi kerület területén egyrészt megtalálható az

asszimilálódott őslakos görögkatolikus ruszinság, bár a legtöbb településen ma már számszerű kisebbségben, másrészt viszont a települések ma is jórészt a görögkatolikus vallás szervezőelvei mentén működnek, mint pl. Hejőkeresztúr, Sajópálfala vagy Sajópetri vallási közössége. Ezek a települések a nagyszámú görögkatolikussá vált helyi roma lakosság révén tudták fenntartani a görögkatolikusok dominanciáját. Az esperesi kerületben jelen van a Cserehátról leköltözött görögkatolikusság is, amely egy más felekezetű közösségben (evangélikus, római katolikus, református,) vált külön részévé a településeknek. Később Arnót és Szirmabesenyő példáján elemzem ezt a folyamatot. Az ide érkezett görögkatolikusság több településről kovácsolódott össze és alakított ki, ha kisebbségben is, de domináns szerepet a felekezeti megoszlásban és a települések életében. Az esperesi kerületben új közösségek létrejötte is megfigyelhető. Tiszaújváros, Arnót, Mályi csak nemrég váltak parókiává, és a szervezőlelkességek is jó úton haladnak ebbe az irányba. Mindenütt, de főként a régi nagy múltú közösségekben megfigyelhető a görögkatolikusság számarányának csökkenése a nagyfokú elvándorlás és a népességfogyás következtében.

A kutatás túlnyomórészt az esperesi kerület magterületére irányul, melyhez a következő települések tartoznak: Sajópálfala, Sajóvámos, Arnót, Felsőzsolca, Sajópetri, Szirmabesenyő, Hejőkeresztúr. Ezen területen a szokások homogénnek tűnnek, és a görögkatolikus vallású, ruszin származású emberek életmódja is egyedi vonásokkal rendelkezik és szoros kapcsolatban van a központtal, Sajópálfalával.

A néprajzi-antropológiai elemzés rövid történeti áttekintéssel és a görögkatolikus közösségek bemutatásával kezdődik, a tágabb történeti összefüggésrendszer megismertetését célozva. Ezt követően térek rá az etnikai identitás és a vallás kapcsolatának szisztematikus elemzésére, valamint a helyi szokások és életviteli stratégiák ismertetésére.

A vizsgálatba vont helyi lakosság identitás elemeit, a településekre jellemző sajátosságokat részletesebb vizsgálat alá vonom a múlt és a jelen vonatkozásait egyaránt érintve. A mai folyamatok egyik markáns jellemzője a keleti elemek újjáéledése, majd azok intenzitásának csökkenése, folyamatos változása. Ezek a keleties hatások az egyes közösségekben eltérő módon vannak jelen és nem azonos mértékben gyakorolnak hatást a lokális közösségekben élőkre. Részletező elemzésük kiemelten fontos feladata a disszertációnak, hiszen a vallási élet folyamatos változását lehet általa megjeleníteni.

Mivel a sajópálfalai esperesi kerületben élő görögkatolikusságra egy közösségként tekintünk, a kutatás során fontos volt a közösségi identitásnak, mint az esperesi kerületre jellemző sajátosságnak részletes tanulmányozása. A kutatási eredményei arra utalnak, hogy a változás és a modernizáció sebessége szemmel láthatóan hatást gyakorol a közösség

mindennapi életére, szokásvilágának és identitásának a változására. „*A falu, az első világháború előtti korszakban lakóinak munkahelyi, települési, művelődési és közigazgatási közössége volt, szemben a mai faluval, mely a legtöbb esetben csak lakóközösség.*”¹ Egyed Ákos megállapítása a vizsgált közösségek esetében egyértelműen érvényesnek tekinthető, még ha az az egyes települések esetében eltérő mértékben is van jelen.

A sajópalfalai esperesi kerületben élő görögkatolikusok esetében az etnikai identitás a korai nyelvi-kulturális asszimiláció következtében sajátos módon csak a származástudat fennmaradása és tudatosítása révén van jelen, magához a ruszin kultúrához kizárólag az ahhoz kapcsolódó görögkatolikus vallási identitás köti őket. Ez a jelenség bizonyos értelemben eltéréseket mutat más hazai görögkatolikus közösségektől. Az egyedi jellegzetességeket mutató és zárt görögkatolikus közösségek vallási szokásai az esperesi kerületben homogénnek tűnnek, köszönhetően a centrum terület Sajópálfala évszázadokra visszanyúló erős hatásának.

A térség vallási központja a könnyező kegyképéről is híres zarándokhely Sajópálfala. Kegyetemplommal, monostorral, zarándokházzal, lelkigyakorlatos házzal is rendelkezik, emiatt a nemcsak térségben élő görögkatolikusság számára fontos kultúra és identitásmegegyező település. Ma is meghatározó kisugárzása van a környék görögkatolikus lakosságára.

Sajópálfala esetében az etnikai táj, mint szakrális táj jelenik meg, és hangsúlyosan van jelen a vallás tájtelítő eleme.²

A szakrális építmények, valamint a kőkeresztek a legfeltűnőbb tárgyi jelek az ideérkező idegenek számára. Ezek a települések minden részén megtalálhatóak és szakrális hálóként is szolgálnak. Észrevehető a görögkatolikus vallás térbeli szimbolikus erősödése, intézményeinek differenciáltabb szerveződése, mely szándékai szerint a gyökereihez szeretne visszatérni. Megfigyelhető, hogy a görögkatolikusok számaránya az egyes településeken csökkenő tendenciát mutat, és az említett törekvések sem mindig tűnnek célravezetőnek. Tanúi lehetünk az elnéptelenedő Cserehát ősi görögkatolikus közösségei megszűnésének. Ezzel szemben láthatjuk az esperesi kerületbe letelepedett volt csereháti, abaúji lakosok szokásainak keveredését, és asszimilálódását.

Megfigyelhető, hogy azokon az egykori ruszinok lakta településeken, ahol mára már kisebbségbe került a görögkatolikusság, az élet szervezőelvi mégis a görögkatolikus valláshoz kötődve jelennek meg a mindennapokban. Az erős kisugárzású szakrális terek jelenléte minden felekezetre hatással van ezeken a településeken.

¹ Idézi: Gagy József 2007:59.

² Keményfi 2004:41.

A sajópálfalai esperesi kerület központi része, viszonylag egységesen a Sajó folyó völgyében terül el, kivételt képeznek a szervezőlelkészségek és Tiszaújváros. Az esperesi kerület viszont nem foglal magába olyan görögkatolikus közösségeket, mint pl. (Múcsony, Görömböly)³, melyeknek kapcsolata évszázadokra nyúlik vissza a központtal, Sajópálfalával.

Fontos kérdés annak tisztázása, hogy milyen hatást eredményez ez a falvak közötti kapcsolat a vallási élet terén, és hogyan lehet ezt egységes vizsgálati keretben értelmezni. Meglátásom szerint a görögkatolikus lakosságra egységesen jellemző szokásvilág biztosíthatja ezt a vizsgálati keretet a probléma feltárásában és értelmezésében.

Fontos lehet a térségre jellemző egyedi szokások vizsgálata, valamint annak kérdése is, hogy miért ilyen homogén és egységes ezeken a településeken a görögkatolikus lakosság világképe. Ebben valószínűleg a rokoni kapcsolatok is nagy szerepet játszanak.

A lokális közösségek részletes ismertetésén során olyan települések kerülnek bemutatásra, melyek a nyugati és keleti kereszténység ködös és bizonytalan, ellentmondásos és feszültségektől, konfliktusoktól sem mentes határától nem messze, Magyarországon, Borsod-Abaúj-Zemplén megyében helyezkednek el. Ezeken a területeken a török idők utáni betelepedés során vallási átmeneti csoportok jelennek meg, és több településen is megjelenik az idegenhonos allochton⁴ lakosság. Az ő beköltözésük máig elevenen él a helyiek emlékezetében.⁵ Ez ugyan közös jellemző, de a helyi a szokások és a vallási élet vonatkozásában is eltérő mintákat követnek.

Sajópálfala és az esperesi kerület településeinek görögkatolikus lakossága etnikus közösséget alkot. A helyi görögkatolikusok identitásában a vallási összetevő a meghatározó, ez kapcsolódik össze az eltérő származás tudatával. Miután a betelepült ruszinok nyelve mára teljesen elveszett, a helyiek nemzeti hovatartozás tudata magyarként azonosítja magát a lakosság túlnyomó részénél.

Az akkulturáció⁶ számottevő mértékben hatással volt az itt élő közösségekre. A sajópálfalai esperesi kerület településeire betelepült, nagyrészt ruszin lakosság „*kulturális kontaktusok*

³ Sajópálfala élénk kapcsolatokat ápolt és ápol mind a mai napig Múcsonnyal és Görömböllyel. A sajópálfalaiak gyakran ezen két településről választottak maguknak házastársat és ez fordítva is igaz. Saját gyűjtés: Tamásné közlése 2012.

⁴ „Allochtonnak tekinthetünk minden olyan szórványközösséget, amely kulturális emlékezetében, történeti narratíváiban még őrzi az eltérő etnikus és kulturális közegbe való telepítés vagy letelepülés tényét, körülményeit. Autochton ezzel szemben az a szórványközösség, amely emlékezetében, identitásnarratíváiban az elsőbbség, törzsszerűség konstrukcióit forgalmazza.” Ilyés 2005:145.

⁵ Keményfi 2004:56–57.

⁶ Az akkulturáció egy adott kultúrának más kultúrával való érintkezése során bekövetkező változása, ahol társadalmi csoportok (népek, közösségek, egyének) a másik kultúrával való érintkezés révén átveszik annak kulturális elemeit és megváltoznak. Ilyés 1998.

révén kapcsolatba került” az itt élő magyarokkal, „amelytől különböző értékeket, szokásokat, viselkedési normákat, nyelvi elemeket, kézműves és agrártechnikákat, intézményeket, mentalitást vett fokozatosan át és beépítette azokat saját kultúrájába. Ez még nem jelentette akkor a teljes beolvadást, de végül elvezetett az asszimilációhoz.”⁷

1.2 A kutatás során alkalmazott módszerek

A vizsgált települések részletekbe menő kutatásában óriási segítséget nyújtottak az adatközlők: a települések polgármesterei, valamint a sajópálfalai esperesi kerület területén élő görögkatolikus parókusok és a helyi lakosok.

Mivel a ruszin származású emberek közösségének magam is tagja vagyok, ez egyfelől a kutatási célok megvalósítása során előnynek mutatkozik, hiszen a közösségben élve, belülről ismerem annak életét. Ugyanakkor módszertanilag fennáll annak a veszélye, hogy a számomra magától értetődő, természetesnek tűnő események és folyamatok esetében nem tudom a kellő távolság hiányában azt az olvasó felé megjeleníteni. Erre a helyzetre a terepmunka folyamatában végig tudatosan figyeltem, hiszen a kutatói szerep és az adott kultúrában élő „benszülött” szerep közötti ellentmondás folyamatos reflexivitást igényelt.

Vizsgálatom a XVII. században betelepülő, allochton eredetű lakosság mindennapi interakciói során megfigyelhető eltérő vallási identitásának bemutatását tűzte ki célul. Ennek megismerése révén a görögkatolikus közösség eltérő szokásvilágának sajátosságait szeretné megragadni a felülről jövő intézkedések közösségre gyakorolt hatásainak tükrében.

A vizsgált közösségek esetében az etnikai és vallási identitást csak együtt lehet tanulmányozni, mert itt a sajópálfalai esperesi kerület területén napjainkban a kettő teljesen egybeesik. Ennek ellenére fontos kiemelni, hogy az egyes települések lakosságának tudatában ez sokféleképpen és eltérő módon realizálódhat. Erre a későbbiekben részletesen visszatérek. Az erős vallási identitással, vagy ennek látszatával rendelkező településeken élők elsősorban magyarnak vallják magukat, bár az esperesi kerület területén többen vallották magukat a magyar mellett ruszinnak is, azonban az etnikai identitás nem jelentkezik számottevően a településeken. Ennek ellenére több településen ruszin önkormányzat működik. Sajópálfalán a magyar mellett 52 fő vallotta magát ruszinnak 2016-ban⁸. A magukat ruszinnak vallók száma

⁷ Illyés 1998.

⁸ Fekete 2016-2019.

2018-ra csökkent, kis mértékben ugyan, de ekkor már csak 41 fő volt. Ez a szám napjainkban ismét növekedő tendenciát mutat. Az egykori ruszinok görögkatolikus vallási identitása azonban nem mutat ilyen ingadozásokat, az mindenütt töretlennek tűnik. Fentiek tükrében a vizsgálat tárgyát a sajpálfalai esperesi kerületben élő ruszin származású emberek közössége képezi.

Látható az is, hogy a görögkatolikus egyházak stratégiájában egyre jobban fellelhető a keleti elemek visszatartása a közösségek számára. Úgy vélem, egy újfajta ruszin görögkatolikus identitás van kialakulóban, mely a múlt szokásvilágából táplálkozik és a visszatartott elemekkel egybeforrva jelenik meg, azok szinkrézist alkotnak. Ez a tendencia, azonban a 2020-as évtized végére megtorpanni látszik. A későbbiekben részletesen igazolom ezt a feltételezést.

A helyi közösségek egymáshoz való viszonya, a társadalmi környezet meghatározó hatása az elmúlt háromszáz év eseményeire, valamint az etnikai különbség hangsúlyos szerepének megmutatása egyaránt elengedhetetlen a folyamatok megértéséhez. Ezért kutatásom egyszerre irányult a történeti folyamatok (diakronikus) és a jelen viszonyainak (szinkron) feltárására.

A jelen helyzet elemzéséhez ismernünk kell a görögkatolikus közösség helyi történetének minden aspektusát, mely a kutatás szempontjából releváns kép kialakítását teszi lehetővé. A kutatás tárgyának komplex voltából következően nehezen megközelíthető a vizsgált entitás. A kutatás eredményessége érdekében a néprajzi megközelítést társítottam a társtudományok módszertani eljárásaival.

Elsődlegesen a történettudomány és a kulturális antropológia módszertani segítségét vettem igénybe, melyek révén átfogó képet lehet kapni a mai viszonyokról. Az interdiszciplináris megközelítési mód elengedhetetlen a vallás és az identitás kapcsolatának feltérképezéséhez, valamint a közösségek működésének megértéséhez is.

A vizsgálat részt vevő megfigyeléssel, valamint félig strukturált interjúkkal és strukturálatlan interjúkkal történt. Vezérfonal interjút a következők módszertani megfontolások miatt nem alkalmaztam. Ezen interjútechnika esetében fennáll annak a veszélye, hogy az előzetes külső struktúrából adódóan nem juthatunk heurisztikus eredményekre, az így előállított szövegrészek csak előzetes feltevéseink illusztrálására, és nem bizonyítására alkalmasak.⁹

Interjúalanyaimat azon személyek közül válogattam, akik a sajpálfalai esperesi kerület központi területén belül élnek. Az interjúk során 24 személy került megkérdezésre.

Az interjúalanyok kiválasztásánál, bár teljes reprezentatívitásra nem törekedhettem, de figyeltem arra, hogy minden korosztály képviselve legyen, és a felekezeti megoszlásra is

⁹ Kovács Éva 2007.

figyelemmel voltam. A két domináns felekezet, a görög és római katolikus egyház tagjai is képviseltetik magukat a megkérdezettek között, valamint a református és az evangélikus gyökerekkel rendelkezőket is bevontam a vizsgálatba. Olyanok is szerepelnek a megkérdezettek között, akik nem gyakorolják a vallásukat. Fontosnak tartottam, hogy munkámban interjúrészleteket helyezzek el, amelyeket részletesen elemzek is.

A kutatás során mindig szem előtt tartottam azt a tényt, hogy a kutatott kultúra alanyai megértő létmódban vannak saját magukkal. A kultúra leghitelesebb képviselője az a kultúrában élő személy, aki az interjú során szöveget alkot a kultúráról a saját értelmezési keretein belül. A kutató ezt a szöveget interpretálja egyfajta megkettőződéssel, amelyben már a kutató értelmezése is benne van, így egyfajta „keverék” szöveg keletkezik, amely megpróbál hiteles képet adni a folyamatokról.

Az interjúalanyok kormegoszlása tudatosan egyenetlen eloszlást mutat. A mintában felülreprezentált az idős korosztály aránya. A huszonnégy személyből több 85 év feletti, ők segítettek a legtöbbet a mai folyamatok megértésében, mert ők éltek már a szocializmus előtti időkben is, és korukból adódóan jó rálátásuk van a folyamatokra mind a múltban, mind a jelen helyzetben. Ezen idős generáció tagjai közül néhányan még a helyiek által „tót”-nak nevezett nyelvet is értik. Az élettapasztalatuk és tudásuk megkerülhetetlen információkkal látja el a kutatót.

Az interjúalanyok egy része házassági és rokonai kapcsolatai révén több az esperesi kerületben található településre vonatkozóan rendelkezik ismeretekkel. Az egyik interjúalany sajóvámosi, aki Arnóra ment férjhez, de az édesanyja Sajópálfaláról származik. Ezért három lokális közösséget is belülről ismer. Az ő bevonására azért volt szükség, hogy a települések más településekhez fűződő kapcsolatviszonyait is vizsgálni tudjuk.

Kutatásom során törekedtem a recens életvilág jelenségeinek terepmunka révén történő feltárása mellett, a vizsgált lokális társadalmak múltjának megismerésére is. Átfogó levéltári kutatásra nem volt lehetőségem, de a sajópálfalai görögkatolikus egyház házassági anyakönyveit szisztematikusan feldolgoztam (1801-2021). A nem nominatív vizsgálat arra irányult, hogy a vallási és települési endogámia és exogámia trendszerű folyamataira fény derüljön. Ezentúl hasznosítottam a történeti-statisztikai forrásokat, összeírások és népszámlálások adatsorait is. Fontos forrás volt az Egyházi sematizmusok szisztematikus feldolgozása, amelyek lehetővé tették, hogy abeköltözés időszakától nyerjünk történeti adatokat a települések vallási közösségeire vonatkozóan.

A vizsgált közösségekre is érvényes az alábbi megállapítás: *„közismert jelenség, hogy a*

vallás a maga hagyományai révén egy etnikai közösség megtartó ereje lehet.”¹⁰ Ennek hangsúlyozása azért is fontos, mert a környező falvakkal ellentétben a Sajópálfalai esperesi kerületben egy vallásilag és magatartási minták tekintetében is sokkal homogénebb összetételű csoporttal állunk szemben, melynek identitása eltér a környező települések más felekezetű lakosságának identitásától. Ennek beható elemzése elengedhetetlen a dolgozat eredményeinek bemutatása során. A vizsgálatba vont települések etnikai, kulturális jegyeinek néhány jellegzetességét, mint a környéken sajátos mikroközösséget alkotó entitást mutatom be.

1.3. Kutatástörténeti áttekintés

Az empirikus kutatás sikeres megvalósíthatóságának egyik alapfeltétele a rendelkezésre álló szakirodalmi háttér szisztematikus számbavétele. Miután komplex problémakör vizsgálatáról van szó, a szakirodalmi háttér felkutatása során több tudományterület vonatkozásában kellett tájékozódni. Elsődlegesen a néprajztudomány eredményei azok, amelyek döntő jelentőséggel bírnak a vizsgált kérdéskör feltárása és elemzése szempontjából. A görögkatolikusok történetére, lokális viszonyainak történeti szempontú bemutatása ugyancsak kulcsfontosságú dimenziója a szakirodalmi háttér alkalmazásának. Külön egységet képez a lokális viszonyokat bemutató tudományos eredmények szemrevételezése, ez azonban a terület kutatlanságából következően nem mutat számottevő tudományos megközelítést.

A szakirodalmi háttér összeállítása során több szinten kerültek a kutatási eredmények az érdeklődésem előterébe. A vallási néprajzi kutatások főbb megállapításainak megismerése a téma feldolgozhatósága és értelmezhetősége miatt megkerülhetetlenek voltak. Így kerültek a népi vallásosság különböző összetevőit a népszokásokat, a térhasználatot, a búcsújárást stb. feldolgozó munkák. Ezek nem kizárólag a görögkatolikus felekezetre vonatkozó megközelítések.¹¹

Ugyanakkor a görögkatolikusokra vonatkozó kutatási eredmények nem kizárólag a néprajzi kutatás által feltárt eredményekre irányulnak, hanem a kérdés társadalomtörténeti, nyelvészeti, művészettörténeti és helytörténeti vonatkozásai is megkerülhetetlenek voltak. Ezek részletes bemutatása nem tűnik ebben a rövid kutatástörténeti összefoglalóban indokoltnak. Az egyes fejezetek megállapításai során történik meg a kutatási eredményekre való hivatkozás.

¹⁰ Bartha 1984:99.

¹¹ Bálint-Barna 1994.

A nemzetközi kutatás mind a kelet-európai ruszinok¹², mint a térségben élő görögkatolikusok¹³ vonatkozásában igen kiterjedtnek mondható. Különösen a kommunista hatalmi rendszer összeomlását követően váltak egyre szélesebb problémakört érintővé a kutatások. Az alábbiakban csak a nemzetközi szakirodalom meghatározó munkáira térek ki, elsősorban azokat kiemelve, amelyek a saját kutatásom szempontjából is relevánsnak tekinthetők. A kutatási eredmények számbavételénél nagyon nehéz megtalálni azokat a markáns irányzatokat, amelyekből kirajzolódik a kutatási irányok sokfélesége, módszertani és elméleti változatossága. Miután Kelet-Európában a kommunista hatalmi rendszer vagy kiiktatta, vagy marginalizálta a görögkatolikus egyházak tevékenységét, érthető módon az 1990 utáni időszak tudományos kutatását ez a problémakör uralja.¹⁴ Emiatt jelentős számban születnek önálló könyvek és átfogó tanulmányok, amelyek a különböző térségekben a görögkatolikus egyház helyzetét, üldözésének történetét, majd a rendszerváltást követő újjáéledés folyamatát helyezik vizsgálatuk középpontjába.¹⁵ A történeti szempontú megközelítések mellett utalni kell azokra a munkákra is, amelyek a nemzeti identitás és a görögkatolikus vallás kapcsolatát helyezik a középpontba, így ezek a tanulmányok az ukrán¹⁶, a ruszin¹⁷, a lengyel¹⁸, a szlovák¹⁹ és a román²⁰ görögkatolikus közösségeket vizsgálják a nemzeti diskurzus kontextusában. Kiemelendő a nemzetközi kutatások köréből Agnieszka Barszczewska lengyel történész munkája²¹, amely eddig nem vizsgált módon a ruszin és moldvai csángó népcsoportot állítja vizsgálódásai középpontjába. Eredeti felvetése szerint a XIX. század utolsó harmadában hasonló volt az a gazdaság-földrajzi környezet, történelmi helyzet, kulturális beágyazottság, társadalmi motiváltság, amiben a két általa vizsgált etnikai csoport élt. A hasonló kinduló pont ellenére teljesen eltérő utat járt be a két etnikai csoport a

¹² A ruszinok történeti kutatásában kiemelkedő szerepet játszik a Kanadai Toronto Egyetemen működő Magocsi Paul történész. Lásd: Magocsi 1978, Magocsi 1995, Magocsi 1997, Magocsi 2006., Magocsi-Pop 2002.

¹³ Babjak 1995-220., Bontenau 1994., Bontenau 1997.

¹⁴ Pospelovsky 1984., Pospelovsky 1988. Sanders 1981., Johnston 1993., Coranic 2021.,

¹⁵ Átfogóan a térségről: Geiger 2000.

¹⁶ Kobryn 2020., Himka 1982., Himka 1986., Himka 1998., Himka 1999., Budurowycz 1997., Budurowycz 2002., Knudson 1995.

¹⁷ Slivka 1974., Rusinko 1996., Rusinko 2003., Makapa 1993.

¹⁸ Prizel 1998.

¹⁹ Letz 2007., Šturák é.n.

²⁰ Bucur 1996., Bucur 2007., Ovidiu 2013., Cârja 2016., Keleher 20014., Câmpeanu 2010., Podea 1999.

²¹ Barszczewska 2011. Köszönettel tartozom Pozsony Ferencnek, hogy erre a fontos munkára felhívta a figyelmemet. Barszczewska könyve segített abban a felismerésben, hogy a kutatásom szempontjából a moldvai magyarok olyan allogén, vallási, nyelvi, kulturális, etnikai közösséget alkotnak, amely sok szempontból hasonlóságot mutat az általam vizsgált közösséggel. Lásd: Pozsony 2005.

nemzetté válás útján. Míg a ruszinok esetében öntudatos, a nemzeti lét megteremtéséért küzdő kisebbség lett, addig a moldvai csángók nem tértek erre az útra, hanem a sorsába belenyugvó, fokozatosan asszimilálódó közösséggé váltak. Barszczewska a kárpáti ruszinok nyelvének, kulturájának és identitásának változását egy tágabb kontextusban vizsgálta: az átmenet fázisaiban, amely a kulturális identitástól az etnikai azonosságtudaton át a nemzetté váláshoz vezet.

A görögkatolikusokra vonatkozó magyarországi néprajzi kutatás az utóbbi évtizedekben jelentős eredményeket tud felmutatni. Ennek bemutatása során röviden utalok azokra a főbb tematikus egységekre, amelyek meghatározóak a néprajzi vizsgálatokban, de a kutatás lokális vonatkozásainak kiemelése is fontosnak tűnik.

Az egyik markáns kutatási megközelítés a lokális közösségekre vonatkozó átfogó néprajzi vizsgálat. Bartha Elek komlósikai kutatásai jelentették az első mérföldkövet, amikor is egy egykori ruszinok lakta településen vizsgálta komplex megközelítéssel a görögkatolikus vallási életet.²² A mintaadó megközelítésmód inspirálta a további szisztematikus vizsgálatokat. Petercsák Tivadar a hegyközi terepismeretét segítségül hívva Filkeháza szokásrendszeréről tett közzé kismonográfiát.²³ Bartha Elek tanítványai pedig ugyancsak lokális szintereken tárták fel a görögkatolikus szokáshagyományokat. Magyarai Márta²⁴, Cservényák László és Pilipkó Erzsébet²⁵ munkái eltérő térségekben élő görögkatolikus közösségeket vizsgáltak (Nyíracsaád, Salánk, Nyírcsaholy). Juhász Éva munkája a hodászi roma görögkatolikus közösség bemutatását vállalja magára²⁶. Disszertációm, ehhez a kutatási irányzathoz köthető.

Vannak olyan vizsgálatok, amelyek tágabb térség görögkatolikus hagyományait kívánják feltárni. Ilyés Zoltán a Csíki medencében²⁷, Simon Zoltán Maros megyében²⁸, Oláh Sándor a Székelyföldön²⁹ Győrfy Eszter Székelyföld és Moldva határáán végzett kutatásokat a görögkatolikusokra vonatkozóan. Ugyancsak számottevő vizsgálati eredmény született a görögkatolikus népelet több tematikus egységére vonatkozóan. Az ünnepi szokások³⁰, a

²² Bartha 1980.

²³ Petercsák 1985.

²⁴ Magyarai 1992, Magyarai 1994, Magyarai 1996, Magyarai 1997.

²⁵ Pilipkó 1994, Pilipkó 1996, Pilipkó 1997a, Pilipkó 1997b.

²⁶ Juhász Éva 2000.

²⁷ Ilyés 1998, Ilyés 2000, Ilyés-Pusztai 1994.

²⁸ Simon 2005.

²⁹ Oláh 1993.

³⁰ Bartha 1987, Bodnár 1991b, Sasvári 1996b.

szentelmények, a nagyböjt és a húsvéti hagyománykör³¹, a görögkatolikus identitás³², identitásváltás, a keleti keresztény hagyományok újjáélesztése³³, vallási-etikai feszültségek³⁴ vizsgálata.

Jellegzetes vizsgálati irány az etnikai táj, az etnikai tér kutatása, a szakrális táj kutatása. Elsődlegesen Keményfi Róbert és Bartha Elek nevéhez kötődik a görögkatolikus hagyomány újszerű megközelítése.³⁵

Néhány átfogó – a lokális megközelítésen túllépő – monografikus feldolgozás is született a görögkatolikusok néprajzára vonatkozóan. Itt Bartha Elek szintetizáló munkáira hivatkozhatunk elsődlegesen.³⁶

Röviden utalnunk kell azokra a történeti³⁷, egyháztörténeti,³⁸ művelődéstörténeti³⁹ és helytörténeti kutatásokra⁴⁰, amelyek ismerete nélkülözhetetlen a néprajzi adatok értelmezői kontextusának megteremtéséhez.

A sajópálfalai esperesi kerület falvairól írt szakirodalomra is ki kell röviden térni. Ezek alapján hasonlíthatjuk össze a folyamatok eltérő lokális alakulását, és a mikrokörnyezet társadalmainak finom részleteibe is betekintést nyerhetünk. A sajópálfalai könnyező kegykép történetéről és a sajópálfalai irmologionról írott tanulmányokat is felhasználtam munkám elkészítése során. Az esperesi kerület központjának, Sajópálfalának a történetét mindeztáig nem írta meg senki. Eddig néhány szakdolgozat és tanulmány született, melyek főként a görögkatolikusággal és a könnyező kegykép történetével, valamint a sajópálfalai irmologionnal⁴¹ foglalkoztak. Az irmologion tulajdonképpen egy énekeskönyv, amely a görögkatolikuság dallamvilágát

³¹ Bodnár 1993, Kisfalusi 2000, Magyarai 1992, Magyarai 1996.

³² Bartha 1996b, Bodnár 1991a, Szabó 1999, Ilyés 1998, Ilyés 2000, Pilipkó 1996., Pusztai 1997.

³³ Magyarai 1994, Szabó 2000., Szabó 2004.

³⁴ Oláh 1993, Pilipkó 1997a, Geszti 2000.

³⁵ Bartha 2000, Keményfi 1996, Keményfi 1999, Keményfi 2000a, Keményfi 2000b, Bartha Elek 1998a, Bartha 2017, Dobosy 1991.

³⁶ Bartha 1989, Bartha 1992, Bartha 1999a, Bartha 2017, Lásd még Sasvári 1996., Szabó 2008.

³⁷ Bonkáló 1996, Hattinger-Klebkó 1998, Hodinka 1910, Hodinka 1998, Kacsinkó 2012, Paládi-Kovács 1984, Pirigyi 1990, Pirigyi 1991a, Udvari 1985, Udvari 19991., Veres 1984. Pusztai 1994.,

³⁸ Cserbák 1986, D. Molnár 19993, D. Molnár 1995, D. Molnár 1999, Kárpáti 1985, Kisfalusi 1995, Udvari 1990, Zsíros-Zsírosné 1996., Pusztai 2002.

³⁹ Pirigyi 1998, Pirigyi 1999, Sasvári 1977, Sasvári 1984.

⁴⁰ Baán 1996, Baán 1997, Baán 1999, Pirigyi 1987, Pirigyi 1993, Udvari 1990, Udvari 1997, Véghseő é.n.

⁴¹ „Kevesen tudják, hogy a magyarországi görögkatolikuság legrégebbi kottás énekeskönyve Sajópálfaláról származik, 1755-ös dátummal. Kézrel másolta azt Fekete (Fetko-Csarni) János kántor, Sajópálfalván.” Dr. Bubnó Tamás (A Sajópálfalai Görög Katolikus Egyházközség weblapja) <http://www.sajopalfala-gorkat.borsodweb.hu/> Utolsó letöltés ideje: 2019.02.07.

tartalmazza.⁴²

Kutatómunkám során a sajpóálfalai parókián elérhető görögkatolikus anyakönyveket is tanulmányoztam, melyek a kutatás szempontjából elengedhetetlenek. Sajnos a források a tények és a személyes elbeszélések nem mindig fedik egymást, ezért a mélyreható vizsgálat szinte mindig elengedhetetlen, és nagyon sokat segít a tisztán látás érdekében a társadalmi emlékezet és a kategorizáció kérdéskörének figyelembe vétele.

A dimenziók megfelelő kombinációja komoly eredményekre vezethet. Ezek tanulmányozása segített abban, hogy sokkal érzékenyebbé váljak a probléma megközelítése iránt. Saját kultúrámmintegy függőként tartok el fontos részleteket, de bízom benne, hogy sikerült elvonatkoztatnom, és ezáltal feltárult előttem ezen kultúra mélystruktúrája. Születésem óta a településen élek, tehát részt veszek a közösség mindennapjaiban és a szent liturgiát is látogatom gyermekkorom óta. Antropológiai és néprajzi tanulmányaim nagy segítségemre voltak a problémák megértésében és ezért könnyebben átlátom a közösségben lejátszódó folyamatokat.

A jelen helyzet megértéséhez ismernünk kell azokat a társadalmi folyamatokat, amelyek a településeket mai életét befolyásolják, mivel a közös múlt és a származástudat egygyé kovácsolja a települések görögkatolikus lakosságát.

1.4. Az elemzés fogalmi rendjének konceptualizációja

A vizsgált kérdéskör értelmezéséhez szükséges az elemzés fogalmi rendjének kialakítása. A kutatás során használt kulcsfogalmak: a közösség⁴³, felekezeti közösség, részközösség, identitás⁴⁴, valamint az ebből levezethető idegen etnikum⁴⁵ és etnicitás konceptualizálása megkerülhetetlen.

⁴² Kárpáti 1984:171.

⁴³ A közösség ebben a speciális esetben a közösségi viszony. „A közösségi viszony lényegében megértés és egyetértés, kölcsönös és közös érzület, amely összetartja az egyének adott körét.” (Farkas 194) Fontos megjegyezni, hogy a közösség fogalmi meghatározása, jelen esetben csak az esperesi körület görögkatolikus lakosságára vonatkozik.

⁴⁴ Az identitás az egyén pozitív önazonossága. Pankucsi 2006:85.

⁴⁵ Jelen esetben az idegen etnikum a ruszinság. Idegen: az idegen az ismeretlen és az ismerős közötti átmenet. Biczó 2004:56.

A lokális közösség jelentése: helyi, helyben lakó kisközösség, amelyet egyszerre tudunk egy mélyebb, behatóbb vizsgálat alá vonni, vagy egy részközösség⁴⁶, mely több településen sajátos zárt szokásvilággal rendelkezik. Jelen esetben a görögkatolikusságot tekintem ilyen részközösségnek, amely felekezeti különállásával egy-egy településen kisebbségben is megőrizte identitását és hagyományvilágát.

A sajpálfalai esperesi kerületben a településeken átívelő ruszin görögkatolikus identitás mind a mai napig meghatározó és egy közösséggé kovácsolja a térségben élőket, ugyanakkor a vizsgált területen élőkről nem beszélhetünk már úgy mint ruszinokról, hanem csak mint ruszin származású emberekről. *„Az identitás jelensége azon jelenségek közé tartozik, mely az egyik legfontosabb pszichikus közvetítő konstrukció az egyén és társadalom között. Így beleillik abba a sorba, melyet a szocializáció, a normák, a társadalmi szerepek adnak, vagyis melyek az egyén és a közösség közötti közvetítéseket segítik elő.”*⁴⁷ Az identitás latin eredetű szó, jelentése azonosság.⁴⁸ *„A vallásnak az identitás szerkezetében elfoglalt hangsúlyosabb szerepét egy tradicionálisabb kulturális szint jellemzőjének tartjuk, amelyben a nemzeti etnikai összetevőknek kisebb tér jut.”*⁴⁹

Az identitás megnyilvánulásának három fő szintje a nyelv, a kultúra és a származás. Jelen esetben a vallási identitás a domináns, amely a kulturális identitás része, de mivel a településen még a múlt század elején is főként a magyartól eltérő nyelven történt a kommunikáció, ezért az etnikai és kulturális identitás, valamint az asszimiláció kérdésköre is vizsgálatra szorul.

Az etnikai identitás itt kizárólag a ruszin eredet miatt jöhet szóba, és kevert identitásként jelenik meg a településen. *„Kettős identitásról nem beszélhetünk, mert tagadja a homológiát, amely bármely identitás konstrukcióhoz kötődő identitás lényege.”*⁵⁰

*„A görög ethnos szó már tartalmazza az idegenszerűség megállapításának jelentését is.”*⁵¹ Az etnicitás társadalmi viszonyokban való jellegzetességként meghatározott értelmezése nagyon fontos és elengedhetetlen. Az etnikus identitás jelentése a következő: közös származástudat, szociokulturális kölcsönösség, amely az öndefiníció és a másoktól való eltérés

⁴⁶ Részközösségnek nevezhető jelen esetben azon görögkatolikus allochton közösség, amely nagyszámú domináns egyéb felekezet mellett évszázadok óta őrzi ruszin görögkatolikus hagyományait, és felekezeti endogám házasodási formái révén a mai napig eltérő sajátosságokkal rendelkezik.

⁴⁷ Csepeli 1999:515.

⁴⁸ <https://hu.wikipedia.org/wiki/Identit%C3%A1s> Utolsó letöltés ideje: 2016.03.02.

⁴⁹ Barna 1996:209.

⁵⁰ Biczó 2004:97.

⁵¹ Biczó 2004:97.

meghatározására épülő kollektív azonosságtudat mentén rajzolódik ki. Az anyanyelv ezek ismeretében nem lehet az etnicitás kizárólagos kijelölője. Bár nagyon fontos, de vannak esetek, amikor a vallás jelöli ki az etnicitást, és sorolja egy kategóriába az etnikumot.⁵² Esetünkben a sajópálfalai esperesi kerületben élő ruszin származású emberekre ezen megállapítások fokozottan érvényesnek bizonyulnak.

Az identitásról szóló szakirodalom tanulmányozása is fontos tanulságokkal szolgált. Biczó Gábor „Az idegen” című könyve és Oláh Sándor Magyargörögkatolikus románok című tanulmánya is sok információval látott el abban a kérdésben, hogy az identitás elemei hogyan fejeződnek ki és milyen erővel bírnak a helyi lakosság számára. A gazdálkodási szokások és stratégiák ismertetése terén, melyek a görögkatolikus vallástól elválaszthatatlanok voltak a múltban és prioritásukat mind a mai napig megőrizték, Kotics József művei nyújtottak elsődlegesen segítséget.⁵³

Fredrik Barth nyomán nem szabad figyelmen kívül hagyni azt, hogy *„Az etnicitás szempontjából azok a kulturális különbségek játszanak kiemelt szerepet, amelyekkel az illető csoport saját különállóságát jelzi”*.⁵⁴

A kortárs etnicitás kutatások a konstruktivista megközelítést alkalmazzák (Feischmidt 2010). Ezek a korábbi megközelítésektől eltérően (Barth 1996), amelyek statikus, szigorú határok között létező etnikai csoportokat tételeztek, azt a felfogást képviselik, amelyek az etnikai közösségek flexibilitását, az etnikus identitás szituatív és kontextuális jellegét tartják fontosnak (Jenkins 2005, Eriksson 2006, Brubaker 2001)⁵⁵

Csepeli György könyvei az identitás megnyilvánulásainak megértéséhez segítenek hozzá. Az identitás főként a szokásokon, attitűdökön, konfliktusokon keresztül tehetők a vizsgálat tárgyává.

Nemzeti kisebbség az a kisebbség, amely rendelkezik anyaországgal. Etnikai csoport, transznacionális népcsoport az a népcsoport, akiknek nincs anyaországuk, szétszórtnak élnek más nemzetek országaiban.

⁵² Oláh 1993/2:119.

⁵³ Kotics 2001, Kotics 2006, Kotics 2011.

⁵⁴ Barth 1996:1.

⁵⁵ Györfi Eszter könyve igen részletesen tárgyalja a kortárs kritikai szemléletű etnicitás kutatások legfontosabb eredményeit. Györfi 2021: 41-47. Az ott megfogalmazott megállapítások munkám szempontjából is kiemelt figyelmet érdemelnek.

A ruszinság a második csoportba tartozik. Transznacionális⁵⁶ népcsoportnak tekinthető. A ruszinság minden esetben görögkatolikus vallású népcsoport. A keleti és a nyugati kereszténység határán elhelyezkedő csoport, amely elismeri a pápa fennhatóságát, de a vallási élet a bizánci mintára épül.

A sajpóálfalai esperesi kerületben élő görögkatolikus közösség etnikai határkijelölése képlékeny, tehát a társadalmi és kulturális hatások függvényében változik. A vallási identitás gyakorlati megnyilvánulásai a legmegfelelőbbek a közösségi tudat fenntartására. Viszont az asszimiláció és a konfliktusok kettőssége periodikusan váltakozó tendenciákat mutat. A vallási identitás szituatív, eseti megjelenése közelebb vihet a probléma feltérképezéséhez. Az asszimiláció következményeként értelmezhetjük a mai folyamatokat.

Asszimiláció: Nem más, mint folyamatos határcsökkentő folyamat, amely az interakció és a kulturális csere kezdeteitől a csoportok mélyreható fúziójáig tart. Akkor következik be, mikor két vagy több közösség kapcsolatba kerül egymással, vagyis az asszimilációs folyamat a kulturális érintkezés legapróbb kezdeti lépéseitől a teljes összeolvadásig terjed.⁵⁷

A disszimiláció az asszimiláció fordított folyamata, amelynek révén a társadalmi különbségek újratermelődnek, fennmaradnak. A tendencia a vizsgált településeken is megfigyelhető, miután az egyház és a ruszin önkormányzat tesz lépéseket a disszimiláció irányába.⁵⁸

A globalizált világban minden mozgásban van, minden változik, az identitás is képlékeny. Aki kikerül a közösségből könnyen gyökértelenné válhat, elveszítheti korábbi azonosságtudatát. Napjainkban felgyorsulni látszik a lokális színterek alkalmazkodása a globális színterekhez, mely a vizsgált településeken is meghatározó folyamatként realizálódik, de az adaptáció lokális közösségenként lényegesen más formációkat hoz létre.

Miért történik mindez? „*Köztudott, hogy a vallás nemegyszer konzervatívabbnak bizonyul, jobban ellenáll a külső hatásoknak, mint az etnikai identitás.*”⁵⁹ A csoporttagság a társadalmi értelmezés része, ezért a csoport önértelmezése összekapcsolódik a társadalmi összehasonlítással, amely gyakran megkonstruált. „*Gyakori eset, hogy hajdani etnikumok, nemzetiségi csoportok, szórványok már csupán a környezetüktől eltérő hagyományaiknak*

⁵⁶ Transznacionális: a közösségnek nincs anyaországa. A ruszinság is transznacionális nép, miután a ruszinok szétszórtnak élnek több ország területén.

⁵⁷ A. Gergely András – Gelsei Gergő, Gergely Vera – Horváth Vera. Hozzáférés: http://mek.oszk.hu/03400/03477/pdf/6_etnikai.pdf Utolsó letöltés ideje: 2016.01.23.

⁵⁸ Simárszki 2016.

⁵⁹ Bartha 1984:100.

vallásos rétegeit őrzik, etnikai jegyeik többsége, köztük nemzeti hovatartozásuk tudata időközben feledésbe merült.”⁶⁰ A sajópálfalai esperesi kerület területén élő görögkatolikus ruszin származású emberek esetében ez pontosan így van. A görögkatolikus hagyományok megléte alkalmazkodott a globális kihívásokhoz és a már említett szinkrézis révén máig hangsúlyosan jelen vannak a vizsgált településeken.

Ilymódon a ruszinság fogalmát sem lehet önállóan vizsgálni, pontosan azért, mert aki ruszin és görögkatolikus, az is “tót”-nak identifikálja saját magát. Nem is alaptalanul, mivel kisebb számban római katolikus “tótok” is érkeztek a településekre, viszont az asszimiláció hatására, görögkatolikus ruszinná váltak, a későbbiekben kiderül miért is.

Az általunk vizsgált népcsoport tudományos és népi megnevezései: ruszin, rutén, orosz, tót, ukrán (szlovák). Fontos ezeket a fogalmakat is tisztázni, mert gyakran kerülnek említésre, és nem mindig világos a számunkra, melyik mit jelent, főként nem a vizsgált települések szempontjából, ahol ugyanis összemosódnak és keverednek és a múltban is keveredtek a megnevezések.

Orosz: „az orosz szónak többféle jelentése van. Jelenti a népet, a nemzetet, amelyik oroszul beszél, orosznak vallja magát. Jelenti a beszélt, használt nyelvet, megkülönböztetés nélkül; jelenti a keleti szertartást, s így a görögkatolikus vallást, s szerepel az ehhez tartozó fogalmak jelzőjeként”.⁶¹

Tót: a történelmi Magyarországon minden szláv nyelvű „jöttmentet” ezzel a gyűjtőfogalommal azonosítottak. A ruszinság mintegy gyűjtőfogalomként való megnevezésére, valamint önidentifikációra is használták és használják a ruszinok.

Ukrán: gyakran összemosás a ruszinnal, pedig az ukrán és a ruszin két különálló nép, saját nemzeti identitással.⁶²

Rutén: a ruszin szinonimája.

Szlovák: A nyugati szlávokhoz tartozó zömmel római katolikus és evangélikus vallással. A vallási identitás töretlennek tűnik a településeken, melyet a más vallású betelepülők is irányadónak tekintenek. Látható folyamatként jelenik meg főként a római katolikus vallásúak körében a görög liturgia rendszeres látogatása és fordítva szintén megfigyelhető a jelenség.

⁶⁰ Bartha 2006:195.

⁶¹ Sasvári 1996:2.

⁶² Pilipkó 2010., Barszczewska 2011.

A látens ruszinság és a már említett betelepülés ténye miatt a ruszinság bemutatása fontos részét képezi a kutatásnak.⁶³

⁶³ Simárszki 2016.

2. A magyarországi ruszinokról

A kárpáti ruszinok Európa közepén, az északi és az északkeleti Kárpátok hegyláncának északi és déli lejtőjén élnek, valamint a mai Ukrajnában, Kárpátalján. Szlovákiában Eperjes, Zboró környékén, Lengyelországban a délkelet-lengyelországi Lemkó tartományban is jelentős számú ruszin él. Kisebb számban jelen vannak Romániában, Bukovina területén és a volt Jugoszlávia utódállamaiban, valamint Magyarországon. Az Egyesült Államokban, Kanadában és Ausztráliában is élnek ruszinok, akik az 1800-as évek végétől vándoroltak ki.⁶⁴

A ruszinoknak nem volt és nincs is önálló államuk. Transznacionális népcsoport, nincs anyaországuk. Hagyományosan nagyrészt állattenyésztéssel és földműveléssel foglalkoztak és erdővel kapcsolatos tevékenységeket folytattak, mert a táj, ahol éltek nehezen teremtette meg a földműveléshez szükséges feltételeket. Ezért a ruszinok gyakran kényszerültek elvándorlásra. A ruszinok az indoeurópai népek szláv ágához tartoznak.

Ezen népcsoport szokásvilága egyedi vonásokat visel. Nagy számban megmaradtak benne az archaikus elemek, népszokások, talán jobban, mint más szláv népeknél vagy népcsoportoknál. Napjainkban is élnek az erchaikus húsvéti, karácsonyi és pünkösdi szokások, valamint az életfordulók gazdag szokásvilága, a táncok, a májusfák, a szentivánéji tüzek. A népszokások megőrzésének mértéke különbözik helyenként. A néprajzi adatok szerint a legjobban megőrzött a peremterületeken, különösen a legkeletibb és legnyugatibb kárpát-ruszin vidékeken és a lemók vidékén, Kelet-Szlovákiában.

Míg a társadalmi és a gazdasági változások az élet minden területén jelentkeztek, a ruszin lakosság közül a második világháború után a szokásokat sokan megtartották, hogy a múlt, mint kulturális örökség, a generációk folytonosságában fennmaradjon.⁶⁵

⁶⁴ Kacsinkó 2012:15.

⁶⁵ Folk customs of carpatho-rusyns (Mikola Musynka)

Hozzáférés: <http://www.carpathorusyn.org/customs/intro.html> Utolsó letöltés ideje: 2016.02.24.

A történészek mind a mai napig nincsenek egységes állásponton a ruszinok eredetével kapcsolatban.⁶⁶

A ruszin nyelv, kultúra és vallás a nyugati és keleti kereszténység hatásait egyaránt magán hordozza. Megjelennek náluk a vallási átmeneti csoportok. A ruszinok Cirilltől és Metódtól vették át a kereszténységet.⁶⁷

1596-tól a ruszinok csatlakoztak a római egyházhoz⁶⁸, de a régi hagyományok, rítusok megmaradtak. Jelenleg is sok görögkatolikus ruszin él Kárpátalján, Kelet-Szlovákiában és Délkelet-Lengyelországban.⁶⁹

2.2. A magyarországi ruszinok

A mai Magyarország területén élt egykori abaúji, szabolcsi, szatmári, dél-zempléni ruszin szórványok már a 18. század végére teljesen beolvadtak a magyar vagy szlovák lakosságba. A trianoni határok közé szorított Magyarországon az 1920-as népszékszítés szerinti mindössze 1500 ruszin élt. Ruszin anyanyelvűnek vallotta magát Komlóska 715 lakosából 653 fő, Kány 211 lakosából 42 fő. Ezenkívül Zemplén, Szabolcs és Szatmár megyék néhány községében jeleztek ruszin anyanyelvű egyéneket.⁷⁰

Az 1930-as népszámlálás demográfiai kötete a ruszinok lélekszámáról, azok csekély voltára való tekintettel nem közöl adatokat. Ruszinokat az ezt követő népszékszatisztikák sem jeleznek. Magyarország több településén is találhatunk olyan idősebb személyeket, akik valamelyik ruszin nyelvjárást ma is megértik, esetleg beszélnek, vagy ruszin nyelvű dalokat, imákat, vallásos énekeket ismernek.

⁶⁶ Kacsinkó 2012:29. . Popovics 2012: 195.

http://www.egipatrona.hu/mvsz/images/doc2/193_210_popovics_t.pdf :Utolsó letöltés ideje: 2020.07.28.

⁶⁷ „1054. július 16-án közöszítette ki IX. Leó pápa küldöttsége Kerulariosz Mihály konstantinápolyi pátriárkát, a Bizánci Birodalom legfőbb egyházi méltóságát, miután az nem volt hajlandó elismerni a pápai főszéget és a nyugati zsinatok határozatait. Mivel Mihály maga mögött tudhatta Bizánc támogatását, még ezen a napon ő is exkommunikálta a pápai követeket, így a kereszténység egy nyugati katolikus és egy keleti ortodox részre szakadt. (Tarján M Tamás)

Hozzáfézés: http://www.rubicon.hu/magyar/oldalak/1054_julius_16_egyhazszakadas_a_katolikusok_es_ortodox_ok_kozott/Utolsó letöltés ideje: 2016.02.09.

⁶⁸ „1596-ban kötötték Lengyelországban a Breszti Uniót, amelynek eredményeként az egyház keleti ágához tartozó pravoszlávok egy része csatlakozott a nyugati egyházhoz. Kialakult Európa keleti felében egy bizánci szertartású katolikus lengyel-ukrán terület.” Keményfi 2004:57.

⁶⁹ A kérdéshez l. még: Hattinger-Klebasko 1998:4–5.

⁷⁰ Paládi-Kovács 1973

Az egymás közötti érintkezés nyelveként azonban a ruszint csak egy közösségben, Komlósán használják. A község lélekszáma 1973-ban 773 fő. A lemko nyelvjárást beszélő komlósakai lakosok kivétel nélkül ismerik a magyar nyelvet.⁷¹ „Az egyház nyelve, a liturgia és a prédikáció magyar.”⁷²

A ruszin ábécé cirill betűs, ez alapján véve a nyelv minden változatáról elmondható. Számptalan eltérés van azonban a különböző földrajzi helyeken beszélt nyelvváltozatok között, ezért sokan például külön nyelvként tekintenek a bácskai és a kárpátaljai ruszinra.

Ezek az úgynevezett mikro nyelvek általában elszigeteltek a környezet nyelvétől, és mindenképp rendelkeznek valamilyen írásbeliséggel. Az írásmódnak ez a saját, esetenként sajátos formája is a megkülönböztetés eszköze lehet. Az Eperjes környéki ruszinok használják néha a latin betűs írást, ami írott nyelvüket közelíti a szlovákhoz, de távolítja az ukrántól.

Ezt a helyzetet tovább bonyolítja, hogy a soknemzetiségű falvakban, közösségekben egyáltalán nem ritka a soknyelvűség. A határvidékeken például teljesen természetes módon alakulhat ki, hogy egy-egy nemzet tagjai két-három vagy akár több nyelvet beszélnek egyformán jól az anyanyelvükön kívül, és még a szókincset is vegyesen használják. Sajópálfalán már a legidősebb emberek sem beszélnek a ruszin nyelvet.

Szisztematikus utánakérdezés után az alábbi szláv hangzású szavak találhatók meg az idősebb korosztály szókincsében. tematikus csoportosítás szerint:

rokonok megnevezése

Dzedo = nagyapa

Babo = nagymama

eszközök megnevezése

Tracskos = széna hordásra használatos vászon hátilepedő

Rohacska = trágya lehúzó villa görbe villa

tevékenységek megnevezése

Zsorvál = zsörtölődik

Pratál = takarít

Vincsovál = köszöntőt mond

⁷¹ Udvari 1992:31.

⁷² Udvari 1992:31.

gyerekijesztő

Ricimatika = a rossz gyereknek azt mondták, hogy elvisz a ricimatika.

ételek megnevezései

Laksa = lepény

Szirka = sárga túró

Bobajka = mákos guba

Gruli = burgonya

Macsánka = káposztaleves krumplival

Zsámiska = pépes kukoricadara

határrészek elnevezései

Rovnya = szántóterület

Zubocs = part

Horka = hegytető

Cserák = tölgyerdő

Palántok = sövény

Pukkancz = kövér ember

Orlyák = irtásföld

Kapuscsanka = káposzta

Nemcsak a különböző népek, népcsoportok keveredése miatt, de a használt nyelvek miatt is könnyű a helyieknek a származásukat illetően összezavarodni. összezavarodni. Már az sem feltétlenül egyszerű feladat, hogy eldöntsük, egy-egy kisebbség, népcsoport tagjai ugyanazt a nyelvet használják-e a Kárpát-medence különböző pontjain. Nehezen boldogul a kutató, ha választ akar kapni arra a kérdésre, hogy melyik vidéken milyen nyelvjárást beszélnek, honnan kerültek oda a legkülönbözőbb kisebbségek, vagy milyen szálak fűzik őket a körülötte élő népekhez. A mai ruszin kisebbség helyzete és nyelvhasználata is hasonló kérdéseket vet fel.⁷³ „*Valami szláv nyelv, amit valami kisebbség beszél*”, a legtöbb ember talán ennyi információt kapcsol a ruszin szóhoz. Nos, ebben végül is nincs nagy tévedés: maga a nyelv ugyanis valóban

⁷³ Tóth-Boglár 2010:1.

a keleti szláv nyelvek családjába tartozik, az ukrán rokonaként tartják számon. Ukrajnában ugyanakkor nem hivatalos nyelv, ugyanis nem ismerik el különálló nyelvként”⁷⁴

A magyarországi ruszinság főként Északkelet-Magyarországon él. Viszonylag homogén ruszin település Komlóska és Múcsony. Nagy számban élnek ruszinok a következő településeken is: Miskolc-Görömböly, Sátorajjáújhely, Sárospatak, Baskó, Mogyoróska, Rudabányácska, Filkeháza, Viszló, Sajópálfala, Sajópetri, Berzék, Hejőkeresztúr. Voltak nagy ruszin falvak, ahonnan az emberek elvándoroltak és mára csak kevés lélekszámmal rendelkeznek (Gadna, Abod, Rakaca, Felsővadász, Baktakék, Viszló, Irota, Homrogd, Selyeb, Abaújszolnok).⁷⁵

*„Az 1746-ban készült hivatalos egyházlátogatási jegyzőkönyvek az egykori pusztatelepülések közül az idegen ajkúak legnagyobb telepei közé sorolja Sajópálfalát, ahol 38 házból 28-ban laktak szlovákok és ruszinok. Valamint Felsőzsolcán 49 családból 43 volt szlovák és ruszin. Viszont Sajóvamoson a 200 házból csak 85-ben éltek ruszinok.”*⁷⁶

⁷⁴ Tóth- Boglár 2010:2.

⁷⁵ Hattinger-Klebaskó 1998:5.

⁷⁶ Veres 1984:33.

3. A sajópálfalai esperesi kerület

Az esperesi kerületek szervezeti egységei egy-egy egyházmegyének. Az egyházmegyék főesperességekből állnak és ezek pedig esperességekből.

A miskolci egyházmegye három főesperességből áll, ennek egyike a sajópálfalai esperesi kerület, ami néhány évvel ezelőtt vált ki a miskolci kerületből.

Ehhez a területhez tartoztak a Miskolc környéki parókiák, de olyan nagy volt már a terület és olyan sok pap volt, hogy gyakorlatilag nehéz volt már elhelyezni őket, ezért kettéváltak és így lett egy miskolci esperesi kerület Miskolc közigazgatási területén belül, és az azt körülölelő Sajópálfalai esperesi kerület.

Egy egy esperesi kerületért egy esperes a felelős, jelen pillanatban Jevicki Ferenc tiszaujvárosi parókus. Az esperesi kerület pedig Sajópálfaláról, mint a legismertebb, legjelentősebb parókiáról kapta a nevét.

Parókiák: Sajópálfala, Arnót Felsőzsolca, Berzék, Tiszaújváros, Sajószöged, Nyékládháza, Emőd, Mályi. Hejőkeresztúr, Gyöngyös, Eger, Szirmabesenyő, Sajóvamos. Összesen tizennégy parókia tartozik az esperesi kerülethez.

Emőd és Arnót először szervezőlelkészség volt, a közelmúltban a püspökátya egyházközséggé nyilvánította őket. A szervezőlelkészség egy olyan szervezet, ami annak a lehetőségét hordozza magában, hogy valamikor egyházközséggé váljon.⁷⁷ Észrevehető tendencia az esperesi kerületben új közösségek kialakulása vagy a részközségek megerősödése is. Pl. Arnót, mint részközség már a múlt században is jelentős volt.

A miskolci esperesi kerület jelenleg nem tartozik a sajópálfalaihoz, pedig kulturálisan homogén területről van szó. „A vallásos élet mindennapjai a kistáji központ (általában templom) köré szerveződnek. Néprajzi közhely, hogy egy községben elég először a templomtoronyra pillantani, a szakrális építményeket, teret szemügyre venni és azonnal átfogó (természetesen felületes) a kutatáshoz kiindulási képet kapunk az ott élők vallási identitásáról.”⁷⁸ Sokáig hasonlóképpen működött ez a jelenleg vizsgált települések nagy részén is. De ma már ez nem így van, a vizsgált településeken mindenütt kisebbségbe került a görögkatolikusság, legalábbis a statisztikai adatok szerint.

⁷⁷ Szemerszki 2017.

⁷⁸ Keményfi 2004:157.

3.1. A települések bemutatása

Berzék:

filiák: Böcs, Girincs, Hernádkak, Hernádnémeti, Kesznyéten, Kiscséc, Köröm, Sajóhidvég, Tiszalúc. A vallási irányvonalat a három történelmi egyház határozta, illetve határozza meg. A református templom huszita eredetű, melynek zsindeletetős haranglába 1839 óta áll a falu központjában, amelyet műemlékké nyilvánítottak.

Római katolikus temploma a hozzátartozó plébániahivatallal, iskolával és kántor tanítói lakással, 1933-ban épült. Utóbbi ma tornateremként szolgál. Szintén 1933-ban épült a görögkatolikus templom.⁷⁹ Berzék görögkatolikus lakossága, ha kisebbségben is de őrzi szokásait és hagyományvilágát, mely az esperesi kerület többi településével nagy hasonlóságot mutat.

Az egri görögkatolikus szervezőlelkességet Kocsis Fülöp püspök 2008 novemberében alapította. Szervezőlelkésze Demkó Balázs lett.⁸⁰ Filiák: Andornaktálya, Egerszalók, Egerszólát, Mezőkövesd, Nagytálya, Nagyvisnyó, Szilvásvár, Recsk, Szarvaskő, Szomolya és Tard.

Tiszaújváros:

filiák: Görbeháza, Nagycséc, Oszlár, Polgár, Sajóörös, Sajószöged, Tiszagyulaháza, Tiszapalkonya, Újszentmargita, Újtikos. *„Tiszaújváros, az egykori Leninváros helyén 1950 előtt az idős elmondása szerint gazdák földjei, vizenyős, szikes területek, kisebb tavak voltak. A várostól déli irányban elhelyezkedő Tiszaszederkény falu azonban ismert település már a középkortól kezdődően.”* Az új település görögkatolikus lakosságának nagy részét a környékről beköltözöttek zöme adja. A kilencvenes évek elején megközelítőleg 800 görögkatolikus élt Tiszaújvárosban. Ez a magas szám arra enged következtetni, hogy a város a mai napig is jelentős új centruma a görögkatolikusnak, amely mesterségesen alakult ki, pontosan abban az időben, amikor ezt az akkori hatalom nem jó szemmel nézte. 1991-ben lett görögkatolikus paróikia és a temploma is ekkor épült. A legutóbbi népszámlálás szerint 438 görögkatolikus él Tiszaújvárosban. A közösség jól működik jelenleg is.⁸¹

⁷⁹ Berzék község honlapja: <https://berzek.asp.lgov.hu/telepulestortenet> Utolsó letöltés ideje: 2017.10.08.

⁸⁰ Eger görögkatolikus szervezőlelkesség honlapja <http://www.egriparochia.hu/rolunk> Utolsó letöltés ideje: 2017.10.08.

⁸¹ Jeviczki 2020.

Sajószöged: A település jelenleg Tiszaújváros filiája, viszont jelentős görögkatolikus múlttal rendelkezik. „Az 1710-es évektől jelentős betelepedési hullám indult el. A tűzvész után a faluba érkezők zöme rác, rutén, görögkatolikus vallású. A faluban egészen 1880-ig rutén volt a beszélt nyelv. Az istentiszteletek és a tanítás is e nyelven történt. A faluban több görögkatolikus templom volt. Az 1600-as években ide betelepülő szláv nyelvű népesség először a reformátusoktól elvett templomot kapta meg, amely azonban összedőlt. Ennek helyére, a 'régi hazájuk hagyománya szerint' fatemplomot építettek, amely azonban néhány évtizedes használat után leégett. Ezért 1740 körül építettek új, immár kő templomot. A falu lakossága 1746-ban 552 fő, ebből 500 fő görögkatolikus. Napjainkban is megőrizte a település görögkatolikus karakterét.”⁸²

Gyöngyös: Legfőképpen a Borsod és Szabolcs megyéből érkezett betelepülő görögkatolikus lakossága miatt alakult szervezőlelkészség a városban.

Mályi és Emőd szintén a környékről betelepülő görögkatolikus lakossága révén vált parókiává. Mályiban 2000-ben szentelték fel a görögkatolikus templomot. Az emődi templom 1998-ban lett fölszentelve, az ikonosztáz pedig 2010-ben készült el.

⁸² Sajószöged története: https://nemfelejtjuk.blog.hu/2008/11/01/3599_sajoszoged

3.2. A sajópálfalai esperesi kerület központi területe

Az esperesi kerület központi részéhez Sajópálfala, Sajóvámos, Szirmabesenyő, Arnót, Felsőzsolca, Sajópetri és Hejőkeresztúr tartozik. A területen belül a múltban és jelenleg is kimutathatóak a települések közötti házassági kapcsolatok. Az adatok szerint a 18. században még jellemző volt a nyitottság, majd a következő évszázad kissé zártabbnak tűnik, a 20. századtól aztán megint nyitottabbá váltak a kapcsolatok.

Mindezek a következőkkel magyarázhatók. *„A 18. századi nyitottság oka a kis lélekszámú települések sokasága mellett az, hogy a 16-17. századi török uralom idején sok falu elpusztult, lakói többször menekülésre kényszerültek. Az Alföld nagy területei lakatlanná váltak. A 18. század első fele a betelepítések időszaka. Az újonnan létrejött falvak népe még nem alkotott szilárd közösséget. Lakói gyakran nem egyetlen elbocsátó községből vagy sokszor nem is egy tájról érkeztek.”*⁸³

A környező településekkel kezdetben nem mutatható ki szilárd gazdasági és egyéb kapcsolat. „Egy település házassági körzetét a szomszédos települések gyűrűje alkotja. A távolságok meghatározók a két település közötti házassági kapcsolat intenzitásában. A legszorosabb kapcsolat általában az azonos néprajzi csoporthoz tartozó legközelebb fekvő helységgel van.”⁸⁴

A vizsgált görögkatolikus lakosságra ezek a megállapítások igaznak bizonyulnak. A települések életében Hejőkeresztúr kivételével meghatározó szerepet töltött be a Sajó folyó és a jó termőtalaj, mely biztosította az itt élők megélhetését. A településeken Arnót kivételével görögkatolikus templomok is találhatóak. Arnóton a római katolikusokkal közös használatú templom működik, de a településnek néhány éve már saját görögkatolikus parókiája van. Arnóra az 1950-es évektől ismét nagyszámú görögkatolikus érkezett, főként Észak-Borsodból.

Felsőzsolca, amely ma már város, a honfoglalás óta lakott. 1281-ben már említik a település nevét, 1317-ben pedig Felsősolchaként szerepel. A község első földesura, akiről említést tesznek az írott források Ernye bán volt. A településen a Szent Mihály tiszteletére épült plébánia volt megtalálható ebben az időben. *„A török támadások után elnéptelenedett településre ruszinok és tótok érkeztek az 1750-es évek közepe táján, a jelenlegi lakosság egy része is ezen emberek leszármazottjának tartja magát. Felsőzsolca gyülekezete 1803-ban lett önálló parókia, 423 görögkatolikus volt ekkor a községben. Filiaként hozzátartozott Alsózsolca, Arnót, Gesztely*

⁸³ Örsi 1983:583. [file:///D:/Users/User/Downloads/1108-1151-1-PB%20\(1\).pdf](file:///D:/Users/User/Downloads/1108-1151-1-PB%20(1).pdf)

⁸⁴ Örsi 1983:583. [file:///D:/Users/User/Downloads/1108-1151-1-PB%20\(1\).pdf](file:///D:/Users/User/Downloads/1108-1151-1-PB%20(1).pdf) Utolsó letöltés ideje: 2017.10.08.

és Onga. Első lelkésze 1803-1815-ig Pelles János volt. A szertartásokat 1848-ig ószláv nyelven végezték, de a szentbeszédnek már magyar nyelven hangoztak el. Jelenleg kb. 1200 görögkatolikus él a városban.”⁸⁵ A lakosság házassági köre egybeesett a vizsgált településekkel. Anyakönyveiből kiderül, hogy Arnóttal, Sajópetrivel és Sajópálfalával a közelmúltig élénk házassági kapcsolatai vannak.

„A sajóvámosi görögkatolikus egyházközség évszázados múltja tekint vissza. Temploma igen fiatal, 1984-ben épült fel a tizenkét apostol tiszteletére. A búcsúünnep július első hétvégéjére esik. A keleti szokásokhoz igazodva a templomot ikonosztázion (képállvány) díszíti”.⁸⁶

A huszadik század elején a 2000 lelkes Sajóvámos lakosságának felekezeti megoszlása a következőképpen alakult: 50% református és 25-25% római katolikus és görögkatolikus. Ez magas számarány, mert közel annyi görögkatolikus élt és él Sajóvámoson, mint amennyi Sajópálfala összlakossága volt. A templom nélkül működő közösség Sajópálfalára járt át a görögkatolikus templomba.⁸⁷ A görögkatolikus sajóvámosiak minden téren élénk kapcsolatokat tartottak fenn az esperesi kerület központjával. A helyi parókussal készült interjúból több vonatkozásban is megismerhetjük a sajóvámosi görögkatolikus közösség mai helyzetét. A településen élő, magukat görögkatolikusnak vallók számáról, az egyházzal való viszonyáról a következőket mondja a parókus:

„2011-ben a népszámlálás szerint 258 fő vallotta magát görögkatolikusnak, ami számomra egy kicsit hihetetlen, mert önkéntes volt a bevallás, szerintem ez fölötte van annak, ami a valóság. Ezt érezzük most. Amit biztosan tudok, hogy 2019-ben 149 fő van egyházfenntartó. Ez azt jelenti, hogy olyan 200 embernél meg kell állnia. A maradék az anonim keresztény, megszületett, megkeresztelték görögnek, de semmilyen kapcsolata nincs az egyházzal.” Elmondása szerint a népszámlálás során az általa feltételezettnél jóval nagyobb arányban vallották magukat görögkatolikusnak. Azoban az általa egyházfenntartónak tartott 200 személy jelentős hányada nem jár templomba, csak azok az idősebb hívók, akik maguk s hozzájárultak a templom építési költségéhez.

“Aki van, az a 200 ember, annak a 25 százaléka jár templomba. Aki templomba jár, annak a vallási életét meghatározza az, hogy a templom 1983-ban épült, és ennek a templomnak a

⁸⁵ Felsőzsolca város honlapja: http://www.felsozsolca.hu/?page=egyhaziak_bovebb&id=2 Utolsó letöltés ideje: 2017.10.08.

⁸⁶ A sajóvámosi görögkatolikus egyházközség: <http://www.sajovamos.hu/gorog.php> Utolsó letöltés ideje: 2017.10.08.

⁸⁷ Cifra 2008:58.

felépüléséhez aktívan hozzájárult a templomba járó közösség. Részesei voltak a tervezésnek, a kivitelezésnek és a használatnak is. Ők most kb. 60-70 évesek. “

A középgeneráció esetében azt hangsúlyozza, hogy ők ugyan gyerekkorukban görögkatolikus nevelésben részesültek, de nem elmélyült a vallásosságuk, az kizárólag a nagyobb ünnepeken való megjelenésre korlátozódik. Ugyanakkor a görögkatolikus valláshoz tartozás kifejezése fontos még számukra, emiatt gyermekeiket is megkeresztelik, de intenzív vallásos életet nem élnek már.

“Van egy felnövekvő generáció, aki még kapott gyermekkorában görögkatolikus nevelést és volt elsőáldozó is, de ezek után a vallási élete megrekedt, és talán már csak a nagyobb ünnepekre korlátozódik. Nincs az a lelkesedés, mint az idősebb korosztályban volt és van is jelenleg. Ez egy társadalmi helyzet. Helyben ugyanezt érezzük, az aktív dolgozó társadalom gyermekei csak kényszerből jönnek. Mi okoz kényszert, hogy jönni kell? Meg kéne keresztelni a gyereket és elsőáldozó szeretne lenni. Ha megkérdezzük milyen vallású vagy azt mondja, hogy görögkatolikus és oda tartozom az atyához, de az aktív vallásgyakorlásnak nem részese.”

A vallásos hitélet magja az idősebb generáció, akik az egyház rendezvényeit rendszeresen látogatják, azokon minden alkalommal részt vesznek.

“Van a templom és a templomépítő mag, aki nem maradt meg lenyomat nélkül. Szerencsére a görögkatolikus egyház minden rendezvényén részt vesz.”

A parókus a mai egyházi rendezvények kettős természetét hangsúlyozza: egyfelől a korábbi örökölt elemek, másfelől az újabban meghonosítottak adját az egyházi élet keretét. A régről fennmaradt szokások legfontosabbika a vízkeresztkori házszentelés napjainkban is. Erről így beszél a parókus:

“Ezeknek a rendezvényeknek egy részét örököltük, a másik része viszont egészen új, és még keressük a helyét. Amikor 2011-ben ide kerültem, a közösség életének a főbb pontjai a vízkereszt házszentelés. Várják a papot ilyenkor. Aztán a húsvéti pászkaszentelés, majd a saját templom saját búcsúja és a karácsony különlegessége, hogy a közösségből 4 csapat a falut 4 felé vágva 4 felé kántál. Adományt gyűjtenek a templom javára. Burkoltan egyfajta verseny is kialakul. Este jönnek az éjféli misére és ott beszámolunk az eredményekről, mindenki hozzászól valamit, és ennek örülnek az emberek, hogy az enyém is benne van. A közösség törekszik arra, hogy önfenntartó legyen és mellette megtartsa ezt a szép hagyományt.

A múltból örökölt napjainkig fennmaradt hagyomány a betlehemezés szokása. A Karácsony reggel indulnak és azoknál a családoknál, ahol ezt kéri előadják a betlehemes játékot. A mai életvitel azonban akadályozza a fiatalokat abban, hogy a játékra való felkészülésben részt vegyenek.

A másik szokás a betlehemezés szokása, ezt a mai napig mindig megtartjuk, a pap karácsony reggel elindul egy csapat gyerekekkel és aki kéri annál megyünk. 35-36 háznál szokták ezt kérni. előadunk egy pásztorjátékot. A mai 30 éveseket, ha megkérdezem, akkor azt mondják, hogy igen pap bácsi már ezelőtt 20 évvel is jártunk a Pálfalusi atya támogatásával. Amikor pedig Mosolygó atya idekerült, már saját pappal járhattunk. Hiába aktívan részt vesz a fiatalabb korosztály ilyen alkalmakon, de a mindennapok zűrzavarában már a vasárnap nem fér bele az életébe.

Sajátos kettősségre is utal a parókus, amikor azt hangsúlyozza, hogy a templomi szertartásokat csak az idősebb generáció látogatja, a fiatalok kevésbé. Azonban a valláshoz való kötődés a gyerekek hittanra járatásában erősen megjelenik. Ezt a családok ma is elengedhetetlenek tartják.

A családok, ahol gyerekek vannak, a hittan óra miatt kötődnek az egyházhoz. A hittan óra kötelező, oda elmennek. De a templomi szertartásokat nem látogatják. Fél közösségi szokással élnek. A hittan felől tartoznak csak a közösséghez. A hitélet felől viszont nem.

A vallásos közösségi élet fellendítése, előmozdítása érdekében korábban nem ismert gyakorlatokat is bevezetnek. Ilyen esemény a Szent Mihály napi vásár, amelyet próbálnak egyházi tartalommal is megtölteni. Igazából a közösségszervezés áll a ezdeményezés mögött.

Ki kell találni valamit. Polgármester úr szervezett Szent Mihály napján termelői vásárt. A görögkatolikus egyház is részt akart venni. Kérdeztem, nem lehetne e azt, hogy a görögkatolikus egyház is megjelenjen. Kítettünk egy asztalt és azt mondtam, hogy mindenki hozzon helyi terméket, vagy egy lekvárt vagy bármit, amit otthon előállítanak. Az lett a vége, hogy tele lett az asztal. Így megjelent a görögkatolikus közösség is egy önkormányzati rendezvényen. Követtek minket aztán a rómaiak, a reformátusok és az óvoda is.

Még a vásárnál is profánabbnak tűnik az egyház közösségi disznóvágáson való jelenléte, amely ugyancsak fontos a görögkatolikusok közösségi élet aktívan tartásában.

Aztán 6 évvel ezelőtt indult a disznóvágás Sajóvámoson, mint közösségi rendezvény. Jelenleg odáig jutottunk, hogy ebben az évben 8 disznót nevelnek és 2500m kolbászt töltenek. Ajándékba adják az egyházaknak és az iskolának, óvodának, sportköröknek, helyi közösségeknek. A görögkatolikus egyházközség, mint helyi közösség ilyenkor kimegy az iskola udvarára és megszerveztünk egy csapatot, akik képesek a disznót feldolgozni.

A generációk eltérő intenzitással vesznek részt ezeken a közösségi alkalmakon, semmiféle önállóságot nem mutatnak, ha a helyi parokús nem szervez eseményt, akkor arra nem is kerül sor.

Ez még a középkorú réteg, akik még képesek valamit szervezni, de csak az atyával együtt, mert ha én nem vagyok, akkor nem szerveznek semmit. Annyira úgy állnak hozzá, hogy ha az

atya jön és szervez, akkor mindenben, ha nem jön akkor semmiben. Hogy ez miért alakult így, azt nem tudom. A szomszéd római közösség, mivel nincs papjuk, maguk szerveznek mindent. Mivel itt a görögkatolikus közösségnek sokáig nem volt papja, most pedig már van, ezért ragaszkodnak ahhoz a képhez, hogy a pap és mi együtt vagyunk egy közösség. Valószínű, hogy ez áll ennek a háttérében.

A parókus személyének kulcsszerepe van a közösség összetartásában, azonban ennek ellenére is féltő, hogy a fiatalabb generáció inaktivitása miatt néhány éven belül a rendezvényeken már csak az idősebbek vesznek részt.

Nincs ez kimondva, de jólesik, hogy ha ott vagyok. Decemberben készítünk betlehemet, ez sem volt szokás már, de újra bevezettük. Együtt elkészítjük a közösséggel. Jólesik nekik az, ha együtt dolgozunk, a pap és mi. Ha már van pap, akkor legyen jelen is a közösségben. Azt látjuk jelenleg, hogy ami a nagy társadalomban van, az a közösségben is fellelhető. Olyan mintha két közösség lenne, mert elválík egymástól. Szakadozott a közösség az idősebbek és a középkorosztály még hadra fogható, és vannak a gyerekes családok, akik hittanra járnak, elsőáldozók lesznek a gyerekek, de aztán pedig eltűnnek a templomból.

A gyermekeket a szülők gyakran beiratják hittanra, és rendszeresen el is járnak, de kamaszkoruktól jelentős részben emarad az egyházi eseményekről.

Van 30-40 gyerek, akik egy ideig részesei a közösségnek, de aztán eltűnnek. Nem lehet őket annyira motiválni, hogy ide jöjjenek. A közösség legnagyobb összetartója a pünkösdi görögkatolikus bál. Az a fontos, hogy mindenkit személyesen meg kell szólítani. Sajóvamos nem a csereháti és a bodrogi falvak, hogy amit a pap kihirdet a templomban az úgy is van. Elvárják, hogy mindenkinek elmondjam, hogy légy szíves gyertek már el a bálba. 170-180 ember nagyon jó lehetőség a közösség összetartására. Mi adja az erejét, a polgármester görögkatolikus, aki a kultúrházat vezeti az görögkatolikus, aki zenél az is. Így meg lehet szervezni. Ez egyfajta megmérettetés, hogy a tavalyihoz képest, hogy állunk. Kevesebben vagy többen vagyunk. Erre megmozdulnak és eljönnek, de a vasárnapi liturgiára csak, akinek a vérében van, hogy görögkatolikus.

Az egyház egyre nagyobb szerepet kell, hogy vállaljon az idősgondozásból, mert helyi híve egyre idősebbek. A segítségük érdekében szociális hálózatot működtetnek három településen is.

Nem születik túl sok gyerek, mindig többet keresztelünk, mint aki születik, mert sok gyereket hoznak vissza a már elszármazottak is helybe keresztelni, mert a papa, a mama is görögkatolikus. Sajnos az élet másik végén, a legjobb templomba járókat veszítjük el évről évre. Most sajnos azokat veszítjük el, akik még a templomépítő generációból kerülnek ki. Ők a 60-80

éves korosztály. Az önálló lét sok lehetőséget hozott. Felismertük, hogy van egy idős réteg, aki rászorul a napi látogatásra. Ezért létrehoztunk egy szociális szolgálatot, napi szinten négy dolgozó ellát 33 idős embert, három településen Senyén, Pálfalán és Vámoson. A közösség életét meghatározza az, hogy pap hol dolgozik. Kórházlelkész vagyok, ezért Sajóvámossról egy busszal minden évben megyünk a betegek búcsújára Máriapócsra. Azt is megtanulták az emberek, hogy ha beteghez kell mennem, akkor akármilyen rendezvény van én beülök az autóba és indulok a kórházba. Így működik a közösség.

Megjelennek a hívek részéről olyan korábban nem ismert kezdeményezések, amelyek az egyház támogatását célozzák. Újabban elterjedt, hogy a temetésre a család azt kéri ne vigyenek koszorút, hanem annak árát adományozzák a helyi egyházközösségnek.

Hermin néni a múlt évben halt meg 97 évesen, és azt kérte, hogy aki elmegy a temetésére az ne vigyen virágot, hanem adja a virág árát a templom javára. Kitettünk egy perselyt és összegyűlt 260 ezer forint, abból úgy terveztük, hogy templomi lobogókat veszünk majd, mert a mostani lobogók már nem túl jó állapotban vannak és többségben római katolikus lobogók. Szatmárnémetiben készítik a lobogókat nekünk. Ezáltal a közösség majd, ha ránéz a lobogókra, mindig emlékezni fog Hermin nénire. Azt mondta a közösség, hogy ide tartozott, itt élt, itt imádkozott és ezt hagyta ránk örökségül.

A parókus szerint, bár jelentős szerepe van a gyakori közösségi rendezvényeknek, de ezek gyakorisága bizonyos értelemben az elmélyült hitélet gátjává is válhat.

Biztos, hogy lehetnénk jobb közösség, néha úgy érzem, hogy a sok rendezvény felapróz bennünket. Alapvetően a görög egyháznak sűrű az ünnepi élete, mert vannak a vasárnapok és mellette egy csomó ünnep, mindezek mellett még benn élnek egy falu közösségében. Az önkormányzattal is nem csak névlegesen vagyunk jóban. Bármilyen rendezvény van az öregek napjától kezdve a nőnapig minden rendezvényen ott vagyunk. Viszont azt veszem észre, hogy a felgyorsult világ, nem hagy időt és teret arra a felnövekvő generációnak, hogy úgy vegyen részt ahogy szeretne.

A helyi közösség vallási életét nagyban meghatározza, hogy a településen egyre több a beköltöző lakos, akikről nem is igazán tudják mely felekezethez tartoznak. A beköltözők nagy része nem is tartozik egyik egyházi közösséghez sem.

A beköltözőknél már nem olyan könnyű még azt sem megállapítani, hogy melyik egyházhoz tartoznak, néhány családról tudjuk, hogy görögkatolikus faluból érkezett, de a legtöbbjükről semmit sem tudunk és nehéz megszólítani őket. Régen itt mindenkit tudtak, hogy melyik felekezethez tartozik. Ma nagyon sok család van ebben a faluban, akiről nem tudja a szomszéd, hogy milyen vallású. Nem lehet rábeszélni őket, hogy aktív közösségi életet éljenek.

Annyi program szerveződik a faluban, hogy meg lehet élni a közösségi életet az egyház közössége nélkül. Lehet úgy élni a faluban, hogy nem tartozunk egyetlen egyház közösségéhez sem. Pl. augusztus 20, kihagyod az egyház rendezvényét, úgy is aktív részese lehetsz a közösségnek. Vagy ott van az advent és a mindenki karácsonya, itt is mindenki részt vehet, nem kell hozzá vallásosnak lenni. Vámoson 600 református és 800 római katolikus él. Ha valaki kizárja magát a közösségből, akkor aztán nem is igényli azt, hogy templomba járjon, leszoknak róla az emberek.

Kulcsfontosságúnak tartja a parókus a környező görögkatolikus közösségekkel való kapcsolatépítést. Ez nem kizárólag arról szól, hogy közös rendezvényeken vesznek részt, hanem a "gyökerek" keresését is célozza, a vallási és etnikai identitás megerősítését elérve.

A közösségek közötti kapcsolat az elmúlt két évben fejlődött nagyot. A fiatalok zárandoklata, amely Felsőzsolcáról indult, úgy Arnót, Pálfala, Vámos és Szirmabesenyőig tartott. Mindenütt imádkoztunk a templomokban, 10-10 férfin minden faluból, és a végén volt egy vacsora. Kiderült, hogy hiába is lakunk egymáshoz közel, de nem járunk egymás templomaiba, kivéve Sajópálfalát. Ezért jó ez a kezdeményezés, hogy szorosabb legyen a kapcsolatunk. Ugyanezt megcsináltuk az asszonyokkal is. Nagyon jól sikerült. Keressük a gyökereinket. Élő kapcsolat van még Sajópetrivel, Múcsonnyal és Komlókával. Ugyanis Sajóvámoson az 1700-as években 200 házból 85 házban laktak ruszinok, Pálfalán viszont 40 házból 25 házban laktak ruszinok. Vámoson még többen laktak ruszinok. Miért szakadt szét ez a közösség? Miért álltak meg a két forrás között? Ezt nem tudjuk, hogy miért ment tovább a templom. Megmaradt annak a légköre Vámoson is, hogy tudjuk azt, hogy honnan jöttünk, és kik vagyunk. Élő kapcsolataink vannak minden közösséggel, főleg Besenyő, Arnót, Pálfala és Zsolca.

A helyi görögkatolikus közösség fennmaradásának záloga a saját felekezetiükkel kötött házasság.

A közösség akkor marad meg, ha a sajátunkkal kötünk házasságot. Én Baktakékről jöttem, ami két falu volt. Innen a görög még nézni sem nézhetett a reformátusra, a görögkatolikusra és fordítva sem. Azt megengedték, hogy te elmenjél Alsógagyba vagy Abaujszolnokra és onnan nőülj. de volt egy ismerős, akit kitagadtak, mert elment Baktára és onnan megőszült."

Sajópetri. „Petri neve először 1221-ben olvasható a Várad Regestumban. A török minden más környékbeli településsel együtt háromszor pusztította el. Fennálló temploma, maradandó épülete nem volt.”⁸⁸ Sajópetri település 1562 lelkes község Borsod-Abaúj-Zemplén megyében.

A XVIII. század elején görögkatolikus ruszinok települtek ide. Barokk stílusú templomukat 1781-ben szentelték fel. A római katolikus templom 1994-ben épült.⁸⁹

Sajópetri története a helyi parókus elmondása alapján: *„Egyházközségünk újraalapítása kb. 300 évvel ezelőtt történt. Eperjes környékéről érkeztek ide ruszinok, ők voltak azok a görögkatolikusok, akik a falut is új életre keltették. Velük érkeztek tótok is és itt találtak egy kis magyar csapatot is, így a három nemzetiség mára már magyar identitásúvá lett, ez a három náció az egyházközség.*

Jelenleg úgy néz ki, hogy itt helyben olyan 371-en vallották magukat görögkatolikusnak, ennél valamivel több a görögkatolikusok száma, olyan 400 körül lehetnek.

Görögkatolikus viszonylatban nem rossz, vannak kisebb és nagyobb közösségek is. Felsőzsolca is régebben filiája volt Petrinek, de kinőtte magát. Két filia van Sajólád és Ónod. Sajóládon 100 körüli a görögkatolikusok száma, Ónodon 50 körül van. Összesen 550-600 fő a görögkatolikusok száma, akik idetartoznak

A településen jeentős számban vannak roma beköltözők, ma már ők alkotják a helyi közösség felét. A romák görögkatolikus vallás felé fordulásban a helyi parókusnak van jelentős szerepe. a közösség erős, intenzív hitélet jellemzi őket.

A cigányság jelenléte jelentős és ők is a görögkatolikus vallást találták meg. A helyben lakó pap is görögkatolikus volt. A helyben élő pap személye meghatározó volt, ezért ők is hozzá csatlakoztak. A görögkatolikuság fele is a cigányság köréből kerül ki, ezért meghatározó. Viszont emellett az egyházközség másik magyar görögkatolikus fele is erősen megéli a hitét, a vallásosság az országos átlagnál szerintem valamivel jobb.

A sajópetri parókus is szóvá teszi, hogy ahitélet intenzitása napjainkban jelentősen lecsökkent. Ennek megváltoztatására bibliaköröket szerveznek, amelyek iránt mutatkozik érdeklődés.

A hitélet megélése a hétköznapiokon jeleskedő, itt a templomi szertartásokon a részvétel vasárnapokon lehetne nagyobb is. Néha hétköznapi többen vagyunk, mint egy gyenge vasárnap. Böjti időszakokban szoktak lenni a bibliakör összejöveteleink. A szentírás egyes részeitől elmélkedünk és beszélgetünk. Itt kb. 10-15 ember is összejön egy ilyen alkalmon, ezek is inkább a két bűnbánati időszakra tevődnek, hiszen faluhelyen vagyunk az emberek a többi időszakban

⁸⁸ Farkas 2014:9.

⁸⁹ Sajópetri története: <http://www.sajopetri.hu/magunkrol/story.php> Utolsó letöltés ideje: 2017.10.08.

el vannak foglalva, az emberek eljönnek a templomba de utána mennek a saját tevékenységeiket folytatni.

Azok azonban, akik intenzív hitéletet élnek minden lehetséges alkalommal részt vesznek a szertartásokban. Ők elsődlegesen az idősebb generáció tagjai közül kerülnek ki.

Mindenkinek van saját portája, tehát munka is akad rajta. A templomi élet, mint említettem elég jónak mondható. A bűnbánati karácsony, valamint a húsvéti felkészítés idején minden nap végzünk zsolozsmát, reggel hatkor az utrenyét, este a vecsernyét imádkozunk, de nincs olyan, hogy a pap egymagában vagy a kántorral és a sekerestyéssel végezné a szertartást mindig vannak reggel is és este is.

A középgeneráció hétköznapi is jár templomba, a nagyobb ünnepeken a teljes közösség részt vesz a szertartásokon.

Még télen is veszik a fáradságot és eljönnek a templomba a korosztály 40 és 60 között mozog a vasárnapi szertartásokon, nagy ünnepeken meg tud telni a templom. Húsvétkor karácsonykor búcsúkor. Az egyházközség másik meghatározó területe, hogy szociális tevékenységet is végzünk. A parókia fenttartásával működik a Szent Demeter szeretetszolgálat. Ezt 2011 decemberében alapítottuk meg, egy EMOP pályázat keretében. Azóta működik a parókiának a hátsó részében, amit idősek klubjának alakítottuk ki. Közösségi tér került kialakításra, ami nagyon fontos. A miskolci apostoli exarchátus is nyújtott segítséget.

A helyi egyház itt is nagyon aktív az idősellátásban, aminek része a szociális étkeztetés és az idősek nappali ellátása is.

A Szent Demeter szolgálat három szociális alapszolgáltatást biztosít, a házi segítségnyújtást, az idősek nappali ellátását és a szociális étkeztetést. Mind a háromban tevékenykedünk. Három községben működünk a szeretetszolgálattal, bizonyos szempontból jó is meg nem is. Saját konyhánk nincs, vásároljuk az ebédet ez nem mindenkinek tetszik. Az önkormányzattal vagyunk ellátási szerződésben. Idősek nappalija itt van helyben.

A tradicionális egyházi élethez való visszatérés az egyház számára nagy jelentőséggel bír. Ez több esetben szigorúbb szabályok betartását jelenti, elsődlegesen a bűnök vonatkozásában..

A gyökerek, a tradícióban való megújulás az, ami most az egész görögkatolikus egyházra jellemző az utóbbi években. A vatikáni zsinat után elindult egy irányultság, ami egyre jobban letisztult. Most vagyunk abban a fázisban, hogy ez élő valóságként van jelen. Próbáljuk ezt bevezetni a liturgikus életbe. Az idősek még emlékeznek rá, hogy a húshagyó vasárnap azért volt húshagyó vasárnap, mert megették az utolsó szelet rántott húst.

Kimosták a zsíros tálakat vagy más tálakat hoztak, hogy abban főzzenek. A hatvanéveseknek ez még eszükbe jut. Nem biztos, hogy lebecsülendőek azok az elemek, amiket

az őseink gyakoroltak. Szoktam is mondani a hirdetésekben, hogy most ez a minimum, amit az egyház elvár tőlünk, ki-ki a maga egészségi állapota szerint tudja ugye ezt megtenni. Nincs tiltva, hogy komolyabban vegyük a bűjtöt.

Napjankban újabb szokások meghonosítására is kísérletet tesznek a helyi parókusok.

Mostanában van halottak szombatja is. A bizánci egyháznak a gyakorlata, hogy egyes vidékeken kalácsot áldanak meg ezen a napon. A panachidán ezt mi is gyakoroljuk, valaki mindig elvállalja, hogy megsüti a kalácsot. Péntek este a kolibát Szent Tivadar vértanúnak a csodatételére emlékezv, a főtt gabona és aszalt gyümölcsök, magvak mézes keverékét szoktuk megáldani, majd jön a virágvasárnap barkaszentelés, aztán a pászkaszentelés. Ezek itt mind megvannak a hagyományban.

Itt is kiemelt szerepet kap a karácsonyi betlehemezés, kántáslás szokásának újrachonosítása. De ma már nemcsak a parókiát, hanem a polgármesteri hivatalt is “megkántálják”.

Karácsonykor a kántálás már kiveszőben volt a faluban, próbáltuk a családdal visszahozni, a családdal a szentestét odaáldoztuk és elindultunk az egyháztanáccsal, aztán egyre többen lettünk. Idén már jöttek kántálni, de nehéz volt, mert nem nagyon akartak jönni. Az idősek nappalijában betlehem van állítva, azt megkántáltuk, aztán a parókiát is megkántáltuk. Az utolsó munkanapon jelképesen a hivatalt, a doktor úrékat kántáltuk meg. Ilyen formában próbáltuk újjáéleszteni. Búzaszentelést szoktunk Szent György napján tartani. Régen a határban szentelték, most itt a templomba szokták hozni a búzát. Vízszenteléskor az idén a Sajót tudtuk megszentelni, ez sem volt divat legalább 90 éve. Oda vittünk vizet, mert a Sajóból nem tanácsos inni”⁹⁰

A görögkatolikus szokások Sajópetriben is nagy hasonlóságot mutatnak az esperesi kerület többi görögkatolikus ruszin településével. A kapcsolat is élénk volt a múltban és a jelenben is a községek között. A sajópálfalai búcsúkról sohasem hiányoznak a sajópetri ruszin származású emberek. A házassági, rokoni kapcsolatok révén is szoros a kapcsolat főként Felsőzsolcával és Sajópálfalával.

Arnót Borsod-Abaúj-Zemplén megyében, Miskolctól hét kilométerre található település. Jelenleg 2600-2700 fő lakosa van. A település nevét először 1230-ban egy okiratban említik.⁹¹ A település életét három felekezet határozta meg, melyből a görögkatolikuság számaránya az idők folyamán mindig jelentős volt.

⁹⁰ Saját gyűjtés: Thodori közlése 2017.

⁹¹ Molnár 1999:52.

Vallási megoszlás: római katolikus kb. 1150 fő, református kb. 510 fő, görögkatolikus kb. 370 fő, evangélikus kb. 175 fő. A korábban domináns evangélikus lakosság mára kisebbségbe került.

Amióta a településnek saját parókiája és görögkatolikus papja van, erős görögkatolikus közösség alakult ki, amely a fentebb említett gyökerekkel rendelkezik. Görögkatolikus lakosságának házasodási köre főként Felsőzsolcára és Sajópálfalára irányult. Viszont az evangélikusok és a görögkatolikusok között kötött vegyes házasságok mindig is családi konfliktusokhoz vezettek. Arnótról a következőket mondta Szemerszki Mihály 2017-ben: *„Nagyon fontos és jelentős, hogy parókia lett Arnót, 2009-től szervezőlelkészség, 2014-től egyházközség lett. A helyben lakó pappal hamarabb megtalálják a hangot az emberek. Napközben nem vagyok itthon, de telefonon el lehet érni engem, úgy gondolom a hittanosok közelsége és hogy megtaláljuk egymást az nagyon fontos, hogy önálló egyházközségként létezzünk annak szervezeti egységével, és hogy önállóan be tudjuk adni a pályázatokat az is fontos nagyon. A közösségek korábban is voltak, nem kellett mindenben újat alapítani. Amikor Felsőzsolca filiája volt, akkor is voltak már közösségek. De ezután intézményesített lett a jelenlét.*

Az arnóti görögkatolikusokra jellemző, hogy rekrutációs bázisuk igen széles, nagy részük a távolabbi görögkatolikus településekről költözött ide, elsősorban a Cserehát görögkatolikus falvaiból.

Ugye Arnóra sokfelől jöttek nem mindenki Arnóton a görögkatolikuság jelen van már évszázados hagyománnyal, de aki most jár templomba annak egy része valahonnan máshonnan költözött Arnóra. Nagyrészt a Cserehátról, az abaúji részről, kisebb részt pedig Miskolcra és környékéről jöttek, így igen is egy közösséggé formálódtak. Ebben a templomi közösség el nem évülő szerepet tölt be.

A sajópálfalai kegykép különösen fontos az arnóti hívek életében. Az arnóti görögkatolikusok heterogén összetételével magyarázza a parókus, hogy a településen nincsenek helyi szintű egyedi szokások.

Pálfala annyira közel van, hogy az arnótiak rendszerességgel átjárnak a kegyképhez. Rokoni szálak, kötődések is vannak, meglehetősen nagy a jelentősége a rokonságnak. A szokások kevésbé lelhetők fel, mint Sajópálfalán, ugyanis új a közösség és sokfelől jöttek az emberek, a régi hagyomány így nincs nagyon. Arnóton a görögkatolikuság sohasem volt többségben, ezért nem alakultak ki ősi népszokások. Nem tudok semmi helyi sajátosságot. Húsvétra a virrasztást megtartjuk, mindent meg tudunk tartani, míg régebben amíg Felsőzsolcáról járt át a pap ez nem lehetett. Rendszeresen tudjuk végezni a parakliszt stb. Akarácsonyi szertartásaink újak, de

nem néphagyomány útján alakulnak ki, hanem igyekszünk követni az előírásokat. Amennyire a püspöki egyházi előljáróink kéri, annyira igyekszünk betartani a régi hagyományokat.

A II. vatikáni zsinathoz köthető fordulatot, ő nem a keleti elemek visszatrése miatt gondolja fordulópontnak, hanem a hagyományok felelevenítése a görögkatolikus identitás megerősítését gondolja a fő célkitűzésnek.

Semmiképpen sem keletieskedésnek mondanám, hanem a hagyományaink felfedezése és megélése, tudatosítása annak a különválasztása közös a templomunk görög és római katolikusok együtt használják, amíg nem volt helyben a görögkatolikus parókia, addig az egyik héten görögkatolikus, a másik héten római katolikus mise volt. Egymástól eltanultunk dolgokat, sokszor szerintem nem is tudták, hogy mi a görög és mi a római, ezeket kell most a helyére tenni, hogy mi a görögkatolikusok sajátja.

Nem mindenki veszi könnyen. El kell magyarázni mi, honnan került hozzánk, nagyon nagy bölcsesség kell hozzá, fontos, hogy mindent végezzünk ami a sajátunk ha azon kívül az embereknek ha van igényük másrómai katolikus szokásokra akkor tartsuk azt is ha a sajátunkat elvégeztük.

A parókus kritikusan szemléli a hívek liturgikus kérdésekben való járatlanságát. Erre több példát is hoz.

Az emberek egyszerűek, nem ismerik a szertartásaink változatosságát, amikor megkérdezték tőlem, hogy na mikor lesz a mise a temetőn november elsején, hát viccelődhetnénk, hogy mise sosem lesz ott, végzünk egy parasztázt, ami egy halotti szertartás. Az, hogy mindenféle szertartás mise, összefoglaló néven nem jelenti azt, hogy mindegyik ugyanaz. Húsvét kapcsán emlékezünk meg a halottakról, öt halottak szombatja is van a görögöknél, abból négy húsvét előtt és egy pünkösd előtti szombaton.

A helyi közösségépítés nehézségét Arnót alótelepülés jellegéből vezeti le, hiszen a helyiek életük nagy részét a közeli városokban töltik így nincs is lehetőségük bekapcsolodni a lokális közösség életébe.

Az előző szolgálati helyen 1600 főből közel 100 volt görögkatolikus, a várostól messze, közvetlen a határszélen nem volt tömb görögkatolikuság, hogy az szervezte volna a falu életét. Arnóton a város közelsége is meghatározó. A polgármester is tűnődik, hogy hogyan lesz közösség egy olyan település, ahová az emberek csak aludni járnak haza. Nagyon nehéz bármilyen szokás kialakítása.

Annyi változott, hogy 8 év alatt is nagyon nehéz megszólítani az embereket. Sokaknak a falu közepére sem kell hogy bemenjenek, úgy tudnak menni a munkahelyükre. Benne van a megújulásnak a lehetősége ebben az esperesi kerületben, az elmúlt 15 évben több új parókia alakult Szirmabesenyő, Sajóvámos, Emőd, Arnót, Eger, Gyöngyös és most a legújabb Mályi. Igazából az esperesi kerület fele 15 évvel ezelőtt önálló parókiaként nem létezett.

Egyetlen kiutat lát, ha az egyház új közösségek építését kíséri meg. Erre onatkozóan konkrét elképzelései és javaslatai is vannak.

Én azt gondolom, hogy itt a leginkább kézzelfogható az, hogy a változás új közösségeket hoz létre. Szomorkodunk azon, hogy régi közösségek megszűnnek, elköltöznek az emberek. A csereháti részen egyértelműen így van, de mivel nyíradonyi káplán is voltam Nyíradony és Nyíracsd között gyakran megnéztem a pusztatemplomot, amely a 11-12. században épült és mára már csak egy rom. Itt a mi megyénkben is tudnánk több híres pálos kolostor romot Boldván, Martonyiban és Hejce felett.

Elköltöztek az emberek és a szerzetesek, ez nem a kommunizmus műve, már évszázadokkal ezelőtt történt, valahol ez egy természetes folyamat. Nekünk most fáj, hogy egy közösség meg fog szűnni, egy-egy templom össze fog omlani, de azt gondolom, hogyha nemcsak a mába nézünk, megnézzük a múlt tapasztalatait és megnézzük a jövőképet ez egy természetes folyamat, az emberek jönnek-mennek vándorolnak. Ezért vagyok egy kicsit bizakodóbb, nem szabad szomorkodni azon, hogy egy-egy közösség odébb vándorol. Igazából Sajópálfalára is jött a közösség és hazára lelt. Én bízok abban, hogy ez az esperesi kerület is ebből fog túlélni, a tiszaujvárosi is nemrég alakult”.⁹²

A hejőkeresztúri parókia története évszázadokra nyúlik vissza. A források szerint már az 1700-as évek elejétől éltek a településen görögkatolikusok. Négy évszázadon keresztül „Hejőkeresztúr birtokosai a Sajóládi Pálosok voltak. A reformáció itt nem tudott teret hódítani. A XVI. század végétől török hódoltsági terület lett, majd a következő évszázadban szinte teljesen elpusztult. A Sajóládi Pálosok perjele egy 1729. február 28-án kiadott telepítési szerződés alapján ruténeket hozott be a kisszámú lakosság mellé, és templomépítés céljára telket is adott számukra.”⁹³ A jelenleg álló kőtemplom ekkortájt épült, majd száz évvel később bővítették. Az ikonosztázió 1900-ban, a bizánci kőoltár az 1970-es években készült.⁹⁴

⁹² Szemerszki 2017.

⁹³ Hortobágyi 2016.

⁹⁴ Keresztmegáldás Hejőkeresztúrtban 2016. június 29. <http://www.migorkat.hu/hirek/keresztmegaldas-hejokereszturban> Utolsó letöltés ideje: 2017.10.08.

Hejőkeresztúr története a helyi parókus elmondása szerint: *„A történelem viharaiban elnéptelenedett a falu. Mária Terézia időszakára tehető, amikor komolyabb ruszin betelepülés volt, de ez nagyon sok helyen hasonlóképpen történt az országban. Irotán, Múcsonyban, Máriapócson több, máig élő ruszin közösség is van. Nos hát Hejőkeresztúr is ebbe a körbe tartozik. Érdekességgé lehet megemlíteni, hogy ez a terület pálos birtok volt. Sajóladon pálos kolostor volt és a pálosok voltak a kegyurak, akik támogatták a görögkatolikus egyházat.*

Amikor a 18. században a korábbi fatemplom tönkrement, akkor a pálos kegyurakhoz folyamodtak a lakosok az új templom építéséért, és az engedélyezésért. Érdekes, hogy a pálosok az engedélyező okiratban használják a cerkó megnevezést, ami szláv szó. A templom 1757-ben megépült és a templomot úgy tudjuk már 1757-ben fel is szentelték, bár ez egy kicsit bizonytalan. De az engedélyezési okirat is 1757-ről szól. Szerintem nem épülhetett meg azonnal. Maga a templomhajó és a szentély készült el először, a torony később került hozzá. Itt abban az időben, a múlt században az 1900-as évek első felében jelentős volt a görögkatolikus közösség a hívek elmondása alapján. Olyan nagy létszámban vettek részt a szertartásokon, hogy szinte meg volt szabva, hogy ki hova ülhet, ki hova állhat a templomban, a gyerekek, a fiatalok mind-mind a padok előtt álltak, a padokba csak a középkorúak és az idősek ültek. Az is meg volt szabva, hogy ki mehetett fel a kórusra. Az idők folyamán teltek az évtizedek, a háború utáni évek és az ötvenes évek nem sok jót hoztak az egyház szempontjából. Fogyott a közösség a munka és egyéb dolgok miatt, aztán meg is fordult az arány és visszaesett a vallásosság. Napjainkra a hejőkeresztúri közösség jelentősen megfogyatkozott, a lakosság tíz százalékát is alig érik már el.

Ma ugye a népszámlálás adatai szerint, ami csak egy viszonylagos adat, nem éri el még a 150 főt sem a görögkatolikusok száma. A falu létszáma 1000 és 1200 fő között van. Ma már a lakosság több mint a fele római katolikus, és van egy pár család református. A többiek igazság szerint nem nagyon gyakorolják a vallásukat. Az egykori többségből ma kisebbség vagyunk, de ez nem keserít el bennünket, mert akik vannak azok templomba járó buzgó hívek. Sokszor emberfeletti áldozatot vállalnak a templom fenntartásáért. Szeretik azt, hogy szépen rendbe van.

Ugyan a helyi görögkatolikus közösség kis létszámú, de aktív hitéletet él és a közösségi eseményeken is részt vesznek. A közös összefogás révén komoly eredményeket értek el.

Tehát én 12 éve vagyok itt, az elődöm idejéből, aki 28 évig volt itt sok minden megmaradt. Sokat lendítettek a templomban és a templom körül is. Azt megelőzően a Rohály Ferenc kanonok úr volt itt, aki a görögkatolikus liturgikus könyvek nagy részét lefordította.

Ezeket Orosz Atanáz átnézte, ami hiányzott azt ő lefordította. Aztán kiadták őket, a liturgikus könyveink nagy része most már magyarul is elérhető, a múlt században csak görögül voltak ezek elérhetőek. Volt egy komolyabb templomfelújítás is a 70-es években, templomfestés, a régi faoltár helyett márvány oltár készült, a hívek nagyban hozzájárultak. Sok-sok felújítás volt mostanában, új padokat készítettünk és a templom villanyhálózatát is felújítottuk, a hívek anyagi áldozattal járultak hozzá ezekhez a munkálatokhoz. Ez jellemzi az itteni közösséget. Az elmúlt évben a templom előtt levő két keresztet felújítottuk.

A faluban elég sok kereszt van. Az államosítás előtt itt görögkatolikus iskola volt, most jelenleg ez önkormányzati óvoda. Volt róla szó, hogy visszakapjuk, de nem lett belőle semmi. Az önkormányzat is sokat segített. Fülöp atya áldotta meg az új székegyházat, aki azóta már metropolita érsek lett. Volt ruszin hagyományőrző nap is püspöki szent liturgiával egybekötve. Székegyházszentelés is volt. Az önkormányzati területen levő keresztet is felújították, fel is szenteltük. Tavaly volt a templomi kereszt megáldása. Atanáz püspök úr volt itt. Püspöki liturgiát végzett. Valahogy ez a közösség a saját hitét akarta kifejezni a keresztállítással, megerősíteni és mások felé is példaképpen állítani, hogy igenis itt hívő emberek laknak.”⁹⁵

Napjainkban a görögkatolikusok számaránya messze alul marad a településen és ez részben annak is köszönhető, hogy nagy arányban költöztek ide más felekezetűek, főként Miskolcra. Házassági körzetéhez tartozott Felsőzsolca, Sajópetri, Sajópálfala és Arnót görögkatolikus lakossága is. A buzgó vallásosság jellemzi most is a görögkatolikus közösséget.

Szirmabesenyő nagyközség. Filiák: Sajóbabony, Sajóecseg, Sajókeresztúr. Miskolcra a legközelebb eső település. Összlakossága 5000 fő körül van. A településen körülbelül 500 főre tehető a görögkatolikus hívek száma. 2000-ben felépült a görögkatolikus templom. A hívek egy része más falvakból érkezett a településre. (Rakaca, Viszló, Kány, Dámóc, Nyírség stb.) Mindenki hozott magával jó szokásokat, neveltetéséből eredő Isten iránti vallásos buzgalmat, amit itt is megőrzött.⁹⁶

Viszont a történelmi Sajóbesenyőben, melyet ma Alsóbesenyőnek neveznek, már a régmúltban is éltek görögkatolikusok. „Édesapám sajóvámosi születésű volt, református, mindenáron feleségül szeretett volna venni egy görög lányt Alsóbesenyőből, de a lány szülei nem akarták a házasságot”⁹⁷

⁹⁵ Kormos 2017.

⁹⁶ A szirmabesenyői görögkatolikus egyházközség honlapja
http://szirbes.hu/index.php/azegyhazi_kozsegrol/egyhazi_kozsegrol Utolsó letöltés ideje: 2017.10.08.

⁹⁷ Molnárné 2016.

3.2.1. Sajópálfala története

Sajópálfala Miskolctól 10 km-re, északkeleti irányban fekszik. A falu életében meghatározó szerepet töltött be a Sajó folyó, innen a neve is, Sajópálfala. A Sajó az 1700-as évekbeli mederváltásáig a falu közelében a Bendóka nevű részen folyt keresztül. Jelenleg a Kis-Sajó folyik a határában, melyet a 70-es években szabályoztak. Északról Sajóvamos, északkelet felől a Cserák határolja, mely a Cseréhat legdélebbi nyúlványa, Szikszai hegynek is nevezik. Délen Zbuska⁹⁸ és Arnót, nyugaton Szirmabesenyő a szomszédja.

Először 1320-ban egy oklevélben említik a település nevét. „A *‘Paulfolua’* név legrégebbi említése a XIV. századból való. Ekkor a Bebek család birtokához tartozott, ami Ákos nemzetségének egyik jelentős ága.”⁹⁹ Valószínűleg a tatárjárás előtt az Ákos nemzetségben lévő Pál a település névadója, viszont az is lehetséges, hogy a sajóládi Pálos rendről¹⁰⁰ kapta a nevét. Később a település neve a következőképpen módosult: „1799: *Sajó Pálfalva*, 1808: *Pálfala* szó, a ‘v’ hang eltűnése”¹⁰¹, mely a jelenleg is használatos névváltozat”.¹⁰² Sajnos nem sok írásos emlék maradt fenn. Az eredeti lakosság református volt, mint a környező települések lakossága. „Bebek György összes birtokán” így Sajópálfalán is csak református lelkész lehetett szolgálatban. A szomszédos Arnót is a felsőzsolcai református egyház leányegyháza volt.¹⁰³

A következő korszak a török idők, amikor a falu teljesen elnéptelenedett. Az utolsó lakosok is elmenekültek a hatalmas adóterhek miatt. A legidősebbek emlékezetében még élt az a szóbeszéd, hogy a régi Pálfala a zbuskai Pukkanc dombtól a jelenlegi település irányában terült

⁹⁸ Zbuska, Arnót és Sajópálfala között volt egy település, mely a múlt század közepére megszűnt, lakói a szomszédos Arnóra költöztek be. Zbuskán vegyes etnikai és felekezeti közösség élt, melynek egy része görögkatolikus vallású volt.

⁹⁹ Szmrek 1997.

¹⁰⁰ „Magyarországon egyetlen olyan magyar alapítású szerzetesrend van, amely Rómában is hivatalosan elismert, ez a pálos rend.” (Vitéz Gábor Miklós 2008:9) Először csak egyes püspökök joghatósága alatt álltak, de 1295 táján az esztergomi érseki tartománybeliek egy közös perjelt (házfőnök) választottak. 1308-ban V. Kelemen pápa megengedte a pálosoknak, hogy Szent Ágoston szabályait kövessék, és így a többi szerzetessel egy rangba jutottak. 1327-ben I. Károly király kérésére a pápa kivette őket a püspökök jogi hatásköre alól és külön, csakis a pápai igazgatás alá tartozó felügyelő hatalma alá vette őket. A rend ezután töretlenül fejlődött, egészen a török megszállásig.” (Vitéz Gábor Miklós 2008:9) Sajólád kultúrtörténeti értékei <http://www.sajolad.hu/publik/hagyomany.pdf>

¹⁰¹ Szmrek 1997.

¹⁰² Valószínűleg a v hang eltűnése egy szláv nyelvi változat, mivel a Kárpát-medencében, a Felvidéken Rimapálfala nevében sem szerepel a v hang. Viszont észrevehető, hogy Erdélyben Székelypálfalva és Csikpálfalva neveiből nem kopott ki a v hang.

¹⁰³ Zsíros 1993:65.

el. Erre több bizonyíték is fellelhető. Jelenleg is rengeteg cserépdarab, téglá és egyéb érdekesség kerül elő azon a területen.¹⁰⁴ Valószínűsíthető, hogy ezen református őslakosság települése megsemmisült és a lakói elmenekültek. Az eredeti lakosságról nem sok írásos emlék maradt fenn. Valószínűleg csak nagyon kevesen éltek túl a török időket.

A Keglevich család¹⁰⁵ birtokolja a török kiűzése után a falut. Azt nem tudjuk pontosan, hogy a jelenlegi lakosság ősei honnan érkeztek, és azt sem, hogy tervszerű telepítés, vagy csak a szükség hozta ide az új jövevényeket. Mindenesetre azt tudjuk, hogy ruszinok érkeztek Sajópálfalára az 1680-as években. Borovszki Samu is azt írja könyvében, hogy „1736-ban magyarokkal vegyest ruthének laknak Felsőzsolczán. Tótokkal vegyest Görömbölyön és magukban Pálfalván.”¹⁰⁶ A már említett 1746-os hivatalos egyházlátogatási jegyzőkönyv is az idegen ajkúak legnagyobb telepei közé sorolja Pálfalát.¹⁰⁷

A görögkatolikus vallás is erről árulkodik számunkra, ugyanis a vallás és etnicitás is összekapcsolódik és következtetéseket lehet belőle levonni. Egyesek szerint Sáros megyéből, mások szerint Kárpátaljáról, Munkács, Ungvár környékéről érkeztek a faluba. A falu betelepítéséről még mind a mai napig él az a legenda, hogy érkezett ide egy kenéz, akit a betelepülni kívánó lakosság úgy megitatott pálinkával, hogy kanyargósan jelölte ki a település vonalát és azért van annyi kanyar mind a mai napig a faluban.

A régi elbeszélések szerint magukkal hozták fatemplomukat, papjukat és görögkatolikus vallásukat is. Ebben a fatemplomban hullatott vérkönnyeket 1717-ben a Szűz Mária kép. A leégett fatemplom, (melyből csak a szószék maradt meg) helyére épült 1779-ben a mai templom, mely a falu legmagasabb pontjáról vigyázza a környéket. A templom építését az 1877-es egyházlátogatás szerint 1779-ben Keglevich János kegyúr kezdte meg.

Az ortodox templomokhoz hasonlóan nyugat-keleti tájolással épült.¹⁰⁸ Nyugatra néz a főbejárat, kelet felé az apszis. A templom építőanyagának nagy része a körülötte található pincék ásásakor keletkezett homokkőből került ki, de téglát is használtak. Alatta félkörívben terült el a falu és halottaikat is a templom köré temették, ez mai napig is így van.

¹⁰⁴ Saját gyűjtés: Tamásné közlése 2019.

¹⁰⁵ Sajóvamos és Sajópálfala kegyura a 17. századtól a Keglevich család, a Sajóvamoson lebontott kastély eredeti neve is ezen család nevét viselte Hajdu-Komjáthy-Mezővári 2010:14.

¹⁰⁶ Borovszky 1909:358

¹⁰⁷ Sajópálfalai görögkatolikus egyházközség oldala <http://sajopalfala-gorkat.borsodweb.hu/> Utolsó letöltés ideje: 2016.01.31.

¹⁰⁸ A sajópálfalai görögkatolikus egyházközség oldala: <http://sajopalfala-gorkat.borsodweb.hu/> Utolsó letöltés ideje: 2016.01.31.

A görögkatolikusok nagyszáma jellemezte a települést mindig is. A településhez több leányegyház vagy filia is tartozott.

„Az 1806. évi statisztikai felmérésből kiderül, hogy Sajópálfalának ekkor 14 filiája volt: Arnót, Vámos, Bódfa, Zsilisz (Ziliz), Besenyő, Kelecsény, Sajókeresztúr, Onga, Szikszó, Aszaló, Csanólos és három pusztája: Senye, Upor, és közvetlenül Pálfala mellett Zbusko.”¹⁰⁹ Az 1930-as évek népszámlálási adatai szerint a lakosok 90 százaléka görögkatolikus vallású volt.

Kanyargós főutcáján többségében megmaradtak a régi parasztházak, felújított állapotban. Új lakás is több épült, melyek emeletesek és modernek. A falu mértani közepén, a központban, tetszetős tér fogad bennünket, Szent István szobrával. A téren állónak tekintetét szinte vonzza a dombon álló görögkatolikus templom és a monostor. A falu gondozottsága, rendezettsége, lenyűgözi az idegent.

Ezekben a görögkatolikus falvakban az emberek nyitottabbak, nem zárkóznak be, az udvarok kerítése is nyitott. Szívesen szóba is állnak az idegenekkel. Nem zárkóznak házaikba, beszélgetnek egymással is az utcán, gyakran álldogálnak a kapuikban, a templomból hazafelé jövet is csoportosulnak, beszélgetnek. Sajópálfala képe is eltér a környező települések képétől.

Ha Miskolc felől érkezünk Sajópálfalára a következő látvány tárul elénk: kanyargós főutca sok eredeti stílusát megőrzött tornácos, színes házzal, melyekben általában az idősebbek laknak. A falu földterületei is rendezettek és a megművelt, fölszántott kertek sokasága is a szorgalom jelenlétéről tanúskodik ebben a faluban. Sajópálfala és határa az idegenben egy gondozott, rendezett falu képét kelti. A színes, tükrös, hosszú parasztházak, melyekből még mind a mai napig maradtak meg, nagy gazdasági udvarral, csúrral és hatalmas istállóval, a hajdani ruszin parasztság jól működő gazdaságát mutatják.

Az akkori falu lényegesen kisebb volt a jelenleginél, viszont a környék természeti adottságai lehetővé tették a falu bővülését, lakosságának növekedését. A falunak a török utáni benépesítése a parlagon hagyott földek művelésével, valamint az erdők irtásával és a mocsarak lecsapolásával kezdődött. A Sajó ártéri részének apró tavai halban gazdagok voltak. A Bendóka nevű mocsárból (mely a Kis-Sajó rendezése óta megszűnt), ha aszályos időszakokban kiszáradt, kézzel lehetett a halakat összeszedni. A Cserák tölgyes erdeje az épületfát biztosította a lakosságnak, a fák kivágása után a falu gulyája legelt itt és a földek is jó minőségűek voltak a környéken.¹¹⁰

¹⁰⁹ Czipra 2008:113.

¹¹⁰ Saját gyűjtés: Tamásné közlése 2016.

A megfelelő természeti adottságok és a klíma lehetővé tette a földművelést és az állattenyésztést, mely az akkori emberek létalapját biztosította.

A település jelenlegi identitásának, vallásának és életmódjának a feltárását csak úgy lehet kivitelezni, ha a múlt is feltárássra kerül és az ember és környezetének kapcsolata visszavezethető a régi időkre, mely a mában is folytonosságot mutat. Ezalatt azt kell érteni, hogy a generációkon át átörökített és áthagyományozott tudásnak hatalmas szerepe van a mai falusi emberek körében.

3.2.2. Sajópálfala a 20. század első felében

Sajópálfala lakosságának első névsora az 1715-évi összeírás, mely a következő neveket tartalmazza: Andreas Ramacs; Petrus Steczo; Andreas Kerékjarto; Michael Viszokai; Andreas Viszokai; Joannes Fekete; Andreas Orosz; Joannes Totth;¹¹¹

A sajópálfalai könnyező kegykép¹¹² tanúi 1717-ből: „*Bilas Gergely 40 esztendő, Gróf Szirmai Tamás Pálfalvi jobbágya, egyesült orosz. Josephi János 40 esztendő, Gróf Szirmai Tamás Pálfalvi jobbágya, római katolikus. Koczur Gergely 36 esztendő, Gróf Szirmai Tamás Pálfalvi jobbágya, római katolikus. Vysokay András 40 esztendő, Gróf Szirmai Tamás Pálfalvi jobbágya, egyesült görög. Csabovszky Mihály, 40 esztendő Gróf Szirmai Tamás Pálfalvi jobbágya, egyesült orosz, a templom szolgája. Vysokay Mihály 46 esztendő, Gróf Szirmai Tamás Pálfalvi jobbágya, egyesült orosz. Cserny János 60 esztendő hasonlóképpen. Popovják Péter, 30 esztendő hasonlóképpen. Rác János 30 esztendő, Pálfalvi, orosz zsellér. Szakács János 40 esztendő Pálfalvi jobbágya, egyesült orosz.*”¹¹³

A könnyező kegykép tanúinak névsora meghatározó a település történetében, sokat elárul a településen élők etnikai összetételéről. Láthatjuk, hogy az egyesült orosz a görögkatolikus vallásra utal, és a vezetéknevek is ruszin származásra vezethetők vissza. A kisebb számú római katolikus valószínűleg “tót” és magyar származású. Jelentős volt a ruszinság aránya az 1700-as években a településen.

¹¹¹ Adatbázisok online: http://adatbazisokonline.hu/adatbazis/az-1715_-evi-orszagosszeiras Utolsó letöltés ideje: 2018.01.14.

¹¹² „A Mária-kép 1717. január 6.-tól február 16.-ig könnyezett véres könnyekkel. Az első írásos emlék, amelyet minden ilyen témában fellelhető forrás idéz legtöbbször szó szerint, az nem más, mint Jordánszky Elek 1836-ban kiadott munkája.” (Pásztor Gergely <http://bucsujaras.hu/sajopalfala/tortenet.htm> Utolsó letöltés ideje: 2018.01.14.

¹¹³ Jordánszky 1988 106-107.

A görögkatolikus vallás is erről árulkodik, ugyanis a vallás és etnicitás is összekapcsolódik és következtetéseket lehet belőle levonni. A nyelvi elemzések azt mutatják, hogy a sajópálfalai nyelvjárás, amelyet nem értett csak a múcsonyi és a komlóscai lakosság, a kelet-szlovákiai lemkó nyelvjárás, az egykori Sáros és Zemplén megye északi részéről. Erről a vidékről települtek be a sajópálfalai ruszinok.

Sajópálfala ruszin nyelve, melyet már nagyon kevesen beszélnek és eltűnőben van, zempléni dialektust mutat. „*Pálfalán sokszor zempléni intonációra hasonlított*”¹¹⁴ Az interetnikus kötődések ide vezetnek. A sajópálfalai családnevek és a település külterületének elnevezései pontos képet adhatnak a kibocsátó terület behatárolásáról.

A Stefura név szlovákul Stefuró, ami magyarul Istvánd település. A Minyó név, amely szlovákul Minyócz, Miňovce, magyarul Minyevágása. A Molnár név, amely szlovákul Mylnaróv, Mlynárovce, magyarul Molnárvágása. A Turcsányi név, amely magyarul és szlovákul is Trócsány települést jelöli. A Fekete szlovákul Šarišské Čierne, magyarul Csarnó, vagy egy másik település Krajné Čierne magyarul Végcsarnó.

A Vojtecskó név, amely szlovákul Vojtovce, magyarul Vojtvágása, a Rapajkó név szlovákul Repejov, magyarul Repejő, megmutatja a vezetéknév és a helységnév közötti kapcsolatot. A Rovna Rónya, Zemplénróna, külterület és a Krasny brod, Brod legelőterület, mind megtalálhatók egy helyen, a mai Szlovákia területén, a volt Sáros és Zemplén megye északi részén, ahol ma is jelentős a ruszin görögkatolikus lakosság. Erről a vidékről települhetett újra Sajópálfala.

A felsővízközi települések anyaköveiben kimutathatóak a sajópálfalai családnevek, amely szintén alátámasztja a lakosság ezen vidékről való betelepülését.

3.2.3. Az 1960-as évektől napjainkig

Az első világháború megkímélte a települést, de katonának sok embert elvittek Sajópálfaláról is, akik közül nem mindenki tért haza. Ez megbontotta a társadalom szerkezetét, ezáltal a parasztgazdaságokban a nők és a nem hadköteles fiatal, már munkára fogható fiúk vették át a földeken való nehéz munkát. Az állatok körül általában az idősebbek tevékenykedtek.

¹¹⁴ Zsirosné-Zsiros 1996:50.

Sajópálfaláról közel 30 embert hívtak be katonának. Csupán tízen jöttek haza a háború végeztével, legtöbbjük a Don-kanyarnál¹¹⁵ esett el. A falu lakossága a pincékben vészelte át ezt az időszakot. 1944. december elején nyolc napig Sajópálfala is tűz alá lett véve. A templomtornyot is találat érte, a tetőszerkezete jelentősen megrongálódott. Az oroszok bevonulásával érték a falubelieket atrocitások, de a hármaskereszt bizonyos védelmet jelentett. A falut pravoszláv községnek nézték, és ezt számukra az is alátámasztotta, hogy a faluban sokan beszélték a szláv nyelvet. Még az I. világháború óta itt maradt és letelepedett volt kozák katona, „Károly bácsi” is nagyon sokat tett azért, hogy kevesebb legyen az atrocitás.¹¹⁶

A háború után Legeza Sándor esperes újjáépítő munkába kezdett. A háborúban elesetteket csak némán lehetett gyászolni. Sokan reménykedtek abban, hogy hozzátartozójuk egyszer hazatér. Volt is rá példa, hogy néhány hadifogoly visszatért. Az egyik helybeli fiatal katona is fogságba esett, hozzátartozói abban a tudatban voltak, hogy meghalt a Donnál. A gyászév leteltével itt maradt menyasszonya férjhez ment a katona testvéréhez. Pár hónap múlva visszatért a katona a fogságból és évekig tartó családi viszály keletkezett.¹¹⁷

Mind a mai napig élnek a településen olyan idős emberek, akik hadifogolyként több évig távol voltak a szülőfalujuktól és valamilyen csoda folytán megmenekültek. Ezek az emberek mind a II. magyar hadsereg katonáiként kerültek a mai Oroszország területén hadifogságba, de erős szervezetük és leleményes stratégiáik miatt túléltek ezt a helyzetet is. Az egyik túlélő pontosan a szláv nyelvtudása miatt maradt életben és jött haza.

Amikor az oroszok szétszították a foglyokat, akkor egymás között arról beszélgettek, hogy akin pufajka (vattakabát) van, viszik Szibériába, akin nincs, a Krímbe viszik fogságba.

Amikor ezt a sajópálfalai fiatalember meghallotta és megértette, akkor ledobta a pufajkáját. Ketten is odaszaladtak és összeverekedtek rajta. Az egyik felvette, utána őt vitték Szibériába és a sajópálfalai lakost pedig a jóval enyhébb éghajlatú Krím-félszigetre. Túlélte a hadifogságot és visszajött. Szláv nyelvismerete megmentette az életét.¹¹⁸

1948-ban elkezdődött az egyházi és a világi nagybirtokok felszámolása, valamint a 20 holdnál több földdel rendelkező parasztok üldözése, adóztatása. Szervezetten folyt a

¹¹⁵ „A második magyar hadsereg 1942-43-as hősies küzdelme a szovjetunióbeli Don folyó partján, mindörökké történelmünk része marad. 1942. április 17-én a második magyar hadsereg, mintegy 207 500 magyar katonával megindult a szovjetunióbeli Don folyóhoz, hogy ott a németeket támogassa. A harcokban 120 ezer magyar honvéd esett el, vagy került fogságba.” Harmat-Árpád Péter 2013
http://tortenelemtanulas.blog.hu/2016/01/11/73_eve_volt_a_don_i_katasztrofa Utolsó letöltés: 2016.02.16.

¹¹⁶ Saját gyűjtés: Bodolóczkiné közlése 2014.

¹¹⁷ Saját gyűjtés: Tamásné közlése 2015.

¹¹⁸ Saját gyűjtés: Tamásné közlése 2014.

padlások söprése, a termények elkobzása beszolgáltatás címén. Aki ellenállt, vagy a beszolgáltatást teljesíteni nem tudta, azt a faluból a kazincbarcikai építkezésre vitték. Az egyenlőségre törekvő szocializmus is újratemelte a társadalmi egyenlőtlenségeket. A jó gazdától elvették földjüket, vagyontárgyaikat. Kilakoltatás nem volt a faluban, de egyes „kulák” családokhoz lakókat költöztettek.

1961-ben megalakult a sajópálfalai Béke Termelőszövetkezet. A magángazdálkodás a háztájiba szorult vissza. A termelőeszközök, gépek, szerszámok, állatok “közös tulajdonba” kerülnek. A szorgalmas pálfalusi emberek kezdetben sokat dolgoztak kevés haszonért. Előtérbe kerültek egyes ügyeskedők. A társadalom szerkezete változásnak indul. A módos gazdák háttérbe szorulnak. Megbomlik a falu összetartó ereje, bekövetkeznek az első válások, a fiatalok közül sokan talajt veszítve végleg elhagyják a községet. Az évszázados erkölcsi tartás, tiszta szellemiség alapjaiban rendül meg. Az egyház szerény lehetőségeit kihasználva tovább működik.¹¹⁹

Igaz, hogy a görögkatolikus egyházközség nem tört meg az 50-es, 60-as években, de az urbanizáció miatt létszámában erősen megfogyatkozott. Sokan költöztek a megyeszékhelyre a településről.

A téészesítés idején kerültek a jelenlegi romák a faluba, és ekkoriban telepedett meg több traktoros és a szövetkezetben munkát vállaló egyéb idegen munkaerő is. A romák (két család), akik csordások és kondások voltak, a Pincesoron kaptak lakást, mely még ma is áll. Ez a ház a szocializmus stílusának építészeti jegyeit viseli magán mind a mai napig. Ők Újharangodról és Böcsről érkeztek a faluba és gyermekeik alkotják a csekély létszámú közösséget. Táplálkozási szokásaik eltérnek a sajópálfalai lakosok szokásaitól. Bár néhány szokást a helyiektől vettek át.¹²⁰

1963-ban épült meg az első bekötőút Miskolc és Sajópálfala között. Ekkortól van menetrendszerű buszközlekedés is. Így lehetőség nyílt arra, hogy a fiatalok tovább tanulhassanak, a falu keresőképes lakosságának nagy része a városban vállalhasson munkát. Ez azt eredményezi, hogy ezek az emberek kiszakadnak a falusi közösségből, és bizonyos hányaduk el is vallástalanodik. Másrészt elveszítik identitáselemeik egy bizonyos részét is.

Némileg enyhül az egyházellenesség 1965-től. Ez az 1964-ben kelt, az Apostoli Szentszék és a Magyar Népköztársaság közötti részleges megállapodás eredménye.¹²¹ Figezki Balázs helyi esperes-parókus, a következőket írja Sajópálfala című esszéjében a hívekről. „Ez a kis

¹¹⁹ Saját gyűjtés: Tamásné közlése 2015.

¹²⁰ Saját gyűjtés: Tamásné közlése 2019.

¹²¹ Gergely 1989:25.

*közösség nagy áldozatra kész, ha szeretett templomáról van szó. Híveink templomukat nemcsak rendben tartják, de szívesen is látogatják, sok szentmisét végeztetnek élőkért és holtakért, és szeretnek ünnepelni is.”*¹²²

Ünnepi eseményekben nem is volt hiány, sem a 70-es, sem a 80-as években. Mint búcsújáróhely is kezd ismertté válni Sajópálfala az 80-as évek végén. Több ízben is jöttek zarándokok, valamint a templombúcsú is fontos közösségi események voltak, melyeken részt vett a környék görögkatolikussága is.

A rendszerváltás Sajópálfalát is elérte. 1990 őszétől önálló közigazgatása van a községnek. A választott testület ülésein konzultációs jelleggel a parókus is részt vesz. Az önkormányzat vezetőinek a rájuk váró feladatok végrehajtásához szükségük van az egyház támogatására. Az önkormányzat vezetői felismerték azt, hogy a lakosság aktív részvételre való ösztönzése a falu életében az egyházon keresztül könnyebb.

Ebben az időben, a településen a görögkatolikus egyház a római egyházhoz közelített, amely erősen megmutatkozott a ruszin hagyományok mellőzésében, mely egy felbomlóban lévő közösség adaptációs következményeként is értelmezhető volt. A vallás is közelített a római katolikus valláshoz. A fordulat ezután következett be. Ezen folyamat a későbbiekben részletesen ismertetésre kerül.

2001-től kezdődően Polgári László atya is nagyon sokat tett a falu vallásos életének fellendítése érdekében, ebbe a munkába az önkormányzatot is bevonta. Az egyház domináns szerephez jutott a falu életében, mert az önkormányzat nem minden esetben tudta betölteni funkcióját vezetői gyengeségek miatt. Régi beidegződés a faluban, hogy a pap jelöli ki a közösségi élet irányvonalát. Napjainkban is nagyobb a tekintélye, mint az értelmiségieknek. Ez főként a régmúltban gyökerezik, mert mindig is nagy szerepe volt a papnak a közösség életében. Szinte az egyetlen értelmiségiként irányította a település életét minden tekintetben.

A településen élő emberek átlagos iskolai végzettsége magas, mert sokan az egyetlen előre jutási lehetőséget a tanulásban látták. A Sajópálfalán élő családok nagy gondot fordítottak gyermekeik taníttatására, a településről folyamatosan többen jártak egyetemre, főiskolára. A diplomát szerzett fiatalok egy része visszatért falujába és onnan jár el más településekre dolgozni. Bár nincs iskola, de több pedagógus él itt, mint sok más nagyobb községben, ahová csak „kijárnak” a tanárok.¹²³

¹²² Kiss Attila Gellért parókus közlése 2016.

¹²³ Saját gyűjtés: Simárszkiné közlése 2016.

A helyi fiatalság is új körülményeket él meg. A jelen helyzetben aránytalanul érinti őket a munkanélküliség és különös aggodalommal tekintenek a jövő felé, ezért az egyetlen kapaszkodó a vallás és a közösség, amely itt tarthatja őket.¹²⁴

Hazánkban a magyar nemzeti identitás újraértelmezése mellett, a nemzetiségek kulturális önazonosságának kifejezésében egyaránt fontos helyet töltenek be a civil és az egyházi intézményháló keretei.¹²⁵

Napjainkban a vallási identitás és a nemzeti identitás újrakonstruálásának lehetünk tanúi.¹²⁶ A nemzetiségi önkormányzatok és az egyházak látható vagy látens együttműködése a lokális és a globális kultúra formálásában egyaránt megmutatkozik. A ruszin önkormányzat munkássága Sajópálfalán a ruszin búcsú bevezetésével indult, amely egy bizonyos régi hagyomány felelevenítésével, rekonstruálásával, az ortodox vallás felé való visszatérés részeként állította vissza az ószláv misét.¹²⁷

A vallásnak, mint meghatározó tényezőnek, még ha halványodik is a jelentősége, akkor is megvan az ereje. Mind a mai napig erről tanúskodik a ruszin búcsú.¹²⁸

A sajópálfalai görögkatolikus templomban minden év szeptemberében tartják az országos ruszin búcsút. A későbbiekben részletesen leírásra kerül, hogy mit is jelent valójában ez az újrakonstruált, eddig ismeretlen ünnep.

A görögkatolikus egyház tevékenysége, már az óvodában elkezdődik. A párókus főleg a gyermekek hitoktatását tartja fontosnak, amely hatással van a közösségre, és nagyon sok pozitív hozadéka van a település szempontjából. Már az óvodától kezdve maga köré gyűjti a gyerekeket és színvonalas programokatszervez és a szabadidő hasznos eltöltését tartja szem előtt. Az általános iskola hiánya viszont nagy problémát jelent az itt élő általános iskoláskorú gyermekek számára, akik egy időre kiszakadnak a közösségből és kénytelenek más települések iskoláit látogatni. A görögkatolikus egyház iskolái Miskolcon vannak. Felvetődött a gondolata annak, hogy Sajópálfalán is újrászervezik az oktatást görögkatolikus szellemiségben. Ezt az elképzelést a görögkatolikus egyház nem támogatta. Arra hivatkozott, hogy kevés Sajópálfalán az iskoláskorú gyerek, és Miskolcon már van görögkatolikus általános iskola. Viszont jelenleg kevés gyerek jár oda a településről. Miskolcra, Arnótra és Sajóvamosra járnak a gyerekek iskolába. A fiatal generációnak nem

¹²⁴ Kardos 2013:14.

¹²⁵ Kardos 2013:14.

¹²⁶ Udvari 1995:22.

¹²⁷ Saját gyűjtés: Fekete Edina közlése 2016.

¹²⁸ Kapitány Á. – Kaptány G. 2012.

biztosított a görögkatolikus szellemben való nevelése. Ezt ellentmondásos helyzetnek is lehetne nevezni, ugyanis az egyház építi vissza régi hagyományait, kiáll a vallásos oktatás, nevelés mellett, viszont a jövő generációját a görögkatolikusság kistérségi központjában Sajópálfalán elválasztja ettől a lehetőségtől.¹²⁹

¹²⁹ Simárszki 2016.

4. A ruszin származású görögkatolikusok etnikai identitása

A ruszinság történelmének kutatása során máig is nagyon sok az olyan megválaszolatlan kérdés, melyekben a tudósok nem tudtak egységes álláspontra jutni. A ruszin nemzetiség sorsát ugyanis folyamatosan befolyásolták és alakították az egyes korszakokra jellemző közjogi, vallási, nemzeti törekvések, ezért időről-időre újra kellett felépíteniük azonosságtudatukat. Azonban nemcsak a külső szemlélő vagy kutató által érzékelt kép az, ami reprezentálhatja az emberek identitásának különböző jellegzetességeit, kulturális mintáit, hanem nagyon fontos a belső fejlődés is egy koherens kép kialakításához, valamint a tudatos és rejtett elemek dinamikus összhangjának megteremtéséhez.

Az identitás kérdése bonyolult mechanizmusok mentén alakult ki a településeken is. Ezek a törekvések nagyrészt felülről, az országos ruszin önkormányzat tevékenységére vezethetők vissza. A helyi lakosok csak oly mértékben érintettek, hogy új, eddig számukra ismeretlen dolgokkal találkoznak.

Ruszin származásúak Sajópálfalán azok az emberek, akik görögkatolikusok és társadalmi emlékezetükben megőrizték a beköltözés tényét, viszont a nyelvüket már legtöbbször elvesztették.

Tótok azok az emberek, akik római katolikusok vagy evangélikusok, és társadalmi emlékezetükben megőrizték a beköltözés tényét. (Arnót, Répáshuta)

Főként a ruszinokat beköltözésük óta különböző népr nevekké mosták össze, ami nem is véletlen, mert a nyelv sem volt egységes. Régebben oroszokként, aztán tótként tekintettek rájuk.

Sajópálfalán a „tót” megnevezésre van a legtöbb példa. Itt nem jelent meg az ukrán, szlovák megnevezés. „Eddig tótok voltunk, most azt mondják ruszinok vagyunk, már én nem is tudom, hogy most mi van, az igaz, hogy tótul beszéltünk gyerekkoromban, de magyarok vagyunk.”¹³⁰ A lakosság keveri, összemosza a fogalmakat. „A ruszinság és a görögkatolikuság elválaszthatatlan egymástól, mert minden ruszin görögkatolikus. Ide a faluba is a török hódoltság után, az elmenekült lakosság helyére költöztek be a ruszinok. Az 1600-as évek második felében, pontosan nem tudjuk mikor jöttek, fatemplomot építettek és ott volt a könnyezés.”¹³¹

¹³⁰ Saját gyűjtés: Bodolóczkiné közlése 2014.

¹³¹ Kiss Attila Gellért parókus közlése 2016.

Rendszerint a politikai vagy társadalmi viszonyok alakulása volt döntő hatással arra, hogy a múltban, de még a jelenben is a Borsod-Abaúj-Zemplén megyei ruszinok közül ki-ki hogyan határozta, vagy határozza meg nemzeti identitását.

Sajópálfala történeti adataiból az derül ki, hogy a rendelkezésre álló források alapján már a 18. században a falu lakosainak nagyobb része görögkatolikus vallású volt, ami egyértelműen a ruszinságra utalt, mert szlovák görögkatolikusok ekkor nemigen léteztek. A lakosság kisebb része lehetett csak *tót*.

A borsodi görögkatolikus települések nagy része a mai napig különállónak tartja magát a többi településtől és megőrizték sajátosságaikat, mind a nyelv és mind a vallás területén. Vegyük például Arnótot, Sajópálfala szomszédját, ahová jelentős számban sárosi *tótok* települtek, akik evangélikus vallásúak voltak, és leszármazottaik mind a mai napig azok.¹³² E népek nyelvét a sajópálfalai ruszinok nem értették. Viszont a rendelkezésre álló források alapján az Arnóton és Sajóvamoson, valamint Felsőzsoltán élő ruszinok nyelvét igen.¹³³

Már ebben az időben problémák merültek fel, az identitással kapcsolatban, nem tudták az itt élők besorolni magukat, csak a származástudat és a szomszéd települések által. A sajópálfalaiak megnevezésére használt *tót* név gúnynévként is szerepelt, „*a vámosiak kutya tótnak hívtak bennünket*”¹³⁴. Így képződtek az identitás határok. Az identitás mindig határképző folyamat, a másikkal szemben határozódik meg. Saját magukat is tótként kategorizálták az itt élők.

A nyelv elvesztése a 20. század közepére teljesen megtörtént. Így van ez Sajópálfalán és az esperesi kerület többi ruszin lakta településén is. Fő okként elsősorban a polgárosodást, az oktatást és a más településeken való munkavállalást lehet tekinteni. A zárt közösség nyíltabbá válása egyértelműen magával hozta ezeknek a folyamatoknak a felerősödését. A mezőgazdasági termékek értékesítése, valamint az új munkalehetőségek arra kényszerítették az itt élőket, hogy az erősebb kontaktusok révén elmagyarosodjanak. Az idősök még emlékeznek erre: „*Az iskola feladata az is volt, hogy tanította a fiatalokat a szép magyar szabatos beszédre, mert egy ilyen nemzedékváltás után, ami itt is volt, hogy fele magyar fele tót, hát a fiatalság sem tudott helyesen, jól beszélni magyarul. Emlékszem rá, hogy ez a Bodnár Ilonka tanító mennyit küszködött velünk, mert úgy beszéltünk, rontott magyar nyelven. Olyan volt az iskola, mint amikor egy nagy nyájat összeteterelnek. Muszáj volt valami rendet tartani, valami egységes*

¹³² Molnár 1999:91.

¹³³ Saját gyűjtés: Bodolóczkiné közlése 2014.

¹³⁴ Saját gyűjtés: Tamásné közlése 2015

beszédet bevezetni. Ennyiféle nemzetséget összeterelni egy hazába, valahogy muszáj volt összefogni, összetartani a népet.”¹³⁵ Ez az interjúrészlet is rávilágít a nyelvi asszimilációra.

Sajópálfalán és az esperesi kerület többi településén élők egykori ruszin nyelve, – amely szinte teljesen eltűnt – nagy valószínűséggel a komlóskaival és a múcsonyival mutat hasonlóságot, amely a lemkeó ághoz tartozik. Sajnos Rakaca, Abaújszolnok, Abod és Gadna a századfordulón még alkalmasak lettek volna a vizsgálatra, mára jelentős roma lakossággal rendelkeznek, ezért szinte csak a görögkatolikus templomok árulkodnak a ruszin múltról.

A kulturális identitás viszont fennmaradt mind a mai napig, és ezen identitáselem megléte kontinuitást mutat. Több idős interjúalany is említést tesz róla, hogy itt mások a szokások és ők ezáltal saját kulturális identitásuknak is hangot adnak. Kissé a többi falu fölé helyezik saját településüket. *„Az arnóti nép mindig jobb volt, mint a vámosi. A vámosi reformátusok mindig olyan önzőek voltak.”*¹³⁶ *„Mások voltak Arnóton a szokások, nem volt soha olyan dolgos nép, mint a pálfalusi. Az asszonyok nem szőttek, nem fontak, a bácsik meg szerettek üzletelni, más volt az életvitelük.”*

*„Pálfala igen cifra és nyalka volt, de egy olyan nagy községben, mint Vámos nem számított, nem érdekelte, hogy nem ment a templomba. Akármilyen buta is volt, de szégyellt a templomból kimaradni. Most is így van Pálfalán, ha valaki messziről költözik ide, azt jöttmentnek nevezik, de ha elkezd templomba járni, befogadják.”*¹³⁷

Itt erősen megmutatkozik a kulturális különállóság, saját identitás elemeiket másokhoz viszonyítva határozzák meg. Az így kialakult sztereotípiák mentén rendeződik a gondolkodás és jön létre a csoporttudat, mely meghatározza a csoport identitását és határhelyzeteket létrehozva kijelöli az etnikum határát. A befogadás egyetlen lehetősége a kulturális identitásban való osztozás, ami jelen helyzetben a vallási közösséghez tartozást jelenti.

¹³⁵ Saját gyűjtés: Tamásné közlése 2016.

¹³⁶ Saját gyűjtés: Stefura Lajosné közlése 2013.

¹³⁷ Saját gyűjtés: Tamás Illésné közlése 2013.

4.1. Ruszin nemzetiségi önkormányzat Sajópálfalán

1990-ben Magyarországon 647 ember mondta azt, hogy az anyanyelve ruszin.¹³⁸ Jelenleg 1000 körüli a számuk. A magyarországi ruszin szervezetet 1991-ben hozták létre.

A ruszin nemzetiségi önkormányzatok nagyban segítették a ruszin kultúra fennmaradását.¹³⁹ Sajópálfalán, ami a térség görögkatolikus vallási központja a válaszadók kb. hét és fél százaléka vallotta magát a ruszin kisebbséghez tartozónak. Ennek különböző okai vannak.

A sajópálfalai ruszin önkormányzat 2010 októberében alakult, a neve akkor még Sajópálfalai Ruszin Kisebbségi Önkormányzat volt, melyet 2012-ben változtattak meg. Sajópálfala Község Ruszin Nemzetiségi Önkormányzata névre. A képviselőtestület négy tagból állt. Jelenleg a képviselő testület három tagból áll. Sokan idegenkedve fogadták a megalakuló ruszin önkormányzatot, amely igyekezett megnyerni a lakosság bizalmát. Sajnos jelenleg sem sokan azonosulnak a ruszin önkormányzattal. 2019-ben Kiss Attila a templomban is felkérte a sajópálfalai ruszin származású embereket, hogy vallják magukat a ruszin kisebbséghez tartozónak. Ez több-kevesebb sikerrel járt.

Az első megmozdulás a sajópálfalai görögkatolikus egyházzal összefogva történt. 2011-es naptárt adományoztak a falu családjai részére. Az első közösségi rendezvény a 2011. március 15-e megrendezése volt, valamint Komlóskára is ellátogattak és a ruszin nappal egybekötött falunap is megrendezésre került. *„Ezek tükrében a lakosok ismét felismerték a görögkatolikus vallás rég elfeledett ruszin ősi gyökereinek fontosságát”*. Fekete Edinának, a ruszin önkormányzat vezetőjének az elmondása szerint 2016-ban 52 fő vallotta magát ruszinnak Sajópálfalán. Ez azért is fontos, mert 50 főtől jár a támogatás, tehát így 100%-os támogatást kapnak. 2019-től új elnöke lett a ruszin önkormányzatnak Simárszki Ádám személyében. A legnagyobb ruszin rendezvény 2015 nyarán volt az önkormányzattal és az egyházzal együtt. Ott többek között ruszin és magyar ételeket készítettek. A falu ruszin és nem ruszin lakossága együtt készült a rendezvényre. Nincs különbség, ki vallja magát ruszinnak és ki nem, jóllehet a falu ruszin gyökereket táplál. Általánosságban ez úgy nyilvánul meg, hogy pl. a karácsonyi ünnepekben a kántálást együtt végzi ruszin és nem ruszin, vagy a ruszin ételek is ismertek az egész faluban.

¹³⁸ KSH 1990-es népszámlálási adatok

¹³⁹ Tom Trier 1999:55.

„Nagy álmunk, hogy ruszin nyelvtanfolyamot indítsunk. Miskolcon indult tavaly, de most itt is van rá igény. Szeretnénk más településekkel is tartani a kapcsolatot, Múcsónnyal és Komlós-kával. A ruszin tábor minden évben működik a településen. Volt egy hagyományörző tábor azt Attila atya szervezte. Abban is ruszin hagyományörző tevékenységeket végeztek a diákok”.

„A fiataloknak változó az érdeklődésük. A családi napon nagyon jól érezték magukat. Pálfalán 3-4 ember beszéli a ruszin nyelvet. Többeknek a hétköznapi szólásaiban is megjelennek ezek a szavak.”

„Szeretnénk megkeresni a régi recepteket a ruszin gyökerű ételekhez. A nemzetiségi önkormányzatot lecsökkentették, már a négy helyett csak három tag van. Borsod megyében van az országban egyedül megyei önkormányzat. Itt a megyében van a legtöbb ruszin még most is.”¹⁴⁰ Mint láthatjuk, a közösség ismerkedik a ruszinság tudattal, de nehezen azonosul vele. „Az 52 fő egy része is csak látszat identitással rendelkezik”. „Azt mondják ruszinok vagy mik vagyunk, nekem is be van írva az önkormányzatnál”.¹⁴¹

Felmerül a kérdés, miért a minimum létszám körül mozog a ruszinság számaránya a településen, holott a lakosság közel fele görögkatolikus. A válasz abban is rejlik, ha nincs meg a minimum létszám, anyagilag az állam nem támogatja az önkormányzatot. Tehát a vallási identitás megélését tekinthetjük egyedül a ruszin identitás megélésének. Ennek kérdése a további folyamatokból körvonalazódik számunkra. Jelenleg is kevesen vallják magukat ruszinnak. 2019-ben 41 fő volt, aki ruszinnak vallotta magát. 2020-ban Sajópálfalán a negyedik adventi gyertyagyújtást a ruszin önkormányzat rendezte, és a karácsony esti pásztorjáték után a gyerekek ajándékot kaptak a templomban a ruszin önkormányzattól.

Sajópálfala megtartotta ruszin eredetű hagyományait, amelyben ma kizárólag a görögkatolikus vallás gyakorlásának van szerepe.

¹⁴⁰ Saját gyűjtés: Fekete Edina közlése 2016.02.07.

¹⁴¹ Saját gyűjtés: Drótos Ildikó közlése 2013.

5. Endogámia és exogámia kettőssége, mint a legfőbb görögkatolikus identitást megtartó erő

A sajópálfalai esperesi kerület sajátos közege lehetővé tette a települések közötti kapcsolatháló kibontakozását, melyeknek vizsgálata a települések anyakönyvein keresztül reális képet ad a házasodási szokásokról.

A települések 18. századi nyitottsága és exogám¹⁴² házasodási szokásai sajátos görögkatolikus lakosság kialakulását tették lehetővé a kistérségben, melynek későbbi felekezeti endogám¹⁴³ zártsága mind a mai napig – ha jóval kisebb mértékben is –, de megtalálható a települések karakterében és vallási szimbólumaiban.

Az előző fejezetekben leírtakat röviden összefoglaljuk, hogy átfogó képet kaphassunk az esperesi kerület központi részéről. A viszonylag homogén területen az asszimilálódott őslakos görögkatolikus ruszinság képezi a vizsgálat tárgyát, mely a legtöbb településen ma már kisebbségben van.

A települések azonban a görögkatolikus szervezőelvek mentén működnek, mint pl. Hejőkertszúr, Sajópálfala vagy Sajópetri. Ez utóbbi a nagyszámú görögkatolikussá vált roma lakosság által tartotta meg görögkatolikus dominanciáját. Másrészt jelen van a Cserehátról leköltözött görögkatolikusság is, amely egy más felekezetű közösségben (evangélikus, római katolikus, református) vált külön részévé a településeknek. Arnóton pl. már az őslakos görögkatolikusok létszáma is számottevő volt.

A sajópálfalai esperesi kerület magterületén a török időktől kezdve meghatározó domináns többségben ruszinok éltek és élnek mind a mai napig (Felsőzsolca, Sajópálfala, Sajópetri, Hejőkeresztúr, kisebb számban Sajóvámos és Arnót).

A ruszinság több településen asszimilálta a kisebb létszámban élő tót és magyar népeiséget, amely népcsoportok római katolikus vallása révén ez az asszimiláció könnyen megtörtént.

¹⁴² „Társadalmi szokás, mely megköveteli vagy javasolja az egyénnek a saját csoportján kívüli személlyel való házasságkötést, illetve ennek érdekében kényszerítő körülményeket teremti.” A sajópálfalai esperesi kerületben letelepedett görögkatolikusság kezdetben asszimilálta az ide érkező római katolikus tót lakosságot. Magyar Néprajzi Lexikon <http://mek.niif.hu/02100/02115/html/1-2066.html> Utolsó letöltés ideje: 2018.01.14.

¹⁴³ „Társadalmi szokás, javaslat vagy követelés, hogy a párválasztás egy körülhatárolható csoporton belül történjék.” Magyar Néprajzi Lexikon <http://mek.niif.hu/02100/02115/html/1-1908.html>

Ezzel szemben az evangélikus és református vallásúak asszimilálódása az erős vallási különállás miatt nem mehetett végbe.¹⁴⁴

Az egymás mellett élés konfliktusoktól sem volt mentes. A sajóvámosi reformátusok olyan lassúak voltak, hogy „a cséplőgépek még szeptemberben is az udvarokon voltak, Pálfala már rég elfelejtette a munkát, a sok ünnep mellett is mindig mindent megcsinált”¹⁴⁵ – mondogatták a sajópálfalai görögkatolikusok. Ezzel mintegy kizárva a házassági körükből a vizsgált települések más felekezetű lakosságát.¹⁴⁶ A helyiek a környező falvak lakóinál sokkal szorgalmasabbnak vallják magukat. Sajópálfalát a többi falu felé helyezik és ez mind a mai napig így van.

Sajópálfala és ezen települések egy része „etnikus közösséget”¹⁴⁷ képez az identitás megnyilvánulásának főként *vallási* szintjén, valamint eltérő származástudatuk által. A nyelv elveszett, a nemzeti hovatartozási tudat pedig magyarként realizálódik a lakosság nagy részénél.

Az etnikai és vallási identitást csak együtt lehet vizsgálni, mert ez itt nagy valószínűséggel egybeesik, azonban a lakosság tudatában sokféleképpen realizálódhat. A vallási identitás a házassági szokásokat is erősen befolyásolja.

Mindezekre a későbbiekben részletesen kitérek. Hosszas kutatómunka eredményeként megállapítható, hogy az esperesi kerület magtelepülései között a felekezeti endogámia erőteljesen éreztette hatását, és az esperesi kerület távolabbi területeire is kiterjedt. A felekezeti endogámia konzerválta a hagyományokat és fenntartotta a házassági, rokonsági kapcsolatrendszert a görögkatolikus felekezetűek között.

Tehát a házassági szokások nagyon sokat megmutatnak a települések kapcsolathálójából, amelyek a vizsgált településeken sajátos hálózatot hoznak létre.

Sajópálfala már jelenleg is zárandokhely, amely monostorral, kegytemplommal, és zárandokházzal rendelkezik. Sajópálfala mindig is a görögkatolikus vallás központjaként

¹⁴⁴ A történelmi egyházak szemlélete közötti különbségek az egyének világképében is jelen vannak. „a protestánsok nem fogadják el a pápa főségét (és általa az Egyház egységét), illetve a felszentelt papságot, és nem fogadják el, hogy a szentmisében Jézus valóságosan megjelenik.” <http://tomkaferenc.hu/alapkerdesek/hitunk-kerdesei/a-protestans-es-a-katolikus-hit-kulonbsegei/> Utolsó letöltés ideje: 2018.02.26.

Keresztény hitük alapja a Szentírás és a Szentagyomány. A protestáns egyházak tanításuk alapjául kizárólag a Szentírást tekintik és elvetik a szentek közbenjáró szerepét. Ezen tényezők miatt a katolikusok körében mind a mai napig előnyösebb a katolikus házastárs.

¹⁴⁵ Saját gyűjtés: Tamásné közlése 2012.

¹⁴⁶ A sajóvámosi református lakosság többsége módos gazda volt, akik jelentős földterülettel rendelkeztek. A munkálatok mindezt elhúzódtak, de a külső szemlélők ezt lustaságként értelmezték. (Molnárné :2018

¹⁴⁷ Simon 2005:19.

funkcionált ezen a környéken. Egyfajta szakrális tájként¹⁴⁸ működik, tehát a vallásosság és a görögkatolikus nép viszonyát a szakrális tájban is felismerhetjük. A szakrális táj az esperesi kerület magterületére jellemző, az itt élők mindennapjait jelentéssel tölti meg.

Sajópálfala, mint a térség görögkatolikus központja évszázadok óta kedvelt búcsújáró helye a környező településeken élőknek is. A jelenlegi esperesi kerület falvainak lakói számára szintén fontos találkozási pont volt.

Az anyakönyvet a településen 1803-óta vezették, ezért itt egy helyen található meg a görögkatolikus családnevek, és ezáltal a házassági szokásokra és a rokoni kapcsolatokra is fény derül.

A görögkatolikus lakosság vezetékeinek előfordulása az esperesi kerület vizsgált településein belül nagy hasonlóságot mutat elsősorban az 1800-as évek elejétől az 1950-es évek végéig. Az azonosságok azonban az erős társadalmi mozgások ellenére napjainkban is fellelhetők.

A genealógiai vizsgálatok alátámasztják a bonyolult rokoni kapcsolatok meglétét a települések között. A 17-18. században Sajópálfalára betelepülő, főként ruszin lakosság erős asszimiláló hatása révén magába olvasztotta a kisebbségben lévő magyarokat és *tótokat*. A vizsgált településeken a mai napig él az emberek emlékezetében a beköltözés.

A vezetékevek és a felekezeti hovatartozás vizsgálata alátámasztja a ruszin dominanciát a településen. Emellett a környező településeken is nagylétszámú ruszin lakosság kialakulása körvonalazódik. Arnót, mint szomszédos település, evangélikus tót lakossággal rendelkezett, de mellette ruszinok is érkeztek a török uralom utáni betelepülés során.¹⁴⁹

Kisebb számú ruszin lakosság érkezett Arnóra és Zbuskára is¹⁵⁰. Ezen lakosok létét a sajópálfalai anyakönyv dokumentálta, valamint a házassági kapcsolatok is megfigyelhetők. Felsőrsolca szintén jelentős görögkatolikus lakossággal rendelkezett, mely képes volt az évszázadokkal korábban érkezett *tót* lakosságot is asszimilálni, és mind a mai napig élnek a településen görögkatolikusok. Sajópetriben és Hejőkeresztúrtban is hasonló a helyzet.

A településeket azért érdemes együtt vizsgálni, mert a görögkatolikus sajátosságok így még szembetűnőbbek, valamint megérthetővé válnak azok a folyamatok, amelyek a ruszinok betelepülése óta folyamatosan életben tartják a közösségeket.

¹⁴⁸ „Bartha 2006: 132

¹⁴⁹ Molnár 1999:114

¹⁵⁰ Saját gyűjtés: Tamás Illésné közlése 2014.

5.1. A települések sajátosságai és házasodási szokásai

A vallás identitásban megnyilvánuló szerepének, valamint közösségmegtartó erejének vizsgálata kiemelkedően fontos azért, mert a vallás az endogám házasodási szokásokat huzamos ideig fenntartotta, és ezáltal megőrizte a falvak különállóságát. A falvakban ekkor még stabil identitáshatárok működtek és működött a lokális közösség is. Voltak azonban olyan települések, melyekben a görögkatolikusok kisebbségben voltak. Ezeken a településeken, fellelhető az elkülönülés is. Sajóvámos példája is ezt mutatja, ahol a Forrásnak nevezett görögkatolikus településrész különálló közösségként működött, erős felekezeti endogámia érvényesülésével.

„A települések nagysága az egyik legfontosabb meghatározója az endogámia lehetséges mértékének. Minden településnek van egy házasodási körzete, amelyen belül a társközségek azonos etnikumhoz, néprajzi csoporthoz, azonos felekezethez, esetleg azonos közigazgatási egységhez tartoznak.”¹⁵¹

A szakirodalom olvasása közben az is feltűnik, hogy a szomszédos Sajóvámos történetéről szóló munkában a ruszinok még említve sincsenek, pedig Sajóvámos lakosságának negyed része görögkatolikus vallású és ruszin eredetű. A sajóvámosi görögkatolikusságról külön könyvet olvashatunk¹⁵², amelyben, mint kis falut mutatják be a görögkatolikusságot. Azonban ott ennek a ténynek a hangsúlyozása a helyi református társadalom szempontjából nem fontos. Közben az is kiderült, hogy Sajóvámos, amely vegyes felekezetű település, exogám házasodási formákat követett, de az endogám Sajópálfalával látszólag szinte semmilyen kapcsolata nem volt a házasodás szempontjából. Kivételt képez a vámosi Forráson élő görögkatolikus lakosság, melynek házassági kapcsolatai az 1800-as évek közepétől gyakran Sajópálfalára irányulnak. Szomszédos települések lévén, alig egy kilométer választja el a két települést. 1765 és 1810 között azonban csupán egy házasságkötés történt a két település között.¹⁵³

Ez azonban csak a református lakosság házasodási szokásait tükrözi, mert köztudott, hogy a görögkatolikusokkal kötött vegyes házasság a reformátusok körében nagyon ritka volt. A sajóvámosi reformátusok házasodási köre a református településekre irányult (Boldva,

¹⁵¹ Örsi 1983:59.

¹⁵² Czifra Éva: A sajóvámosi görögkatolikusok története című 2008-as munkája átfogó képet ad a sajóvámosi ruszin görögkatolikusság élő hagyományairól és több évszázados múltjáról.

¹⁵³ Örsi 1985:78.

Alsóvadász). A vámosi görögkatolikusság anyakönyvét Sajópálfalán vezették, és ha ezt megnézzük, nagyszámú endogám házasságkötést találunk a két település között.

A görögkatolikusok házassági szokásaira vonatkozó munkákban sok olyan jellegzetességet lehet találni, ahol a vallási endogámiaira mindenütt utalnak a források. „*A vallási határok szintén határt szabnak az exogámiának. Magyarországon napjainkig vannak szinte homogén római katolikus, református, evangélikus területek. Az egyházak sokáig tiltották a vegyes vallásúak közötti házasságot. E tiltás olyan hatásos volt, hogy vegyes vallású települések esetén a lakóhelyi endogámiánál erősebb a vallási endogámia.*”¹⁵⁴

A településeken a század első felében a felekezeti endogámia még erősebben érvényesült az etnikainál. A nyelv kérdésében rugalmasabbnak bizonyultak a felekezeti hovatartozásnál. Úgy tartották, hogy a más etnikumú házastárs „*magyarul úgy is megtanul, de vallását egykönnyen senki se változtatja meg. A korábbi időkben a vallási endogámiát a fiatalok családi szocializáció útján sajátították el és ennek betartását szolgálta az egyház erkölcsi fegyelmező ereje.*”¹⁵⁵

A vallásnak, főleg az idősebbek és a középkorúak értékrendjében még napjaink szekularizált világában is nagy jelentősége van. A katolikus és protestáns egyházak elvi különbözősége vegyes felekezetű házasság esetén általában konfliktushelyzet forrása: melyik egyház templomában történjék az esküvő, majd hol kereszteljék meg a gyermeket stb., és mindegyik egyháznak megvannak a maga eszközei, hogy szankcióval illessék az „*eltévelyedettet*”. Ezért, különösen a vallásos szülők igyekeztek tiltással is kivédeni a vegyes felekezetű házasság létrejöttét. Minden házasság befolyásolja az adott család társadalmi megítélését, a falu hierarchiájában elfoglalt helyét.

Egy „*múlt nélküli*” idegen házastárs csak gyengítheti ezt a pozíciót a közösség értékrendjében. A helyi társadalomban a családok pozíciói hosszú idő alatt alakultak ki, és az egyén a családján keresztül kapcsolódik a közösségéhez. A házassággal ugyanakkor nem csupán a két egyén kapcsolja össze az életét, hanem közvetett módon, a két család, sőt a rokonság is.¹⁵⁶

Sajópálfalán egyenesen szégyennek számított, ha valaki reformátussal vagy evangélikussal kötött házasságot. Ilyenkor több esetben az is megtörtént, hogy kitagadták a családból az egyént, vagy megtiltották a házasságot. „*A hatvanas évek végén, nálunk a rokonságban volt egy*

¹⁵⁴ Exogámia és endogámia Magyarországon a XVIII –XX. Században. Örsi Julianna
[file:///D:/Users/User/Downloads/1108-1151-1-PB%20\(1\).pdf](file:///D:/Users/User/Downloads/1108-1151-1-PB%20(1).pdf) Utolsó letöltés ideje: 2018.01.14.

¹⁵⁵ Pilipkó 2009:42.

¹⁵⁶ Pilipkó 2009:44.

olyan eset, amikor a görögkatolikus fiatalember egy evangélikus lányt akart elvenni Arnótról. A szülők nem akartak hallani sem róla. Végül csak belenyugodtak, mert a lány családja azt ígérte, hogyha gyerekeik születnek, őket Pálfalán görögnek fogják megkeresztelni. Reverzálist¹⁵⁷ adtak. Sajópálfalán a templomban volt az esküvő. Arnóton laktak, és amikor az első kislány megszületett, titokban megkeresztelték az evangélikus templomban. Ettől fogva a fiú családja minden kapcsolatot megszakított a fiatalokkal’’¹⁵⁸.

Ebben az esetben a felekezeti endogámia felülírta a rokonsági kapcsolatok erős kötelékének évszázados hagyományát. Vagyis az új család számára megszűntek a görögkatolikus kultúra elemei, viszont a szülők értékrendje ezt nem tudta elfogadni. Ebben az esetben egyetlen megoldásként a kapcsolat megszakítása jöhetett szóba.

A görögkatolikus ruszin identitás, mely a közösséget évszázadokon át megtartotta, a szocialista társadalom keretein belül a lokális viszonyok továbbéléseként realizálódott.

A következő példa is ezt támasztja alá, de itt éppen az ellenkező eset történt. *„Édesanyám görögkatolikus volt és Vámosra ment férjhez, reformátushoz, a református papnak reverzálist kellett adni. Édesapám maradt a református vallásába, de édesanyám azt mondta, hogy nem megy hozzá csak akkor, ha a családot átengedik görögnek. Így lettünk görögkatolikusok. Nem nagyon tetszett a rokonoknak, nem akarták engedni a házasságot. Végül belegyeztek, de nagymamáék mindig haragudtak.”¹⁵⁹*

Ez a példa egy kicsit megengedőbb volt, ugyanis itt egy jobb módú református fiúhoz ment a szegény sorsú sajópálfalai görögkatolikus leány. Ebben az esetben a gazdasági érdekek domináltak. De ez sem tudta felülmúlni azt, hogy a gyerekek ne görögkatolikusok legyenek.

Néhány családnál több évig tartó harag keletkezett azért, mert nem tudtak megegyezni, melyik templomban kereszteljék a gyerekeket.

A településnek saját házassági köre volt és ez gyakran a szomszédos településeket foglalta magába. A legrégebbi időkben a felekezeti endogámia mellett a települési endogámia is működött. Azonban egy ilyen kis településen, mint Sajópálfala már nem is volt olyan egyén, akit ne fűztek volna rokoni szálak a közösség többi tagjához, ezért megkezdődött a kifelé házasság. De ez csak meghatározott görögkatolikus településekre irányult, amelyek a következők voltak: Sajóvamos Forrás, Arnót görögkatolikus lakossága, Felsőzsolca,

¹⁵⁷ A reverzális a házaspár írásos megegyezése a születendő gyermek vallásáról, vegyes házasság esetén. Magyar Katolikus Lexikon <http://lexikon.katolikus.hu/R/reverz%C3%A1lis.html> Utolsó letöltés ideje:2018.01.14.

¹⁵⁸ Saját gyűjtés: Tamásné közlése 2017

¹⁵⁹ Saját gyűjtés: Molnárné közlése 2016

Hejőkeresztúr, Sajópetri, Homrogd, Görömböly, ami már Miskolc része, valamint Baktakék, Irota, Abaújszolnok, Rakaca és Viszló.

A helybeliek gyakran látogatták ezeknek a településeknek a templomait és búcsúit is, és fordítva is így működött.¹⁶⁰ A házasságkötések is oda-vissza történtek, ezáltal erősítették a kulturális identitást, fenntartották a homogén görögkatolikus vallást. Még jelenleg is előny a görögkatolikus házastárs a településen, mintegy fenntartva a kulturális identitást, és ez mintegy újratermeli a közösség zártságát, ami egyedülállónak mondható a környéken. A helyi görögkatolikusság olyan adaptációs formát fejlesztett ki, amelyben a beházasodott eltérő felekezetű házastárs vallása felett gyakran domináns a görögkatolikus vallás.

A megszületett gyermekek majdnem minden esetben görögkatolikusok lettek. Egy görögkatolikus templom révén ez nem is volt csoda. *„Mások voltak Arnóton a szokások is, nem volt soha olyan dolgos nép, mint a pálfalusi. Az asszonyok nem szőttek, nem fontak, a bácsik meg szerettek üzletelni, más volt az életvitelük. Zsolca hamar polgárosodott, ott hamar elfelejtették a tótot. Ott több tanult ember is volt. Pálfala hamar átállt polgári ruhákba. Ennyi falu, és ennyi felől jöttek. Pálfala tiszta görögkatolikus volt. Arnót evangélikus és görög volt. Vámos se volt külön, nagy heterogén összetételű falu volt tele mindenféle cselédséggel, mindenféle néppel volt tele. Vámos nagyközség volt, zömmel református, aztán rómaiak és úgy a görögök”*¹⁶¹

Az interjúrészlet is alátámasztja azt a tényt, hogy mivel a görögkatolikus lakosság elérő sajátosságai miatt nehézkes volt a református és evangélikus lakosokkal való házasságkötés, ezért a településeken élők a felekezeti endogámia fenntartására törekedtek. Egyébként az evangélikus és református lakosság is általában csak a saját felekezetéből választott magának párt. Eltérő társadalmi helyzetük miatt a római katolikusok sem nagyon jöhettek számításba, főként nem Sajóvámosról.

Ennek következtében a települések között a görögkatolikusok esetében a rokonsági kapcsolatok megerősödtek. A rokoni kapcsolatok és kötelékek mind a mai napig erősek. A falvakban teljességgel fellelhetők a ruszin görögkatolikus hagyományok. A hitélet erősen összeköti a közösséget. Az emberek osztoznak a közös vallási identitáson. Látható az is, hogy jelenleg a görögkatolikusság több településen már kisebbségben van.

Megállapíthatjuk, hogy azért maradt meg mindenütt a zárt görögkatolikus közösség és részközösség, mert a rokonság és a vallás megtartó erővel bír és zárttá, egyedivé teszi

¹⁶⁰ Saját gyűjtés: Tamás Illésné közlése 2014.

¹⁶¹ Saját gyűjtés: Tamás Illésné közlése 2012.

a települést. Az egyén organikus szolidaritás által is kapcsolódik a közösséghez. A fentebb említett vallási endogámia tartotta meg homogén közösségként a települést, amelyben a görögkatolikus vallási identitás olyan erőssé vált, hogy a más vallásúakat, beköltözőket is gyakran integrálja. Emellett a nagyfokú szorgalom is jellemző a települések görögkatolikus lakóira.

Itt mindig szégyen volt a dologkerülés. *„Pálfalán a tsz-ben munkaegységre dolgozó lakosság is egymás ellen törtetett a munkáért”,*¹⁶² A bérezés nem számított, csak a teljesítmény. A teljesítményorientált világkép mind a mai napig megmaradt a lakosság döntő többségénél.

A közösségek összetartozásának erősségét jelzi az a tény is, hogy ha az újonnan beköltözött felveszi a ruszin görögkatolikus szokásokat, templomba jár, akkor a közösség hamar befogadja. Sokkal gyakoribb példa a beilleszkedés. Az egyház jelenti a kapcsolódási pontot. A helyi identitások, a vallás és a rokonság együttesen fékezi az elvándorlás jelenségét. Többen, akik elköltöztek a településről visszajöttek, mert nem tudtak az új lakhelyükön beilleszkedni.

Sajópálfalán és a vizsgált településeken a beazonosítás még mind a mai napig – főként az idősebbek körében – a családon, a családi néven keresztül történik. A fiatalabb gyermekektől nem azt kérdezik, hogy *„hogyan hívnak,”* hanem azt, hogy *„ki fia vagy?”*, ezáltal történik az identifikáció, ezért aki beházasodott a helyi közösségbe azt nem is tudják azonosítani csak akkor, ha a nagyszülők helyiek voltak, és azok nevére hivatkozik. A rokoni kapcsolatoknak jelenleg is nagy szerepe van a településeken. Sajópálfalán a jelenlegi görögkatolikus lakosság és a településen élő római katolikusok egy része is vérrokonai egymásnak.

Ennek a magyarázata a következő. Ha elolvassuk a bevezető részben említett családneveket, felmerül a kérdés, mi lett ezekkel a családokkal. Ugyanis csak néhány név utal közülük közvetlen leszármazásra, azonban az anyakönyvekből az derül ki, hogy a jelenlegi görögkatolikus őslakosság minden tagja az itt felsorolt családnevek alapján közvetlen leszármazást mutat, gyakran még az esperesi kerület vizsgált településeinek görögkatolikus lakosságával is. Ennek oka a homogén görögkatolikus lakosság zártsága.

Az itt élők megőrizték hagyományaikat, melyek együtt élnek a modernitással és szinkretikus keveréket alkotnak. Az esperesi kerületben élő szokások mind a mai napig meghatározó szerepet töltenek be a közösség életében. A hagyományok gyökere egy töről fakad és a ruszin görögkatolikus identitásnak köszönhető.

¹⁶² Saját gyűjtés: Tamásné közlése 2012.

„A rokonságot a falusi nép körében legalább 50-80 évre visszavezethetően kötelességszerűen nyilvántartották. Ezen emlékezet óvta meg az apró falvak lakosságát a vérrokonok házasságától.”¹⁶³ A vizsgálat során azonban az is körvonalazódik, hogy kötettek vérrokon házasságok is, sőt az emlékezet rövidege miatt a rokonsági kapcsolatok a harmadik, negyedik generáció után elhaltak. A több mint 300 év és a kb. 13-14 generáció a rokoni kapcsolatok kibogozhatatlan szövevényét hozta magával.

A jelen és a közelmúlt eseményeit figyelembe véve, az esperesi kerület görögkatolikus lakosságának körében ma is előny a görögkatolikus házastárs. A jelentős népességmozgás, urbanizáció, szekularizáció ellenére a görögkatolikus hitvilág hagyományai a modern fogyasztói társadalom elvárásaival keveredve tovább élnek.

Több görögkatolikus endogám házasság is kötött a közelmúltban főként Sajóvamoson. A csereháti görögkatolikusság is asszimilálódott és erős közösséget hozott létre. A Sajópetriben élő roma görögkatolikusság, mind a mai napig etnikai különállósága miatt nem szerepel szóba jöhető házassági partnerként az őslakos görögkatolikusság számára.

Kevésbé előnyös a református, evangélikus és a vallását nem gyakorló egyén sem, mert a közösség zártsága és még megmaradt endogám szokásai miatt, másképp viszonyul az ilyen házassági partnerekhez. A múlt erős hagyományai egyfajta igazodási rendként továbbélnék és bár jelentőségük a fogyasztói társadalom nyomása miatt csökken, de kevert formában ezeken a görögkatolikus településeken továbbra is megmaradnak.

Az eddigiekben a házassági szokásoknak azokat a vonatkozásait emeltem ki, amelyek az interjúkból rajzolódtak ki. Fontos megvizsgálnunk, hogy a kialakult kép hogyan viszonyul ahhoz, ami az anyakönyvi adatokból rajzolódik ki. A Sajópálfalai esperesi kerület házassági anyakönyveit részletesen tanulmányoztam 1801-1895 között. A vizsgálat nem nominatív (név szerinti) volt, elsődlegesen arra irányult, hogy feltárja a felekezeti és lokális exogámia jellegzetességeit. Cél volt a falvak közötti házassági kapcsolatok, a házassági körzetet vizsgálata is. Az anyakönyvi adatok táblázatokba rendeztem, ezek a mellékletben találhatóak. Fontos hangsúlyozni, hogy az összesített adatokat tartalmazó 1. táblázat az egyházközség összes településén élők házasságkötéseit tartalmazza. 1801-1985 között 2121 házasság kötött. Ebből más településről származó házastárs (lokális exogámia) 891 esetben volt. Amikor más felekezetű volt az egyik házastárs, azt tekintjük felekezeti exogám házasságnak, ez a vizsgált időszakban 630 esetet jelent. Ez azt jelenti, hogy a házasságok 42 százaléka olyan

¹⁶³ Magyar Katolikus Lexikon <http://lexikon.katolikus.hu/V/v%C3%A9rrokon%C3%A1g.html> Utolsó letöltés ideje: 2018.01.14.

házastárssal kötöttet, aki másik településről származott. A felekezeti vegyesházasságok aránya nem éri el a harminc százalékot a vizsgált 184 évben. Ez alapján azt mondhatjuk, hogy alapvetően nem feleltethetők meg az anyakönyvekből kirajzolódó trendek azzal, amit az interjúk során mondtak a települések endogám házassági gyakorlatáról. A következtetések finomításához kétféle módszert alkalmaztam. Egyfelől rövidebb időperiódusokban is megvizsgáltam a lokális és felekezeti endogámiában mutatkozó trendeket. Másfelől Sajópálfala esetében részletesebb vizsgálatnak vettem alá éves bontásban, hogy a házasságok milyen tendenciákat mutatnak. Itt külön feltüntettem a táblázatban a házasságkötés évét, a házastárs származási települését, és a nemét. Ezek alapján egészen más kép rajzolódik ki, mint az összesített adatsorokból.

Nézzük meg, ha – még mindig a teljes egyházkerületre vonatkozóan- rövidebb időperiódusban vizsgáljuk a házasságkötéseket kirajzolódnak-e a vizsgált négy idődimenzióban különbségek. Az adatok arra utalnak, hogy egyértelműen eltérő házasodási stratégiák figyelhetők meg. Ha az 1801-1851 közötti időszakot nézzük (2. táblázat) akkor azt találjuk, hogy ekkor 720 házasság kötöttet, amiből 166 volt lokálisan exogám, ami az összes ekkor kötött házasság 23 százaléka. Vagyis majdnem minden negyedik házasság más településről származó házassággal kötöttet már ekkor is. Azonban a 720-ból csak 23 volt felekezeti exogám. Vagyis minden 33. házasság volt olyan, ahol nem volt mindkét fél görögkatolikus. Ebből az következik, hogy ugyan hajlandóak más településről is házastársat választani, de csak abban az esetben, ha a másik fél is görögkatolikus. A települések ebben az időszakban tehát igen szigorú endogám házasodási gyakorlatot követtek. Ha a következő időszak számsorait nézzük (3. táblázat) abból kirajzolódik, hogy jelebeztős változások következnek be. 1852-1893 között 542 házasságot anyakönyveztek. Ebből 203 volt lokálisan exogám, ez 37, 5 százalék. Ez több mint 70 százalékos növekedés a korábbi időszakhoz képest. Még ennél is jelentősebb változást látunk a felekezeti exogám házasságok arányát tekintve. Az 520 házasságkötésből 138, vagyis 25,5 százalék már nem görögkatolikus vallású féllel kötöttet. Vagyis tízszeresére nő ebben az időszakban a felekezeti exogám házasságok száma, másként fogalmazva ekkor már minden negyedik házasság ilyen. 1894-1944 között tovább nő az exogám házasságok aránya (4. táblázat). 460 házasságból 236 lokálisan, 184 felekezeti exogám. Mindkét vonatkozásban emelkedik az exogám házasságkötések aránya. Lokálisan már a házasságok fele (51,5 százalék) exogám. Felekezeti exogámia ebben az időperiódusban már 40 százalékra emelkedik.

1945-1985 között (5. ábra) az alábbiak szerint alakultak a házasságkötések: 399 házasságkötésből 286 volt lokálisan exogám (71,7 százalék), míg 285 felekezeti (71, 3 százalék). Az adatok arra utalnak, hogy már a házasságok több mint kétharmada olyan, ahol az

egyik fél más településről származik és nem görögkatolikus vallású. Ez teljesen ellentmond az interjúkból kirajzolódó képnek.

Ha településszerinti bontásban és több változót bevonva vizsgáljuk az anyakönyvi bejegyzéseket, akkor árnyaltabb kép rajzolódik ki. A hatalmas adatbázisból csak azokat a házasságra vonatkozó bejegyzéseket rendeztem egységbe, amelyek Sajópálfalán kötöttek. A teljes adatsort a 6. táblázat mutatja. Az adatsorokból első látásra is feltűnő, hogy a 435 exogám házasságot kötött közül 377 férfi és pusztán 58 nő. Ez egyértelműen arra utal, hogy a más településről és más felekezetűvel házasságot kötők szinte kizárólag férfiak. A továbbiakban csak a felekezeti exogámt vizsgálva több fontos következtetés rajzolódik ki az adatsorokból. Egyfelől képet kapunk arról, hogy a sajópaálfalaik mely településen élőkkel tartottak két évszázadon keresztül szoros házassági körzetet, de látjuk azt is, hogy ebben is történnek változások. Nézzük meg először ezeket az összefüggéseket. A leggyakrabban Sajóvámossról származnak a lokálisan exogám házastársak. 79 férfi és 29 nő kötött sajópaálfalai párjával házasságot 1801-1995 között. Ez az összes exogám házasság negyede. Feltűnő, hogy az interjúkból mintha az tűnne ki, hogy a sajóvámosiakkal az emlékezetben elérhető időszakban nem volt jellemző a házasságkötés. Az anyakönyvek pontosan megmutatják ezeknek a házasságonak az időbeli megoszlását is. Megfigyelhető, hogy a legkorábbi időszaktól Sajóvamos a leggyakrabban szóba jövő település, ahonnan part választanak. Azonban 1918-ig kizárólag görögkatolikus partnerrel házasodnak. Vagyis a házasság csak lokálisan exogám, később azonban egyre gyakoribb, hogy az onnan származó fél római katolikus is. Ha idősorosan nézzük, akkor valóban kirajzolódik, hogy 1950 után lecsökken a sajóvámosiakkal kötött házasságok száma, mindösszesen öt ilyen házastársi kapcsolat jött létre. Tehát a lokális emlékezetben pontosan jelent meg ez a trend. Ennek okairól az anyakönyvi bejegyzések nem tudósítanak. Mint ahogy azt sem tudjuk, miért olyan nagy arányú a sajóvámosi nők sajópaálfalai férfiakkal való házasságkötése. Annyi azonban kiderül, hogy három házasság kivételével a sajópaálfalára házasodó nők görögkatolikusok és csak az utóbb két évtizedben jelennek meg a római katolikusok és reformátusok házastársaként.

A másik település ahonnan gyakran érkeznek házastársak az Arnót. Összesen 72 ilyen házasság kötött, ebből 10 nő volt. Itt is kezdetektől megfigyelhető a szoros házassági kapcsolat, azonban Sajóvámostól eltérően csak az 1880-as évekig jellemző a házastársak azonos (görögkatolikus) felekezetéhez tartozása. Ekkortól egyre gyakoribb, az evangélikus, református és római katolikus arnóti férfiakkal való házasságra lépés. Míg a nők esetében teljesen más tendencia figyelhető meg, ők minden esetben görögkatolikusok. Itt az időbeli eloszlás is specifikus. az 1800-as évek első három évtizedét követően legközelebb 1901-ben kötnek

házasságot arnóti nőkkel. Mucsonyi házastárs 33 volt 1801-1985 között, ebből kettő volt csak nő. Ők éppenúgy, ahogy a 31 férfi, minden esetben görögkatolikusok. A mucsonyiakkal kötött házasságok az 1930-as években kezdődnek, de az 1940-es évek végétől teljesen elmaradnak. Sajópetri és Szirmabesenyő esetében egyaránt 31-31 házasság kötött. Sajópetri esetében 30 férfi és 1 nő, Szirmabesenyő vonatkozásában 25 férfi és 56 nő kötött sajátpálfalai párjával házasságot. Sajópetriről minden férfi görögkatolikus volt, az egyetlen nő római katolikus. A szirmabesenyőiekkel kötött házasságok is a kezdetektől megjelennek és azok csak az 1950-es években maradnak el. Itt az 1910-es évekig folyamatos és gyakori a házasságkötés, azt követően teljesen megszűnik. Azt látjuk tehát, hogy a két említett településen élőkkel – ugyan eltérő időintervallumban – de megszűnnek a házassági kapcsolatok. Azonban megjelennek olyan települések, mint Miskolc, Görömböly, Homrogd, akikkel a sajátpálfalaiak csak az 1900-as évek lelejétől kötnek házasságot. Azt látjuk tehát, hogy a házassági körzetben jelentős változások figyelhetők meg. Ha az adatokat összesítve szemléljük, akkor az tűnik fel, hogy ugyan megjelennek a felekezetiileg exogám házasságok Sajópálfalán is, de ez nem olyan mértékű, mint azt a teljes populációra vonatkozó adatsorokban láttuk. Az anyakönyvi bejegyzések alapján is az mondható, ami az interjúkból is kirajzolódott, hogy a többi településtől eltérően Sajópálfalán ma is sokkal inkább elvárt a görögkatolikusokkal való házasságkötés, a lokálisan exogám házasságok ugyan már a kezdetektől elfogadottak, ha azok felekezetiileg endogámok maradnak.

6. Vallás, identitás, vidéki imázs, a keleti szokások újjáéledése

*„A vallás fontossága abban a képességében rejlik, hogy egyrészt egy egyén vagy egy csoport számára a világról, az énről és a kettő kapcsolatáról szóló elképzelések általános, mégis sajátos forrásul szolgál. Ez a valóságmodell aspektus másrészt meggyökeresedett és nem kevésbé sajátos mentális diszpozíciókat kelt, ez a valóság számára szolgáló modell-aspektus. Ezekből a kulturális funkciókból erednek aztán a társadalmi és pszichológiai funkciók”*¹⁶⁴

A reformkor óta Magyarországon a vidéket egyértelműen a nemzettel azonosították. Különösen a 20. század elején, a válságos időszakban a parasztságot a nemzeti kultúra letéteményeseként értelmezték. A vidéki idill ismert a mi kultúránkban is, azonban ez mindig kiegészült a vidék állapotának és a vidékiek életkörülményeinek kritikájával is. *„A vidéki imázs a kívülálló városiak produktuma. Beavatkozás mindabba, amit a vidék jelent.”*¹⁶⁵ Az újratanulás folyamatával egyfajta hibridként él tovább a régi elemek és az újak elegye. A vidéki települések vizsgálata során elengedhetetlen a vidék fogalmának definiálása, amely a sajópálfalai esperesi kerület kutatása során is kiemelt figyelmet kap, ugyanis a görögkatolikus¹⁶⁶ vallás és egyház vizsgálata is egyfajta vidéki imázsként értelmezhető. *„Valamennyi vallásnak lényegi alkotórésze, hogy megmutatja a jelentés a gazdag viszonyt az emberek által vallott értékek és az általuk megélt lét általános rendje között”*.¹⁶⁷

Mit is jelent pontosan az imázs szó és hogyan tudjuk a kutatás szempontjából a helyi viszonyokra értelmezni ezt a koncepciót?

Újjászületnek feledésbe merült népszokások, hagyományok, látványosságok a fejlesztési imázsokban. Sajópálfa újra búcsújáró és zarándokhely és az esperesi kerület többi településén szintén pezsgő vallási életet találunk élénk kapcsolatokkal. A sajópálfalai lelkigyakorlatos ház, valamint a zarándokház is folyamatosan telt házzal működik.

¹⁶⁴ Geertz 2001:115.

¹⁶⁵ Kovách 2006:9.

¹⁶⁶ „A görögkatolikusok azok a bizánci szertartású keresztények, akik a katolikus egyházzal teljes egységben élnek. Elnevezésükben a „görög” szó a bizánci szertartásra, a „katolikus” pedig a Római Apostoli Székkel való egységre utal. Ma Magyarországon mintegy 300 ezer görögkatolikus hívő található, de számuk egyre növekszik.” (Véghseő)

<http://www.gorogkatolikus.hu/?muv=egyhzastortenet&menupont=1> Utolsó letöltés ideje: 2015.11.24.

¹⁶⁷ Geertz 2001:8.

Falvaink jelentős részében is a helyi imázsok megújulása történik, melyet a falusi turizmus is ösztönöz. A fejlesztési projekt és imázs készítés beavatkozási lehetőséget biztosít a szakértők, értelmiségiek, az ún. projektosztály tagjai számára, akik többnyire nem falusiak.

„Az imázs: széles körben hozzáférhető, elfogadott és használt képzetek megjelenítése”.¹⁶⁸ Ezek a képzetek beépültek a vidék, a falu mai megjelenítésének eszköztárába. Jelen esetben a görögkatolikus egyház keleties elemeit, valamint a ruszinság újjáéledését nevezhetjük helyi imázs elemeknek. Mindez úgy tűnik felülről történő beleavatkozás a közösség életébe, új identitáselemek konstruálása bontakozik ki.¹⁶⁹

Napjainkban a média és az internet befolyásolja elsősorban az emberek vidékképét. A sajópálfalai búcsújáróhely, valamint a Mária Út is egyre többször szerepel a médiában, egyre népszerűbb a Kárpát-medence népei között.

6.1. Egyházi ünnepek és ezek funkciója a közösség életében

Az ünnep egy kitüntetett alkalom a közösségek életében, mely a hétköznapiól eltérő viselkedési formákat ír elő a közösség számára, melynek megélése funkcionális szerepet tölt be a csoport és az egyén részéről egyaránt. Az ünnepek jelentős részének tartalmilag is lényegéhez tartozik az emlékezés szándéka. Valami nem jelenvalónak a jelenvalóvá tétele. Valamennyi nagy vallás ünnepei felidézik a vallás születéséhez kötődő szakrális történeteket. Minden nagy keresztény ünnep az evangéliumokban elmondottakra való emlékezés.¹⁷⁰

A közösséghez való tartozás tudata, más szóval az összetartozás érzése az egyházi ünnepeken fokozottan van jelen ezen a görögkatolikus településen, még az individualizált globális világban is, melyben a fogyasztás funkcióját lehetne egyedül, mint pozitív hozadékat az ünnephez kapcsolni.

A miroválás szokását is meg kell említeni, mely azt jelenti, hogy a templomkerti körmenet után a pap illatos olajjal keni meg a hívek homlokát. Az ünnepek mindig nagyon fontosak voltak a sajópálfalai lakosok életében, és beágyazódtak a mindennapokba, ezáltal egységes értékrendet teremtve az itt lakók számára.

¹⁶⁸ Kovách 2006:7.

¹⁶⁹ Simárszki 2016.

¹⁷⁰ Kapitány Ágnes-Kapitány Gábor 2012:1-4.

A legnagyobb szégyennek számított Sajópálfalán, ha valaki a határban dolgozott ünnepnapokon vagy vasárnap. Az ilyen embert a közösség kibeszélte, és teljes nemtetszésének adott hangot. „*Volt itt egy ember, aki még ünnepbe is járt fuvarba Vámosra, az apám azt mondta majd elviszi az ördög*”.¹⁷¹ Konfliktus forrásként realizálódott az ünnepek sajátos miliőjének be nem tartása.

Az ünnepek megélése a görögkatolikusoknál a vallás mélyebb tartalmának átélésén keresztül az identitás szerves részévé válik, és olyan tudattartalmakkal látja el az egyént, amely a közösségéhez való tartozást a közös ünneplés, a *communitas* érzésében teljesíti ki.

Jó példa erre a görögkatolikus párókus pár évvel ezelőtti kezdeményezése, – mely később azonban megszűnt – az élővíz szentelés, melyet a falu népe több évtizedes szünet után közösen hajtott végre. „*A fő veszély a szekularizáció, az elvilágiasodás. A vallás háttérbe szorul, mélyebb tartalma eltűnik, és lassan megkopik, eltűnik a színe, sokszor a tartalma is. Maradnak az üres formák, de az sem sokáig tartja el magát és eltűnik. Így felolvad minden, ezért szeretnénk visszatérni a gyökereinkhez.*”¹⁷²

Vízkeresztkor tartották a múlt században a görögkatolikusok az igazi nagy karácsonyt, ugyanúgy, mint napjainkban az ortodoxok. A vízkereszt előtti nap szigorú böjt. A vízkereszti kántálás vagy (*csedroválás*) is szokás volt a településeken. Ilyenkor a fiúgyerekek mentek vízkereszt viliáján kántálni az ablakok alá, és karácsonyi énekeket énekeltek.¹⁷³ Január 6-án pedig, mint minden olyan falunak a népe, amelynek területén patak folyt keresztül, a patakhoz vonult ki vízszentelésre. Pálfalán a Kis Sajóhoz, melyet Bódvának is neveznek, mert egy időben a Bódvából kapta a vizet.¹⁷⁴

Ha nem volt befagyva a patak, akkor a hídról végezte a pap a vízszentelést. Ha pedig fagy volt, hármaskereszt alakú léket vágtak rá, és a patak jegén folyt a szentelés. Aztán évekig a templomban tartották a szertartást. „*Vízszenteléskor is a falu végén a forrást akarom mindenképpen megszentelni. Eddig a kényelem diktált. A jó Isten nem tud minket megáldani, ha nem nyílunk meg, a megnyílásért pedig áldozatot kell hozni*”.¹⁷⁵ A vízszentelés az újonnan kialakított meditációs ösvény végén található forrásnál történt meg. Ide vonult ki a falu népe a

¹⁷¹ Saját gyűjtés: Stefura Lajosné közlése 2013.

¹⁷² Kiss Attila Gellért párókus közlése 2016.

¹⁷³ Kisfalusi 1995:156.

¹⁷⁴ Saját gyűjtés: Tamásné közlése: 2020.

¹⁷⁵ Kiss Attila Gellért párókus közlése 2016.

vasárnapi szent liturgia után. Valószínűleg a rossz idő és a hosszú út miatt kevesen voltak kinn a forrásnál.

Azért ütközött akadályba ez a törekvés, mert sok az idős ember, aki hiába is szeretné, sajnos nem tudja teljesíteni a majd két km-es távot a templomtól a forrásig tartó úton. Aki pedig elmehetett volna, annak más volt a véleménye. „*Miért nem lehet úgy, ahogy megszoktuk már?*”

A régi hagyományhoz való visszatérés meghozta volna az újítást ezen a téren is, a lakosság viszont vegyes érzésekkel fogadta. A mai felgyorsult világban nem biztos, hogy van ideje az embereknek a heti öt napi munka után, egy kb. kétórás eseményen részt venni a szent liturgia után. Az utóbbi két évben ismét a templomban szentelik a vizet és nem vonulnak az életadó forráshoz. A templomba járók korösszetétele miatt nem kivitelezhető, hogy az emberek nagy része eljusson a forráshoz.

6.2. A ruszin búcsú, mint eddig ismeretlen keleties ünnep

Az első ruszin búcsú ünnepélyes keretek között kezdődött Sajópálfala településen. Az önkormányzat az Országos Ruszin Önkormányzat kezdeményezésére a görögkatolikus egyházal együtt tartotta meg a soron következő kihelyezett ülését. Ruszin zászlót ajándékoztak a sajópálfalai kegytemplomnak. A céljuk az volt mindezzel, hogy a régióban élő ruszinok találkozzanak, bemutassák kulturális értékeiket és egyúttal emlékezzenek saját nemzetiségi hagyományaikra.¹⁷⁶ A ruszin búcsú azért is érdekes a településekkel foglalkozó néprajzkutató számára, mert egy újkeletű, megkonstruált ünnepről van szó, amelynek nincs korábbi hagyománya a településen.

A helyi és az országos ruszin önkormányzat felismerte, hogy csak a görögkatolikus egyházal karöltve tud embereket megmozgatni, ezért jött létre a ruszin búcsú. Mindeddig két búcsú volt a településen, az egyik a pünkösdi búcsú, a másik pedig az őszi búcsú szeptember harmadik vasárnapján, a könnyező kegykép visszakerülésének tiszteletére.

A falu történetében a Rákóczi szabadságharc utáni időktől fogva tanúskodnak források a ruszinok jelenlétéről. Az általuk emelt fatemplomban 1717. január 6. és február 16. között az Istenszülő képének szemeiből véres könnyek hullottak.¹⁷⁷ 1717 után a képet Egerbe szállították, majd onnan egy minorita szerzetes magával vitte Pécsürögre, az ottani templom főoltárképének.

¹⁷⁶ Szónoczki 2013.

¹⁷⁷ Gál-Halász 2011:103.

A könnyező ikon azonban csak több mint kétszáz évvel később, 1973-ban került vissza. Figezki Balázs esperes kitartó munkájának eredményeként sikerült csak visszaszerezni.¹⁷⁸ 2015. szeptember 15-én, Kisasszony napján volt a negyedik ruszin búcsú, amelynek a funkciója a lokális vallási és etnikai identitás összekapcsolása, és lehetőség biztosítása a falu lakossága számára, hogy találkozzanak olyan ruszinokkal, akik még őrzik a nyelvüket, de az itt élőket velük csak a görögkatolikus hagyományok kötik össze.

„A mai ünnepnek az adja meg a különleges jelentőségét, hogy a ruszin azon magyarországi nemzetiségek közé tartozik, ahol a nemzetiség és a vallás nagymértékben egybeesik” – mondta Fedor Tibor¹⁷⁹, majd rámutatott ennek történelmi hátterére is. Köszöntőjében kiemelte, hogy a ruszin kisebbség magyarországi jelenléte jó példája a többségi nemzet és a nemzetiség közötti harmonikus együttélésnek.

A ruszin búcsún két nyelven, ószlávul és magyarul bemutatott Szent Liturgiát Szócska Ábel első helynök vezette.¹⁸⁰ „A templom teljesen megtelt, az ország különböző falvaiból és városaiból is eljöttek a Boldogságos Szűz születésének megünneplésére. Dunaiújvárosból Pécsről, Nyírkálászból, Nyíregyházáról, Debrecenből, Budapestről. Borsod megye sok településéről érkeztek a ruszin önkormányzatok képviselői és a közösség tagjai.”¹⁸¹ Ezeken az eseményeken a helyi lakosság ambivalens érzésekkel szembesül, egyrészt közelinek érzi magához az ünnepet és az elfogadás mellett dönt, mert egyházi ünnepként könnyebben fogyaszthatóvá válik számára az esemény, és „nem illik kimaradni, főleg nem egy búcsúról”.¹⁸² Másrészt viszont nem teljesen világos az itt élők számára, hogy egy eddig ismeretlen ünneppel mi is a célja az önkormányzatnak és az egyháznak. Emiatt vegyes érzelmekkel vesznek részt az eseményen. Pedig a rég elfelejtett dolgok felidézésével, amelyeknek a visszatánulására lehetőség nyílna és a keletre tolódással a görögkatolikus vallás őseredeti volta kerülhetne szélesebb körű megismerésre. A helyi parókus az alábbiakkal érvel a ruszin búcsú mellett:

„Három búcsú van, mivel zarándokhely. Fontos, hogy széles körben ismert legyen a település még a határokon túl is. Erre jó nekünk a ruszin búcsú.”¹⁸³

¹⁷⁸ Gál-Halász 2011:104.

¹⁷⁹ Magyar kurír 2015 Hozzáférés: <http://magyarkurir.hu/hazai/orszag-os-ruszin-bucsut-tartottak-sajopalfalan> Utolsó letöltés ideje: 2015.11.23.

¹⁸⁰ Magyar Kurir 2015 <http://magyarkurir.hu/hazai/orszag-os-ruszin-bucsut-tartottak-sajopalfalan> Utolsó letöltés ideje: 2015.11.23.

¹⁸¹ Ruszin világ XIII. évfolyam 115. szám 13.

¹⁸² Saját gyűjtés: Simárszkiné közlése 2016.

¹⁸³ Kiss Attila Gellért parókus közlése 2016.

A funkciója ezen eseménynek az, hogy még szélesebb körben ismertté váljon a sajópálfalai búcsújáróhely. Viszont a világképek és a közösség behatóbb megismerésével jövünk rá arra, hogy a modern világban inkább már a hírnév fontos. A ruszin búcsú megkonstruálásának a fő oka az lehet, hogy Sajópálfalán egy csíksomlyói mintára létrehozott ruszin találkozó, igazi, őseredeti ruszin gyökerekkel táplált ünnepet szeretnének megteremteni azért, hogy fogyasztható legyen a vallásos emberek és a vallási turizmus számára is. A kevésbé ismert búcsújáró helynek kell a hírnév, hogy még szélesebb körben ismertté válhasson. A ruszin búcsú 2019-ben Máriapócsra is megrendezésre került, ezért valamivel kisebb számban érkeztek zarándokok Sajópálfalára, de így is teljesen tele volt a templom a jeles eseményen. Soltész Miklós államtitkár nemzetiségi támogatásként 25 millió forintot adományozott a helyi ruszin nemzetiségi közösség hitéletében jelentős szerepet betöltő sajópálfalai görögkatolikus kegytemplom felújítására. A kegytemplom jelenleg is felújítás alatt áll, megújult a templom tornya és a tető is. Részben megvalósult az ablakcsere, a külső festés és renoválás. További munkálatok is várhatók.

A ruszin búcsú jelensége elemzése során három központi fogalom kínálkozik: a falusi turizmus, a megalkotott hagyományok és a helyi identitás¹⁸⁴.

A helyi görögkatolikus közösség igyekezett olyan módon újrafogalmazni és kommunikálni önképét, hogy az minél eredetibb és autentikusabb legyen. Az ünnep kitalálása és bevezetése egyértelműen az etnikai kötődés felélesztésével hozható összefüggésbe. Ezt azonban vallási köntösben kívánták megjeleníteni, hiszen a település vezetői előtt is nyilvánvaló, hogy anélkül nem tudnának szélesebb csoportot megszólítani. Ugyanakkor hangsúlyozni kell, hogy aruszin búcsú létrehozásának nem csak ez volt a motivációja, hiszen nem titkolt szándék – s ebben az egyházi és önkormányzati vezetés is érdekelt - hogy Sajópálfalából a vallási turizmus egy kiemelkedő helyszínét csináljanak. Tehát a kitalált hagyomány nem csak az etnikai kötődést, hanem a turizmust és a helyi közösség identitását is erősíteni igyekszik. A ruszin búcsút a lokális közösség olyan rituális, ünnepi megnyilvánulásnak tekinthetjük, amely megalkotott, valamely konkrét célt szimbolikus módon szolgáló jelenség. Maga az ünnep nemcsak funkcionális szerepet tölt be, hanem a társadalmi reprezentáció¹⁸⁵ és az identitás kommunikációjának is kitüntetett alkalma. Ahogy Regina Bendix találóan írja: „A hagyományokat mindig a jelenben definiálják, és akik ezt megteszik, azokat nem érdekli, hogy

¹⁸⁴ Vö.: Pusztai 2003. Egy nemzetközi kutatócsoport a falusi fesztiválok vizsgálata során alkalmazta ezt a három elemzési kategóriát. Kovács Ákos (2016) kitalált hagyomány fogalmát használja. Lásd Hobsbawm a tömeges-hagyománytermelésről írt munkáját.

¹⁸⁵ Lásd részletesebben: Moscovici 2002.

a kutatók eredetinek találják-e egy adott fesztivált vagy művészeti alkotást vagy sem, hanem csak az érdekli, hogy ezekkel elérjük-e azt, amit el akartak érni.”¹⁸⁶

6.3. A böjti napok és az ünnepi szokások szerepe

A néprajzi-antropológiai kutatások fókuszában mindig a kishagyomány vizsgálata állt a középpontban, amely a legjobban világít rá a közösségre és ezáltal fontos információkkal segíti a tudományt a probléma még teljesebb körű megértésében. Jelen esetben a vizsgált települések tekintetében a böjti szokások funkciójának vizsgálata is jó eredményekkel kecsegtet.

A böjt jelentősége a mai fogyasztói társadalomban ismét felértékelődőben van, de nem vallási szempontból, hanem egészségügyi és életvitelbeli szerepe miatt. *A böjti szokásokra a szekularizáció hatása az, hogy az egyház nagyon lazított az egyházfegyelmen, az embereket ki akarta szolgálni mindenben. Szinte már eltűnt a böjt, már nincsen böjt, csak a fogyasztás van. Fogyassz, és akkor boldog leszel! Nem kell félni szerintem attól, hogy igen is igényeket támasszunk az emberek felé, hogy keményebben böjtöljenek.*¹⁸⁷

Sokan felismerik a böjt fontosságát, de teljesen más kontextusban, mint ahogy a vallásos világban volt az jelen.

A böjti időszak a görögkatolikus vallásúak körében még kifejezettebben van jelen, mert nagyon sok ünnephez böjtöt is előír a vallási szokásvilág, amely különböző formákban nyilvánul meg a településen. Helyi jellegzetességek szintén megfigyelhetők.

A böjt jelentősége a szimbólumokon keresztül realizálódik, a szimbólumokban jelenik meg a jelentés telítettsége. A szimbólum olyan dolog, ami mindig valami másra utal.¹⁸⁸ A böjt is tele van szimbólumokkal. A böjtölő egyén Jézus Krisztus negyven napos böjtölését és szenvedését szimbolizálja. Így azonosul vele és így vezekel a bűneiért.

A településeken a fogyasztói társadalom még nem tudott igazán gyökeret verni, melynek ideológiája teljesen ellentétes a böjttel. A zárt közösség részben őrzi a böjti szokásokat. A globalizáció sem iktatta ki a böjti szokásokat, melyek megmaradtak és a helyi kisközösség különállóságát jelzik mind a mai napig. Jelenleg a görögkatolikus egyház, a megszokott böjti

¹⁸⁶ Bendix 1989:132.

¹⁸⁷ Saját gyűjtés: Kiss Attila Gellért közlése 2016.

¹⁸⁸ Geertz 2001:8.

gyakorlatok helyett egy a jelenleginél szigorúbb böjt bevezetését szorgalmazza. Ez a későbbiekben kerül ismertetésre. Az időrendiség sorrendjében bemutatásra kerülnek az egyházi év böjti fegyelmet megkívánó napjai is.

Vízkereszt viliája a görögkatolikusoknál szigorú böjt, amelyet mind a mai napig sokan tartanak.¹⁸⁹

A nagyböjt kezdete előtt egy héttel van húshagyó vasárnap, másként nagyfarsang. Ekkor ettek utoljára húst.

A farsang utolsó vasárnapja vajhagyó vasárnap vagy kisfarsang, amikor a vajat (tejes ételeket!) is elhagyták az étrendből. A vajhagyó vasárnap után következő hétfő a görögkatolikusoknál a nagyböjt kezdete.

A nagyböjt hét hétig tartott. Tilos volt mindenféle mulatozás, nevetgélés, a legényeknek az italozás is. Sokan már vajhagyó vasárnap, mások az első böjtkor, hétfőn hamuval kisúrolták az edényeket, hogy egy csöpp zsír se maradjon bennük.¹⁹⁰ Hétfő, szerda, péntek szigorú böjt volt. Régen voltak olyanok, akik ezeken a napokon hét hétig semmit sem ettek, csak kenyeret és vizet ittak. A nagy többség még olajjal sem főzött ilyenkor.¹⁹¹ A szárazevés¹⁹² gyakorlata is ismert volt. Sokfajta böjtös ételt ismernek, a bab, a krumpli, a káposzta nagy szerepet játszott a böjti ételek készítése során.

A nagyböjt harmadik vasárnapja: kereszthódoló vasárnap. Ilyenkor egyes görögkatolikus településeken *poklonát is vernek* a hívek. „*A szent liturgia után, letérdelnek a templom kövére és a homlokukat háromszor a földhöz érintik.*”¹⁹³ Nagy ünnepnek tartották ezt a napot a településen. Igen szigorúan böjtöltek. A legidősebbek szinte semmit sem ettek ilyenkor.

Meg kell említeni egy már feledésbe merült, de nemrég újra bevezetett vallási elemet. „*Fontos, hogy a görögkatolikus egyház ismerje meg kincseit, mert rengeteg kincsünk van. Pl. az előszenteltek liturgiája*”¹⁹⁴, *a hetvenes évek előtt Magyarországon nem ismerték, gyakorlatilag*

¹⁸⁹ Saját gyűjtés: Bodolóczkiné közlése 2012.

¹⁹⁰ Saját gyűjtés: Bodolóczkiné közlése 2012.

¹⁹¹ Saját gyűjtés: Bodolóczkiné közlése 2012.

¹⁹² „Napi egyszeri nem főtt étel fogyasztása a legszigorúbb böjti napokon” Kiss Attila Gellért parókus közlése 2016.

¹⁹³ Bartha 1999:81.

¹⁹⁴ „A bizánci szertartású Egyház nagyböjti előírásai között van egy különös liturgikus szabály. Ez a szabály megtiltja a Szent és Isteni Liturgia ünneplését a nagyböjt hétköznapijain. Az előírás világos: semmilyen körülmények között nem szabad megünnepelni az Isteni Liturgiát hétfőtől péntekig, az Örömhírvétel ünnepe kivételével. Szerda és péntek estére ill. néhány ünnepre (febr. 24., márc. 9.) azonban egyházunk áldozási istentiszteletet ír elő, amit az 'Előre Megszentelt Adományok Liturgiája'-nak nevez”. 2010
<http://www.parochia.hu/1nyitolap/Eloszenteltek.htm> Utolsó letöltés ideje:2016.02.07.

Jelenleg ismét beépítették ezt a gyakorlatot, mely megtiltja a szent és isteni liturgia ünneplését a nagyböjt hétköznapijain.

A közösség minden tagja várja a húsvéti ünnepeket, hogy visszatérjen a rendes szertartásrend.

Húsvét vasárnap. Az időrendiség kedvéért kell itt tárgyalni ezt az ünnepet. Ugyanis egyenesen a nagyböjti élet ellentétéként fogható fel szimbolikusan is Krisztus feltámadásának a napja. Örömnep, véget érnek a böjti napok. A templom udvarán körívben sorakoznak a gazdag étkekkel megrakott díszes kosarak. A mise végeztével a pap körbejárva megszenteli a kosarak tartalmát, a főtt sonkát, kolbászt, tojást és a gyönyörű sárgán világító húsvéti túrót, vagy ahogyan itt nevezik, a *szirkát*.¹⁹⁶ Minden megszentelt kosár mögött ott szoronganak ünneplőben a helybeli családtagok és az ilyenkor itt vendégeskedő családtagok és rokonok.¹⁹⁷

Augusztus: Keresztelő Szent János feje vétele. Ennek emlékére nem esznek tálból, mivel Keresztelő Szent János fejét is tálra helyezték. Ez szigorú böjti nap.

Szeptember közepén van a Szent Kereszt felmagasztalása.¹⁹⁸ Böjtös ünnepnap, e napon a templomban gyümölcsöt szentelnek.

A karácsonyi böjti időszak a görögkatolikusoknál november 14. után kezdődik és karácsony viliáig tart, szintén szintén negyven napig, akár csak a nagyböjt. Ez alól kivétel Szent Miklós napja, ami az adakozásról szól. Ezért erre az anomáliára ki kell térni, ugyanis az ünnepnapok és így a vasárnapok is mindig feloldják a böjti tilalmat, legyenek is az ünnepek a karácsonyi vagy a húsvéti böjt kellős közepén. A görögkatolikus nagy ünnepe Szent Miklós napja. Sajópálfalán a misére kakasokat és tyúkokat vittek, akinek nem volt, az tojást, diót, mákot adományozott a papnak. Az ajándékokat a Mária kegykép elé tették. Gyakran a kakasok és a tyúkok sivalkodtak a liturgia alatt. Így szimbolizálták Szent Miklós adakozó szándékát. Még 1-2 kakast ma is felajánlanak az idősebb hívek az esperesi kerület többi településén.

¹⁹⁵ Kiss Attila Gellért parókus közlése 2016.

¹⁹⁶ *Szirka*: helyi jellegzetesség, édes túroszerű étel tojással, amelyet húsvétkor fogyasztanak a helyi lakosok.

¹⁹⁷ Saját gyűjtés: Simárszkiné közlése 2016.

¹⁹⁸ Szeptember 14-én, a Szent Kereszt felmagasztalásának ünnepén két történelmi eseményre, Krisztus keresztjének megtalálására, valamint visszaszerzésére emlékeznek az egyház. A Szent Kereszt felmagasztalásának ünnepe 335. szeptember 13-ára nyúlik vissza, amikor Jeruzsálemben felszentelték a bazilikát, amelyet Nagy Konstantin császár emeltetett Krisztus sírja fölé. A Szent Keresztet Nagy Konstantin császár édesanyja, Szent Ilona találta meg Jeruzsálemben. A keresztet szeptember 14-én ünnepélyesen felmutatták az összegyűlt népnek. Innen az elnevezés: Szent Kereszt felmagasztalása. Magyar Kurir 2010. A Szent Kereszt felmagasztalásának ünnepe <http://www.magyardurir.hu/hirek/szent-kereszt-felmagasztalasanak-uennepe> Utolsó letöltés ideje: 2016.02.06.

„A karácsonyi böjt vilia napján volt a legszigorúbb, mert akkor délig szárazevést követel meg az egyházfegyelem a hívektől.”¹⁹⁹ Az ünnep a viliával, előestével vagy szentestével veszi kezdetét. Sok hiedelem fűződik e naphoz, melyek a régi termékenységi rítusokkal vannak összefüggésben. A házigazda szénából és a szemes terményekből visz be a lakásba. A széna, melyet az asztal alá helyeznek, Jézus Krisztus jászlát szimbolizálja. A karácsonyi asztaltól nem állnak fel az asszonyok, hogy a tyúkok „megülősdjenek”, sok kotlós legyen a következő évben. „Ha a gazdasszony azt akarja, hogy a következő évben sok kotlósa legyen és a csirkék korán keljenek, vilia reggel az eresz alá kell guggolnia és a kotlóst utánozva kotyognia”²⁰⁰ Ezen szokás a sajóvámosi görögkatolikusok között is ismert volt. „Viliakor reggel, amikor kimentünk először az eresz alá guggoltunk és kotyogtunk, hogy sok aprólék ülősdjön meg a portán.”²⁰¹

A vilia napja eredetileg szigorú böjt, még este is böjtöset ettek. Az idősek *vincsováltak*, köszöntőt mondtak, amikor beléptek a házba. A fokhagyma és a méz is szerepet kapott ezen a napon, mivel a vacsora előtt ezekből fogyasztottak. A gyerekeknek is adtak belőle. Az első fogás hallevés és hal volt, majd következett a mákos bobajka. Jelenleg is sokan megtartják ezen a napon a böjtöt, nem nagyon változott ez a szokás.

Élő hagyományként van jelen a településen sok böjti étel elkészítése, melyeket a későbbiekben a táplálkozási szokásoknál ismertetünk részletesen.

¹⁹⁹ Kiss Attila Gellért parókus közlése 2020.

²⁰⁰ Petercsák 1985:23.

²⁰¹ Saját gyűjtés: Molnárné közlése 2019.

7. A vallásosság keleti elemeinek újjáélesztése egy görögkatolikus közösségben

A keleti szertartású magyarság kontinuitásának kérdését az utóbbi időben több egyháztörténész is vizsgálta.²⁰² Ugyan alapvetően eltérő nézőpontok is kialakultak²⁰³, napjainkra egyre inkább elfogadott az a felfogás miszerint ugyan a keleti egyház a honfoglalástól jelen volt a magyarok életében, de a keleti egyház kontinuitása a történelmi tények ismeretében semmiképpen sem jelenti a magyar keleti szertartású egyház kontinuitását.²⁰⁴ A ma élő görög katolikus egyház gyökerei a 14. századig nyúlnak vissza, amikor Magyarország területére megkezdődött az ortodox vallást követő nemzetiségek beszivárgása. A kutatások szerint a magyar görögkatolikusok ezen, több rétegben betelepült nemzetiségek (ruszinok, szerbek, románok, görögök) elmagyarosodott utódai²⁰⁵. Ezek a nemzetiségi keretek között élő egyházközségek teljes elzártágban éltek Magyarország északkeleti részén egészen 1646-ig, a katolikus egyházzal való egyesülésig. Az uniót követően két tendencia érvényesült az egyházban: a folyamatos latinizálás és a fokozatos magyarosodás.²⁰⁶

Az 1646-os ungvári unió lényege az, hogy a keletiek elismerik a pápa fennhatóságát, valamint azt, hogy az ostya és a kovászos kenyér egyaránt érvényes anyaga az oltáriszentségnek, s ennek fejében a keletiek változatlanul megtarthatják szertartásaikat, s papjaik elnyerik azokat a jogokat és kiváltságokat, amelyek a római katolikus plébánosokat megilletik.²⁰⁷ A folyamatos latinizálódás, akárcsak a fokozatos magyarosodás az uniós törekvésekkel kezdődően jelen volt a magyar görög katolikus egyházakban.²⁰⁸ Ez a latin hatás az idők folyamán olyan sokrétű és intenzív volt, hogy eredményeképpen megállapítható, hogy a görög katolikus vallásos élet egésze mai formájában a latin struktúrába illeszkedik bele, elemei a keleti egyház örökségéből és a latin kultuszformákból táplálkoznak.²⁰⁹ Az egyesült keleti egyházban az ikonok, az

²⁰² Cserbák 1986:276-279

²⁰³ Pirigyi 199: I. 77-80

²⁰⁴ Cserbák 1986:276

²⁰⁵ Cserbák 1986:288-296

²⁰⁶ Bartha 1984: 104, Cserbák 1986: 289

²⁰⁷ Pirigyi 1990. I.87.

²⁰⁸ Cserbák 1986:284.

²⁰⁹ Bartha 1990:426-427.

evangélium és a kereszti tisztelete visszafejlődött, új katolikus szertartások, ájtatossági formák kerültek a helyükbe, mint például a szentségimádás, a szentséges mise, litánia, rózsafüzér, első péntek, Jézus szíve kultusz.²¹⁰

A legújabb kutatások szerint a görögkatolikus egyház szerepe a magyarosodásban nem motiváló erőnek, csupán nyomon követőnek bizonyult: azaz nem az egyház megmagyarosodása miatt lettek a görög katolikusok magyarokká, hanem az egyház követte a hívek között végbement nyelvi-etnikai változásokat. Az etnikai átrétegződést, a nyelvi-kulturális változási folyamatokat a görögkatolikus egyház történetileg inkább fékezte próbálta, mintsem elősegíteni.²¹¹

A II. Vatikáni Zsinatot előkészítő teológiai munkálatok elindították a keleti egyházak önértelmezésének revízióját, értékeiknek újrafelfedezését, s a törekvést hagyományaikhoz való visszatérésre. A zsinat 1964. november 21-én hozott határozata megerősíti ezeket a törekvéseket. *„Tudják meg az összes keletiek, és legyenek bizonyosak felőle, hogy törvényes liturgiai szertartásaikat és fegyelmi rendjüket mindenkor megtarthatják sőt meg is kell tartaniuk... Ha pedig ezektől helytelenül eltértek a körviszonyok miatt vagy személyi körülmények miatt igyekezzenek visszatérni őseik hagyományaihoz.”*²¹²

A Sajópálfalai görögkatolikusok körében majd egy évtizede végzek kutatómunkát.²¹³ A konferencia témaköréhez kapcsolódóan tanulmányom a helyi görögkatolikusságot vizsgálja, abból a szempontból, hogy miképpen hatott a hitéletre a vallásosság keleties elemeinek beépítése és újjáélesztése. A kutatási eredmények arra utalnak, hogy a felekezeti hovatartozás dominanciájának megerősítése gyakran jár együtt konfliktusokkal.

A római és görögkatolikus felekezetűek egyéni és csoporton belüli elkülönülése számos konfliktushoz vezetett Sajópálfalán. Ezeknek az ismertetése elengedhetetlen, ugyanis ezek mentén rendeződik a településen élők vallásos világképe. Sajópálfalán a római és a görögkatolikusok közötti viszony sohasem volt felhőtlen. A két felekezet közötti eltérés és a szimbolikus elhatárolódás vagy közeledés kettőssége mindig érzékelhető volt a római és görögkatolikus hívők között. Ugyanakkor a változásokra és a megújulásra való törekvés szintén áthatotta és a mai napig áthatja az itt élők mindennapjait.

A lakosság egyöntetűen tisztában van azzal, hogy az ősei nem magyar származásúak, de a *ruszin identitás* csak a helyi politikai elit által az utóbbi évtizedekben erőltetett visszatartás

²¹⁰ Cserbák 1986:291.

²¹¹ Idézi: Pirigy 1990:II. 164. lásd még Piipkó 2010:65., Paládi 1973.

²¹² Prigy 1990 II:164.

²¹³ Simárszki 2016, Simárszki 2021.

révén része az életüknek. Többségük azonosulni azonban nem tud vele. Mindenki magyarnak vallja magát a településen, és csak néhány görögkatolikus egyén esetében jelenik meg a *ruszin* és magyar kevert *identitás*. A falu lakosságának egy része származását tekintve valóban *ruszin eredetű*, de ez a 19. század eleji nyelvi-kulturális asszimiláció következtében a mai társadalmi emlékezetben egyáltalán nem realizálódik, csak a görögkatolikus vallás árulkodik az idegen etnikumtól való származásra.²¹⁴ Az elmúlt száz év torz ideológiáinak nyomát viseli magán, amely az itt lakó emberek elbizonytalanodásához vezetett. A nyelv már két évszázada elveszett, maradt a származástudat. A ruszin, magyar, tót megnevezés, valamint az önidentifikáció összemosva, keveredve, homályosan jelenik meg a lakosság körében. Kizárólag a *kulturális identitás* maradt meg, mely a valláson keresztül érhető tetten. Ez teszi ilyen egyedivé és zárttá ezt a kistelepülést. A településen létezik a *kulturális vallási identitás*, de nincs kialakulóban egy újfajta *ruszin görögkatolikus identitás*, mert az emberek nem azonosulnak vele. Vallási téren a visszatanítás van folyamatban, de a lakosság a keleti elemeket túl szigorúnak tartja, és a lazább, globális kapitalista világhoz közelebb álló, eddig bevett gyakorlatokat részesíti előnyben az újjal szemben. Ez jelenleg komoly konfliktusforrás. Kizárólag a település múltjában realizálódott görögkatolikus valláshoz kötődő szokásvilág az irányadó az emberek *identitásának* kialakulásában. A lakosok közötti kapcsolatok, a rokoni kötelékek is erősek. Ez egy olyan erős lokális közösség, amely kizárólag a valláson keresztül fogadja be a beköltözőket és más felekezetűeket.

Napjainkban már a görögkatolikusok egykori vallási dominanciája is megtörni látszik Sajópálfalán, mivel a görögkatolikusság kisebbségbe került a településen. A létszámbeli fogyatkozás ellenére Sajópálfala mind a mai napig a görögkatolikus vallás szervezőelvei mentén és a szerint működik. A településen a szakrális és közösségi tereket kizárólag görögkatolikus objektumok foglalják el. Erre bizonyíték a monostor, a templom, valamint a kőkeresztek és az új építésű lelkigyakorlatos ház együttese. Sajópálfala görögkatolikus lelki központtá való kiépítése úgy tűnik, hogy folyamatban van.

A kutatási eredményekből kirajzolódni látszik, az a folyamat is, amelyben a görögkatolikus vallás erős közeledése a római katolikus valláshoz egy idő után az elhatárolódás felé mozdult el, majd egy jelentős fordulattal kizárólag a keleties elemek újjáélesztésében látta a görögkatolikusság a saját megújulásának lehetőségét, a római katolikusoktól való különbözőség kinyilvánítását. A folyamatos jelen lévő határképző folyamatok mellett, a római katolikus szokások lassú elfogadása után, mindinkább a különbözőségekre terelődött a hangsúly.

²¹⁴ Simárszki 2021

Napjainkban vallási téren is a keleties elemek liturgiába való beépítése van folyamatban, de a görögkatolikus lakosság ezt az elképzelést túl gyorsnak és több esetben szigorúnak tartja, és az eddig bevett és megszokott gyakorlatokat részesíti előnyben az újjal szemben. A keleties elemek újjáélesztése több konfliktus forrása is volt a településen a közelmúltban. Napjainkban úgy tűnik, hogy a konfliktusok hatására mégis bekövetkezett bizonyos változás. Az ellenállást látva a görögkatolikus egyház változtatott korábban alkalmazott stratégiáján és csak enyhébb formában próbálja a keleties elemeket elfogadtatni a helyi lakosokkal.

A keleties elemek újjáéledésének hatását vizsgálva Sajópálfalva azért tűnik érdekesnek a tudományos vizsgálat számára, mert az *identitás* elemek megfigyelhető két szintje, vagyis a meglévő származástudat és a *kulturális identitás* eltérő vonásokat mutat az országos helyzettől. Ezt az eltérést ragadtam meg és próbálom bemutatni tanulmányomban. Interjúalanyaimat azon személyek közül válogattam ki, akik a falu közigazgatási határán belül élnek, vagy kapcsolatban vannak a településsel. Résztvevő megfigyeléssel, interjúkkal, a parókia anyakönyvének tanulmányozása révén részletes képet kaptam az itt élők világképéről, mindennapjairól és múltjáról. Mivel én is a vizsgált közösségben élek, saját tapasztalataimból is merítettem. Mindezeket szakirodalmi és internetes forrásokkal támasztottam alá. Ezután a helyi jellegzetességeket, vonásokat próbáltam felkutatni ebben a lokális közösségben, melyek bemutatását holisztikus, mindenre kiterjedő vizsgálattal lehet megvalósítani.

7.1. A vallásosság keleti elemeinek újjáélesztése Sajópálfalán

A görögkatolikus egyház történetét végigkísérik, s a különböző korszakokban eltérő intenzitással érvényesülnek a római katolikus egyházhoz közelítő, a latin szertartás elemeit beépítő, illetve a keleti kereszténység hagyományait őrző, továbbvivő törekvések. A 20. század első felét általánosságban a latinizáló tendencia jellemezte, a század második felében pedig, jelentős részben a II. vatikáni zsinat hatására, felerősödött a keleti gyökerek keresése, s a visszafordulás a keleti kereszténység hagyományaihoz. *„A II. vatikáni zsinatnak az a határozata, amely előírta a keleti egyházak önértelmezésének revízióját, értékeinek újrafelfedezését, s törekvést a hagyományaikhoz való visszatérésre, tehát a latin eredetű elemeket a lehetőségeken belül igyekezett tudatosan kiszűrni a gyakorlatából. Ez a szemlélet a*

*Hajdúdorogi Egyházmegyében már évtizedek óta jelen volt, meggyökeresedett s intézményes szinten működött”.*²¹⁵

A három jelenlegi püspök felszentelésével felgyorsult ez a folyamat, melynek gyökere Chevetogne-i szerzetesi létükre vezethető vissza²¹⁶. Az egyház az oktatási intézményeiben napjainkban is hasonló szellemben neveli az ifjabb nemzedéket, és a nyíregyházi szemináriumban tanuló papnövendékek csak ezt tanulhatták meg. Ők a megtanultak szerint próbálnak működni, azaz a keleti örökséghez való tudatos visszatérés elve alapján.²¹⁷

A következő interjúrészlet, melyben a jelenlegi sajpópálfalai parókus erről a folyamatról beszél felvillantja a hívek reakcióját is: *„Ennek a lelki folyamata a görögkatolikus egyházban 1965-ben kezdődött, akkor pl. ilyenek történtek: ikonosztáziókat kezdtek építeni, amúgy előtte a 20. században ez nem volt divat. Akatisztosz²¹⁸ végzése a szertartásokban korábban nem volt. Az idősek nem is ismerik itt az akatisztoszt.”*²¹⁹

A keletre tolódás folyamata, amely az egyházon belül elindult, a településeken, a hívők körében nem mindig talált támogatásra, hiszen a megrögzött, gyakran több száz éves múltra visszatekintő szokásoktól nehezen térnek el. A keleti hagyományok és az elfeledett szokások visszaépítése a vallásgyakorlatba napjainkban ambivalens érzéseket vált ki. A hívők jelentős része támogatja ezt a tendenciát és szeretnének megfelelni a keleti hagyomány támasztotta elvárásoknak (pl. részvétel az igen hosszú ideig tartó szertartásokon, szigorú böjti előírások betartása) azonban napjainkban a fogyasztói társadalom tagjaiként, munkavállalókként ezeknek nehezen, vagy egyáltalán nem tudnak megfelelni. A ma embere olyan életvitelt folytat, amelynek keretei között nem tudja ezeket az újjáélesztett az életformába nehezen illeszthető elvárásokat teljesíteni.

²¹⁵ Pilipkó 2009:30. A kleties elemek lokális visszavezetésének gyakorlatáról Magyarai Márta tett közzé Nyíracsaáról elemző tanulmányt. Pilipkó Erzsébet több írásában is vizsgálta a kérdéskört a kárpátaljai Salánk példáján keresztül: Pilipkó 1994, Pilipkó 1995, Pilipkó 2011, Pilipkó 2002, Piipkó 2010.

²¹⁶ Chevetogne Abbey, also known as the Monastery of the Holy Cross, is a Roman Catholic Benedictine monastery dedicated to Christian unity located in the Belgian village of Chevetogne in the municipality of Ciney, province of Namur, halfway between Brussels and Luxembourg. Currently, the monastery has 27 monks. https://en.wikipedia.org/wiki/Chevetogne_Abbey Utolsó letöltés: 2021.03.10.

²¹⁷ Pilipkó 2009:31.

²¹⁸ „A legrégebbi akathisztosz a VII. század körül keletkezett az Istenszülő tiszteletére. Ezt szokták előírás szerint évente egyszer, nagyböjt ötödik, Akathisztosz-szombaton a reggeli zsolozsmába iktatva elvégezni. Állva vagy térdelve végzik. A pap olvassa énekelve, a nép az utolsó mondatot vagy az Alleluját megismétli” http://www.parochia.hu/1oldalelemek/Akathisztosz/Az_akathisztoszokrol.htm Utolsó letöltés ideje: 2021.02.07.

²¹⁹ Kiss Attila Gellért parókus közlése 2016.

A keleti kereszténység hagyományaihoz való visszafordulás az egyházi személyiségek megjelenésében, öltözetében is tetten érhető. Ma a püspökök, illetve a metropolita²²⁰ ruházata, fejfedője is a keleti egyházi papjainak viseletéhez hasonlít. Egy sajópálfalai család őriz egy kb. 50 éves fotót egy búcsúi körmenetről. Ha ezt összehasonlítjuk egy mai hasonló eseménnyel, a leginkább szembetűnő változást az egyházi személyiségek megjelenésében lehet észrevenni. Az egykori fotón a papok öltözete egyszerűbb volt, szakállat nem viseltek. Mára a külsőségek is jelentősen megváltoztak, ennek is kiemelt szerepe van a keletieselemek hangsúlyosabbá tételében.

De nem csak a külsőségekre jellemző a keletre tolódás. A liturgiákon, főként a ruszin búcsúban hallani néhány szláv nyelvű szövegrészletet, amely megint csak a keleti elemek jelentőségét hívatott szolgálni.

Ennek a folyamatnak a részeként a sajópálfalai templomban az elektromos lámpákat visszaalakították hagyományos, gyújtható gyertyákká. Ez jeentős változás volt, de ugyanakkor lehetővé vált a hívek számára, hogy szeretteikért gyertyát gyújthassanak a templomban, ami eddig nem volt jellemző. Ezenkívül a padok jelenléte és szerepe is megváltozott. „A keleti egyházban az állás máig megmaradt az imádság testhelyzeteként a papok és a hívek körében egyaránt.”²²¹ A keleti templomokban csak néhány pad volt a betegek számára fenntartva. A hívők állva, vagy térdepelve vettek részt a liturgián. „Ennek ellenére a görögkatolikus templomokban is általánossá vált az ülő testhelyzet.”²²² Sajópálfalán is az állás, ülés, térdepelés megszokott gyakorlata volt jellemző a közelmúltig. A jelenlegi parókus viszont kérte a híveket, hogy a korábban megszokott gyakorlat helyett az állás kapjon a szentliturgián domináns szerepet.” „*A keleti ember a testtartásával is kifejezi a hithez való viszonyát.*”²²³ Sajópálfalán némi zavarodottságot okozott a hívek között, ennek a keleti hagyománynak az újjáélesztése, ugyanis nem tudják, mikor mit csináljanak, hogyan viselkedjenek a szentliturgián. A korábban megszokott, berögzült vallásgyakorlási formákat nehezen tudják felváltani az újak. Gondot jelent az is, hogy sok idős ember jár a templomba és az idős, beteg hívektől, akiknek ez a mozgásforma nehezebbre esik az állás nem nagyon várható el. A tapasztalat mégis az, hogy inkább

²²⁰ Debrecen székhellyel megalapították a Metropolitai Egyházat, saját jogokkal és kötelezettségekkel a keleti egyház törvényei szerint. Ez is mutatja, hogy létszámában is növekedés tapasztalható a görögkatolikus egyházon belül. Korábban csak egy püspökség volt. Régen metropolitákról csak az ortodoxvallásnál lehetett hallani. (Hajdúdorogi egyházmegye Juhász Éva 2015) http://www.gorogkatolikus.hu/?muv=hir&hir_id=3787 Utolsó letöltés ideje: 2021.03.08.

²²¹ Szabó 2004:664.

²²² Szabó 2004:664. Lásd még: Szabó 2008.

²²³ Kiss Attila Gellért parókus közlése 2016.

a közösséggel együtt végrehajtják ők is az új szokásokat, félve attól, hogy megszólják őket, kinézeté válnak. A problémát nyilvánosan nem teszik szóvá, így ez rejtett konfliktusként van jelen.

A lelkigyakorlatos ház létrehozásánál, formájának kialakításakor is megfigyelhető volt a keleti kereszténység szellemiségének hatása. Az építkezés során fontos szempont volt, hogy lehetőséget adjon majd az ott lakóknak a lelki, spirituális elmélyülésre. *„Püspök atya határozott szándéka, hogy Pálfalát lelki központtá nyilvánítsa. Az új lelkigyakorlatos háznak is ez lenne a célja, ezért kétágyas szobák lettek kialakítva, szemben a zarándokházzal, ahol, 8-10 ágyas szobák vannak. Ennek a célja, hogy ha valaki el szeretne csendesedni, akkor ide visszavonulhat. A lelkigyakorlatos ház további bővítése várható.”*²²⁴ 2020-ra Sajópálfalán erősen megfogyatkozott görögkatolikus szentliturgiát látogatók száma. Ennek oka csak részben a természetes fogyás, ehhez hozzájárult az is, hogy a fiatalok életszemlélete jelentősen eltávolodott a hagyományos mintáktól, s életvezetésük nagyjából a fogyasztói társadalom keretébe illeszkedik, így közülük csak kevesen járnak rendszeresen templomba. A római katolikus hívek létszáma ugyanakkor nem csökkent, s már meghaladja a görögkatolikusokét. Megállapítható, hogy a görögkatolikus egyházban teret nyert keleties szemléletet az esperesi kerület falvaiban hívők kevésbé érzik magukénak, ezért napjainkban a vallásgyakorlás formáiban olyan változások történtek amelyek a mai templomba járók igényeihez igazodtak, így például a liturgiák időtartama rövidült, és mindenki újra ülhet a templomban, a padok nem kerültek ki. *„Az elmélyülésre szeretnénk törekedni, nem kelet-nyugati irányba orientálódni. A világ hat a hívekre és elvilágiasodnak. A papokra is a túlzott aktivitás jellemző, nem a pályázatokban kellene elmélyülni, hanem a böjtben. Sajnos az átlag korosztály 70 év a görögkatolikus liturgián, a római misén pedig 40 év. Sajnos nincs utánpótlás.”*²²⁵ A tendencia az egész esperesi kerületben nagy hasonlóságot mutat.

A monostorban élő apácák is a keletiességet sugallják, szigorú keretek között élnek a monostor falai között, kizárólag a liturgiát látogathatják. A településen élőkkel nem nagyon érintkezhetnek holott az itt élők azt remélték, hogy az apácák majd részt vesznek a település életében, és segítséget nyújtanak az idős és elesett embereknek, és a betegeknek. A monostor falai között a spirituális élet mellett gyakorlati elfoglaltságuk is van, gyertyaöntéssel foglalkoznak. *„A monostor jelenléte egyértelműen keleties, most legutóbb Várszegi Asztrik volt nálunk és azt mondta, hogy itt Sajópálfalán párhuzamos lelkiségek futnak. Van a monostori*

²²⁴ Kiss Attila Gellért parókus közlése 2020.

²²⁵ Kiss Attila Gellért parókus közlése 2020.

szertartási élet és vannak a templomi szertartások és népszokások, de a kettőnek sajnos nem sok köze van egymáshoz. A nővérek lejönnek a templomba a liturgiára, de a sajpálfalaiak nem kapcsolódtak be a monostori szertartásokba, jelenleg egy ember sem jár oda. A monostori élet lelkiiségében, irányultságában a gyökerekhez való visszatérésre törekszik. Erős keleti szokások szerint szeretnék élni. A lelki mélységet emelném ki, ami az ortodoxiában van, és ez vált nálunk már kicsit felszínesebbé. A hit erősebb.”²²⁶ Mint érzékelhető, a településen élők nehezen azonosulnak a szigorú szabályok szerint élő apácákkal. Mehetnének a monostorba vecsernyére és más liturgikus alkalmakra is, de nem teszik. Ebben valószínűleg az is közrejátszik, hogy a temető legtetijén, egy meredek dombon található a monostor épülete, s rendkívül nehéz az idősebb korosztálynak megközelíteni az objektumot. Aki szeretne is elmenni, fizikai akadályokba ütközik, főként télen, mivel ekkor még autóval sem egyszerű feljutni. A szakrális térbe viszont kissé keleties varázssal teljesen belesimul a monostor dombtetőn álló épülete.

A tanulmány egy lokális közösség példáján mutatta meg, hogy az egyéni társadalmi szerepkeresésen, identitásépítésen túl, maga a görög katolikus egyház is keresi a helyét. A görögkatolikus egyház, amely szertartásával és joggyakorlatával a keleti, ellenben vatikáni hovatartozásával a nyugati egyház része, identitás válsággal küzd. A korábban egyértelműen felvállalt latinizálási tendenciával ellentétben a II. Vatikáni Zsinat lehetőséget adott a keleti gyökerekhez való visszatérésre, sőt kötelezővé tette azt. Ez a stratégiaváltás azonban nem hozott se nem megújulást, se nem stabilitást, jóval inkább konfliktusokat generált és ambivalens viszony hozott létre az egyházak és közösségek életében egyaránt. A hívők jelentős ellenállásba ütközött az évszázadok alatt beépült és a keleti rítus szerves részévé vált latin elemek hirtelen kiiktatása. Ugyan a hívek nem vonják kétségbe a liturgikus változásnak a jogosultságát, de ezt egyéni és közösségi identitásuk csorbításaként értelmezik és a templomlátogatás elmaradásával reagáltak a számukra nem elfogadható újításokra. A sajpálfalai görög katolikusokat a liturgia nyelve is már két évszázada a magyar etnikumhoz kötötte. Vallási életük közösségi és egyéni ájtatosságainak bizánci gyökerű szertartásaiba egy hosszú folyamat következményeként nagyszámú római katolikus elem vegyült, amelyet az idők folyamán a közösség teljesen magáénak érzett.²²⁷ A huszadik század második felében bekövetkezett egyházpolitikai változások azonban váratlanul beavatkoztak ebbe, a már kialakult, „megszokott” vallási rendbe, és ez a híveket teljesen összezavarta és ellenállásra készítette. Az egyház képes volt gyorsan

²²⁶ Kiss Attila Gellért parókus közlése 2020.

²²⁷ Pilipkó 2010:58

reagálni és az idős híveket leginkább érintő keleties elemeket tekintve jelentős engedményeket tett.

7.2. Vallási konfliktusok

Az identitás gyakran konfliktusok mentén nyer teret. A vallási identitás egyéni és csoporton belüli meghatározódása számos konfliktushoz vezetett Sajópálfalán is. Ezeknek az ismertetése elengedhetetlen, ugyanis ezek mentén rendeződik az identitás. „A társadalmi tér felosztása, illetve újrafelosztása együtt járhat a fizikai tér felosztásával, illetve újrafelosztásával, a térfelosztásbeli változások jelzői lehetnek a szociális mező változásának.”²²⁸ „A közösségek az egymástól való különbözőség elemeiből építik saját identitásukat.”²²⁹ A következő eset is alátámasztja ezen megállapításokat.

Mivel Sajópálfalán egyetlen templom található, a római katolikusok is abban tartják a miséjüket.

Ez a kapcsolat már a 60-as években sem volt felhőtlen, amikor is egy fiatal lelkész került Sajóvámosra, aki egyik szentbeszédében kitért arra, hogy a görögkatolikus vallás egy időre elszakadt a pápától majd újra visszatért. A sajópálfalai görögkatolikusok, akik gyakran jártak a római misére is, (amely minden harmadik vasárnap volt a görög templomban) ezt úgy értelmezték, hogy a görögkatolikusok „szakadárok voltak.”

A következő római misére bezárták a templomot a pap és a hívek előtt. A római hívek a Himnusz eléneklése után hazamentek. A görögkatolikusok körében olyan szóbeszéd járta, hogy „a római pap római templomot akar a görög templomból csinálni.” A vallási identitás ebben a konfliktusban jelent meg a közösség számára. Ugyanis összefogott a görögkatolikusok közössége, és saját vallási identitásának védelme érdekében lépéseket tett. Elhatárolódott a római katolikusoktól, a csoport mintegy ezzel jelezte különállóságát és határait.

A görögkatolikus képviselő testület és az akkori lelkész elhelyeztette a községből a fiatal papot. A 80-as években aztán újra idehelyezték a lelkészt, aki soha nem látott népszerűségnek örvendett a gyerekek és a fiatalok között.

²²⁸ Kapitány Ágnes-Kapitány Gábor 1995:542., Bartha 1996b, Barna 1996, Ilyés 1998, Kardos 2013, Pilipkó 2009.

²²⁹ Kapitány Ágnes-Kapitány Gábor 1995:542.

Ez az időszak teljesen konfliktusmentesen telt el egészen a 90-es évek végéig. Ennek magyarázata egyfelől a lelkész személyiségében rejlik, másfelől abban, hogy ekkoriban erős közeledés mutatkozott a Magyarországon domináns római egyházhoz a görögök részéről. Az akkori parókus is ezt képviselte. A következő időszakban az új parókus már más elvek mentén gondolkodott.

Nagyon szerette volna, ha a vegyes házasságokban élők is a görögkatolikus vallást követik családjaikkal. Több család is átallt ebben az időben, és mind a mai napig erős vallási identitás jellemzi ezeknek a családoknak a tagjait.

Ekkor ismét kisebb ellentét jelentkezett a két felekezet között. A délelőtti római mise után a görög pap még a kelyhet is kiöblítette, mielőtt a görög liturgián használta volna. Más verzió szerint egy római katolikus segítő megfogta a kelyhet, mert el szerette volna tenni, amikor ezt a görög pap meglátta megszentelte és megáldotta a kelyhet, ugyanis azt rajta kívül senki nem érintheti meg, főleg nem egy más felekezetű.²³⁰

Ezekben az időkben volt ugyan közeledés a két egyház között, de az ilyen ügyek rontották a kapcsolatot. Ekkor a falu részt vett egy olyan mozgalomban, amely közelebb hozta a két felekezetet és felrázta a sajópálfalai hívőket. Ez a mozgalom Cursillo²³¹ néven vált ismertté. Itt felekezeti hovatartozás nélkül bárki részt vehetett a három napos lelki gyakorlaton, mely Máriapócsra volt és a legtöbben megújult hittel tértek haza.

Kiváló szervező volt a parókus, aki az egyház gazdasági életét is fellendítette. Az ő idejében hozták helyre a zarándokházat, és kezdődött meg a monostor építése. Ekkor már lehetett érezni az egyház visszanyúlási szándékát a keleti gyökerekhez. Az identitás erősítése és a történelmi egyházak térvesztése miatt volt erre szükség, valamint a kiüresedés megakadályozására és valami plusz nyújtására. Az egyházvezetés is ekkor hozta létre a Miskolci Görögkatolikus Egyházmegyé.

A monostor pontos helyének kijelölése is némi értetlenséget váltott ki a helyiekből. Ugyanis a régi temető dombján épült fel, ahol sírok voltak. Az egyháznak volt egy földterülete, mindenki azt gondolta, hogy oda építik, mert az a telek egy szép dombon található. Sok ember nemtetszését fejezte ki az új hely miatt, mert alatta volt a régi temető, de a templom közelsége és egyes településeken élő emberek érdeke azt kívánta meg, hogy a régi temetőre épüljön meg a monostor, így a szakrális térből sem válik el a jelenlegi objektum. Egy helyi gazdálkodó a

²³⁰ Vinter 2016.

²³¹ „A spanyol eredetű ‘cursillo’ szó jelentése: rövid tanfolyam a kereszténységről.” (2013)
<http://www.egricursillo.hu/index.php/miacursillo> Utolsó letöltés ideje: 2016.03.22.

monostor eredeti helyét saját céljaira akarta felhasználni, ezért földcserét ajánlott fel az egyháznak, így került a temetődombra a monostor. A konfliktus megoldódott, mert a monostor szépen látható a templomdomb mögött.

Egy néhány évvel ezelőtti falunap is a böjti fegyelem körüli viták hevében telt a településen. Az utóbbi évben már falunapot sem rendeztek a településen. 2014-ben került a településre Kiss Attila jelenlegi parókus. *„A gyülekezet és az új lelkes felfogásbeli különbsége természetesen nem elvi síkon, nem elvont vitákban nyilvánul meg, hanem olykor jelentéktelennek tűnő, de mindig konkrét, kézzelfogható dolgokról folyó vitában.”*²³²

Mi is volt a konfliktus alapja? *„Éppen Keresztelő Szent János feje vétele napján, augusztus 29-én volt a falunap. Az önkormányzat húst akart főzni, én mondtam, hogy akkor én kimaradok, ha hús lesz. Erre egy kicsit megsértődtek a testület tagjai.”*²³³ A böjt körüli nézeteltérés a fogyasztói társadalom értékrendjét tükrözte, amely abból adódott, hogy húst szerettek volna főzni a falunapon, amely egy szigorú böjti nap volt a görögkatolikus hívőknek, és ez vezetett kisebb nézeteltéréshez, melyben néhányan azt hangoztatták a faluban, hogy „ha nem lesz hús, ők nem fognak jóllakni”. Ezt főként azok a ruszin származású emberek mondták, akik már jobban kiszakadtak a böjti hagyományokból. A fogyasztói társadalom elvárásai teljesen összeegyeztethetetlenek a böjttel. A mai ember azonnal akar mindent, az önmegtartóztatás teljesen hiányzik.

Ez, ebben az esetben konfliktushoz vezetett. *„Augusztus 29-én nem eszünk húst, az egy bűnbánati nap, bűnbánati ünnep.”*²³⁴

Ezen a falunapon kisebb csoportok üstben főztek külön húsos ételt, viszont az egyház és a falu egy része böjtös ételekre buzdított, amelyet el is készítettek. Ebben a kérdésben kettéoszlott a falu lakossága. A kulturális és vallási identitás sokak esetében megmutatkozott ebben a konfliktushelyzetben is.

A görögkatolikusoknál az utóbbi évtizedekben az volt a szokás, hogy hétfőn, szerdán és pénteken böjtöltek. Az idősek közül ezt mind a mai napig néhányan tartják is, de az új böjti fegyelem minden templomba járótól még szigorúbb böjtöt követel meg. A pap prédikációjában is kérte a híveket, hogy a nagyböjt kezdetén, hétfőn²³⁵ gyümölcsön kívül semmilyen más

²³² Magyar 1993:101.

²³³ Kiss Attila Gellért parókus közlése 2016.

²³⁴ Kiss Attila Gellért parókus közlése 2016

²³⁵ A görög katolikusoknál a nagyböjt kezdete vajhagyó vasárnap utáni, hamvazó szerda előtti hétfő, amely szigorú böjti nap. Kisfalusi 1995:180.

táplálékot ne vegyenek magukhoz. A globális társadalom ezt nem veszi figyelembe, a menzákon, a munkahelyen nem lehet böjtölni.

A sajópálfalai parókus két évvel ezelőtt még disznóvágásokat is rendezett, melyre meghívta a falu lakosságát, de az időpontot úgy határozta meg, hogy keddi napra tette a disznótort. Ügyelt arra, nehogy véletlenül böjti napra essen az esemény. Ezzel is a böjt fontosságára szeretne volna felhívni a figyelmet, valamint ellensúlyozni szeretne volna a falunapon történeteket. Két éve már a disznótor is elmarad.

A település fiatalabb lakói megszokták, hogy egyáltalán nem tartják a böjtöt, vagy egy lazább böjti fegyelmet tartanak, amely jobban összeegyeztethető a mai életformával.

Egy másik dolog is tapasztalható volt a böjttel kapcsolatos események során. A sajópálfalai önkormányzat és az óvoda a karácsony előtti pénteken szeretetebédre hívta a dolgozóit és az óvodás gyerekek szüleit, amelyen rántott hús volt a menü.

A parókus felesége rántott sajtot kapott a pénteki böjtre való tekintettel. Rajta kívül mindenki húst fogyasztott, pedig mások is szerettek volna péntek lévén, húsnélküli táplálékot magukhoz venni, de erre nem terjedt ki a szervezők figyelme.

Mi lehetett ennek az oka? Mint láthatjuk, az előzmények között szerepelt az önkormányzat és a pap közötti böjtre vonatkozó nézeteltérés, és ez generálta azt a helyzetet, hogy az önkormányzat nem szolgált fel húst a pap feleségének. Vagy külön kérte a pap felesége, hogy neki ne szolgáljanak fel húst? Lássuk mi is történt. Az önkormányzatnál előre jelezték, hogy böjti nap lévén nem eszik húsos ételt a pap a felesége. Másnak erre nem volt lehetősége, Sajópálfalán mind a mai napig a legnagyobb tisztelet a papot és feleségét övezi. Az lett volna a helyes, ha másnak is felajánlják a hús nélküli ételt.

Jelenleg is érzékelhető konfliktus Sajópálfalán, mert a polgármester nem vesz részt a szentliturgián, azonban a képviselő testület tagjai igen. A parókus és felesége viszont meghívottként részt vesz a testületi üléseken.

A jelenlegi parókus folytatja a megkezdett munkát, de más rendezőelvek szerint. Kezdetben a keleti gyökerek visszatánításában látta a fennmaradását a közösségnek, de jelenleg már erősebb kapcsolatot épít ki a római katolikusokkal. Észrevehetően konszenzusra jutott a két felekezet.

A parókus két irányban építkezik, egyrészt a keleties elemeket építi vissza, másrészt a római katolikusokat is meg akarja nyerni magának, hogy erős legyen a saját tábora. Ez az új politika átmenetileg sikeresnek tűnik, mert korábban nem volt ilyen erős az egyetértés

a két felekezet között. Azonban a keleties elemek beépítése vegyes megítélés alá esik a lakosság részéről.

Ezekből a konfliktusokból leszűrhetőek a helyi görögkatolikus identitásnak a különféle helyzetekben megmutatkozó, saját különállóságát jelző jellegzetességei. Ezekből minden esetben arra lehet következtetni, hogy itt egy homogén zárt közösséggel állunk szemben, mely az újításokat fenntartással fogadja, és a konfliktushelyzetekben bizonyítja összetartását. A sajópálfalai esperesi kerület többi településén is hasonló a helyzet. Az új és a régi parókusok konszenzusra törekszenek a más felekezethez tartozókkal, valamint a romákkal is. A görögkatolikus egyház fennmaradása a tét. A szekularizált világ más szervezőelvek mentén működik, és ezekre a kihívásokra választ kell találnia a közösségeknek.²³⁶

²³⁶ Simárszki 2016.

8. Szakrális táj

Sajópálfala mindig a görögkatolikus vallás spirituális központjaként funkcionált ezen a környéken. Egyfajta szakrális tájként²³⁷ működik, tehát a vallásosság és a görögkatolikus nép viszonyát a szakrális tájban is felismerhetjük. A szakrális táj és objektumai mind az esperesi kerületre és annak magterületére is jellemzők, mind pedig az itt élők mindennapjait jelentéssel töltik meg.

Ezekben a településeken, már jellegükből adódóan is, az első pillanatban feltételezhető az identitás fenntartására való törekvés. Az ide érkezőknek azonnal feltűnik az, hogy ezen a vidéken görögkatolikus szakrális objektumok sokasága található.

Legfőképpen Sajópálfala és Sajópetri bővelkedik ezekben a szakrális objektumokban, mivel homogén görögkatolikus környezettel rendelkeznek. A könnyező Mária kegykép több évszázados sajátos múlttal ruházta fel a települést. A sajópálfalai esperesi kerület központi területére elsősorban a görögkatolikus hagyományanyag és a vallásgyakorlás térbeli megnyilvánulásai jellemzőek és ezzel egyidejűleg megfigyelhetők a terület lokális sajátosságai is.

A táj térbeli elemei, mint helyi specifikumok jelennek meg. A vallás, mint rejtett szervezőerő elsősorban a sajópálfalai élet mindennapjaiban tölt be nagy szerepet mind a mai napig. „A szakrális tér és a környezet a vallás egymással szorosan összefüggő hatóerői. Ez az összefüggés a vallás működésének bizonyos fázisaiban olyan szoros, hogy a környezet egyes részei maguk is szakrális térként funkcionálnak. A szakralizálódás folyamatának egyrészt színtere a környezet, másrészt pedig ez a folyamat a környezet egyes szegmenseit érintheti, sokszor kifejezetten azokra irányul.”²³⁸

Sajópálfalán, ebben a lokális közösségben és a részközösségekben²³⁹ a szakrális tér szembetűnő az idegenek számára is. Tájformáló ereje és kisugárzása jelentős. Nem különülnek el a szakrális objektumok, hanem a görögkatolikus település egészét behálózzák. „A szakrális tér építményei, a térhasználat, a rítusok térszerkezete alapján beszélhetünk lokális közösségi vallási térmodellekről, mintákról is. A szakrális események saját térstruktúrával rendelkeznek,

²³⁷ Bartha 2006:132.

²³⁸ Bartha 2017:54.

²³⁹ A részközösség jelentése egy nagyobb településen belül élő és eltérő sajátosságokkal rendelkező mikroközösség. Jelen esetben a görögkatolikus, mely az esperesi kerület több településén is részközösséget alkot mind a mai napig.

együttal azonban működésben tartják az adott helyi vallásmodell térszerkezetét is.”²⁴⁰
A térhasználati rítusok főként a búcsújárással és a településre irányuló zarándoklatokkal összefüggésben értelmezhetőek.

„A vallás és tér szorosan összetartozó fogalmak. A vallás, mint időben és térben létező jelenség elválaszthatatlan a működésének keretét adó és a működési folyamatban aktív komponensként is megjelenő tértől.”²⁴¹ „A vallás az őt magába foglaló, vele egységben lévő teret a maga módján jól felismerhetően képes befolyásolni.”²⁴²

A sajópálfalai esperesi kerület görögkatolikus településeinek és egyes vegyes felekezetű települések településrészeinek ez pontosan így van. „A tér szakralizációjának a vallástörténetben az egyik legszélesebb körben ismert teóriája szerint a tér inhomogenitása a térben lévő szentség felfedezése révén nyilatkozik meg, fedi fel természetét. Mircea Eliade világalapításról beszél, mely az ő értelmezésében egy szakralizált világteremtést vagy inkább alapítást jelent”²⁴³

A települések már a ruszinok letelepedése óta folyamatosan egyfajta szakralizáción mennek keresztül, melyben a terek szentséggel és jelentéssel telítődnek. A régiek mellett, nemrég új szakrális terek is létrejöttek, főként Sajópálfalán. Ezekre jó példák a Mária út, az életadó forrás, és az újonnan felállított szakrális objektumok (keresztek és a monostor). Mindezek a későbbiekben részletesen is bemutatásra kerülnek.

8.1. Szakrális objektumok Sajópálfalán

A szakrális építmények²⁴⁴, és terek, valamint a kőkeresztek a legfeltűnőbb objektumok az ideérkezők számára. Ezek jelenleg Sajópálfala szinte minden részén megtalálhatóak. „A falu terének szakralizálását szolgálták a kitüntetett pontjain (közepén, határában), főleg a barokk korban felállított keresztek, szent szobrok, melyek azon kívül, hogy különböző ájtatosságok színterei voltak, egyéni áhítatot kiváltó jelekként is szolgáltak.”²⁴⁵ „A szakrális

²⁴⁰ Keményfi 2004:157.

²⁴¹ Bartha 2017:49.

²⁴² Bartha 2017:49.

²⁴³ Bartha 2017 :50.

²⁴⁴ A szakrális kisemlékek kutatásában az elmúlt évtizedekben kiemelkedő szerepet töltött be L. Juhász Ilona és Liszka József. Több könyvben és tanulmányban mutattak rá arra a fontos szerepre, amelyet ezek a vallási objektumok a katolikus vallási népeletben betöltöttek. L. Juhász-Liszka 2006. Liszka 2020, Liszka 2021. A görögkatolikus szakrális célú határbeli építmények vizsgálatához lásd Bartha 1990/b.

²⁴⁵ Magyar néprajz <http://mek.oszk.hu/02100/02152/html/08/388.html>

építmények kitüntetett pontjai a közösségi térnek”.²⁴⁶ „A kereszt a katolikus egyház központi jelképének az egyike, ezért azok az utóbbi századokban nemcsak a sírokra kerültek, hanem annak a központjába is, ahol a temető felszentelésekor állították fel”²⁴⁷

A keresztek, szobrok és más szabadtéri szakrális építmények több vonatkozásban is szoros kölcsönhatásban állnak az őket magában foglaló tájjal.²⁴⁸ „A katolikus (és az ortodox) vallásgyakorlás szükségessé teszi, hogy a tér bizonyos pontjain keresztek, vagy legalább más vallásos objektumok, tér elemek legyenek. A keresztek a térben a közösség környezetének szakrális inhomogenitását hordozzák, azon belül bizonyos funkciókat tekintve szakrális központokat alkotnak.”²⁴⁹ „A keresztek felállításának helye számos esetben mágikus szempontból kitüntetett térnek számít. Erre utal, hogy előszeretettel emeltek kereszteket keresztutakon, ahol a néphit szerint a gonosz lelkek járnak.”²⁵⁰

Sajópálfalán felállított a keresztek is ilyen építmények. Általában művészi alkotások, festett pléh Jézussal a feszületen. Sajópálfalán tizenegy kereszt található, mind egytől egyig görögkatolikus keresztek, melyekből kettő határkereszt, kettő előkertti kereszt, kettő templomkertti kereszt, kettő temetői kereszt, egy kereszt a falu elején található, egy a közepén, a parókiával szinte szemben, a templom felé vezető úton és a legújabb a felső buszmegállóban, melyet 2018-ban állíttatott a ruszin önkormányzat és a sajópálfalai képviselő testület közös kezdeményezésre. A határkereszt pontosan egy keresztút mentén lett felállítva, mert a népi hiedelem szerint itt járnak a gonosz erők és ezek távol tartására keresztet állíttatott itt egy magánszemély. A másik határkereszt a Szikszai-hegy tetején a Mária út mentén került felállításra néhány évvel ezelőtt. Ez a kereszt fából készült és sajnos a legutóbbi vihar megrongálta. Nem hasonlít a többi tíz kőkereszthez, hanem egyedi. Egy egyszerű fakereszt pléh Jézus nélkül.

Új keletű szokásként kell megemlíteni, hogy néhány éve minden nagypénteken gyalogos zarándoklaton vesznek részt a településen élők, hogyaz öt km re található kereszt alatt imádkozhassanak. Itt találkoznak a szikszói görögkatolikusokkal, akik a domb másik oldaláról Szikszóról indulnak útnak. A tervek között szerepel egy betonkereszt építése kis kápolnával, mely uralni fogja a teret, még az újonnan épülő autópályáról is látható lesz.

²⁴⁶ Keményfi 2004:48.

²⁴⁷ Balassa 1989:72.

²⁴⁸ Bartha 2006:195.

²⁴⁹ Bartha 2018:128.

²⁵⁰ Bartha 2018:133.

A dombtetőn felállítandó betonkereszt fontos szakrális objektumként szolgál majd a Mária úton.

A kereszték állíttatásának körülményeihez valós történetek is fűződnek. A kereszték jelentéssel bírnak. Megállásra és helyi szokás szerint keresztvetésre is készítetik az embert. Ezek a kőkereszték minden lemkő ruszin lakta településen fellelhetők, egészen a Felsővízközig. Nyomon lehet követni a szinte megszólalásig hasonló kőkeresztéket, és ezáltal kitűnik a szimbolikus értelme is ennek a keresztállítási szokásnak. Ezeknek a szakrális tereknek és szimbólumoknak a jelentősége a szocializáció során beépül a helyiek identitásába. Sajópálfalára erős vallásosság jellemző, amely meghatározza a település külső megjelenését is.

Azok az emberek, akik minden nap látják ezeket a vallási szimbólumokat, sokkal erősebb vallási identitást építenek fel magukban, mintegy beleívódnak a mindennapi életbe és kijelölik a létezés rendjét. Ezzel önmagában is ösztönzik a vallási identitás fennmaradását. A kereszték funkciója a gonosz lélek távoltartása is volt, „hogyan rettegett jelvény legyen a gonosz léleknek minden támadása ellen”.²⁵¹

Érdekességgként meg kell említeni, hogy Vas megyében az út menti feszületek, kereszték, Jézust ábrázoló kisebb szobrok lila lepellel vannak letakarva a nagyböjti időszakban. „Az egyház régi szokása, hogy nagyböjti ötödik vasárnapjától (rég magyar néven a feketevasárnaptól) nagypéntekig eltakarja a keresztéken Krisztust.”²⁵² „Magyarországon a középkorban minden képet, szobrot és feszületet fekete lepellel takartak el, innét ered a 'Feketevasárnap' elnevezés. A századok során aztán ez a lepel a nagyböjti általános színét vette magára, lila lett. A képeket, szobrokat eltakarjuk, amint virággal sem díszítjük a templomot, úgy ezekkel sem akarjuk ékesíteni az Isten házáat, mert az egyre közeledő Nagyhéten csak a legfontosabbakra akarunk figyelni.”²⁵³ A sajópálfalai esperesi kerületben a görögkatolikus keresztéket sohasem takarták le, ez nem volt szokás a településeken.

Az egyik kőkereszt állíttatásának oka a következőkre vezethető vissza:

„A családunk történetéről csak annyit tudok, hogy a férjemnek az üknagyapja, akit Hizsnyik Mihálynak hívtak, bíró volt itt Pálfalán és olyan gazdag földbirtokos ember hírében állt, hogy egyszer bepenészedett a pénze és ponyván szárította az udvaron. És amikor az 1848-49-es szabadságharc volt, akkor ő is részt vett a szabadságharcban, de mikor Kassánál vereséget

²⁵¹ Kisfalusi 1995:101.

²⁵² Index hírportál: https://index.hu/mindekozben/poszt/2019/04/20/mi_videkunk_vas_letakart_feszuleket/

²⁵³ A nagymarosi plébánia honlapja: <http://nagymarosiplebania.hu/liturgia-magyarazat-2014-aprilis-6/>

*szenvedtek és az oroszok üldözni kezdték őket, menekülniük kellett. Az üknagyapa ekkor már nem volt fiatal és mindenét hátrahagyva gyalog próbálta menteni az életét, már-már utolérték, amikor hirtelen a semmiből ott termett egy fiatalember szekérrel és felvette, ezzel megmentette az életét. Átgázoltak az áradó Hernádon és jöttek hazafelé, ugyanis a fiatalember Törös Tamás sajósenyei uraság parádés kocsisa volt. Az üknagyapa nagyon hálálkodott, amikor hazajutottak és hálából még útközben azt mondta a fiatalembernek, hogy én nagyon gazdag ember vagyok Pálfalán, de mivel megmentetted az életem, azért hozzád adom az egyetlen lányomat. Be is tartotta az ígéretét a szegény fiúhoz hozzáadta az egyetlen lányát. Így került a Tamás név a családukba. Hálából idős korában az üknagyapa az udvarán keresztet állíttatott az előkertbe, amely mind a mai napig megvan.*²⁵⁴

A történet jó példa arra, hogy a vagyoni különbségeket már abban az időben is csak különleges helyzetek tudták felül írni. Hiába volt szegény a fiú, de ezzel a cselekedetével kiérdemelte a módos gazda lányát.

Ellenkező esetben ez a házasság nem kötött volna meg, mivel a fiú számára a társadalmi különbség ez átjárhatatlan akadály lett volna. A lányok abban az időben nem dönthettek arról, hogy kivel is szeretnének házasságot kötni. Ennek a lánynak a sorsa már útközben eldőlt a tudta nélkül. Nem volt joga döntést hozni, az édesapját pedig kötötte az adott szó. A felekezeti hovatartozás és az anyagi helyzet volt a döntő a múltban, az etnikai hovatartozás csak kisebb mértékben határozta meg a párválasztást. Egy kereszt felállítása abban az időben is hatalmas anyagi terhet rótt az építtetőjére.

Az előkerti kereszt fontos szakrális funkciókat lát el mind a mai napig. Akik gyalogosan zarándokolnak Sajópetriből, Felsőzsolcáról és Arnótról az őszi búcsú alkalmával Sajópálfalára, mindig megállnak imádkozni a falu elején található keresztnél, majd itt az előkerti keresztnél, aztán pedig a parókiával szemben található keresztnél is. Majd úgy mennek fel a templomba.

Az életadó forrás kialakítása is az elmúlt években történt meg. Ez a forrás Sajópálfala és Sajóvámos között található. Sajnos, amíg a sajóvámosi szemétteltelepet fel nem számolták, addig nem is folyt a forrásból semmi, ezért ki kellett a területet takarítani.

Jelenleg meditációs ösvény vezet a forráshoz, mely mellett egy kis kápolnát is építettek és a forrás köré a fákra ikonokat is elhelyeztek. Néhány évvel ezelőtt vízkeresztkor itt volt a vízszentelés is. A falu lakói is ide sétáltak ki. Több idős ember nem nagyon bírta megtenni a hosszú távot, ezért az utóbbi két évben ismét a templomban történt

²⁵⁴ Saját gyűjtés: Tamásné közlése 2019. Lásd X. kép.

a vízszentelés. Az életadó forrás és környéke viszont szakralizálódott és a terület bekapcsolódott a sajópálfalai szakrális hálózatba.

8.2. Búcsús hagyományok

„A búcsújáró hely egy olyan szakrális központ, melyet az egyén kizárólag vallási megfontolásból minden évben vagy ennél ritkábban felkeres.” „A falvak szakrális terének hatósugarába tartoznak végül a tőlük gyakran messze eső *búcsújáró helyek*, ahol a közösség nagy csoportjai évi rendszerességgel megfordulnak. Ezek jelentőségét a vallásos tartalom mellett az is növeli, hogy tájanként bizonyos kulturális közösségérzést ébreszt a résztvevőkben.”²⁵⁵ A búcsújárás legtöbbször fogadalomból történik. Az egyes helységek pusztító járvány idején zárandoklatot fogadnak, amelyet utódaik is híven megtartanak.”²⁵⁶

A búcsújárás, a zárandoklat, a turizmus és a honváguturizmus is elkülöníthető fogalmak, bár az emberek általában ezen célok miatt keresik fel Sajópálfalát.

„A turizmus mindig az utazással, a kilépéssel konnotálódik. Céljai, úticéljai szabadon választhatók. Cél általában az ismeretlen, az idegen, az egzotikus megismertetése, a kaland, a vágy a távoli iránt. A turizmusban részt vevők mindig valami újat kívánnak felfedezni vagy valami újat kívánnak velük felfedeztetni.”²⁵⁷ „A honváguturizmus mint. a turizmus egy speciális válfaja sajátos feszültségmezőben tétéleződik: több kontrasztív, illetve kontradiktív értékvilág egyesül benne. Egyik meghatározó jellemzője a szülőföldhöz való ragaszkodás, az otthonhoz és emlékképeihez való kötöttség, a szesszilitás.”²⁵⁸

Az esperesi kerület központi területének hagyományai közé tartozik a sajópálfalai könnyező kegyképhez való zárandoklat, ilyenkor a szakrális tér is maximálisan betölti funkcióját. A kegyképhez kapcsolódó búcsú előtti szombaton zárandokok csoportjai processzióval indulnak útnak gyalogosan Sajópálfalára. Sajópetriből, Felsőzsolcáról, Arnótról, Sajóvamosról, és Szirmabesenyőből.

²⁵⁵ Magyar néprajz VIII. Társadalom: <http://mek.oszk.hu/02100/02152/html/08/388.html>

²⁵⁶ Bálint1944:44-55.

²⁵⁷ Ilyés 2008:66-67.

²⁵⁸ Ilyés 2008:66.

A zarándokok az útjukba eső útmenti és előkertű kőkeresztek előtt megállnak és imádkoznak, énekelnek, majd indulnak tovább a sajópálfalai kegytemplomba, ahol virrasztás van szombatról vasárnapra virradó éjszaka. Érdekes a térszerkezet alakulása, a hely, Sajópálfala vonatkozásában is. Sajópálfala Sajóvamos felé eső végén nem voltak szakrális objektumok a 2000-es évek elejéig. Újabban, a már említett úti ikon és az önkormányzat által újonnan állított kereszt megállóként szolgál a Sajóvamos felől érkező gyalogos zarándokoknak. Ezek a kereszt alatti imádságok nagyon hasonlítanak egy hejőkeresztúri népszokáshoz, a *Dohaja-járáshoz*. „*Itt a faluban nincsenek különleges népszokások, valamikor volt itt az ún. dohaja járás, de erről én csak keveset tudok. Ez olyan volt, hogy különböző helyeken lévő keresztekhez nagybőjtben elmentek, ott imádkoztak, utána a templomba mentek, ott folytatták az imát. Aztán húsvét hetében megint kimentek és ott imádkoztak. Kicsit úgy volt ez az akkori ifjúság körében mintegy, akik vállalták ezeket a keresztekhez való kimeneteleket, azok méltóbbak vagy azoknak a húsvéti ünneplése hangsúlyozottabb volt.*”²⁵⁹ Sajópálfalán és a környező településeken kicsit eltérő formában működik ez a szokás, csak nagypénteken a már korábban említett formában indul a zarándoklat a szikszai keresztbe. Ismét említést kell tennünk az úti ikonról és a Mária útról is, mivel ezek is elválaszthatatlanul a szakrális térszerkezet részeit képezik.

Az utóbbi években egy úti ikon is felállításra került, amely ezen a környéken nem volt szokás. Egy több éve itt élő betelepülő szerette volna az egyháznak és a falunak felállíttatni, de csatlakoztak hozzá az önkormányzati képviselők is ezért, mint önkormányzati kezdeményezés került megvalósításra. Ez rejtett konfliktushoz vezetett, hiszen az ötletgazda egyedül akarta megvalósítani, ezzel a helyi identitás részesévé szeretett volna válni. A Mária út is a településen vezet keresztül, és az úti ikon is megállítóként szolgál.

Sajópálfala része a Mária útnak.²⁶⁰ A zarándoklatok fellendülőben vannak Európa-szerte. Egyre több a zarándok és egyre többen kérnek szállást a zarándok házban. Ausztriában Máriacellbe minden hatodik ember gyalog megy.

²⁵⁹ Saját gyűjtés: Kormos Illés közlése 2017.

²⁶⁰ „A Mária Út Közép-Európa zarándokútja, amely a Kárpát-medence Mária-kegyhelyeit köti össze. Két fő ága keresztet formáz, ami jelképezi alapvető üzenetét: a keresztény értékek megőrzését, az emberi találkozások megélését. A kelet-nyugati tengelye Mariazell-től (A) Csíksomlyóig (RO) vezet, míg az észak-déli Czeszochowa-tól (PL) Medugorje-ig (BiH.) Mindkét főág kb. 1400 km hosszú, ami gyalogosan 60 nap alatt járható be, de vannak, akik kerékpáron vagy lóháton váganak neki a távnak. Az úton járóknak számos alternatívát kínálnak a leágazások, melyek hálózatot alkotva különféle zarándokhelyeket, természeti-, épített-, és kulturális értékeket kapcsolnak be a látnivalók sorába. Az Út világnézeti-, nemzetiségi-, kulturális hovatartozástól függetlenül hívja mindazokat, akik meg akarják ismerni a Kárpát-medence népeit, azok keresztény hagyományait.”

http://mariaut.hu/tart-farticle-2-74-1/Mi_a_Maria_Ut Utolsó letöltés ideje: 2016.02.07.

Csíksomlyóra is sokan gyalogoltak az elmúlt időszakban és Sajópálfalán szálltak meg. Benne van az emberekben a spirituális igény. A gyalogos zarándoklatokra óriási az elszántság.²⁶¹ Sajópálfala zarándokhely, amely ismét felértékelődőben van. Ezért a településen igény mutatkozik több zarándokszállás kialakítására a jelenlegi mellett.

A településeken élők minden nap látják a szakrális objektumokat. A szakrális terek behálózzák a sajópálfalai esperesi kerületet, ezáltal az egyén számára meghatározó identitást sugallnak. Ez a görögkatolikus ruszin identitás, mely még mindig jelentős megtartó erővel bír a modern, szekularizált 21. században is. Sokan, akik elköltöztek, azok is visszavágyának szülőhelyükre, mert gyermekkoruk óta ebben a szakrális környezetben szocializálódtak.

²⁶¹ Kiss Attila Gellért parókus közlése 2016.

9. Néphit

Fontos megemlíteni a sajópálfalai esperesi kerületben élők sajátos hiedelemvilágát és mitikus alakjait is, melyek átszőtték az itteni életvilágot. A kisebb gyermekeket gyakran ijesztgették különböző természetfelettinek tulajdonított lényekkel. Ha a gyerek rosszul viselkedett azt mondták neki Sajópálfalán, hogy elviszi a ricimatika.

„A férjem apja mesélte, hogy egyszer nyáron szürkületig dolgoztak, Dzedoval²⁶² az öreg Tamás nagyapával a Szikszói-hegyen és ökrös szekérrel jöttek hazafelé, már csaknem teljesen besötétedett, amikor a Bika-hídtól nem messze, ahol a gulya legelt akkoriban, egy tüzes fénygömb haladt át nem messze tőlük, olyan egyméteres magasságban a földtől, nagyon-nagyon megijedtek. Leugrottak a villával a szekérről. És csak a kereszteket vetették mindketten. Azt mondták, hogy valami indzsimír lehetett az. Indzsimírral ijesztgettük a rossz gyereket is, hogy majd elviszi”²⁶³

„Nagymamám, Csatlós Gizella (80) mesélte, hogy gyermekkorában egy 'mérnökkel' ijesztgették, aki éjszakánként a Kiserdő végén, Sajóvámos és Sajópálfala között kísértett, fehér ruhában és láncokat csörgetve.”²⁶⁴

Valószínűleg gömbvillám lehetett a természeti jelenség, ugyanis a leírás teljességgel a gömbvillám jellemzőit hordozza. Az 1900-as évek elején nem ismerték ezeket a természeti jelenségeket, ezért minden megmagyarázhatatlan jelenséget természetfelettinek tulajdonítottak. Jól megfértek egymás mellett a vallásos világkép és a hiedelemvilág elemei. Kiegészítették egymást.

„A nora alakját viszont nem mindenütt ismerik a településeken, ez inkább a zempléni területek hiedelemvilágához tartozó mitikus lény”²⁶⁵ Sajóvámoson a gyerekeket ijesztgették vele, hogy vigyázz mert elvisz a nora.”²⁶⁶

„Sajópálfalán más legenda terjedt el.

„Nekem is csak mesélték, mert én úgy kerültem ide Pálfalára, hogy valamilyen Marcsoka néni jött haza a Cserákról, Kapálni volt, már majdnem besötétedett, amikor útközben elkapták a szikszói cigányok. Nagy hasa volt neki, hát azt hitték, hogy terhes, ki akarták venni belőle a

²⁶² Tótul nagyapát jelent

²⁶³ Saját gyűjtés: Tamásné közlése 2020.

²⁶⁴ Milus 2018 https://vamosilegendak.blog.hu/2018/09/08/a_farkasember_es_egyeb_hatarjelek

²⁶⁵ Barna 1978-1979: 124-126.

²⁶⁶ Bodnár-Kis-Kis: 2019:600.

gyereket, de meghúzták a csecsit és látták, hogy teje van. Így engedték csak el. Otthon volt neki már a gyerek, mert nemrég szült. Azt nem tudom, hogy miért akarták bántani szegényt.”²⁶⁷

*„Apósom mesélte, hogy amikor az első felesége meghalt gyerekszülésben, a gyerek pedig még vagy 3 hónapig életben maradt, éjszaka visszajárt az anyukája megszoptatni a gyereket.”*²⁶⁸

A hiedelemvilág átszötte a mindennapokat és beágyazódott az itt élők mindennapjaiba, jól megfér a vallásos világ elemeivel, a kettő kiegészítette egymást és mint komplex egész alakította az itt élők világgépét.

²⁶⁷ Saját gyűjtés: Tamásné közlése 2020.

²⁶⁸ Saját gyűjtés: Tamásné közlése 2020.

10. Táplálkozási szokások

Az étel jelentős szerepet játszik abban, hogy az embereket összekösse élőhelyükkel, környezetükkel, kultúrájukkal, közösségeikkel és azokkal, akik az ételt előállítják.²⁶⁹ Vizsgáljuk meg, hogyan alakul ez Magyarországon és ezen belül Borsod-Abaúj-Zemplén megyében, a sajópálfalai esperesi kerületben.

A középkori Magyarországon a paraszti társadalom étkezési szokásait a gabonafélék fogyasztásának magas aránya jellemezte. Mellette ritkán halat és húst is fogyasztottak. A kenyér fogyasztása Magyarországon a középkor derekán már általánosnak mondható. A zöldségfélék közül a káposzta és a répa a köznép körében a késő középkor óta nagyon népszerű eledel volt, főként savanyítva. „A kereszténység felvételével, a katolikus egyház szabályainak bevezetésével megkezdődött a böjt tartására vonatkozó előírások honosítása is,”²⁷⁰ amely a vizsgált településeken mind a mai napig élő hagyomány. Az esperesi kerület görögkatolikus ruszin családjainál a nemzetiségi ételek elkészítése máig is az ősi receptek alapján történik.

A paraszti társadalomban gyakori volt az ínségeledek készítése, főként a “kis jégkorszakban” és a tartósan esős esztendőik után, amikor a falusi lakosság nem ritkán éhezett. Napjainkban más szempontok szerint működik a fogyasztói társadalom és ebbe a fogyasztói társadalomba tagozódtak be a településeken élők. A vizsgálat során kiderül majd, miként ment végbe ez a folyamat.

A hazai fogyasztók nagy részét nem nagyon érdekli, hogy honnan származik az élelmiszer és legkevésbé az, hogy az adott élelmiszert ki termelte. A lényeg az, hogy mutatós és olcsó legyen. A megtermelés módja sem nagyon számít, az ára annál inkább. Az esperesi kerület görögkatolikus lakosságának az élelmiszerekkel kapcsolatos beállítódásai ettől eltérő képet mutatnak. Van, aki azonosul ezzel a felfogással, de vannak, akik keresik a biztos forrásokat és tudatosan táplálkoznak vagy saját maguknak termelik meg a táplálkozáshoz szükséges élelmiszer egy részét.

A vizsgált területen még megmaradtak a helyi speciális élelmiszerek és a táplálkozási szokások egy része is.

²⁶⁹ Trathen 2008:1. <http://www.omertaa.org/archive/omertaa0041.pdf>

²⁷⁰ Magyar Néprajz, Paládi-Kovács Attila 2009:230.

A háztáji élelmiszertermelés, az egészséges élelmiszerek termelése és fogyasztása mindemellett visszaszorulóban van. Ez köszönhető annak is, hogy ezek elkészítése költséges és munkaigényes. A falusi emberek is márkanevekben gondolkodnak, ha élelmiszerről van szó. Egyfajta hibrid gondolkodásmód alakult ki és ez abból adódik, hogy az élelmiszer nagy része már a hipermarketek polcairól származik. A másik része viszont a kistelepüléseken házalóktól, esetleg a gazdáktól. Ez a kettősség lelhető fel jelenleg a falvakban, de mindjobban teret hódít a modern étkezési szokásokkal karöltve egy újfajta globális kapitalizmussal átszőtt értékrend, mely a táplálkozási szokásokban, valamint az élelmiszerekkel és annak feldolgozóival való kapcsolatban is erősen érezhetővé vált.

A sajópálfalai esperesi kerületben élő ruszin származású görögkatolikus lakosságnak kissé eltérő táplálkozási szokásai vannak. Sok a böjt és ilyenkor nem esznek húst. Krumplis, káposztás ételeket pl. zsámiskát, tócsnit, amit vakhálnak hívnak, valamint sztrapacskát, krumpli lángost, rakott krumplit, leveseket esznek. Ha nincs böjt, akkor a húst, szalonnát, füstölt húsból készült leveseket, töltött káposztát részesítik előnyben. Disznóvágáskor hurkát, kolbászt töltenek.

Baromfihús és sok növényi eredetű táplálék is kerül az asztalra, és a kenyér is elengedhetetlen. Viszont főzeléket keveset esznek a helyiek, inkább a tésztafélék és a krumplis ételek dominálnak. A tejes ételek szintén az előszeretettel fogyasztott ételek közé tartoznak. Folyadékok közül bort, ásványvizet, kólát, sört fogyasztanak előszeretettel. Régen a közeli dombon sok család termesztett szőlőt, saját borukat itták, nem volt ritka az alkoholizmus sem.

Sajópálfalán és az esperesi kerület görögkatolikus településein néhány háztartás több élelmiszert megtermel saját fogyasztásra, konyhakert és állatok is vannak a ház körül, amelyek fogyasztása általános. Ezzel szemben a hipermarketekben vásárolt termékek is mindenütt megjelennek.

A már említett fogyasztói társadalom szokásai keverednek a régi paraszti szokásokkal, ezért több érdekességnek is tanúi lehetünk. Ilyen pl. a *zsámiska*, vagy kukoricakása, amely egészséges volta miatt beilleszthető a modern egészségcentrikus étrendbe is.

Emellett a hipermarketek polcairól származó ásványvizek és különböző egészséges és egészségesnek mondott termékek teszik változatossá a mindennapi étkezést. Konzervek, fagyasztott termékek, főként télen déligyümölcsök is nagy számban megtalálhatóak a vizsgált települések háztartásaiban.

Mellette azért zöldség is kerül az asztalra, mind nyersen, mind főtt állapotban. Gyakoriak a halételek és a gomba, melyek vásárlás vagy gyűjtögetés útján kerülnek a háztartásba.

Vannak azért még háztartások, amelyekben az alapanyagok főként a konyhakertből és a ház körül található állatállományból származnak.

Ami nem terem meg, annak beszerzése elsősorban a Búza téri piacon és az áruházakban történik, valamint helyi termelőktől. Saját készítésű élelmiszerek fogyasztása kismértékben jellemző. Az élelmiszerek előkészítése és a főzés a konyhában történik. Az egészséges életmód részét képezi a kevés fűszer és só használat, valamint a zsíros ételek mellőzése is. Ez egy kicsit eltér a magyar konyha kissé zsíros és fűszeres ételkészítési szokásaitól. De a szinkrézis jelen van a táplálkozáskultúrában is. Helyi specifikumként realizálódik a görögkatolikus lakosságnál a zsíros és fűszeres ételek mellőzése.

Nehéz kiküszöbölni a fogyasztói társadalom hatásait. A globális és lokális, valamint a ruszin, a magyar és a tót táplálkozási szokások keveredése tapasztalható a sajópálfalai esperesi kerületben is. A globalizáció elkerülhetetlen, ezért a világ számos részéről adaptált szokás teszi színessé a lokális hagyományokat, de a helyi kultúra mind a mai napig ellenáll. Megmaradtak az ősi ételkészítési és fogyasztási rutinok és praktikák, melyek fontos részét képezik a sajópálfalai esperesi kerület hagyományvilágának. A hétköznapi egyszerű ételek és az ünnepi ételek kontrasztja, valamint ezen ételek fogyasztási szokásai, meghatározott étkezési renddel különböztetik meg a hagyományos étkezést a hétköznapi megszokott rutintól. A későbbiekben sor kerül ennek bemutatására is. A múlt században az étkezési és az ételkészítési, valamint a fogyasztási szokások minden tekintetben alkalmazkodtak a görögkatolikus hagyományos paraszti szokásokhoz.

*„Ünnepek, azok szépek voltak, az én nagyanyám olyan vallásos volt, mikor kezdődött a nagybőjt, akkor fogta a lábasokat, fazekakat homokkal mosta meg, nehogy a zsír benne maradjon. Akkor még nem volt vimpör. Csak ilyen kotyvasz ételeket ettünk, babot, rétest, tésztát, krumplit, zsámiskát. Szedtünk a réten gombát, sóskát és máris megvolt az ebéd. Én a földön dolgoztam, meg háztartási munkát végeztem. Aztán amikor megalakult, mentem a tsz-be. Nem olyan egyszerű volt az élet, mint most. Most a fiatalok csak könnyen élnek, azért van, aki most is műveli a kertjét, és tart jószágot, de a legtöbb nem csinálja.”*²⁷¹

²⁷¹ Saját gyűjtés: Bodolóczkiné közlése 2012.

Mint látható az étkezésre nem sok gondot fordítottak, fontosabb volt a hétköznapiakban, hogy az étel olcsó és könnyen elkészíthető legyen, és hogy ellássa energiával a földeken és a ház körül dolgozó embereket. Manapság már kicsit más a helyzet ezen a téren is, de sok minden megmaradt a hagyományból a vizsgált közösségben. Ilyen pl. a böjt fontossága, amelyre később részletesen ismét kitérünk.

A gyűjtögetett élelmiszerek feldolgozása, tárolása, elkészítése is óriási társadalmi tudásra és ismeretekre mutathat rá, mely a természettel szorosan együtt élő ember sajátossága. A vizsgált település étkezési szokásaira azonban a többségi társadalom is rányomta a bélyegét. Ezért ezeknek a gyűjtögetett élelmiszereknek a fogyasztása jelenleg csökkenő tendenciát mutat.

Jelenleg itt is egy sajátos keveredést figyelhetünk meg, melyben keverednek a fogyasztói társadalom és a helyi közösség táplálkozási, fogyasztásbeli szokásainak elemei. (Pl. a gyűjtögetett gombából készített pörköltet kólával öblítik le.)

A sajópálfalai esperesi kerületben élő ruszinság évszázadokon át táplálkozási szokásai révén is elkülönült a többségi társadalomtól. Az itt élők társadalmon belüli helyének szerepe meghatározta az egyes csoportokba tartozók életkörülményeit. A főként növénytermesztésből és állattartásból élő lakosság a saját maga által megtermelt élelmiszereket fogyasztotta.

Az eltérő kulturális háttérű csoportok az évszázadok során folyamatosan alkalmazkodtak az adott gazdasági és társadalmi keretek függvényében az új lehetőségekhez. A szocializáció fontossága is kiemelkedő. Amit a szülők fogyasztanak, azt fogadják el élelmiszerként. Kultúrafüggő, hogy mit fogyasztanak. Étkezésben azért részben igazodtak a befogadó társadalomhoz. Sajópálfalán ez pontosan így van, bár sok eltérő jegyet is megőriztek, melyek kiemelik táplálkozásuk ruszin voltát.

A ruszinság étrendjében a kásafélék, a tésztafélék és a krumpli fogyasztásának a közelmúltig kiemelkedő jelentősége volt. Ezt megfigyelhetjük az interjúalanyoknál is. Kihangsúlyozzák, hogy nem kell minden ételt erősen fűszerezni és tartózkodni kell a zsíros ételektől, legfőképpen a böjt időszakban. Látható, hogy ezen táplálkozási formák eltérnek a többségi társadalom felfogásától.

Hétköznapi tálalóedényként a főzőedény szolgált. Gyakran egy tálból ettek a családtagok. Ez a jelenlegi vizsgált közösségben már nem így van, mert tányérből étkeznek.

Sajópálfalán sztrapacskát és zsámiskát (kukoricakását) is főznek, mely a helyiektől átvett szokásként is értelmezhető. A húsételek közül a főtt húsok készítését részesítették előnyben. Jelenleg is inkább húslevest fogyasztanak. Töltött káposzta csak a legnagyobb ünnepek idején kerül az asztalra.

Általában kevés fűszert használnak: só, bors, paprika, hagyma, fokhagyma. Az étkezés helye nem volt meghatározva, az viszont igen, hogy a férfiaknak mindig külön tálaltak, a nők csak utánuk ettek, a gyerekek pedig a maradékot kapták. Az asszony tálalt és ennek megvolt a családban kialakult sorrendje.

Az étkezések száma és ideje a család anyagi helyzetéből, a munkavégzés jellegéből adódott, általában napi háromszori étkezés volt a szokásos. A főétkezés, a beszerzési lehetőségektől függően, kora délutánra esett, ez általában egytálétel volt. A múlt században a szegények táplálkozási rendjét a rendszertelenség, az inségeledek fennmaradása és nem ritkán az egyoldalú étkezés, sokszor az éhezés jellemzi. A középnek nevezett társadalmi rétegben a kiegyensúlyozott étkezés, a paraszti étrend szoros követése a legjellemzőbb tendencia.

A sajópálfalai görögkatolikus ruszinok régen a szegények közé tartoztak. Készleteket azért mindig tudtak felhalmozni, ezért azt ették, amit a ház körül megtermeltek. Általános tartósítási módszerek voltak a sertéshús, szalonna füstölése és lesütése. A káposztát savanyították, a tejből vaját készítették legtöbbször. A környező falvak állattartási és élelmiszer feldolgozási szokásai is eltérőek voltak egymástól, erre mutat rá a következő példa:

*„Arnótról minden nap vitték a friss tejet Miskolcra, Pálfaláról nem hordtak tejet, megaltatták, egyszer mentek egy héten”.*²⁷²

A tejtermékeket Arnótról azért vitték Miskolcra tejként, mert Arnót közelebb van Miskolchoz, mint Pálfala, és így gyakrabban tudtak vele járni a piacra. Pálfalán a tejet meg kellett savanyítani, túrót, tejfölt, vaját kellett készíteni belőle, mert így elállt és ezért ritkábban lehetett menni a piacra. Sajópálfaláról készhelyekre is hordták a tejtermékeket. A készhely olyan értékesítési hely, lehetőség, mely előzetes megbeszélés alapján módot biztosított egy adott termék, pl. tejtermékek házhozszállítására bizonyos időközönként városi környezetben.²⁷³ Általános volt ezen ételek fogyasztása. A főtt és hideg ételek szigorú étrendje nem alakult ki, volt, hogy naponta akár kétszer is főztek, reggel és este.

Az együtt étkezésnek ugyancsak kialakult rituális rendje volt. *„Csúfolták Pálfalát, hogy olajjal esznek, meg hogy annyi sok ünnepe van. Kálvin Géza bácsinál volt egy olajütő, mindenki ott üttetett olajat. Nagyon sok napraforgót termesztettek a határban, zsír helyett olajjal főzték a bőjtös ételeket.”*²⁷⁴

²⁷² Saját gyűjtés: Tamásné közlése 2012.

²⁷³ Saját gyűjtés: Tamásné közlése 2012.

²⁷⁴ Saját gyűjtés: Tamásné közlése 2014.

A napraforgó termesztésének is nagy hagyománya volt. A pálfalai nép olajjal főzött, olajütő is működött a faluban. A sok ünnep és böjt, mely a vallásból eredt, a helyi gazdákat arra kényszerítette, hogy napraforgót termesszenek. Az olajos pirítós volt a legfontosabb böjti étel. A mindennapi étkezésben a burgonyának és a babnak volt óriási szerepe. A burgonyát *grulinak* is nevezték Sajópálfalán. A szakirodalom szerint Szendrőládtól felfelé mindenütt él még a burgonya *grujaként* való elnevezése is. A mecenzéfi németek úgy tartják, hogy a Bódva-völgyi magyarok tőlük vették át ezt a nevet, az ő német nyelvjárásukban ugyanis a burgonya neve der Grul. Voltak, akik ezt a szót szlovák szóként minősítették. Észak-Magyarországon elterjedt a gruja megnevezés is.²⁷⁵ Élő hagyományként van jelen a településen sok böjti étel elkészítése, ezek közül helyi specialitás a *vakhal*, melyet szinte minden háznál készítettek a böjti napokon. A lisztet fűszerekkel, tojással keverték össze és kisütötték. Mintegy fasírtként ették.

A tócsni is hasonló recept alapján készült. A nyers krumplit lereszelték, liszttel, fűszerekkel, tojással keverték össze és úgy sütötték ki.

Gyakran fogyasztott étel volt az idősek körében a böjti *macsánka*. Ehhez lisztből rántást készítettek, ezt káposztalével felöntötték, és ebbe karikára vágott főtt krumplit raktak. Böjti napokon fogyasztották. Rántás készítése: levesekhez és főzelékekhez használják, némileg eltérő módon. Tulajdonképpen nem rántás ez, hanem zsírban, olajban, vajban, vagy vegyesen ezek keverékében serpenyőben vagy lábasban megpirított, apróra vágott hagyma. Böjtös napokon vajat vagy olajat használnak. Utána lehúzzák a tűzről, egy kevés törött vagy őrölt fűszerpaprikával összekeverik, kivesznek egy merőkanállal a forrásban levő levesből, beleöntik a rántásba, elkeverik, majd az egészet beleöntik a forrásban levő levesbe és kiforralják. Ha nem fő a leves, akkor nem lesz piros színe, ez pedig náluk fontos követelmény.²⁷⁶

A *zsámiska* is ismert étel volt, melyet kukoricadarából főztek és nagyon sokféleképpen ízesítettek, túróval, tejjel, valamint pirított tejfölt is tettek a tetejére. Főként péntekenként fogyasztották. Édes változata ismeretlen volt a településen. Jelenleg is sokan fogyasztják.

A halnak is nagy jelentősége volt és van ma is a böjti táplálkozásban. A hal nem tartozik a húsok közé, mert hidegvérű állat, ezért böjti időszakban nyugodtan fogyasztható. Sajópálfalán a múlt században addig, amíg a Kis-Sajót nem szabályozták, halban gazdag tavacskák voltak. A helyiek böjti időszakban kosárral fogták a halakat. Nem hiányzott egyetlen görögkatolikus

²⁷⁵ Bodnár-Rémiás1999:264.

²⁷⁶ https://www.sulinet.hu/oroksegtar/data/magyarorszag_i_nemzetisegek/altalanos/nepi_konyha/pages/006_magyarorsz_ruszin_ukran.htm

ruszin család asztaláról sem a finom halleves, melynek elkészítése helyi specifikum és különbözik a közismert halászlétől. A fokhagymás paprikás lisztben megforgatott és olajban kisütött halszelet sem hiányzott a család étrendjéből. A halleves fogyasztása a szlovák és a lengyel területeken általános. Sokan idegenkednek tőle, mert ez tulajdonképpen csak vízben megfőzött hal. Olajon rózsaszínre pirítanak egy fej apróra vágott hagymát, ezt nevezik pergelésnek. Majd felöntik vízzel és egy kis paprikát, sót és borsot tesznek bele, aztán pedig a hallal együtt megfőzik. Általában tésztával vagy tészta nélkül fogyasztják.

Sajópetriben, Sajópálfalán a halottak szombatján kalácsot áldanak meg. Aztán a *kolibát* szokták megáldani. „*Szent Tivadar vértanúnak a csodatételére emlékezve. Ez főtt gabona és aszalt gyümölcsök, magvak mézes keverékéből álló étel.*”²⁷⁷

Káposztás laskát is készítettek. A sparhelt tetején megsütötték a nagy darabokra vágott tésztát, majd összetördelték, kifőzték, olajos hordós káposztával összekeverték, fűszereztek.²⁷⁸ Mint kitűnik, a vizsgált terület ételkészítési szokásai sok elemben eltérnek a többségi társadalom étkezési szokásaitól.

A görögkatolikus ruszin sajátosságok tehát a táplálkozási szokásokban is megfigyelhetők. A böjti fegyelem és az e köré csoportosuló táplálkozási szokások jellemzik a sajópálfalai esperesi kerület görögkatolikus lakosságát is. Az ünnepi táplálkozás eltérő volta szintén igazolódni látszik. Karácsonykor a méz és a fokhagyma, valamint a bobajka és a halleves, húsvétkor a pászka, és a szirka tartozik a fő eledelek közé. „*A Bódva-völgyében általánosan elterjedt nagypénteki eledel a doboska. Ezt az ételféleséget a Csereháton is ismerik, de nagypénteken nem fogyasztják, hanem csak karácsony vigiliáján és szilveszterkor. Egyébként a megnevezése is más, itt bobajkának nevezik.*”²⁷⁹ Sajópálfalán a bobajka elnevezés ismert, a doboskát még nem is hallották az itt élők. Karácsonykor és nagypénteken is fogyasztják a mákos bobajkát. Valószínűleg a Cserehát és a Bódva-völgy szokásvilága is hatott az itt élő ruszin származású emberek szokásvilágára.

A fejezetben arra próbáltam rámutatni, hogy a ruszin származású görögkatolikus vallási közösség a tagjai mennyire erősen ragaszkodnak korábbi, vallásos megalapozottságú, gasztronómiai rendjükhöz, s azon belül mennyire hangsúlyos a különböző böjtös időszakokkal kapcsolatos normák, tiltások rendszere, a csoport táplálkozási kultúrája és rendje. Párhuzamként felvethető, hogy ez a jelenség mutat-e bárminemű hasonlóságot a szintén a a

²⁷⁷ Saját gyűjtés: Thodori 2017.

²⁷⁸ Saját gyűjtés: Tamásné közlése 2015.

²⁷⁹ Bodnár 1993:69.

római papa fennhatósága alá tartozó erdélyi örmény katolikus gasztronómiai kultúrájával és identitásával. Mindkét csoport a ruszinok és az erdélyi örmények idegen etnikumként kerültek jelenlegi lakóhelyükre és mindkét esetben gyorsan bekövetkezett a nyelvi-kulturális asszimiláció. Kisbán Eszter tanulmányában azt vizsgálta, hogy az örmény tradicionális konyha kiválasztott ételei hogyan váltak etnikai szimbólummá²⁸⁰. Rámutat, hogy a nyelvében-kultúrájában már asszimilált, de az örmény származás tudatát erősen őrző és fenntartó csoport legfőbb identifikációs eszköze az örmény nemzeti vallás volt. Ugyanakkor az identitásmentés-hagyománymentés időszakában nagy erővel fordultak a speciális örmény ételek kínálati lehetőség felé. Azokat etnikai szimbólumokká alakították. A ruszinok esetében ez utóbbi nem következett be. A vizsgált ruszin származású görögkatolikus közösség ugyan erősen ragaszkodik ősei egykori ételeihez, de azokat nem etnikus vonatkozásban tartja kiemelten fontosnak és megőrzésre méltónak, hanem a hagyományhoz való ragaszkodás és a vallási előírások betartása miatt bír számukra kitüntetett jelentőséggel. Ez összefüggésbe hozható azzal, hogy a ma élő leszármazottakban a ruszin származás tudata nem erős, identifikációs szerepe nincs, ezzel szemben a vallási közösséghez tartozás az identitás meghatározó összetevője.

²⁸⁰ Kisbán 1992.

11. A görögkatolikus vallás és a gazdálkodás kapcsolata

Sajópálfalán és a környező településeken a vallás és a görögkatolikus ruszin szokások sajátos módon jelen vannak napjainkban is a gazdálkodók életében. A hagyományos gazdálkodási formák és a vallás ebben a lokális közösségben kevésbé különül el.

Sajópálfa gazdálkodói körében még vannak kiépült és fenntartott családi és személyes kapcsolathálók, és létezik még a reciprocitás, a kölcsönmunka ledolgozása. Ezek a jelenségek még egy egységes világgéppel rendelkező, de a modernitás formáival együtt élő gazdálkodói csoportot jelenítenek meg. Ezzel együtt fontos felhívni a figyelmet arra is, hogy az elmúlt évtizedek alatt megszakadó gazdálkodói stratégiák, főként a fiatalok körében, legtöbbször nemcsak a régi folytatásaként, hanem egy újratanulási folyamatként is értelmezhetőek.

Valószínűsíthető, hogy a fiatalabb gazdálkodók generációja, a megszakadt folytonosság miatt könyvekből, internetről tanulja újra a régi gazdálkodási formákat, valamint a népszokások bizonyos részét is. Ebből a megközelítésből a jelenlegi falusi életforma nem pusztán lokális, hiszen jelentős mértékben érik globális hatások is, így azt mondhatjuk, hogy a kettő egyfajta keveréke, azaz glokális²⁸¹ szintű.

A modernitás mellett napjainkban is határozottan érzékelhető az a korábbi korszakokból származó értékrend, amelyben jelen vannak a szimbolikus értékek, a földhöz való szimbolikus ragaszkodás, szemben a gazdasági racionalitással. Ez generációk óta alakítja az itt élők világgépét, amely a falu lakosságának egy részénél még a hagyományban rögzített. Az egyházi ünnepek, a naptári körforgás egyfajta harmóniában vannak jelen a gazdálkodók mindennapjaiban.

A szent liturgia²⁸² is mindig ünnepi alkalom. „Parasztságunk szakrális élményvilágának lokális központja a templom, melyet sok évszázados tradícióval a mennyei valóság földi térségeként éltek meg.”²⁸³ A szakrális terekben a közös ünnepi alkalmak, liturgiák egybekovácsolják a helyi lakosságot.

Az ünnepeket másképp élik meg a ruszin származású, hagyományos életmódot folytató

²⁸¹ Glokális: A globális világkultúra és a helyi falusi kultúra keveredése egy sajátos életmódot és kultúrát eredményez. Simárszki 2013

²⁸² „A liturgia szó a görög 'leiton' - jelentése közös - és az 'ergon' - jelentése cselekvés, munka, szolgálat - szavakból ered. A két szó együtt emberek által végzett közös cselekvést, együttes szolgálatot ténykedést fejez ki.” Papp 2009:18

²⁸³ Lengyel-Limbacher: 1995:63.

emberek, mivel ezek az ünnepek szervező erőként működnek a mindennapjaikban, mintegy kijelölik az utat, melyet járniuk kell. A görögkatolikus hívek életében a gazdasági év szorosan összekapcsolódik az egyházi évvel, s ezt erősítik az egyház tiltó rendelkezései is, ezek által realizálódik a közösség mindennapjaiban. „A hagyományos parasztközösség elvárta tagjaitól, hogy azok az evangéliumi elvek szerint éljenek: ne káromkodjanak, ne paráználkodjanak, ne öljenek, vasárnap ne dolgozzanak és rendszeresen járjanak templomba! Aki e törvényeket megszegte a hagyománytartó közösség törvényeivel állt szemben, következtetésképp a közösség elítélte és megbüntette.”²⁸⁴ A görögkatolikus vallás mindig is ismert volt nagyszámú ünnepéről, melyeket a közösség még a legnagyobb dologidőben is megtartott.

Tulajdonképpen kik is alkották a vizsgált települések falvainak lakosságát, akiket mi ma csak úgy említünk, hogy parasztok? A sajópálfalai ruszin származású emberek egy része, ma is folytatja a paraszti hagyományokat.

A magyarban a paraszt kifejezésnek általában összetett jelentése van és leginkább a negatív jelentéstartalom a meghatározó. „A paraszt jelentett még: 1. foglalkozási viszonyt, 2. önálló földtulajdonost, 3. életformát, életmódot, kultúrát. Nem véletlen, hogy a *kisgazda*, *gazda*, *gazdálkodó*, *földműves*, *földmunkás* kifejezések gyakrabban szolgáltak a század elejétől a mezőgazdasági kisüzemi termelők önmeghatározására, bár az is igaz, hogy a parasztot a 20. század közepéig milliók megnevezésére alkalmazták.”²⁸⁵

A magyarországi parasztságot a tradicionális gazdálkodás időszakában a következő nagyobb csoportok alkották:

A 10-25 holddal rendelkezőket középparasztoknak lehet tekinteni. E fölött kezdődött a nagygazdák csoportja. Viszont a kisparasztok és szegényparasztok 0-10 holdig terjedő birtoknagysággal rendelkeztek. Az öt hold is fontos határ volt, mivel akik ennél kevesebb földet birtokoltak, azoknak a családjából valaki kénytelen volt bér munkát vállalni. Ők átmenetet képeztek a parasztok és a bér munkások között, törpebirtokosoknak is nevezték őket.

Sajópálfalán parasztnak tartottak mindenkit, aki mezőgazdasági munkából élt, a fenti kategorizálás alapján a többség kisparaszt volt, azonban néhány gazdaparaszt itt 30 hold feletti földterülettel is rendelkezett.²⁸⁶

„A történeti parasztságot a magántulajdonnal, a háztartás megélhetési forrásai között a mezőgazdasági termelés túlsúlyával, az élelmiszertermelés hiányzó, karakteres

²⁸⁴ Dömötör Tekla 1990:341.

²⁸⁵ Gyáni 2003: 41-65.

²⁸⁶ T. B. né 2012.

specializációjával, a piacra és önellátásra termelés kettősségével, a túlélési és ellenállási készség meglétével, a gyenge társadalmi mobilitással és a paraszti típusú nyilvánosság által szervezett közösségekhez való tartozással” jellemezte Kovách Imre.²⁸⁷ A történeti parasztság részben megegyezett a falusi társadalommal. Ez ma messzemenően nem így van. A mai falu már más képet mutat Magyarországon, ezen belül a sajópálfalai esperesi kerületben is.

A mai folyamatok gyökereit elsősorban a paraszti polgárosodásra lehet visszavezetni. Kotics József Erdei Ferenc műveire hivatkozva kifejti: „a paraszti polgárosodás azt jelenti, hogy a parasztság felbontja rendi szerkezetiségét, és a polgári társadalomba illeszkedik bele. Így polgárrá, kispolgárrá vagy mezőgazdasági munkássá válik. Erdei úgy látja, hogy ennek során a korábban uralkodó kötött hagyományoszerű érintkezési formákat a mozgékonyabb, szerződészerű kapcsolatok váltják fel”.²⁸⁸ Ezek a kapitalista világra jellemző formák, melyek a piacgazdasághoz idomulnak.

Ezzel szemben Nyugat-Európában ez másképp történt és egyfajta szerves fejlődési folyamatként értelmezhető a parasztság megszűnése. A parasztság fokozatosan tűnt el, olvadt bele más társadalmi csoportokba, és ez a folyamat generációkon keresztül ment végbe.

Magyarországon az 1848-as jobbágyszabadítás után a tagosítással megindult a jobbágyszabadítás lassú felszámolása, a jobbágyokból szabad parasztok lettek. A jobbágyoknak két típusa volt: a telkes jobbágyok és a zsellérek. Belőlük alakult ki a szabad parasztság, melynek azok a rétegei jártak jobban, akik telkesek voltak, mert ők több földet kaptak, mint a majorsági szolgák, cselédek és zsellérek.²⁸⁹ Ez a folyamat Sajópálfalán is hasonlóképpen ment végbe, hatására megkezdődött a paraszti polgárosodás és nőttek a jövedelmi egyenlőtlenségek a falun belül. Kovách Imre „*polgárosodóknak* csak azokat az egyéneket tekinti, akiknek a mezőgazdasági kistermelése vállalkozás jellegűvé alakult át.” Nem tekinti viszont polgárosodóknak azokat, akiknek kisüzeme a paraszti típusba sorolható, akkor sem, ha „nagyvolumenű termelést folytatnak.”²⁹⁰ Egy-egy kisközösség lakói ilyen szempontból erősen heterogén képet mutatnak a rendiség és a polgári minták között. „A polgárosulási folyamat nem egysíkú, hanem több szinten megy végbe: *jogi, politikai, gazdasági*, valamint *kulturális-civilizációs* szinten. Ezek a változások nem feltétlenül zajlanak szimultán módon, főleg a két utolsó (a kulturális és civilizációs szint) fordulhat elő az első kettőnek akár előzményeként, akár következményeként. Ebből következik, hogy amíg a polgár szót egy

²⁸⁷ Kovách 2006:6.

²⁸⁸ Kotics 2001:64., Kotics, 2002., Kotics 2011:172.

²⁸⁹ Simárszki 2013.

²⁹⁰ Molnár 2005: 198.

viszonylag jól körülhatárolt szituációban használhatjuk, addig a polgárosuló parasztnak számtalan változata létezhet, aszerint, hogy jogi, gazdasági, kulturális, civilizációs vagy mentális értelemben hol tart éppen a polgárosulás folyamatában.”²⁹¹

Az 1900-as évek elején az agrárágazat rugalmatlansága, az alkalmazkodóképesség hiánya határozta meg a század eleji és a két világháború közötti mezőgazdaság működését és lehetőségeit. Ebben az időszakban a „paraszti családi gazdaságok többségére az ugarhagyó gazdálkodás, a biztonságra törekvő, szükségletközpontú, 'mindent termelő' stratégia volt jellemző. A termelés tényezőit nem, vagy alig igazították a piaci követelményekhez, általános volt a biztonságra, pozícióőrzésre, kockázatkerülésre koncentráló gazdasági viselkedésmód”.²⁹² Ez Sajópálfalán és a többi görögkatolikusok által lakott településen is hasonlóképpen működött. A falu lakosságának többsége a mezőgazdaságban dolgozott, csak kisebb része volt kétlaki. Ők a közeli Miskolcon, a Vasgyárban vagy a Sajó-völgyi bányákban dolgoztak és mellette folytattak paraszti gazdálkodást is.²⁹³ Egy kis faluban a legtöbb újítást a gazdálkodás terén az iparban dolgozó kétlakiak és az amerikaiak hozták be, valamint a polgárosultabb falvakból benőszülők.²⁹⁴ Ezt a tendenciát gátolja a vallási endogámia és a hagyományokhoz való túlzott kötődés. Mindaddig, míg ezek erősek, az újításoknak nagyon kevés befogadója van.

A Magyarországon a második világháború előtt mezőgazdálkodásból élők döntő részét kitevő paraszti népesség csaknem fele föld nélküli, vagy egy kataszteri hold alatti birtokkal rendelkező agrárproletár, gazdasági munkás és cseléd volt.²⁹⁵ „Az önmagát és családját a rendelkezésre álló földterületből eltartani képesek csupán a népesség 30 % át tették ki. A félparaszti²⁹⁶ rétegek többnyire a paraszti társadalom többségét alkották”.²⁹⁷ Ezek a félparaszti rétegek a földművelés mellett az iparban is vállaltak munkát. Sajópálfalán is hasonló volt a helyzet annyi különbséggel, hogy itt az országos aránynál magasabb volt a 10 hold feletti földbirtokok aránya, amelyen a helyi „szorgalmas nép” meg tudott élni. A földek jó minősége is elősegítette a jobb termésátlagok elérését, még ha a technológia korszerűtlenebb is volt.²⁹⁸

A 20. század elején az iparosítás és a modernizáció hatására a mezőgazdasági népesség egy részének életmódja megváltozott. A mezőgazdaság mellett a vizsgált településeken is

²⁹¹ Molnár 2005.

²⁹² Kotics 2006: 23.

²⁹³ Saját gyűjtés: T.B-né közlése 2012.

²⁹⁴ Saját gyűjtés: T.B-né közlése 2012.

²⁹⁵ Kotics 2006:15.

²⁹⁶ Félparaszti réteg: átmenet a munkások és a parasztok között, de a mentalitása inkább paraszti.

²⁹⁷ Kotics 2006:15.

²⁹⁸ Saját gyűjtés: T.B-né közlése 2012.

megjelennek a munkások, akiknek egy része még kötődik a földhöz is. A vállalkozói magatartás kifejlődése a mezőgazdaságban más stratégiák követésére sarkallta a mezőgazdaságból élő lakosságot. Ez a folyamat Sajópálfalán pl. a múlt század elejére, közepére tehető. Ekkortól kezdik a helyi gazdálkodók modernizálni gazdaságukat, viszont emellett megmarad a kétnyomásos gazdálkodás is. A falu lakossága nem egységesen modernizálja gazdaságát. Egyrészt mellett fellelhető az ugarolás és a vetésforgó is. A nagyobb és több földdel rendelkező gazdálkodók, valamint a beházasodottak hamarabb modernizálnak. Csak a Tsz hoz majd változást.²⁹⁹

A nyomásos gazdálkodás évszázadokon keresztül uralta a falu mezőgazdaságát. A falu határában lévő szántót annyi dűlőre osztották, amennyit a nyomáskényszer megkívánt. Ennek megfelelően osztották fel a földtulajdon területét.

11.1. Birtokviszonyok a múltban Sajópálfalán

„Azok a lényeges, a társadalmi viszonyokat és az életmódot érintő változások, melyek a középkori jobbágyságot a szabad paraszti árutermelés felé vitték, lényegében már a 18. század második felében lejátszódtak az úrbérrendezésekkel.”³⁰⁰ Sajópálfala őslakossága minden valószínűség szerint jobbágyi sorban élt. A helyi szóbeli hagyomány tényként rögzíti, hogy például a templom alatti pincéket jobbágyok ásták.³⁰¹

A jobbágyfelszabadítás után nem volt uradalom a településen. A legidősebbek emlékezete azt sugallja, hogy „ki mennyit dogozott, annyi földet kapott a földesurától”.³⁰² Ezt az álláspontot Sajópálfalán több idős interjúalany is megerősítette. A jobbágyfelszabadításnál a telkes jobbágyok jártak a legjobban. Ők körülbelül 10-15 hold földet kaptak. A zsellérek viszont ennél jóval kevesebb földet tudhattak a magukénak. Megindult a rétegződés kialakulása a faluban, szélesedtek az egyenlőtlenségek. A birtokeloszlás úgy alakult, hogy a lakosság három rétegre tagolódott:

1. A nagyon kevés földdel rendelkező törpebirtokosok, 0-5 holdig terjedt a birtoknagyságuk. Ide sorolhatóak a földnélküliek is, akik főként kepek, részes aratók voltak.

²⁹⁹ Saját gyűjtés: T.B-né közlése 2012.

³⁰⁰ Magyarország agrártörténete 1996: 345.

³⁰¹ Saját gyűjtés: S.L-né közlése 2012.

³⁰² Saját gyűjtés: T.B-né és S.L-né közlése 2013.

Közülük sokan mentek Amerikába a múlt század elején a jobb megélhetés reményében.³⁰³ E csoport tagjai közül számosan vállaltak ugyan bér munkát, de indokolt számontartásuk parasztként, mert a földhöz ragaszkodtak és a földosztásnál földigénylőként jelentkeztek. Sajópálfalán a zbuskai földbirtokot osztották fel az arnótiak és a pálfalusiak között. A földesúr Frank Jenő elmenekült a zsidó üldöztetés elől. Előtte fontos munkaadója volt mind a pálfalusi, mind pedig az arnóti szegényebb parasztságnak. 830 hold terület volt a birtokában, melyen szőlőtermesztéssel is foglalkozott, korszerű módszerekkel gazdálkodott.

2. Az 5-10 holddal rendelkező kisgazdák.

3. A középgazdák 10-12 holddal rendelkező gazdák, akik vásári üzleteléssel és saját földjeik megmunkálásából, valamint állattartásból tudtak megélni. A falu nagy része ide tartozott. A kisebbik részt pedig az ugyanehhez a réteghez tartozó 15-30 hold közötti földterülettel rendelkező parasztok alkották. Ennél nagyobb földterület gazdák nem birtokoltak a faluban.³⁰⁴

³⁰³ Saját gyűjtés: S.L.-né közlése 2012.

³⁰⁴ Saját gyűjtés: T.B.-né közlése 2012.

12. Földművelés, növénytermesztés, állattenyésztés a múltban

12.1. Földművelés

A gazdálkodási szokásoknak régi gyökerei vannak Sajópálfalán, évszázados hagyományok idéződnek föl, amikor ezekről egy-egy konkrét eset kapcsán beszélnek a helyiek. A falu termőföldjei a Sajó völgyében és a Cserehát legdélebbi nyúlványain helyezkednek el, ezért különböző adottságú és termőképességű földek találhatók a település határában. A földek értékét a múltban, aranykoronában mérték és még napjainkban is ezt a mértékegységet használják a hektár mellett.

Sajópálfalán is mindig verseny folyt a magasabb aranykorona értékű földekért. Ez a rendszerváltás utáni kárpótlás során, az 1990-es években is okozott nézeteltéréseket. Nem volt mindegy, hogy kinek hol található a határban a földje. Természetesen ez jelenleg is fontos szempont, hiszen a földterületek adottságai nagyon különbözőek, az árvíz és az aszálykár szempontjából nem egyforma az érintettsége a határ egyes részeinek.

A termőföldek, melyek nagyrészt a Sajó és a Kis-Sajó árterén helyezkednek el, árvízi veszélyeztetettségnek vannak kitéve. Ezek mocsarak, rétek feltörésével keletkeztek, a legutóbbi nagy árvíz során is elöntötte a földeket a víz. Ezek egyébként jó minőségű öntéstalajok, melyek nagy részét a tsz törte fel. A határ másik része a Cserehát dombjai és az ezt körülvevő területek. Ezek valaha erdők voltak, majd sokáig legelőként hasznosították, jelenleg szántóföld. Az aszály jobban sújtja ezt a részt. A legidősebbek is megemlítik, hogy ha aszály volt, ez a terület mindig megsínylette.

12.2. Állattartás

A táj mezőgazdasági jellegét a nagyállattartás, ezen belül a szarvasmarhatartás dominanciája határozta meg. Emellett a paraszti gazdaságokban az önellátás igényét meghaladó mennyiségben tartottak sertéseket és baromfit is. Juh és kecske csak elenyésző számban volt, viszont pulykát, kacsát, libát, házityúkot, gyöngytyúkot és galambot is tenyésztettek és jelenleg

is tartanak. Mivel a falusi porták nem voltak bekerítve, a baromfifélék szabadon járkáltak.

A felsorolt baromfifélék majdnem minden falusi portán fellelhetőek voltak, és napjainkban is megtalálhatóak, bár ma már elsősorban az idősebb generáció tagjai tartják háztáji jelleggel. Az 1990-es évek közepén a sajópálfalai tsz.-tanyán több ezer ludat tartottak, amikor egy alföldi gazdálkodó a családjával kibérelte a tsz.-tól, a libahúst exportra szállították. Jelenleg alig tartanak ludat a faluban.

A tojást és a baromfihúst saját fogyasztásra is felhasználták, de legnagyobb részét „készhelyre hordták” Miskolcra vagy a Búza téri piacon adták el. Jelenleg az idősebb asszonyok nyugdíj mellett ugyanilyen módszerrel értékesítik a megtermelt baromfit és tojást. Napjainkban a baromfitartás nagyobb mennyiségben nincs jelen Sajópálfalán.,

A galamb jelentősége főként a háború utáni beszolgáltatásokkor nőtt meg a faluban, amikor a módosabb gazdáknál „lesöpörték a padlást” és a beszolgáltatás elvitte a tyúkokat és a terményt. A parlagi galambok azonban szabadon repülhettek és a határban jóllaktak gabona magvakkal, hazatérve ezzel etették fiókáikat is. Ezeket az állatokat nem tudták összeszedni, mert a padláson itt-ott költöttek, a gazda viszont kiszedte az éppen kirepülés előtt álló fiókákat és ebből biztosította családjá és önmaga fennmaradását.³⁰⁵

A sertéstartásban sokáig a meghatározó fajta a zsírsertésnek számító mangalica volt. Később, a 20. század derekától az angol fajták kerültek előtérbe. A konda, ahogy itt nevezték a disznónyáját, a Pinceparton és a Sáros-gödörben legelt, a falu által felfogadott kondás őrizte. Átlagosan egy-két anyadisznót tartott minden család és a szaporulatból két-három hízót hizlaltak. Egy-egy gazdaságon belül a sertések száma függött a föld méretétől, a megtermelt takarmány mennyiségétől is. Sok esetben befolyásolta a sertés állomány méretét a család szükséglete, az egy háztartásban élő családtagok száma. Csak a legszegényebbek nem tartottak sertést.

Az 1990-es évek elején még hozzávetőlegesen 200 sertést tartottak Sajópálfalán. A magas takarmányozási költségek azonban nem kedveznek a sertéstartásnak. Jelenleg a helybeliek főként saját szükségleteik kielégítésére nevelik a sertéseket.

A 20. század első felében a az igavonásra használt lovak tartása viszonylag kis mértékű volt, a gazdaság céljaira elsősorban az ökröket igázták. Az áruszállítás, a fuvarozás igénye azonban a lótartás arányának lassú emelkedést hozta magával. Sajópálfalát, Arnótot és Sajóvámost elkerülte a vasút, így a mezőgazdasági termékeket Miskolcra lófogatokkal lehetett a

³⁰⁵ Saját gyűjtés: B. B-né közlése 2012.

leggyorsabban, legkényelmesebben eljuttatni. A második világháború idején, mivel a lovakat hadicélokra foglalták le, jelentősen visszaesett a lótarás. A háború után egy időre ismét fellendült, ekkor is főként fuvarozásra használták a lovakat, de a gépjárművek elterjedése fokozatosan kiszorította a sajópálfalvi gazdaságokból. Szüreti felvonulásra is ökrös szekérrel ment a falu népe. Az ökör szarván levő díszítőbojtot mai napig őrzik az egyik interjúalany. A lovak mellett fontos szerepet töltöttek be a szállításban az ökrök is.³⁰⁶

A sajópálfalvi gazdaságokban juhot nem tartottak, viszont gazdaságonként egyet általában minden évben vettek, amit a szüretre vágtak le. Kecskét csak a legszegényebbek tartottak.

A hagyományos paraszti gazdálkodás keretében Sajópálfalán a szarvasmarhatartásnak volt a legnagyobb jelentősége, ez biztosította tulajdonképpen a gazdaságok létalapját. A dús lapálylegelők, valamint a Cserák kiírtott erdejének legelőként való hasznosítása és a tömegtakarmányok magas hozama a juh és kecske helyett inkább a szarvasmarha tartásának kedvezett.

Az utóbbi 150 évben a tenyésztett szarvasmarha fajták terén is nagy változás állt be. Kezdetben csak magyar szürkét tartottak, a fajtaváltás a 20. század első harmadában indult meg. A szürke marhát a jobban tejelő magyar tarkák fajták szorították háttérbe, de még az ötvenes évek elején is volt a faluban szürke marha. A szürke marha ugyan kevés tejet ad, 5-6 litert naponta, de nagyon tápláló és zsíros a teje. A német hegyi tarkákkal átkeresztezett magyar tarka a napi 20 litert is megadta, de kényesebb volt, mint a szürke marha, tartása (istállóztása, takarmányozása) több figyelmet igényelt. Ökröt,³⁰⁷ viszont csak a „magyar szürkétől fogtak”, vagyis magyar szürke szarvasmarhából neveltek, mert jóval erősebb volt, mint a magyar tarka. A szántást mindig ökörral végezték, ezért elengedhetetlenek voltak a jármos ökrök a föld megmunkálásánál. Egy sajópálfalai gazdálkodó család emlékezetében megmaradt az az eset, hogy amikor beszolgáltatás³⁰⁸ fejében az utolsó két szürke ökrüket elvitték Miskolcra, a vágóhídra, másnap reggelre a két ökör hazaszökött. *„de vissza kellett adnunk, nem mertük megtartani és eldugni, mert elvittek volna minket”*.³⁰⁹

Az 1940-es években 200 tehén volt a faluban és még a 60-as években is megközelítőleg ugyanennyi, csak ezután kezdett rohamosan csökkenni az állomány. Még ennek a pár száz fős kis falunak is volt fogadott szarvasmarhapásztora, akit csordásnak neveztek és volt

³⁰⁶ Saját gyűjtés: T.B.-né közlése 2012.

³⁰⁷ Az ökör kiherélt hím szarvasmarha, melynek igavonó erejét hasznosították.

³⁰⁸ A Rákosi-rendszerben kötelező adózási forma.

³⁰⁹ Saját gyűjtés: T.B.-né közlése 2012.

sertéspásztor, akit kondásnak hívtak. Ők legeltették a falu állatait, mindenkiét, a szegény és a gazdag parasztét egyaránt. Ezek a pásztorok a falu alkalmazottai voltak, akiknek külön házat vagy lakrészt biztosítottak. A községi pásztorok alkalmazása nagyfokú bizalomra épült, hiszen a gondjaikra bízott állatok jelentős értéket képviseltek. Ez a bizalom 1960-as években kezdett megbomlani, mert akkor már idegenek, a szövetkezet által betelepítettek lettek a pásztorok.

Az 1990-es évek elején még legalább 50 tehén volt a faluban, melyek a csordára jártak, de ekkoriban már a szomszédos Arnóra kellett hordani a tejet. A falusi tejbegyűjtő ugyanis megszűnt. Ettől kezdve rohamosan csökkent a falu szarvasmarha állománya. A 2000-es évek elején megszűnt a csorda is, mely ekkor már a vámosi csordával egyesült és a két falu összes szarvasmarhája nem volt 30 db. Ezután a sajópálfalai gazdák pányvázva, kikötve legeltették állományukat, amelyet 2010-re mindenki felszámolt. A jelenlegi helyzet az, hogy senki nem tart szarvasmarhát Sajópálfalán.

12.3. Növénytermesztés és határhasználat

Sajópálfalán a hagyományos paraszti gazdálkodás keretében a szántóföldi növénytermesztés fő terménye a gabona félék közül a búza, a rozs (gabona), a kukorica és az árpa volt. Takarmánynövények közül lucernát, lóherét, bükkönyt és takarmányrépát termesztettek. A 20. század első felében viszont már megjelentek az újabb piacorientáltabb növények is, melyek polgárosodáshoz, vállalkozói stratégiák kialakulásához vezettek. *„Az apám értelmes ember volt, az itteni bácsik csak búzát, kukoricát, árpát vetettek, ő már olyanokat is csinált, hogy borsót, lencsét vetett, amit dupla áron lehetett eladni. Az itteniek régimódiak voltak, apám már világot járt volt. Apám vállalkozó volt.”*³¹⁰ Ez visszaemlékezés, ugyan egyedi példa alapján, de jól illusztrálja a gazdák között a vállalkozói magatartás kibontakozását. Ez a folyamat azonban korántsem egyszerre, s egységesen zajlott le, a vállalkozási hajlandóság leginkább azoknál a gazdáknál figyelhető meg, akik valamilyen okból hamarabb szakadtak ki a falusi kötelékekből.

A faluban csak az ötvenes években alkalmazták a vetésforgót, de ez gazdaságunként is eltért, mert volt, aki még ekkor is kétnyomásos gazdálkodást folytatott. Az egyik nyomásba takarmánynövényt tettek, mindent hasznosítottak. A két gazdálkodási forma egymás mellett élt a sajópálfalai határban. Ugart nem hagytak, mert kevés volt a művelhető terület. A talajt pillangós takarmánynövényekkel javították, melyeknek gyökerein nitrogéngyűjtő baktériumok

³¹⁰ Saját gyűjtés: T.I-né közlése 2012.

éltek. Ezeken a területeken alászántva³¹¹ oldották meg a trágyázást. Nadrágszj parcellákat műveltek, némelyik olyan hosszú volt, hogy fél napig értek ki a végére ökörrrel, aztán fordultak és estére értek vissza. *„Kis darab földek voltak a tsz előtt, de a parasztok cserével megoldották, hogy egybe legyen, ha nem jön a háború jó is lett volna. Már akkor nem így állunk az biztos. A parasztnak volt esze. Édesapámnak az anyja arnóti volt, tőle örökölt ott 10 hold földet. Az apám már volt olyan modern, hogy innen Pálfaláról odament egy lány férjhez és vele cseréltek, mert azt mondták, amíg én odaérek, te pedig ideérsz, addig megszántjuk a nagyföldet.”*³¹² Tagosítás nem történt a határban, mert kicsi volt a falu határának területe, főként csak a Nagyföldre, Kenderföldre korlátozódott, melyet dülönként műveltek.

A régi, nagyrészt szláv elnevezések még ma is élnek a határrészekben. Rónya, Zubocs, Horka, Pince, Part, Kenderföld, Nagyföld, Cserák, Palántok, Prosziszka, Pukkancz, Orlyák, Kapuscsanka, Paprét, Berek, Brod, Hátsó Rét, Bendóka, Szikszai szőlők, Garád, Bika híd, Kis Szug, Nagy Szug, Zbuskai földek. Ezeken a részekén terültek el a falu szántóföldjei és legelői. A felsorolt neveket máig használják, bár a fiatalok egyre kevésbé értik meg, ha az idősebbek ezeket használják. A Rovnya név jelentése szántóterület, jelenleg a falu szőlői található itt. Zubocs, szláv eredetű, partot jelent. Horka hegytető, dombtető. Cserák a Cserehát legdélebbi nyúlványa, valamikor tölgyerdő volt. Palántok a Szikszai hegy teteje alatt levő földek melletti sövény, mely a szőlőket védte. Pukkancz, szláv eredetű szó, a kövér emberekre még ma is mondják. Orlyák irtásföldet jelenthetett. Kapuscsanka, itt káposztát termesztettek, innen a neve is. Paprét egy Demkó nevezetű pap kertészete a falu Vámos felé eső végén. Berek a falu legelője a falu alatt, melynek egy része mocsár volt, a Kis-Sajó öntésterülete.

A napraforgó termesztésének is nagy hagyománya volt, mint már azt az étkezési szokásoknál említettük is. A pálfalai nép olajjal főzött, olajütő is működött a faluban. A sok ünnep és böjt, mely a vallásból eredt, a helyi gazdákat arra készítette, hogy napraforgót termesszenek.

A mindennapi étkezésben a burgonyának és a babnak volt óriási szerepe, mert hús csak ritkán került az asztalra.

Sajópálfalán a görögkatolikus ruszin paraszt gazdák szemléletében és gyakorlatában a gazdálkodás és a vallás elválaszthatatlan volt. Isten segítsége és az Istenbe vetett bizalom volt a gazdálkodó parasztok legfőbb támasza. A jó termésért, esőért az Istenhez fohászkodtak. Ez adott kapaszkodót számukra a létért való küzdelemben. A faluközösséget a görögkatolikus

³¹¹ Alászántva pillangós takarmánynövényekkel, kiöregedése után a földterület felszántása, amely trágyaként szolgál. És a következő évben jó termést biztosít pl. búzából.

³¹² Saját gyűjtés: T.I-né közlése 2012.

vallás és pap tartotta össze.³¹³

A sajópálfalai görögkatolikus papok egyben gazdálkodók is voltak, sok újítást alkalmaztak a gazdálkodás terén. A falu végén, a Papréten (Pap Rónyája) korszerű öntözéses kertészetet tartottak fenn, ezzel is mintát adva híveiknek.³¹⁴ Napjainkban a fiatal sajópálfalai gazdák is példaként tekintenek ezekre a gazdálkodó görögkatolikus papokra. Demkó Sándor helyi görögkatolikus pap (1929-1936) kertészete helyén van jelenleg az egyik gazda telephelye, melyet kárpótlás útján szerzett meg. Folyamatban van a kertészet újraindítása, ugyanis a terület adottsága nagyon kedvező, mert öntözővíz nagy mennyiségben áll rendelkezésre. Jó példa ez arra, hogy érdemes a mai vállalkozói szaktudással és vállalkozói szellemmel felvértezve az öröklött gazdálkodási stratégiákhoz visszanyúlni. A múlt táplálja a jövőt és ötleteket ad, a kontinuitás ezáltal nem szakad meg.

A gazdálkodói gyakorlatok, magatartások és habitusok részletező leírását követően felvetődik a kérdés, hogy ez hogyan kapcsolódik a vizsgált közösség kulturális sajátosságaihoz, az etnicitás jelenségéhez. Szabó Á. Töhötöm az többi években több munkájában³¹⁵ is azt vizsgálta, hogy a paraszti gazdálkodás megszervezésében és a paraszti közösségek közötti gazdasági kapcsolatokban milyen szerepe van az etnikai különbségtételnek. terepkutatásai és szakirodalmi párhuzamok alapján arra mutat rá, hogy az erdélyi magyar és román agrárgazdálkodás módjai között - ellentétben a néprajzi szakirodalomban gyakran hangoztatott, de az erdélyi kutatók munkáiban régen megcáfolt tétellel - nincsenek etnikai különbségek, a létező különbségek sokkal inkább az eltérő ökológiai feltételek, termelési adottságok következményei. Szabó Á. Töhötöm ugyanakkor azt találta, hogy az erdélyi falvakban élő cigányokkal/romákkal kapcsolatban más helyzetet találunk. A paraszti gazdálkodás cigányok és magyar vagy román parasztok között etnikai különbségeket hozott létre azáltal, hogy a munkamegosztás, az erőforrásokhoz és a földtulajdonhoz való viszony különbségeit etnicizálja. A tulajdonhoz való viszony alapvető egyenlőtlenségei a társadalmi szervezeti formákon keresztül közvetítődnek, a cigányok ki vannak zárva minden olyan társulásból és intézményből, amely a földtulajdonra épül és a mezőgazdasági termelés köré szerveződik.³¹⁶

Viga Gyula hasonló megállapításra jut, amikor azt írja, hogy „a természeti ökoszféra és a társadalmi-gazdasági szféra korrelációi többé-kevésbé behatárolják az alkalmazkodási formák

³¹³ Simárszki 2013.

³¹⁴ Saját gyűjtés: S.L-né közlése 2012.

³¹⁵ Szabó Á. 2009. Szabó Á. 2010, Szabó Á. 2013

³¹⁶ Szabó Á. 2010:277

típusait is. Az egyes életmód-stratégiák, alkalmazkodási formák követik a különböző geográfiai formációkat, s így a hagyományos műveltség termeléssel, életmóddal kapcsolatos részei táji formációkat is alkotnak"³¹⁷ Szabó Árpád Töhötöm ehhez a gondolathoz kapcsolódva megállapítja, hogy: „a különbségek és az esetenkénti specializáció mögött regionális tagolódást és ezen alapuló munkamegosztást kell látnunk, amelyet az egyes nagytájakon belüli eltérő ökológiai feltételek, termelési adottságok határoztak meg elsősorban.”³¹⁸ Ugyan nem tagadható, hogy az egy etnikai közösséghez tartozás szervezőeleme lehet a gazdaságnak, ezáltal annak van etnikus vonatkozása azonban ez a meghatározottság nem elsődleges és nem is kizárólagos.³¹⁹

Szabó Á. Töhötöm szerint a gazdasági gyakorlatokban az etnicitás olyan stratégia, „amelyet dinamikus változó helyzetek sorozatában az interakciók résztvevői arra használnak, hogy a két etnikai közösség közötti különbségeket kifejezésre juttassák és fenntartsák, valamint hogy a társadalmi, gazdasági és szimbolikus határokat általuk védjék. Az etnikai határ az egyenrangú kapcsolatok létrejöttét akadályozza, az aszimmetrikus kapcsolatokat pedig felerősíti.”³²⁰ A kérdés tehát az, hogy „az etnikai hovatartozás, az azonos etnikai identitás vállalása tekinthető-e olyan közösségformáló, egyben bizalmat létrehozó és fenntartó tényezőnek, amely a gazdasági kapcsolatok létrejöttét, lebonyolítását épp a csoporthoz való tartozás okán könnyíti meg, és olyan közösséget hoz létre, tart fenn, amely integrálja a gazdasági folyamatokat.”³²¹ A vizsgált közösség esetében is kijelenthető, hogy az adott etnikai közösséghez tartozás a gazdasági folyamatok integrációjában, az eltérő etnikumok közötti gazdasági kapcsolatok kialakításában nem bír semmilyen szereppel, ezáltal az etikai hovatartozás nem válik gazdasági konvertálható tökévé. A vizsgált közösségekben az etnikai csoporthoz tartozással szemben jóval inkább meghatározó szerepe van a gazdasági folyamatokat illetően a vallási közösséghez tartozásnak. Első látásra furcsának tűnhet ez a megállapítás, hiszen a vallási identifikáció nem befolyásolja direkt módon a gazdálkodási folyamatok összetevőit. Amit itt fontosnak tartok kiemelni, az a bizalom szerepe. A bizalomnak a lokális társadalom hatékony működése szempontjából kiemelt jelentősége van, hiszen sok esetben a közös cselekvésnek vagy a hosszú távú tranzakciók működésének a bizalom megléte a feltétele³²². A helyiek életvilágában a legfontosabb intézmény, amelyhez a bizalom legmagasabb fokát rendelik a görögkatolikus

³¹⁷ Viga 1994:54

³¹⁸ Szabó Á. 2010:270

³¹⁹ Szabó Á. 2010:273

³²⁰ Szabó Á. 2010:279

³²¹ Szabó Á. 2010:266

³²² Torsello 2004., Szabó Á. 2009., Szabó Á. 2010.

közösséghez tarozás. Emiatt és a vallási hagyományokhoz való erős ragaszkodás következtében a vallási identifikációnak döntő szerepe van a gazdálkodási folyamatok működtetésében és fenntartásában.

12.4. A növénytermesztés napjainkban

A helyi mezőgazdasági vállalkozóknak a falu határain kívül a szomszéd falvakban is vannak földjeik, melyeknek egy része bérlemény, másik része viszont saját tulajdon. Van olyan gazdálkodó is, aki csak kevés saját földdel rendelkezik, ezért ő kiegészítésképpen mezőgazdasági gépeivel végez szolgáltatásokat a helyi gazdáknak. A fent említetteknel jóval többen vannak azonban, akik mezőgazdasági jellegű tevékenységet folytatnak, de ezt nyugdíj, vagy főállású munka mellett teszik. A felvázolt képből kitűnik, hogy Sajópálfalán a kisebb gazdaságok döntő többsége csak a kiegészítő jövedelemszerzésre törekszik.

A mezőgazdasági vállalkozók ágazatilag szakosított termelést folytatnak (növénytermesztők). Valamennyien rendelkeznek részben megfelelő gépparkkal, így a munkálatokat saját gépeikkel végzik. Vegyszert, műtrágyát használnak, korszerű technológiát alkalmaznak. A talajmunkákat kizárólag gépekkel végzik. Az aratás részben bérelt kombájnnal történik. Fő termesztett növényeik a búza, repce, kukorica, napraforgó. Az egyik gazda ciroktermesztéssel is foglalkozik, amely aszályos időben is jól terem. A cirok ugyanis afrikai eredetű növényünk, őse a csikos cirok. Fehér és vörös cirkot termel. Ennek a takarmánynövénynek hazai piaca nem biztosított, ezért a legfontosabb vásárlók külföldiek.

A falu határában nagy mennyiségben termesztene kukoricát is. Aszályos években a dombon levő termőhelyein gyakran kiszárad és kevés termést hoz. A párásabb Kis-Sajó menti földeken biztonságosabban termesztethető, itt viszont az árvíz és a belvíz fenyegeti. Ha egy gazdának lent a völgyben és fenn a dombon is van földje, kiegyenlítettebben tudja termesztetni ezt az értékes élelmiszer- és takarmánynövényt. A búza termesztése is nagy területeken történik a falu határában. Legfontosabb kenyérgabonánk számára a helyi adottságok megfelelőek, egyedül a dombon fenyegeti az aszály, mely jelentős termés kiesést okozott az utóbbi években. A másik fontos olaj- és takarmánynövény a cirokhoz hasonlóan szintén jövevény napraforgó. A megyéből ekkor sok vándorméhész telepíti előszeretettel a sajópálfalai napraforgótáblák mellé méheket. Nagyon jó mézelő növény, és a helyiek számára régóta nagy jelentőségű, főként a böjti időszakban. A görögkatolikus gazdák jelenleg is üttetnek olajat, de ezt a faluban már

nem tudják megtenni. A legközelebbi olajútó Boldván és Hejőkeresztúrból van. Sajópálfalán a bőjtöt minden gazda tartja, még az is, aki nem innen származik.

Szintén fontos olajnövény a településen a repce, mely áprilisban virágzik. Ezt is jelentős területeken termesztik.

Az árpa termesztése visszaszorulóban van, a sörgyár megszüntette a felvásárlást, és a tavaszi árpa termesztése is mindig bizonytalan a csapadékszegény időjárás miatt. Az őszi árpa pedig gyakran kifagy hótakaró hiányában, ezért manapság a faluban nem sokan termesztik. A sertésállomány is teljesen lecsökkent, az árpa pedig a sertés egyik legjobb takarmánya. A sertésre azt mondják itt a faluban, hogy „megeszi saját magát,” mert az utóbbi évek aszályos esztendőinek következményeként drasztikusan megemelkedtek a takarmányárak. Igaz, hogy a serteshús ára is emelkedett, de korántsem olyan mértékben, hogy fedezze a takarmány költségeket.

A takarmányborsó termesztése is visszaszorulóban van. Az aszály és a piaci helyzet kilátástalansága miatt a sajópálfalai határ is egyre homogénebb. Búza, kukorica, napraforgó és repce váltja egymást mindenütt.

12.5. A mezőgazdaság kilátásai

Sajópálfalára és a környező településekre jellemző volt és jelenleg is jellemző az, hogy a fiatalok tanulnak és szüleiknél magasabb státusba szeretnének kerülni. Sokan arra töreksenek, hogy a gyermekeik ne legyenek „parasztok”, mert tudják, hogy a mezőgazdaságban kell a legtöbbet dolgozni. Ebben a faluban az a szülői felfogás, hogy a mai világban csak a tanulással lehet boldogulni. Meggondolják a fiatalok is, hogy belevágjanak-e a gazdálkodás bizonytalan tevékenységébe, mely nem hoz rögtön megtérülő hasznot, nagy türelem kell hozzá. A földek és az állatok is csak több év távlatában jelenthetnek némi bevételt. Az aszály, és a piac kiszámíthatatlansága erős rizikófaktor és nem teszi vonzóvá ezt a megélhetési formát. Az állandó lekötöttség és a mókuskerék jelenség nem vonzó perspektíva a jövő generációjának. „Egy borjú, míg felnő és termelni kezd, az három év”, a kereskedelem és a szolgáltatóipar ennél kedvezőbb kilátásokat kínál. Sajópálfalán is megindult az elvándorlás és a falu elöregedése. Míg 2001-ben 830-an laktak a településen, 2010-ben már csak 766 fő, 2019-ben pedig 737 fő a helyben lakók száma. Hiányzik az elköltözött fiatalság.³²³ Ennek

³²³ Saját gyűjtés: F. Z. közlése 2012.

ellenére van egy-két fiatal, aki mind a mai napig megmaradt a hagyományos gazdálkodási módszerek mellett és van, olyan is, aki hobbiból tart állatokat.

Hagyományos, tradicionális gazdálkodási formát folytatnak Sajópálfalán a kisebb területen gazdálkodók. Vannak még idősebbek, akik a nyugdíj mellett szőlőtermesztéssel, zöldség- és gyümölcsstermesztéssel foglalkoznak. Ezt saját eszközeikkel végzik, kevés földterületen. Az állattartás hanyatlóban van, de újjáélesztett formái megtalálhatók a faluban. Egy-két fiatal is foglalkozik állattartással, hagyományos formában. Vannak hobbiállattartók is. A kisgazdaságok konzerválják a hagyományos módszereket, de ez már nem csupán a régi módszerek továbbélése, hanem a régi és az új gazdálkodási formák együttélése. A racionalitás itt sok esetben még hiányzik és állatokat inkább a saját konyha szükségleteinek a kielégítésére tartanak. Sokan újra felismerik a saját termelés hasznát, és ezért egyre több a felszántott kert is. A lakosság egy része újra felismeri a ház körüli kertészkedés, a zöldségtermesztés előnyeit, saját szükségleteinek kielégítésére. Ebben az esetben a mindent termelő, szükségletközpontú tradicionális paraszti minta keveredik a háztáji kistermelő kicsit jobban kockáztatni merő, és egy biztos jövedelem mellett gazdálkodó stratégiájával.

A sajópálfalai gazdálkodási szokásokkal kapcsolatban említésre méltó, hogy a paraszti mentalitás jellemző eleme a „szorgalom” napjainkban is az itt élő emberek egyik legfontosabb tulajdonsága, természetesen más tudattartalmakkal kiegészülve. A mai sajópálfalai görögkatolikusok ruszin elődei nagyon szegények voltak, amikor a településre érkeztek és csak kitartásuknak, szorgalmuknak, hagyománytiszteletüknek köszönhetően tudtak fennmaradni. A ruszinok, ahogyan a történeti források is említik, eleinte részes aratóként jártak a környező településeken és csak ezután telepedtek le itt. A falunak a környező falvaktól való különállását is ez magyarázza, és ez az idegen származás határolta be a napjainkra teljesen asszimilálódott kisközösség életét.

A görögkatolikus vallás és az ezzel együtt járó számos ünnep és böjt is egy másfajta életvitelt mutatott és mutat jelenleg is. Helyi sajátossággént megjegyezhetjük, hogy még a legkorszerűbb technikával és a legnagyobb földterülettel rendelkező gazdálkodóknál is fellelhetők a tradicionális gazdálkodás elemei és a ragaszkodás a valláshoz. Követik a régi szólásmondásokat, megfigyeléseket, időjárással kapcsolatos jóslásokat. Pl., ha Megyaszó felől borul, akkor jégeső várható. A régi hiedelmek is fellelhetőek még. Pl. földet csak éjszaka vásároltak. A mai napig titokban történnek a földvásárlások. Régen attól féltek, hogy valaki megelőzi őket a vásárlásban. *„Édesapám Amerikában, Kanadában dolgozott 9 évig, hazajött dollárral, hogy földet vegyen. Éjszaka vásárolták a földeket. 1920-ban jött haza, akkor gazdasági válság*

volt”,³²⁴

A termelőszövetkezeti gazdálkodás hatása sem volt képes arra, hogy teljesen megváltoztassa ezeket a szokásokat, de azért nagymértékben alakította a falu lakóinak világképét.

A jelenlegi állapotok nem kedveznek a hagyományos gazdálkodásnak és a hagyománykövető falusi vallásos életnek. Lássuk miért is van ez így.

„A termelőszövetkezetek megalakulása előtti időszakban a magyar felnőtt lakosságnak még közel a fele a mezőgazdaságban dolgozott, mint földdel rendelkező paraszt, bér munkás vagy azok családjának tagja. 2001-ben viszont a mezőgazdaságban teljes munkaidőben foglalkoztatottak aránya az alkalmazásban állók teljes létszámának már csak mindössze a 7,2 százaléka volt.”³²⁵ Ez a tendencia hasonlóképpen alakult Sajópálfalán is.

A mezőgazdaság mióta világ a világ mindig is több volt, mint egy egyszerű árutermelő ágazat. A nyersanyagok és az élelmiszerek előállításán túl, más feladatokat is ellátott. Az élővilágot, a tájat, a vizet, a talajt, a környezetet is alakította, a vidék közösségei számára megélhetést biztosított és jelentett. Komplex egészként realizálódott a közösség életében. A fentiek ebben a faluban is hasonlóképpen érvényesülnek. Az utóbbi évtizedek agráriparosítása is meghatározó eleme lett a termelésnek. Azok a gazdálkodók, akik saját önellátásukat biztosítják, vagyis mindent megtermelnek saját és állataik szükségletére a hagyományos módszereket követik. Ezek a módszerek generációk óta öröklődnek, a mai napig is folytonosak, csupán más tudattartalmakkal bővültek. Ez a tudás megmaradt, de ugyanakkor bizonyos mértékben változott is.

A mezőgazdaság privatizációja után gyökeres átalakulás zajlott le a mezőgazdaságban. Ebben az átalakulási folyamatban a szokásoknak és a gazdálkodási mentalitásnak csak egy része maradt meg a gazdálkodók tudatában, és a nagyüzemi termelés során új elemekkel bővültek. Mivel a növénytermesztés és az állattenyésztés kiegészítik egymást, ezért ezeket a gazdálkodókat az áremelések és az éppen aktuális politikai rendszerek kevésbé befolyásolják. A külső befolyásoltság kevésbé tud érvényesülni, mert a termelés minden mozzanatát a gazda irányítja és az óltól, a szántóföldtől, az asztalig, minden folyamat házon belül megy végbe.

A racionális kalkuláció más életvezetési stratégiákat kínál. „A ’racionális paraszt’ ugyanis rendszerint azokat a másokéval összetéveszthetetlen életvezetési technikákat veti latba, sorsát imigyen javítandó, melyek szinte kirínak a modern társadalomnak e célból mindenkinek

³²⁴ Saját gyűjtés: T.I-né közlése 2012.

³²⁵ Kovách 2005.

rendelkezésre álló repertoárjából”.³²⁶ Ezekkel a túlélési stratégiákkal próbál fennmaradni a jelenkor gazdálkodó parasztja is. A paraszt a múltban is a társadalmi piramis legalján található csoport volt, akitől az aktuális nagyhatalom mindig elvett valamit.

A szövetkezeti és a földtörvények, valamint a kárpótlás átalakító hatása részben konzerválta a szocialista mezőgazdaság maradványait, de a magángazdálkodáshoz való visszatérést is lehetővé tette. A szövetkezeti létforma idején azonban új életmódminták jelentek meg és a társadalom is átrendeződött. A mezőgazdaság fejlődésnek indult, mely visszafordíthatatlan folyamatként realizálódik ma is. A megváltozott életmódbeli igények kielégítése kevés földterületen, gépesítettség hiányában nagyon nehéznek tűnik. A kapitalista piaci kihívások más stratégiákat kívánnak meg a jelenlegi gazdálkodóktól. A racionális kalkuláció, valamint a támogatások igénybevétele, és könyvelő alkalmazása elengedhetetlen a családi gazdálkodást folytatók számára. Emellett van a faluban még egy másik gazdálkodói réteg is, nevezetesen az őstermelők, akik csak kiegészítő tevékenységként űzik a gazdálkodást. E két csoport között eltérések és hasonlóságok is fellelhetők.

A régi nagygazdák közül csak egynek a leszármazottai folytatják a gazdálkodást. A többiek földje bérbe van adva. Jelenleg kevesen gazdálkodnak a faluban, a lakosság nagy része a közeli Miskolcon dolgozik. De vannak még kétlakiak is, akik a jövedelmüket vagy nyugdíjukat a megtermelt felesleg miskolci piacon való értékesítésével egészítik ki.

A most következő interjúból kiderül, hogy sokaknak idős koruk miatt kellett felhagyni a gazdálkodással. „*Én a tsz-ben dolgoztam, ilyen iskolával máshova nem nagyon lehetett menni. Miskolcra is gyalog, meg szekéren jártak. Árulni hordtunk a piacra sok mindent, tejet, túrót, aprólékot. Minden megtermelt csak petróleumot, mosószódát, cukrot, ilyesmit kellett venni. Önellátóak voltunk. Most meg semmink nincs. Nincs ember a portán, én már járni nem bírok, nincs, aki beszerezze a takarmányt. Volt vagy harminc hold földünk, de nem kellett a lányoknak, így csak a Rónya van nekünk, a többi kárpótlási jegyből részvényt vettünk.*”³²⁷

Voltak, akik nem földet vásároltak a kárpótlási jegyből. Ezért a jelenlegi birtokeloszlás a következőképpen alakul:

Sajópálfala összterülete a Polgármesteri Hivatal kimutatása alapján 720 hektár. Ebből belterület 30 hektár, legelő 30 hektár, szántóterület 660 hektár. A szántóterület 70%-a, a volt termelőszövetkezet és a szirmabesenyői IKR Zrt között oszlik meg, amelyet sajópálfalai és nem

³²⁶ Gyáni 2003:74

³²⁷ Saját gyűjtés: Stefuráné közlése 2012.

helybeli tulajdonosaiktól bérelnek. Ezeknek a földeknek nagy része osztatlan közös tulajdon, melyre más szabályok vonatkoznak. A többi 30% helyi és nem helyi magánszemélyek tulajdonát képezi. Meg kell említeni azt is, hogy vannak olyan családok is a faluban, akik jelentősebb földterülettel rendelkeznek a kárpótlás révén, melyet a rendszerváltás után saját erővel kezdtek művelni. . Azonban a gépesítést és ennek az egész tevékenységnek a megszervezését nem vállalták. Maradtak a munkahelyeiken, földjeiket pedig más gazdálkodóknak adták bérbe.³²⁸

A megváltozott életmódbeli igények kielégítése kevés földterületen, gépesítettség hiányában nagyon nehéznek tűnik. A kapitalista piaci kihívások más stratégiákat kívánnak meg a jelenlegi gazdálkodóktól. A racionális kalkuláció, valamint a támogatások igénybevétele, és könyvelő alkalmazása elengedhetetlen a családi gazdálkodást folytatók számára. Emellett van a faluban még egy másik gazdálkodói réteg is, nevezetesen az őstermelők, akik csak kiegészítő tevékenységként űzik a gazdálkodást.

Az alábbi interjúból kiderül, hogy sokaknak idős koruk miatt kellett felhagyni a gazdálkodással. *„Én a tsz-ben dolgoztam, ilyen iskolával máshova nem nagyon lehetett menni. Miskolcra is gyalog, meg szekéren jártak. Árulni hordtunk a piacra sok mindent, tejet, túrót, aprólékot. Minden megtermett csak petróleumot, mosószódát, cukrot, ilyesmit kellett venni. Önellátóak voltunk. Most meg semmink nincs. Nincs ember a portán, én már járni nem bírok, nincs, aki beszerezze a takarmányt. Volt vagy harminc hold földünk, de nem kellett a lányoknak, így csak a Rónya van nekünk, a többi kárpótlási jegyből részvényt vettünk.”*³²⁹

A magyar vidék a rendszerváltás után sokszínűvé vált, a mezőgazdaság ma már nem kizárólagos és jellegzetes szektora a vidék gazdaságának. A mezőgazdaságból élő vidékiek aránya csekély és nem képeznek egységes réteget.

A termelőszövetkezet és az IKR Zrt, valamint a nem helyben lakó gazdálkodók a helyben megtermelt javakat, és így a hasznat is kiviszik a faluból, és ezek máshol hasznosulnak. A földtörvény ugyanis lehetővé tette, hogy 15 km-es körzetben bárki vehet földet. A régi világban iskola, templom épült a faluban, de jelenleg a javakat nem itt realizálják még a helyi gazdálkodók sem.

A háztáji gazdálkodás is megszűnőben van, alig tartanak állatot, a kerteket is befűvesítik. A fiatalok nem vesződnek már vele, inkább megveszik a boltban az élelmiszert. Nincs szarvasmarhatartás, sertés is jó, ha húsz darab van, baromfi is csak néhány családnál található.

³²⁸ Saját gyűjtés: Fekete Zoltán közlése 2012.

³²⁹ Saját gyűjtés: Stefuráné közlése 2012.

A szőlőket sem művelik már. A Rovnya nevű szőlőterületen rengeteg parlagföldet látni, melyeken tüzek pusztítanak. A fiatalok a környező városba, Miskolcra járnak dolgozni, tanulni, de sokan már Budapesten és külföldön vannak. A gazdálkodás nem vonzó a fiatalság körében. Már csak egy néhány olyan család van, aki hagyományos gazdálkodást folytat munka és nyugdíj mellett. Az idősök is főként saját szükségletre termelnek. Három család teljesen a mezőgazdaságból él, a gazdálkodást főfoglalkozásként űzik, mint családi gazdálkodók. Ők korszerűbb módszerekkel nagyobb földterületen gazdálkodnak, azonban a piac mellett önellátásra nem nagyon termelnek.

12.6. Általános helyzetkép az esperesi kerület településeiről

Sajópálfala település lakossága 2011-ben 744 fő volt, 2016-ban 758 fő. Ez egy kis emelkedést mutat 2019-ben viszont már csak 737 fő. A görögkatolikusok száma 2016-ban 219 fő, 272 római és 65 református mellett, viszont 154 fő nem válaszolt, és 5 ateista is volt a településen. 2020-ban a következőképpen alakul a helyzet. *„Házszentelés során 2020-ban 128 családot látogattunk meg, ez kb. 380 fő, akik az egyházhoz kapcsolódnak, ennek a fele római katolikus. 190 görögkatolikus van, de ennek egy része nem jár templomba, akik templomba járnak azoknak a fele római, a fele görög. Az a tendencia, hogy az újonnan beköltöző családok nagy része római katolikus. a rómaiak létszáma nő.”*³³⁰

Az utóbbi néhány évben ismét csökkent a görögkatolikus ruszin származású emberek száma. 29 fővel let kevesebb a görögkatolikusok száma Sajópálfalán. A görögkatolikus nagycsaládos modell nem jellemző az esperesi kerület településeire. A papcsaládoknál viszont 3-nál több gyermek is van egy-egy háztartásban.

Ha megkérdezzük a településről a néhány évvel ezelőtt idekerült párókust, akkor átfogó képet kapunk Sajópálfala vallási életéről, mely országos átlagban is jóval intenzívebb vallásosságot mutat. *„Akik idejönnek a magyar átlagnál sokkal erősebb vallásosságot tapasztalnak, erősebben tartják a vallásos szokásokat.”*³³¹ Az országos átlag feletti vallásosság is arra enged következtetni, hogy itt a globalizáció nehezebben tudja kikezdeni a hagyományos értékendetet, a település a szívóhatásnak ellenáll, olyan adaptációs formákat fejleszt ki, ami

³³⁰ Kiss Attila Gellért parókus közlése 2019.

³³¹ Kiss Attila Gellért parókus közlése 2016

konzervál helyi szinten. Mindeközben észrevehető a közösség megtartó erejének folyamatos gyengülése is.

A keleties elemek térhódítása miatt az emberek ellentétes dolgokat tapasztalnak a vallás területén a településen. Ezért átmeneti zavart is megfigyelhetünk, pl. a böjt terén. Miután a közösség régi parókusától azt hallották az emberek, hogy *„nagyobb bűn az ételt kidobni, mint megenni, ha egy ember a rossz szokásaitól megválnak, azzal is lehet böjtölni.”* *„Ezt tanultuk az előző paptól, jelenleg változtak az elvárások, most mit csináljunk?”*³³² *Most teljes böjti fegyelmet kért a jelenlegi parókus.*

Nem tudják a hívek mit tegyenek, ugyanis az eddigi megszokott enyhébb fogyasztói társadalombarát böjtöt a keleti fegyelem szerint lenne kívánatos tartani, azonban ennek nehéz eleget tenni, ugyanis a fogyasztói társadalom mintái mást kívánnak meg tőlük.

A sajóvámosi görögkatolikus részközösség számaránya is csökkenő tendenciát mutat, Sajóvámos összlakossága 2019-ben 2134-fő, ebből görögkatolikus kb 500 fő. Szokásaik szinte teljes mértékben megegyeznek a sajópálfalai görögkatolikus ruszin származású emberek szokásaival.

A nagyfokú szorgalom, valamint a buzgó vallásosság és a görögkatolikus ruszin származástudat összekovácsolja a közösséget. Mintegy kis falu úgy működik a görögkatolikus ruszin származású emberek által lakott, Forrásnak nevezett településrész Sajóvámoson.

Az arnóti görögkatolikus közösség is erős vallási identitása révén kovácsolta össze az őslakosokat és a különböző görögkatolikus településekről érkezett ruszin származású embereket. Jelenleg közösségként tekinthetünk az arnóti görögkatolikusokra is.

A felsőlőzsolcai görögkatolikus ruszin származású emberek közössége is erős vallási identitásáról adott tanúbizonyságot. A város hamar polgárosodott, de így is sok mindent megtartott eredeti karakteréből.

Sajópetriben a közösség élő hagyományokat ápol, jelentős számú görögkatolikus él a településen és virágzik a lelki élet. A kántálás hagyományát is újra bevezették a helyi parókus kezdeményezésére. A nagyszámú görögkatolikus roma lakosság is bekapcsolódik az események folyamatába. A ruszin származású görögkatolikus közösség, nagyfokú szorgalommal és erős vallási identitással jellemezhető. Tartják a böjtöt és élő hagyományként vannak jelen a speciális szokások a településen.

Szirmabesenyőben a nemrég megépült görögkatolikus templom a ruszin származású emberek fontos identitásörző létesítménye. Ez a templom lett a férfiak és nők évenként

³³² Saját gyűjtés: Simárszkiné közlése 2016

megrendezett zárandoklatának az egyik állomása, ezzel is erősítve a közösségek közötti kapcsolatokat.

13. Összefoglalás

Az esperesi kerület ruszin származású lakossága egyöntetűen tisztában van azzal, hogy az ősei nem magyar származásúak, de származásuk eredetét homály fedi, ezért nem teljesen érzik magukat ruszinnak, bizonytalanok, és az ősök nyelvhasználatát is *tótként* emlegetik. Ma, ha a települések idős lakóit arról kérdezzük, hogy milyen nyelven beszéltek az elődeik, azt válaszolják: *tótul*. Nehezen tudják az egykori sajópálfalai nyelváltozatot, amelyet már nem beszélnek, besorolni, úgy gondolják, nyelvük se nem ruszin, se nem szlovák. A kérdés megítélésénél figyelembe kell venni azt a tényt is, hogy a 19. század végétől a magyar nyelvterületen az észak felől érkező szláv nyelvű népcsoportokat általában *tót* gyűjtőnévvel illették. Éppen ezért az etnikai a hovatartozás meghatározásánál fontos tényező lehet a római katolikus, az evangélikus vagy a görögkatolikus vallásfelekezethez való tartozás. Kijelenthetjük, hogy az esperesi kerület területén élő görögkatolikusok ruszin származásúak, de ez a társadalmi emlékezetben már nem jelenik meg. Az itt lakó emberek etnikai identitásának elbizonytalanodáshoz, részbeni megváltozásához vezettek az elmúlt száz év torz ideológiai is.

Sokan megtartották azonban identitásukat, de szinte kizárólag a valláson keresztül. A helyi görögkatolikus hagyományok megtartása halványan, nyomokban még élte a ruszin identitást, bár ezt, mint ahogy láttuk, sokszor ők maguk özszemossák a tóttal. A kutatás során készített interjúkból kiviláglik, hogy az itt élő emberek etnikai identitása bizonytalan. Hol ruszinoknak, hol tótoknak nevezik meg elődeiket és magukat. Szinte alig azonosulnak a ruszin öntudattal, egységesen mindenki magyarnak vallja magát, görögkatolikus vallási identitásuk azonban szilárd.

A társadalmi tudás, amely a ruszinokról létezik főként visszatanult, a szokásaik archaikusak, bár sokat változtak az utóbbi időben. A falvakban a görögkatolikusok körében fellelhetők a ruszin eredetű hagyományok. A hitélet erősen összeköti a közösségeket és a részközösségeket. Az emberek egy része osztozik a közös identitáson. Látható az is, hogy a görögkatolikusság kisebbségbe került a hajdani nagy múltú görögkatolikus településeken (Hejőkeresztúr, Sajópálfala), de a római katolikus hívek közül integrációjuk révén sokan átvették a görögkatolikusok szokásvilágát. Ha nem volt helyben római rítusú mise, akkor tele volt a görög liturgia római katolikus hívekkel, akik itt részesedtek a görögkatolikus kulturális identitásból, mellyel többen azonosulnak is. Bár ez a tendencia is megtorpanni látszik Sajópálfalán. Hiába van kevesebb görögkatolikus, a rómaiak kisebb mértékben pótolják a hiányt.

Az előző évtizedek vallási konfliktusai, úgy tűnik, mindenütt megszűnőben vannak. De ez mindig szituációfüggő, az adott pap személyiségétől, irányultságától függ. Viszont látható, hogy a keletre tolódás folyamatát a lakosság vegyes érzelmekkel fogadja. Ez, úgy tűnik, több konfliktus forrása is lehet a közeljövőben is.

Az emberek az átmeneti bizonytalanság állapotában nem tudják, hogy mit hogyan csináljanak, az eddig megszokott ritmus felborult. Ezért mutat csökkenő tendenciát Sajópálfalán a görögkatolikus liturgia látogatottsága. Az esperesi kerület központjában a ruszinsággal való azonosulás kérdése és a keletre tolódás együttesen okoz elbizonytalanodást a település lakói között. Ezért 2020-ra érezhetően teret veszített a görögkatolikusság, nemcsak Sajópálfalán de mindenütt az esperesi kerületben. Nehéz a ruszin származású embereket meggyőzni arról, hogy azonosuljanak a ruszin öntudattal. Sajópálfalán jelenleg 41 fő vallja magát a magyar mellett ruszinnak is. Ezért az esperesi kerületben élő ruszin származású görögkatolikusok megnevezés tűnt a legmegfelelőbbnek a vizsgálat során.

Hogyan nyilvánul meg a ruszin öntudat? Ez részben az iskolai végzettségtől is függ. A társadalmi emlékezet és a visszatanulás kettőssége érződik az interjúalanyok megnyilvánulásaiban. Az ezekből összekovácsolódott identitáselemek adják a jelenlegi identitását az egyénnek, amely a folytonosságban gyökerezik, és a mai hatásokkal együtt a jelen és az elmúlt évtizedek minden változását magában hordozva, a visszatanult elemekkel kibővülve egy más, újfajta minőségben csapódik le. Ezt identitásválságnak is lehetne nevezni. Ugyanakkor a görögkatolikus vallás rendet is teremt a káoszban és irányítja a közösség mindennapjait, így a helyiek identitásának legmeghatározóbb eleme a vallási identitás.

Összességében tehát el lehet mondani, hogy a ruszin identitás főként csak a vallási hagyományok gyakorlatában érhető tetten a lakosság körében. Ezek az egyházi hagyományok viszont változóban vannak, és a régi gyakorlatok módosulása tapasztalható. A közösség azért is ilyen erős ezeken a településeken, mert a rokonsági kapcsolatok működőképesek, a falvak görögkatolikus közösségei és részközösségei összezárnak a krízishelyzetekben.

Azért maradhattak meg zárt közösségekként a ruszin származású görögkatolikusok, mert a rokonság és a vallás megtartó erővel bír és zárttá, egyedivé teszi a közösségeket. A vallási endogámia tartotta meg homogén közösségként a településeket, ahol a görögkatolikus vallási identitás olyan erőssé vált, hogy más felekezethez tartozókat, beköltözőket is integrálhatnak. Emellett a nagyfokú szorgalom is mindenütt jelen van a görögkatolikus közösségekben. Sajópálfalán mindig szégyen volt a dologkerülés. A tsz-ben munkaegységre dolgozó lakosság is egymás ellen törtetett a munkáért, a bérezés nem számított, csak a teljesítmény.

A teljesítményorientált világkép mind a mai napig megmaradt a lakosság döntő többségénél.

A sajópálfalai közösség összetartozásának tanúbizonyságát jelzi az a tény is, hogy ha az újonnan beköltözött felveszi a sajópálfalai szokásokat, templomba jár, akkor a közösség hamar befogadja és tud azonosulni, ha pedig nem, akkor liminális perememberként tud csak élni a faluban. Sokkal gyakoribb példa a beilleszkedés. Az egyház jelenti a legfontosabb kapcsolódási pontot. Az önkormányzat Sajópálfalán egy ideig, a ruszin önkormányzat viszont mind a mai napig kapcsolódik az egyházhoz abban a reményben, hogy ezáltal nagyobb támogatottságot fognak élvezni a településen, de ez egyelőre nem látszik, mint ahogy a szokáshagyományba és a liturgiába visszahozott keleti elemek sikere sem mutatkozik meg a hívek körében. Ezek a törekvések mind felülről vezéreltek, ezért helyi szinten az emberek jobbára csak elszenvedői a folyamatoknak, miután nem tudnak azonosulni a felülről rájuk erőltetett törekvésekkel.

A helyi identitás, a vallás és a rokonság megtartó ereje együttesen fékezi az elvándorlást. Többen, akik elköltöztek a településről, később visszajöttek, (annak ellenére, hogy nincs iskola a faluban), mert nem tudtak új lakhelyükre beilleszkedni.

A gyerekek most négy különböző településen tanulnak megosztva, ami szétzilálja a közösséget. Ezért az iskola beindítása, az egyház és a ruszin önkormányzat együttes erejére támaszkodva és stratégiai lépéseket kidolgozva, a helyi értékek figyelembevételével erős, helyben maradó és élni tudó emberek közösségét tudná kialakítani, akik tetterre készek és nem vágnak el innen. Jelenleg ez a megtartó erő kizárólag a görögkatolikus vallás.

Sajópálfala zarándokhely, mely monostorral, kegytemplommal, lelkigyakorlatos házzal és zarándokházzal rendelkezik. Sajópálfala hosszú idő óta görögkatolikus központként funkcionált a környéken. Egyfajta szakrális tájként működik, tehát a vallásosság és a görögkatolikus hívek viszonyát a szakrális tájban is felismerhetjük.

A helyi elit felismerte, de megvalósítani még nem tudta, pedig a jelentősége óriási lehetne, ha a közösség is profitálna a ruszin eredetből és a kedvező adottságokból. A csíksomlyói búcsú, vagy Medugorje példája lebeg a szemük előtt. A település vezetői és a ruszin önkormányzat nem elég erős ahhoz, hogy kiaknázza a kínáló lehetőségeket. Egyedül a görögkatolikus egyház küldetése a helyi vallási identitás fenntartása és annak elfogadottá tétele. Ugyan a ruszin búcsú bevezetésével a ruszin önkormányzat is próbál az egyház segítségével teret nyerni, de a helyi lakosság nem azonosult ezzel a törekvéssel sem. Hiába vannak tisztában eltérő származásukkal, a mai görögkatolikus vallási identitás nem tartalmazza a ruszin etnikai öntudatot. A többi környékbeli településnek nincs ilyen lehetősége, mint Sajópálfalának, az esperesi terület a központjának.

Pedig a helyi elit felfogása szerint ezek a rendezvények a közösség jólétét tudnák biztosítani, pl. a helyi termékek értékesítése a zarándokoknak és a ruszin népművészeti folklorisztikus

hagyományok megismertetése. Fontos lenne meglátásuk szerint a tájház teljes rendbe tétele is. Az önkormányzat ugyanis megvásárolt a falu központi részén egy színes tükrös házat tíz évvel ezelőtt, amely azóta sem tölti be a funkcióját, mert bár a felújítási munkák elkezdődtek, de meg is torpantak, pedig a falu ékszerdobozza lehetne, ha teljesen helyre hoznák az épületet.

A településeken a vallási identitás a helyi kultúra fontos része, de nincs kialakulóban egy újfajta ruszin görögkatolikus identitás, mert az emberek nem azonosulnak vele. Vallási téren a visszatanítás folyamatban van, de a lakosság a keleti elemeket túl szigorúnak tartja, a lazább, a globális kapitalista világhoz közelebb álló, eddig bevett gyakorlatokat részesítik előnyben az újjal szemben. Tehát egyedül a települések múltjában realizálódott szokásvilág az irányadó az emberek identitásának alakulásában. Ami „új” az elutasításra kerül.

A ruszin identitás is csak a visszatanulás által jelent keveseknek valamit. Mindenki magyarnak vallja magát minden vizsgált településen, mellette jelenik meg a ruszin vagy roma identitás. Viszont a fentebb is megemlített beköltözés ténye élő emlékezet, de az önidentifikáció és az ősi nyelv megnevezése tót. Sajópálfalán a jelenlegi lakosság 70%-a őslakos valamilyen ágon, úgyhogy allochtonnak tekinthető. A lokális és szakrális térhez való ragaszkodás és a rokonsági hálózat erősen behatárolja az itt élők mindennapjait. Ehhez tartozik még a szorgalom és az állhatatos munka, mindez egyaránt jellemző az itt lakók mentalitására, még a messziről beköltözött közmunkást is képes integrálni ez a láthatatlan erő.

Ez az összetartás, amely már csak a görögkatolikus közösségekre jellemző, egyének feletti és a globális kapitalista világban is fenntart egy mechanikus szolidaritást, melyet a valláson át realizálódó identitással együtt teljes joggal nevezhetünk egyedi, településenként specifikus mikroidentitásnak, egyedülálló jelenségnek. Ez teszi mássá, a környezetétől eltérővé a településeken élő ruszin származású görögkatolikusokat. Aki a sajópálfalai esperesi kerületben ruszin származású görögkatolikus és tartja a szokásait és hagyományait, az osztozik közösségével ezen az identitáson.

14. Bibliográfia

A. Gergely András– Gelsei Gergő – Gergely Vera – Horváth Vera.

é.n. Nemzeti és etnikai kisebbségek. Hozzáférés:

http://mek.oszk.hu/03400/03477/pdf/6_etnikai.pdf Utolsó letöltés ideje: 2016.01.23.

A Sajópálfalai Görög Katolikus Egyházközség weblapja

<http://www.sajopalfala-gorkat.borsodweb.hu/> Utolsó letöltés ideje:2021.02.07.

Baán István

1996 A görömbölyi görögkatolikus egyházközség a XVIII. században. *Magyar Egyháztörténeti Vázlatok.* 8. 51–60.

1997 Ortodoxok és görögkatolikusok Miskolcon a XVIII. században. In *Magyar Egyháztörténeti Vázlatok.* 9. 5–18.

1999 Görög katolikusok Miskolcon a XVIII. században. In *Görögkatolikus Szemle Kalendárium az 1999-es esztendőre.* 81-89. Nyíregyháza

Babjak, Ján

1995–2000 *Zostali verné.* Osud gréckokatolíckych kňazov, 1-6. Košice

Bálint Sándor

1944 Búcsújárás és település. In: Bálint Sándor: *Sacra Hungaria.* Kassa

Bálint Sándor - Barna Gábor

1994 *Búcsújáró magyarok.* Budapest

Balassa Iván

1989 *A magyar falvak temetői.* Budapest

Barszczewska, Agnieszka

2011 *Moldawscy Csángó a Rusini Karpaccy (1867–1947).* Problemy rozwoju tożsamości zbiorowej w Europie środkowo-wschodniej w XIX i XX wieku, Warszawa: TRIO

Bartha Elek

1980 *A hitélet néprajzi vizsgálata egy zempléni faluban.* Debrecen.

1982a Adalékok a görög katolikusok eucharisztikus szentelményeinek néprajzához. In Balassa Iván – Módy György – Ujváry Zoltán (szerk.): *Néprajzi tanulmányok Dankó Imre tiszteletére.* 801-810. A Hajdú-Bihar megyei múzeumok közleményei, 39. Debrecen

1982b Virágszentelés Észak-Magyarországon. *A Miskolci Herman Ottó Múzeum Közleményei,* 20. 109-115.

- 1984 Etnikai különbségek és a vallások integráló ereje. In: *Interetnikus kapcsolatok Északkelet-Magyarországon*. Szerkesztette: Kunt Ernő, Szabadfalvi József, Viga Gyula. Kiadja: Herman Ottó Múzeum, Miskolc
- 1987 Ünnepi szokások a Cserehát vidékén. *Borsodi Művelődés*, XII. 2. sz. 36-39.
- 1989 Térszerkezeti változások Debréte vallásos életében. *A Miskolci Herman Ottó Múzeum Közleményei*, 26. 111-114.
- 1990 A görög katolikus magyarság vallási néprajza. In: *Magyar Néprajz*, VII. Budapest. 425-442.
- 1990/b A szakrális célú határbeli építmények funkcionális kérdései – keresztek, szobrok, kápolnák. *Ház és Ember* 6. Szentendre 1990, 219–226.
- 1992 *Vallásökológia*. Debrecen
- 1993 Régió és religió. *Dimenziók*, I. Miskolc. 46-57.
- 1996a Szent Miklós napja. *Múzeumi Kurír*, 69. 1996. 44-48.
- 1996b Hagyomány és identitás a magyar görög katolikusok körében. *Vallási néprajz*, 8. Budapest. 191-202.
- 1996c Ethnic symbols and religious practice. In: *Folklore and the Encounters of Traditions*. (Ed.: P. Suojanen - R. Raittila) Jyväskylä, 1996. 7-15.
- 1998a A szakrális táj néprajza. *Protestáns Szemle*, 1998. 1. sz. 25-41.
- 1999a *Görög katolikus ünnepeink szokásvilága*. Debrecen
- 1999c Szaltér olvasás Rakacán. In: *Ünnepi kötet Szabó László tiszteletére*. (Szerk.: Ujváry Zoltán) Debrecen, 1999. 435-448.
- 2000 Templomtitulusok a bizánci egyházban. In: *Jubileumi kötet 2000*. 87-91.
- 2000b A szakrális tér koncepciói az ezredforduló folklorisztikájában. In: Cseri – Kósa – T. Bereczki 2000. 505-512.
- 2006 *Nemzeti, vallási és hagyományos gazdálkodási terek szellemi öröksége I. Vallási terek szellemi öröksége*. Kiadta a Bölcsész Konzorcium.
Hozzáférés:<http://mek.oszk.hu/05100/05164/05164.pdf> Utolsó letöltés ideje:2016.04.14.
- 2017 *Megszentelt tájak vonzásában*. Debrecen

Barth, Frederik

- 1996 Régi és új problémák az etnicitás elemzésében. *Regio –kisebbség, politika, társadalom* 1996. 7. évf. 1.sz. 1-17.

Barna Gábor

1978-1979 A nora mitikus alakjához. *A miskolci Herman Ottó Múzeum Közleményei*, 17. 124-126.

1990 Barna Gábor: *Búcsújáró és kegyhelyek Magyarországon*. Budapest, Panoráma

1996 Vallás – identitás – asszimiláció. In *Az interetnikus kapcsolatok kutatásának újabb eredményei*. (Az 1995-ben megrendezett konferencia anyaga.) 209-216. Miskolc

Báti Anikó

2000 Tárgyak – technológiák – szokások. Egy borsodi község táplálkozáskultúrájának változásai a XX. század második felében. In Cseri Miklós–Kósa László–T. Bereczki Ibolya (szerk.): *Parashti múlt és jelen az ezredfordulón*. Szentendre, 341-356

Bendász István– Koi István

1994 *A Munkácsi Görögkatolikus Egyházmegye lelkészségeinek 1792. évi katalógusa*. Nyíregyháza

Regina Bendix

1989 Tourism and Cultural Displays. Inventing Traditions for Whom? *Journal of American Folklore* (vol 102.)

Biczó Gábor

2004 *Az Idegen*. Debrecen, Csokonai Kiadó

Bodnár Mónika

1991a Adatok egy elmagyarosodott ukrán (ruszin) falu – Horváti (Chorváty) történetéhez és néprajzához. In: *Nemzetiség – identitás. A IV. nemzetközi néprajzi nemzetiségkutató konferencia előadásai* (Szek.: Ujváry Zoltán – Eperjessy Ernő – Krupa András) Békéscsaba – Debrecen. 55-66.

1991b Ünnepi szokások egy elmagyarosodott ruszin telepítésűfaluban a mai Szlovákia területén. *Makói füzetek*, 75. 155-160.

1993 Húsvéti táplálkozási szokások a történeti Abaúj-Torna megyében. *A Miskolci Herman Ottó Múzeum Közleményei*, 28. 60-63.

Bodnár Mónika–Rémiás Tibor

Tanulmányok a Bódva-völgye múltjából. Putnok, 264-265.

Bonkáló Sándor

1996 A rutének. (A ruszinok.) Basel - Budapest.

Bonteanu, Theodosie Arbhimandrit

1994 *Chinurile nasterii celei de a doua*. Cluj-Napoca

1997 *O turmă și un păstor. Problema împăcării bisericii de răsărit cu Biserica de apus*. Cluj-Napoca

Borovszky Samu

1909 *Borsod Vármegye története*. Budapest

Bodnár Tamás– Kis József– Kis Lajos

2019 *A Múlt útjai Sajóvámoson*. Sajóvámos

Dr.BubnóTamás (A Sajópálfalai Görög Katolikus Egyházközség weblapja)

<http://www.sajopalfala-gorkat.borsodweb.hu/> Utolsó letöltés ideje:2016.02.07.

Bucur, Ioan-Marius

1996 Tentatives de manipulation de la hiérarchie grecque-catholique (uniate): le synode électoral de mars 1946. *Transylvanian Review*, VIII. No. 2. 93-99

2007 The Romanian Greek-Catholic Church between Co-optation and Suppression, 1945-1948. In: Hans-Christian Maner - Norbert Spannenberger (Hrsg.): *Konfessionelle Identität und Nationsbildung. Die griechisch-katholischen Kirchen in Ostmittel- und Südosteuropa im 19. und 20. Jahrhundert*, Stuttgart:Forschungen zur Geschichte und Kultur des Östlichen Mitteleuropa, 187-198.

Budurowycz, Bohdan

1977 The catacomb church: Ukrainian Greek Catholics in the USSR. *Religion in Communist Lands* 5, no. 1. 4-12

2002 The Greek Catholic Church in Galicia, 1914-1944. *Harvard Ukrainian Studies*, vol. 26, no. 1/4 291–375. *JSTOR*, www.jstor.org/stable/41036855.

Cârja, Cecilia, Cârja, Ion

2016 The History of the Greek-Catholic Church as Reflected in the Post 1989 Romanian Historiography. Some Considerations. *Studia Universitatis Babeș-Bolyai, Historia* Volume 61, Number 2, December

Sanders, J.

1981 Church – State Relationship in Southeastern Europe. *East European Quarterly*, 16. 59-71.

Clifford, Geertz

- 2001 *Az értelmezés hatalma*. Budapest, Osiris Kiadó
- Coranic, Jaroslav
- 2021 The Liquidation of the Greek Catholic Church in Communist Czechoslovakia, 1948–50. *The Journal of Ecclesiastical History*, 1-21.
doi:10.1017/S0022046920001487
- Czifra Éva
- A sajóvamosi göröghkatolikusok története*. 2008
- Csepeli György
- 1999 *Szociálpszichológia*. Budapest, Osiris Kiadó
- Cserbák András
- 1986 A magyar görög katolikus népi vallásosság művelődéstörténeti háttere. In.: „Mert ezt Isten hagyta...” (Szerk.: Tüskés Gábor) Budapest. 275-311.
- Cservenyák László
- 1993 *Nyírcsaholy. Életmód és kultúra egy nemzetiségi eredetű községben*. Debrecen.
- D. Molnár István
- 1993 Vallási kisebbség vagy kisebbségi vallás? (Göröghkatolikusok Lengyelországban.) *Dimenziók*, I/1-2. 22-39.
- 1995 Vallási kisebbség és kisebbségi vallás. Göröghkatolikusok a régi és a mai Lengyelországban. Budapest
- 1999 Mióta magyarok a magyarországi görög katolikusok? *Posztbizánci Közlemények*, III. 46-51.
- Dobosy László
- 1991 *Szagrális emlékek a Hangony-völgyben*. Debrecen
- Ember Győző
- 1947 *A munkácsi göröghkatolikus püspökség lelkészségeinek 1747. évi összeírása*. Budapest 1947.
- Farkas Ferenc
- Sajópetri története. Három népből egy falu 1221-2010*. Miskolc, 2014
- Gagy József
- 2007 *Földosztók, önellátók, gyarapodók*. Marosvásárhely, Mentor Kiadó
- Gál Halász Anna
- 2011 *Gyógyító Könnyek*. Kiadja: Sajópálfalai GöröghKatolikus Egyházközség
- Geier, Wolfgang

- 2000 Zur gegenwärtigen Lage orthodoxer Kirchen in Ost- und Südösteuropa. *Österreichische Osthefte*, 42. 2-21.
- Gergely Jenő
- 1987 *Katolikus egyház, magyar társadalom. 1890-1986. Prohászkától Lékaig.* Pallasz Athéné könyvek
- Geszti Zsófia
- 2000 Görög katolikus – pravoszláv felekezeti konfliktus egy kárpátaljai magyar faluban. *Ethnica*, II.
- Ghitta, Ovidiu
- 2013 The Greek-Catholic Church from Transylvania and the traditional popular religiosity. *Studia Universitatis Babeş-Bolyai. Historia*, vol. 58, Special Issue, December, 230-245
- Gyáni Gábor
- 2003 „Paraszt: mit jelent és mi jelentésének a határa?” (Megjegyzések Kovách Imre: „A magyar társadalom ’parasztalanítása’ európai összehasonlításban” című tanulmányához). *Századvég* 3-74.
- Győrfy Eszter
- 2021 *Átrajzolt határok : Felekezeti együttélés, vallási és etnikai kötődések Székelyföld és Moldva határán.* Vallásantropológiai tanulmányok Közép-Kelet-Európából (12). Budapest, Balassi Kiadó
- Hajdu Imre– Komjáthy Lajosné– Mezővári Attiláné
- 2010 *Sajóvámos története.* Sajóvámos Község Önkormányzata
- Hattinger-Klebaskó Gábor
- 1998 *Magyarországi ruszinok.* Budapest, Körtánc Füzetek
- Hobsbawm, Erik
- 1987 Tömeges hagyomány-termelés: Európa 1870-1914. In: Hofer Tamás - Niedermüller Péter (szerk.) : *Hagyomány és hagyományalkotás – Tanulmánygyűjtemény.* Budapest, MTA Néprajzi Kutatócsoport, 127-197.
- Hodinka Antal
- 1910 *A munkácsi görög-katolikus püspökség története.* Budapest
- 1993 A mai kárpátalji ruszinok története. *Néprajzi Látóhatár*, II/4. 99-105.
- Himka, John-Paul

- 1982 *The Greek Catholic Church and Nation-Building in Galicia, 1772-1918. Harvard Ukrainian Studies* 8, no. 3/4. 426-452.
- 1986 *The Greek Catholic Church and Ukrainian society in Austrian Galicia.* Ukrainian Studies Fund, Cambridge: Harvard University
- 1998 *Church and the Ruthenian National Movement in Galicia, 1870-1900.* McGill-Queen's University Press
- 1999 *Religion and Nationality in Western Ukraine.* Montreal and Kingston: McGill-Queen's University Press

Ilyés Zoltán

- 1998 A görögkatolikusok identitásváltásának különböző útjai az egykori Csík megyében. (19. század közepe – 1948) *Néprajzi Látóhatár*, VII. 91-101.
- 2000 „Magyarul beszélünk...” Etnikai identitás, akkulturációs stratégiák a csíkszépvízi görög katolikus egyházközség hívei körében a 19. század közepétől 1948-ig. In: *Változó társadalom* (Szerk.: Borbély Éva – Czégényi Dóra) Kriza Könyvek, I. Kolozsvár, 6-28.
- 2005 Szórványkutatás, szórványértelmezés. Megjegyzések a Kárpát-medence szórványközösségeinek társadalomtudományi vizsgálatához. *Magyar Tudomány*, 2005/2 Hozzáférés: <http://www.matud.iif.hu/05feb/04.html> Utolsó letöltés ideje: 2016.01.23.

Ilyés Zoltán – Pusztai Bertalan

- 1994 Crucifixus etiam. (Görög katolikus papi sors a XX. századi Erdélyben.) *Jel*, VI. 214-216.

Juhász Éva

- 2015 *Nagy öröm a görögkatolikus egyházban – beiktatták az első metropolitát.* Hajdúdorogi egyházmegye.
Hozzáférés: http://www.gorogkatolikus.hu/?muv=hir&hir_id=3787 Utolsó letöltés ideje: 2016.03.08.

Johnston, Hank

- 1993 Religio-nationalist subcultures under the communists: Comparisons from the Baltics, Transcaucasia and Ukraine. *Sociology of Religion* 54, no. 3. 237-255.

Jordánszky Elek

Magyarországban's az ahhoz tartozó Részekben lévő bődöságos Szűz Mária kegyelmi Képeinek rövid leírása. Pozsony 1836
(Faksimile kiadás Budapest, 1988)

Kárpáti László

- 1985 Egy borsodi ruszin énekeskönyv a 18. századból In: In *Interetnikus kapcsolatok Északkelet-Magyarországon*. II kiegészítő kötet. Szerkesztette: Szabadfalvi József, Viga Gyula. Herman Ottó Múzeum, Miskolc

Kacsinkó Adrián Gábor

- 2012 *A hazai ruszinság története, különös tekintettel a csereháti ruszinokra.* Budapest

Kapitány Ágnes – Kapitány Gábor(szerk.)

- 1995 „*Jelbeszéd az életünk*”. A szimbolizáció története és kutatásának módszerei. Budapest

Kapitány, Ágnes – Kapitány, Gábor

- 2012 Az ünnep, mint emlékezés és az emlékezés, mint ünnep [1]. *Kommunikáció, közvélemény, média* 2012. 1-4 szám. Hozzáférés:
http://communicatio.hu/jelkep/2012/1_4/kapitany_agnes_kapitany_gabor.htm
Utolsó letöltés: 2016.02.29.

Kardos Lili (szerk.)

- 2013 *Kulturális identitás: A vallás szerepe Európában.* Szeged
Hozzáférés:
http://www2.u-szeged.hu/irsi/docs/Kulturalis_identitas_final.pdf

Keleher, Serge

- 1999 The Romanian Greek-Catholic Church. *Religion, State and Society*, Vol. 23, No. 1

Keményfi Róbert

- 2004 *Földrajzi szemlélet a Néprajztudományban.* Debreceni Egyetem: Kossuth Egyetemi Kiadó
- 1996 Etnikai térszerkezeti vizsgálatok multietnikus települések Néprajzi kutatásában. *Regio. Kisebbségi Szemle*, 7/4. 120-132.
- 1999 Néprajz – földrajz – geopolitika. Az érintkezési zóna mint tudományközi kapcsolódási pont. In: *Változó világ, átalakuló politikai földrajz*. Pécs. 283-291.
- 2000c Szakrális tér – „etnicitás – nemzetállam. Szakrális térfolyamatok elemzési lehetőségei az etnikai dinamika alapján. In: Cseri – Kósa – T. Bereczki 2000. 33-50.

- 2000 Az európai görög katolikusság térfolyamatainak elemzési lehetőségei az etnikai dinamika alapján. In: *Tiszteletadás Szabó Józsefnek. Tanulmányok a földrajztudomány témaköreiből*. Debrecen. 117-150.

Kisbán Eszter

- 1992 Örmények: Ételek, jelképek Erdélyben és Magyarországon. *Ethnographia*, 1992/1–2. 1–27.
- 1994 „Húsevőnap” – „tésztaevőnap”: az egyházi böjti fegyelem táplálkozásszerkezet-formáló szerepe. In Kisbán Eszter (szerk.): *Parasztkultúra, populáris kultúra és a központi irányítás*. Budapest, 75-98.
- 2011 Táplálkozáskultúra.
In: Paládi-Kovács Attila (főszerk.): *Magyar Néprajz I. 2. Táj, nép, történelem*. Budapest, 102-107, 229-238, 406-426, 594-604

Kisfalusi János

- 1995 *Ünnepi népszokások a Keleti Egyházban*. Magánkiadás

Knudson Gee Gretchen

- 1995 Geography, Nationality and Religion in Ukraine: A Research Note. *Journal of the Scientific Study of Religion*, 34. 383-390.

Kobryn, Mykhailo; Lyovkina, Olena; and Khrystokin, Hennadii

- 2020 Development of the Greek Catholic Church in Independent Ukraine: Persons, Historical Heritage, and New Trends, *Occasional Papers on Religion in Eastern Europe*: Vol. 40 : Iss. 3 , Article 6.
<https://digitalcommons.georgefox.edu/ree/vol40/iss3/6>

Kotics József

- 2001 *Mások tekintetében*. Miskolci Egyetem. A Kulturális és Vizuális Antropológia Tanszék Könyvei 4.
- 2002 *Parasztagazdaság és modernizáció*. Debrecen: Debreceni Egyetem, Néprajzi Tanszék
- 2006 *Gazdasági stratégiák és magatartások*. Debrecen
- 2011 Újjáéledő paraszti mentalitás? A reprivatizáció hatása a gazdálkodói stratégiákra és habitusokra. In: Vargyas Gábor (szerk.) *Párbeszéd a hagyománnyal: A néprajzi kutatás múltja és jelene*. Budapest: L'Harmattan, PTE Néprajz-Kulturális Antropológia Tanszék, (Studia Ethnologica Hungarica 13.) 167-183.

Kovács Imre

- 2006 *Vidék és falukép a változó időben.* Szerkesztette: Kovách Imre, Csurgó Bernadett, Kiss László és Nagy Kalamász Ildikó. Budapest, Argumentum Kiadó.

Kovács Ákos

- 2006 *A kitalált hagyomány.* Pozsony: Kalligram

Musynka, Mikola

- é.n. Folk customs of carpatho-rusyns.

Hozzáférés: <http://www.carpathorusyn.org/customs/intro.html> Utolsó letöltés ideje: 2016.02.24.

Lengyel Ágnes–Limbacher Gábor

- 1997 *Népi vallásosság a Palócföldön.* Palóc Múzeum, Balassagyarmat.

L. Juhász Ilona-Liszka József

- 2006 *Szagrális kisemlékek.* Somorja: Fórum Kisebbségkutatató Intézet

Liszka József

- 2021 *Momentumok. Szagrális (és "szagrális") kisemlékek a Kárpát-medencében. Forma, terminológia, funkció.* Komárom, Somorja: Fórum Kisebbségkutatató Intézet

- 2020 A Kárpát-medence szagrális kisemlékei: Megközelítési lehetőségek és kutatástörténeti vázlat. *Ethnographia* 131: 3. 437-464.

Letz, Róbert

- 2007 Die griechisch-katholische Kirche in der Slowakei zwischen nationaler Emanzipation und ekklesialer Selbstbehauptung. In: Hans-Christian Maner - Norbert Spannenberger (Hrsg.): *Konfessionelle Identität und Nationsbildung. Die griechisch-katholischen Kirchen in Ostmittel- und Südosteuropa im 19. und 20. Jahrhundert*, Stuttgart: Forschungen zur Geschichte und Kultur des Östlichen Mitteleuropa, 129-152.

Magocsi, Paul Robert

- 1978 *The shaping of a national identity: Subcarpathian Rus', 1848-1948.* Cambridge, Mass. Harvard University Press

- 1995 *Carpato Rusyn.* Toronto

- 1997 The Birth of a New Nation, or the Return of an Old Problem? The Rusyns of East Central Europe. *Acta Ethnographica Hungarica*, 42. 119-138.
- 2006 *The People from Nowhere. An Illustrated History of Carpatho-Rusyns*
Uzhhorod: V. Padiak Publishers
- Magocsi, Paul Robert and Ivan Pop (editors)
- 2002 *Encyclopedia of Rusyn history and culture*. Toronto, Buffalo, University of Toronto Press
- Magyar Kurir, Katolikus hírportál
- 2014 *Országos ruszin búcsút tartottak Sajópálfalán*. Hozzáférés:
<http://magyarkurir.hu/hazai/orszagos-ruszin-bucsut-tartottak-sajopalfalan> Utolsó letöltés ideje: 2019.11.23.
- 2010 *A Szent Kereszt felmagasztalásának ünnepe*. Hozzáférés:
<http://www.magyarkurir.hu/hirek/szent-kereszt-felmagasztalasanak-uennepe>
Utolsó letöltés ideje: 2016.02.06.
- 2014 Görögkatolikus örökfogadalom. Hozzáférés:
<http://www.magyarkurir.hu/hirek/gorogkatolikus-orokfogadalom> Utolsó letöltés ideje: 2016. 03.08.
- Макара, М. П. – Мигович, І. І.
- 1994 Карпатські русини в контексті сучасного етнополітичного життя. *Український істориский журнал*, 1994/1. 117-128
- Moscovici, Serge
- 2002 A szociális reprezentációk elmélete. In: László János (szerk.): *Társadalomlélektan. Válogatott tanulmányok*. Osiris Kiadó. Budapest, 210-289.
- Molnár Béla
- 1999 *Arnót története*. Arnót: Önkormányzati Testület
- Magyar Néprajzi Lexikon
<http://mek.niif.hu/02100/02115/html/1-2066.html>
- Magyar néprajz VII. – Népszokás, néphit, népi vallásosság, Akadémiai Kiadó, Budapest, 1990.
- Magyarország agrártörténete
- 1995 Szerk. Orosz István I rész, Für Lajos II. rész, Romány Pál III rész.
Budapest, Mezőgazda Kiadó
- Magyari Márta

- 1992 Húsvéti szokások a nyíracsádi görög katolikusok körében. In: *Néprajzi tanulmányok prof. Ujváry Zoltán tiszteletére*. A Hajdú-Bihar megyei múzeumok közleményei, 51. Debrecen. 141-159.
- 1994 Ellentétes értékrendek találkozása egy görög katolikus közösségben. In: *A másik ember. A fiatal néprajzkutatók III. konferenciájának előadásai*. (Szerk.: Romsics Imre) Kalocsa. 99-103.
- 1996 A görög katolikus húsvéti szokáskör. Doktori értekezés. Debrecen.
- 1997 A böjt, a böjtölés hagyományai a görög katolikusok körében. *Posztbizánci Közlemények, III.* 63-71.

Dr. Milus Katalin

- 2018 Vámosi legendák, blog:

https://vamosilegendak.blog.hu/2018/09/08/a_farkasember_es_egyeb_hatarjelek

Molnár Ágnes

- 2005 Alkalmazkodó polgárosodás: A paraszti társadalom átalakulása egy lehetséges útja a XX. század folyamán: A kiskanizsai "sáskák" példája, *Korall* 19-20. sz. 190-217.

Morvay Judit

- 1950 Az ünnepi táplálkozás a Boldva völgyében. *Ethnographia* LXI. 148-171.

Nagy Márta

- 1991 Kelet és nyugat között. Ikonok a Kárpát-vidéken a 15-18. században. Budapest
- 1994 *Ortodox ikonosztázionok Magyarországon*. Debrecen
- 1998 A magyarországi görög diaszpóra egyházművészeti emlékei, I. Debrecen
- 2000 Ikonfestészet Magyarországon. Debrecen

Oláh Sándor

- 1993 *Magyar görögkatolikus „románok”*. Vallási-etnikai feszültségek egy székely faluban a két világháború között. Megjelent: *Regio* 1993/2. Hozzáférés: http://adatbank.ro/html/alcim_pdf1499.pdf Utolsó letöltés ideje: 2016.01.30.

Örsi Julianna

- 1985 *Exogám házasságok, mint az asszimilálódás mutatói* (Borsod megyei falvak házassági kapcsolatai). In *Interetnikus kapcsolatok Északkelet-Magyarországon II kiegészítő kötet*. 78. old. Szerkesztette: Szabadfalvi József, Viga Gyula. Herman Ottó Múzeum, Miskolc

Paládi-Kovács Attila

- 1973 Ukrán szórványok a 18-19. században Magyarország északkeleti részén. *Népi kultúra – népi társadalom*, VII. Budapest. 327-368.

- 1984 Kárpátukrán telepek Észak-Magyarországon. In:
Interetnikus kapcsolatok Északkelet-Magyarországon (Szerk.: Kunt Ernő – Szabadfalvi József – Viga Gyula) Miskolc. 129-134.

Pásztor Gergely

- 2002 A sajpálfalai könnyező kegykép rövid története In: *Velünk az Isten! Emlékkönyv Keresztes Szilárd püspök 70. születésnapjára a kispapoktól*. Nyíregyháza

Petercsák, Tivadar

- 1985 *Népszokások Filkeházán*. Debrecen

Pilipkó Erzsébet

- 1994 Görög katolikus egyházi élet a kárpátaljai Salánkon. *Hatodik síp*, VI. 1994. ősz, 10-17.
- 1996 Etnikai és vallási identitás a salánki görög katolikusok körében. (Szakdolgozat.) Debrecen.
- 1997/a Görög katolikus-ortodox ellentét egy kárpátaljai magyar görög katolikus egyházközségen belül. *Posztbizánci Közlemények*, III. 52-62.
- 1997b Görög katolikus egyházi élet a kárpátaljai Salánkon. In: Punykó Mária (Szerk.: „Hét kereszt alatt felkelek” Kárpátaljai néprajzi és honismereti dolgozatok. Budapest – Beregszász, 96-103.
- 1997/c Endogám és exogám tendenciák egy kárpátaljai magyar faluban. In: *Kárpátaljai Minerva I. kötet 2. füzet*, Budapest-Beregszász, 1977. 107-119.
- 2009 Identitás és hit 2. A kárpátaljai magyar görögkatolikusok identifikációs útjai. Intermix kiadó, Ungvár– Budapest. Hozzáférés:
<http://mek.oszk.hu/11000/11017/11017.pdf>

Pirigyi István

- 1987 A Hajdúdorogi Egyházmegye története. In: *A Hajdúdorogi Bizánci Katolikus Egyházmegye jubileumi évkönyve 1912-1987*. Nyíregyháza. 17-46.
- 1990 *A magyarországi görög katolikusok története*, I-II. Nyíregyháza
- 1991a *A görögkatolikus magyarság története*. Budapest
- 1991b Bizánci szertartású egyházak. In: Gesztelyi Tamás (Szerk.): *Egyházak és vallások a mai Magyarországon*. Budapest. 55-73.
- 1998 *Görögkatolikus életsorsok*. Debrecen
- 1999 *Görög katolikus papi sorsok*. Debrecen
- Pirigyi István – Ivancsó István
- 1993 *A debreceni görögkatolikus egyház története*. Debrecen
- Podea, Ioan
- 1999 *Romăni contra romăni. Scurt istoric apariția bisericii greco- catolice și a disensiunilor dintre aceasta și biserica ortodoxă română*. Cluj-Napoca
- Pospelovsky, Dimitry
- 1984 *The Russian Orthodox Church Under Soviet Regime 1917-1982*. New York
- 1988 *A History of Soviet Atheism in Theory and Practice, and Behavior*, 1-3. New York
- Dr. Popovics Tibor Miklós
- 2012 A Szent Korona országa és a ruszinok, mint II. Rákóczi Ferenc fejedelem leghűségesebb népe, „gens fidelissima”
http://www.egipatrona.hu/mvsz/images/doc2/193_210_popovics_t.pdf
- Pozsony Ferenc
- 2005 *A moldvai csángó magyarok*. Budapest: Európai Folklór Intézet, Gondolat Kiadó
- Prizel, Ilya
- 1998 *National Identity and Foreign Policy. Nationalism and Leadership in Poland, Russia and Ukraine*. Cambridge.
- Pusztai Bertalan
- 1994 Smajda István élete és tevékenysége. In: *A másik ember. A Fiatal néprajzkutatók III. konferenciájának előadásai*. Kalocsa, 1993. november 15-19. Kalocsa, 113-119.
- 1997 Collision of Identities. *Acta Ethnographica Hungarica*, 42. 149-163

2002 A szegedi görög katolikus egyházközség kialakulása: egy vallási szórvány helykeresése a társadalmi térben. *A Móra Ferenc Múzeum évkönyve: történeti tanulmányok = studia historica*,. 5. 17-34.

2019 *Collision of Identities: Assimilation and Myth-making among Hungary's Greek Catholics*. Bucuresti, Románia : Editura Universitara

Pusztai, Bertalan (szerk.)

2003 *Megalkotott hagyományok és falusi turizmus / Invented Traditions and Village Tourism: A pusztamérgesi eset / The Pusztamérges case*. Szeged, Magyarország : JATEPress

Ruszin világ

XIII. évfolyam 115. szám

Rusinko, Elaine

1996 Between Russia and Hungary: Foundations of Literature and National Identity in Subcarpathian Rus'. *The Slavonic and East European Review*, 74

2003 *Straddling borders: literature and identity in Subcarpathian Rus'*. Toronto: University of Toronto Press

Sanders, J.

1981 Church – State Relationship in Southeastern Europe. *East European Quarterly*, 16. 59-71

Simárszki Ádám

2013 Gazdálkodási szokások egy lokális közösségben. Szakdolgozat, Miskolci Egyetem BTK Kulturális és Vizuális Antropológiai Tanszék

2016 Újjáéledő göröghatolikus ruszin identitás egy lokális közösségben. Szakdolgozat, Miskolci Egyetem BTK Kulturális és Vizuális Antropológiai Tanszék

Simon Zoltán

2005 „Azok románok...” Vallási és etnikus identitás egy középső Nyárad menti (egykori) göröghatolikus közösségben.

Sasvári László

1996a *Ruszin hagyományok göröghatolikuságunk néprajzában*. Budapest

Hozzáférés: <http://mek.oszk.hu/01600/01676/01676.htm> Utolsó letöltés ideje: 2016.01.30.

1996b Vázlatok a magyar göröghatolikusok ünnepi szokásairól. *Vallási néprajz*, 8. 203-216.

- 1977 A hazai görög katolikusok sajátos egyházi szavai. *Magyar Nyelv*, LXXIII. 325-335.
- 1984 Ortodoxok és görög katolikusok együttélése Észak- Magyarországon a 18-19. században. In: *Interetnikus kapcsolatok Északkelet-Magyarországon*. (Szerk.: Kunt Ernő - Szabadfalvi József - Viga Gyula) Miskolc. 147-158.

Šturák, Peter

é.n. The History of Greek Catholic Church in Slovakia. *E-Theologos*, Vol. 1, No. 1

Slivka, John

- 1974 *The History of the Greek Rite Catholics in Pannonia, Czechoslovakia and Podkarpatska Rus 1863- 1949*. Pittsburgh

Szabó Á. Töhötöm

- 2009 *Kooperáló közösségek. Munkavégzés és kapcsolatok a falusi gazdálkodásban*. Marosvásárhely: Mentor Kiadó.
- 2010 Etnikai különbségtétel a paraszti gazdaságban. In: Feischmidt, Margit (szerk.) *Etnicitás: különbségteremtő társadalom*. Budapest: MTA Etnikai-nemzeti Kisebbségkutató Intézet, Gondolat Kiadó 266-280
- 2013 Gazdasági adaptáció és etnicitás: Gazdaság, vidékiség és integráció egy erdélyi térségben. Kolozsvár,; Kriza János Néprajzi Társaság, Nemzeti Kisebbségkutató Intézet

Szabó Irén

- 1999 A vallás és etnikai identitás kapcsolata két hegyközi faluban. (Mikóháza és Alsóregmec). In: *Zemplén népessége, települései. Tanulmányok Németh Gábor emlékére*. (Szerk.: Tamás Edit) Sárospatak. 337-356.
- 2000 A köszöntés gesztusai a görög katolikus vallásgyakorlatban
Néprajzi látóhatár. 3-4., p. 437-449.
- 2004 „Álljunk illően, álljunk félelemmel!” Az állás, ülés és térdelés szokásai a magyarországi göröghatolikus vallásgyakorlatban. *Herman Ottó Múzeum Évkönyve*, 43. évf. 661-678.
- 2008 *A magyarországi görög katolikus vallásgyakorlat gesztusai*. Budapest: Gondolat

Szónoczkai János

- 2013 *A ruszinok első búcsúja Sajópálfalán.* Repertórium2013/02 Hozzáférés:
http://nemzetisegek.hu/repertorium/2013/02/belivek_20-22.pdf Utolsó
 letöltés ideje: 2016.03.07.

Szmrek Zsuzsa

- 1997 *A sajópálfalai görögkatolikus egyházközség története (szakdolgozat),*
 Nyíregyháza

Tarján M Tamás

- 1054 július 16. Egyházzakadás a katolikusok és ortodoxok között.* Rubicon.

Hozzáférés: http://www.rubicon.hu/magyar/oldalak/1054_julius_16_egyhazszakadas_a_katolikusok_es_ortodoxok_kozott/ Utolsó letöltés ideje: 2016.02.09.

Trathen, Kimberly

- 2008 *Food and My Environment: A Personal Account.* Hozzáférés:
<http://www.omertaa.org/archive/omertaa0041.pdf> Utolsó letöltés
 ideje:2016.02.01.

Tom Trier, Editor

- 1999 *Focus Ont he Rusins.* The Danish Cultural Institute. Copenhagen.

Torsello, Davide

- 2004 *Az instabilitás kezelése. Bizalom, kétértelműség és társadalmi kapcsolatok egy dél-szlovákiai faluban.* *Tabula*, 7 (2): 179-190.

Tóth-Boglár Katalin

- 2010 *Mi köze Andy Warholnak a ruszinokhoz?*
 Hozzáférés: <http://www.nyest.hu/hirek/mi-koze-andy-warholnak-a-ruszinokhoz> Utolsó letöltés ideje: 2016.02.04.

Udvari István

- 1985 *Adalékok a szórványukránság XVIII. századi történetéhez Szabolcs megyében.* *A Miskolci Herman Ottó Múzeum Közleményei*, 23. 24-31.
- 1986 *Kvesztára vonatkozó XVIII. századi zempléni adatok.* *A Miskolci Herman Ottó Múzeum Évkönyve*, XXIV. 45-54.
- 1990/a *A munkácsi görög katolikus püspökség lelkészseégeinek 1806. évi összeírása.* Nyíregyháza
- 1990b *A magyarsággal érintkező ruszin (kárpatukrán) csoportok nyelvi folyamatairól.* *Új Symposion*, 1990/7-8. 38-43.
- 1991 *Ruszinok a XVIII. században.* Történelmi és művelődéstörténeti tanulmányok. Nyíregyháza.

1997 A munkácsi görög katolikus egyházmegye lelkészsegeinek 1741. évi összeírása. *Posztbizánci Közlemények*, III. 1-15.

2000a A Munkácsi Görög Katolikus Egyházmegye lelkészsegeinek 1741. évi összeírása (Csereháti és zempléni esperesi kerületek). *A Miskolci Herman Ottó Múzeum Évkönyve*, XXXVII. 535-546.

Veres László

1984 Borsod megye etnikai arculatának változásai a 18. század első felében. In *Interetnikus kapcsolatok Északkelet-Magyarországon*. Szerkesztette: Kunt Ernő, Szabadfalvi József, Viga Gyula. Kiadja: Hermann Ottó Múzeum, Miskolc

Véghseő Tamás

A Hajdúdorogi Egyházmegye rövid története.

<http://www.gorogkatolikus.hu/?muv=egyhaztortenet&menupont=1> Utolsó letöltés

ideje: 2015.11.24.

Viga Gyula

1994 A Felföld népi műveltségének ökológiai feltételeiről. In Nóvák László szerk. *Néprajzi tanulmányok Ikvai Nándor emlékére*. [StudiaComitatensia23.] Szentendre: 53-63.

Zsíros Sándor

1993 *Felsőzsolca története*. Felsőzsolca, Felsőzsolca Nagyközség Képviselőtestülete.

Zsirosné Jobbágy Mária – Zsiros Miron

1996 Ruszin szigetek Észak-Magyarországon In: *Az interetnikus kapcsolatok kutatásainak újabb eredményei*. Mályi konferencia ruszin témájú előadásai, Mályi Szerkesztő: Hattinger–Dr Viga Gyula, Etnikum kiadó, Budapest

15. Mellékletek

Adatközlők

B. B. Sajópálfala 2013. 03.14., 2015.11.23.

F. Z. Sajópálfala 2016.02.14.

S. B. Sajópálfala 2016.02.12.

I. J. Sajópálfala 2015.11.27.

K. A. G. Sajópálfala 2016.01.12., 2020 01.19.

T. I. Sajópálfala 2014.12.29.

T. B. Sajópálfala 2015.11.23., 2016.02.14., 2019.08.29., 2020.01.11.

F. E. Sajópálfala 2016.02.04.

S. L. Sajópálfala 2013.11.19.

T. E. Sajópálfala 2019.12.20.

M. Gy. Sajóvámos 2016.02.08., 2019.12.20.

M. J. Sajópálfala 2016.02.04.

P. L. volt sajópálfalai lelkész 2013.05.06.

V. É. Sajópálfala 2016.02.27.

D. I. Sajópálfala: 2013.03.05.

Sz: M. Arnót: 2017.03.17.

H. Gy. Hejőkeresztúr: 2016.02.12.

T. F. Sajópetri 2017.03.19.

G. T. Felsőzsolca 2018.04.16.

Zs. L. Szolnok 2006

J. F. 2020

Az egyházközség papjai

1714	Lipmizcky Péter
1758-1762	Fignár János
1779	Labancz Bazil
1801-1803	Tomacsek Mihály
1803-1810	Boksay András
1810-1815	Tomacsek Antal
1815	Peller János adminisztrátor
1815-1828	Hodermarszky József
1828-1865	Hubay János
1863-1864	Tuskovics Imre adminisztrátor
1865-1867	Hodobai Gyula adminisztrátor
1867-1912	Ruszinkó János
1912-1929	Spiri Elek
1929-1936	Demkó Sándor
1936-1965	Legeza Sándor
1965-2001	Figeczki Balázs
2001-2014	Polgári László
2014-	Kiss Attila Gellért ³³³

³³³ <http://sajopalfala-gorkat.borsodweb.hu/> Utolsó letöltés ideje: 2016.04.01.

Év	Házasságok száma	Lokális vegyes	Felekezeti vegyes	Év	Házasságok száma	Lokális vegyes	Felekezeti vegyes
1801	4	0	0	1894	14	8	4
1802	27	6	0	1895	12	4	4
1803	25	5	0	1896	12	2	2
1804	6	0	0	1897	11	5	6
1805	16	0	0	1898	11	4	3
1806	17	0	0	1899	6	2	1
1807	25	0	0	1900	7	4	3
1808	23	0	0	1901	8	5	3
1809	11	0	0	1902	9	4	2
1810	18	4	0	1903	7	6	3
1811	12	2	0	1904	8	5	4
1812	13	3	0	1905	13	4	2
1813	21	7	0	1906	10	10	5
1814	11	6	0	1907	13	9	10
1815	6	5	0	1908	13	10	3
1816	10	2	0	1909	10	6	2

1817	10	4	0	1910	15	6	3
1818	20	4	0	1911	5	1	1
1819	16	3	0	1912	7	2	4
1820	8	1	0	1913	12	6	4
1821	9	0	0	1914	9	6	3
1822	18	6	0	1915	3	2	2
1823	15	4	0	1916	4	1	1
1824	11	3	0	1917	9	7	3
1825	20	5	0	1918	12	5	4
1826	11	4	0	1919	20	8	11
1827	7	1	0	1920	9	2	2
1828	5	1	0	1921	11	6	6
1829	7	2	0	1922	12	8	7
1830	18	4	0	1923	10	4	3
1831	21	4	1	1924	15	2	3
1832	20	5	0	1925	5	4	2
1833	10	3	1	1926	4	2	2

1834	13	2	1	1927	6	4	3
1835	16	5	0	1928	7	5	3
1836	10	2	1	1929	5	3	4
1837	8	4	2	1930	16	8	6
1838	16	6	2	1931	10	3	4
1839	17	3	1	1932	10	7	5
1840	15	5	0	1933	4	3	2
1841	21	6	1	1934	3	2	2
1842	15	3	1	1935	8	5	3
1843	16	6	2	1936	10	6	5
1844	8	1	1	1937	6	4	0
1845	16	5	2	1938	9	4	4
1846	13	3	1	1939	8	5	5
1847	8	2	1	1940	3	2	1
1848	18	7	0	1941	4	4	3
1849	13	4	2	1942	8	3	7
1850	17	6	2	1943	9	2	3

1851	9	2	1	1944	8	6	6
1852	19	8	3	1945	11	5	9
1853	15	4	2	1946	9	1	4
1854	16	8	3	1947	5	4	3
1855	8	4	2	1948	12	5	6
1856	19	6	3	1949	13	8	8
1857	5	1	0	1950	6	1	4
1858	13	3	1	1951	4	1	3
1859	5	1	0	1952	12	7	8
1860	14	5	2	1953	14	6	8
1861	23	8	3	1954	9	3	6
1862	10	2	1	1955	10	10	7
1863	10	3	2	1956	14	9	8
1864	8	1	0	1957	12	9	9
1865	16	4	1	1958	9	8	6
1866	14	7	1	1959	18	11	11
1867	12	4	2	1960	11	9	10

1868	28	6	3	1961	7	4	3
1869	11	3	1	1962	6	4	3
1870	11	4	2	1963	8	6	4
1871	10	3	5	1964	10	9	6
1872	10	5	4	1965	7	4	6
1873	12	3	2	1966	9	7	8
1874	21	9	6	1967	9	7	6
1875	9	6	5	1968	8	6	5
1876	16	6	8	1969	5	4	3
1877	12	5	2	1970	11	11	7
1878	16	4	4	1971	9	7	7
1879	13	9	7	1972	10	9	10
1880	16	9	6	1973	12	11	11
1881	8	4	5	1974	12	12	9
1882	17	5	8	1975	9	6	7
1883	17	1	4	1976	8	8	7
1884	11	6	2	1977	9	8	6

1885	12	5	4	1978	10	<u>8</u>	7
1886	10	3	4	1979	10	9	9
1887	9	2	5	1980	8	5	7
1888	8	4	3	1981	3	3	2
1889	16	8	5	1982	3	3	3
1890	10	5	2	1983	8	5	7
1891	10	11	6	1984	11	11	8
1892	11	4	6	1985	14	11	12
1893	11	4	3	1985	14	11	12
	<u>1262</u>	<u>369</u>	<u>161</u>		<u>859</u>	<u>522</u>	<u>469</u>
		29,3	12,8		százalék	60,8	54,6

1.táblázat *Házasságkötések száma évenkénti bontásban a vallási és lokális exogám házasságok feltűnésével 1801-1985*

Év	Házasságok száma	Lokális vegyes	Felekezeti vegyes
1801	4	0	0
1802	27	6	0
1803	25	5	0
1804	6	0	0
1805	16	0	0
1806	17	0	0

1807	25	0	0
1808	23	0	0
1809	11	0	0
1810	18	4	0
1811	12	2	0
1812	13	3	0
1813	21	7	0
1814	11	6	0
1815	6	5	0
1816	10	2	0
1817	10	4	0
1818	20	4	0
1819	16	3	0
1820	8	1	0
1821	9	0	0
1822	18	6	0
1823	15	4	0
1824	11	3	0
1825	20	5	0
1826	11	4	0
1827	7	1	0
1828	5	1	0
1829	7	2	0
1830	18	4	0
1831	21	4	1
1832	20	5	0

1833	10	3	1
1834	13	2	1
1835	16	5	0
1836	10	2	1
1837	8	4	2
1838	16	6	2
1839	17	3	1
1840	15	5	0
1841	21	6	1
1842	15	3	1
1843	16	6	2
1844	8	1	1
1845	16	5	2
1846	13	3	1
1847	8	2	1
1848	18	7	0
1849	13	4	2
1850	17	6	2
1851	9	2	1
	<u>720</u>	<u>166</u>	<u>23</u>
százalék		23	3,2

2. táblázat *Házasságkötések száma évenkénti bontásban vallási és lokális exogám házasságok feltűnésével 1801-1815*

Év	Házasságok száma	Lokális vegyes	Felekezeti vegyes
1852	19	8	3

1853	15	4	2
1854	16	8	3
1855	8	4	2
1856	19	6	3
1857	5	1	0
1858	13	3	1
1859	5	1	0
1860	14	5	2
1861	23	8	3
1862	10	2	1
1863	10	3	2
1864	8	1	0
1865	16	4	1
1866	14	7	1
1867	12	4	2
1868	28	6	3
1869	11	3	1
1870	11	4	2
1871	10	3	5
1872	10	5	4
1873	12	3	2
1874	21	9	6
1875	9	6	5
1876	16	6	8
1877	12	5	2
1878	16	4	4

1879	13	9	7
1880	16	9	6
1881	8	4	5
1882	17	5	8
1883	17	1	4
1884	11	6	2
1885	12	5	4
1886	10	3	4
1887	9	2	5
1888	8	4	3
1889	16	8	5
1890	10	5	2
1891	10	11	6
1892	11	4	6
1893	11	4	3
	<u>542</u>	<u>203</u>	<u>138</u>
	százalék	37,5	25,5

3. táblázat *Házasságkötések száma évenkénti bontásban vallási és lokális exogám házasságok feltűnésével 1852-1893*

Év	Házasságok száma	Lokális vegyes	Felekezeti vegyes
1894	14	8	4
1895	12	4	4
1896	12	2	2
1897	11	5	6
1898	11	4	3
1899	6	2	1
1900	7	4	3
1901	8	5	3
1902	9	4	2
1903	7	6	3
1904	8	5	4
1905	13	4	2
1906	10	10	5
1907	13	9	10
1908	13	10	3
1909	10	6	2
1910	15	6	3
1911	5	1	1
1912	7	2	4
1913	12	6	4
1914	9	6	3
1915	3	2	2
1916	4	1	1
1917	9	7	3

1918	12	5	4
1919	20	8	11
1920	9	2	2
1921	11	6	6
1922	12	8	7
1923	10	4	3
1924	15	2	3
1925	5	4	2
1926	4	2	2
1927	6	4	3
1928	7	5	3
1929	5	3	4
1930	16	8	6
1931	10	3	4
1932	10	7	5
1933	4	3	2
1934	3	2	2
1935	8	5	3
1936	10	6	5
1937	6	4	0
1938	9	4	4
1939	8	5	5
1940	3	2	1
1941	4	4	3
1942	8	3	7
1943	9	2	3

1944	8	6	6
	460	236	184
	százalék	51,3	40

4. táblázat *Házasságkötések száma évenkénti bontásban vallási és lokális exogám házasságok feltűnésével 1894-1944*

Év	Házasságok száma	Lokális vegyes	Felekezeti vegyes
1945	11	5	9
1946	9	1	4
1947	5	4	3
1948	12	5	6
1949	13	8	8
1950	6	1	4
1951	4	1	3
1952	12	7	8
1953	14	6	8
1954	9	3	6
1955	10	10	7
1956	14	9	8
1957	12	9	9
1958	9	8	6
1959	18	11	11
1960	11	9	10
1961	7	4	3
1962	6	4	3
1963	8	6	4

1964	10	9	6
1965	7	4	6
1966	9	7	8
1967	9	7	6
1968	8	6	5
1969	5	4	3
1970	11	11	7
1971	9	7	7
1972	10	9	10
1973	12	11	11
1974	12	12	9
1975	9	6	7
1976	8	8	7
1977	9	8	6
1978	10	<u>8</u>	7
1979	10	9	9
1980	8	5	7
1981	3	3	2
1982	3	3	3
1983	8	5	7
1984	11	11	8
1985	14	11	12
1985	14	11	12
	<u>399</u>	<u>286</u>	<u>285</u>
	százalék	71,7	71,3

5. táblázat *Házasságkötések száma évenkénti bontásban vallási és lokális exogám házasságok feltűnésével 1944-1985*

[illegible]

		gk ev. rk luth. gk rk gk gk rk gk rk gk rk rk rk gk ref ref evang gk evang evang	1880 1882 1882 1885 1889 1909 1910 1921 1922 1928 1903 1931 1947 1957 1960 1963 1965 1966 1975 1977 1978 1984			
Aszaló	1	rk	1908			
Barcika	1	rk	1881			
Baskó	1	gk	1952			
Boldva	17	gk gk gk gk gk gk gk gk gk gk gk gk gk gk gk gk gk rk	1815 1820 1824 1843 1845 1848 1848 1854 1854 1856 1856 1866 1906 1914 1918 1938 1953	7	gk gk gk gk gk gk ref	1814 1814 1826 1901 1930 1956 1977
Borsodszirák	2	rk rk	1935 1952			
Budapest	1	ref	1985			
Derenk	1	gk	1984			
Detek	3	rk gk rk	1919 1925 1936	1	rk	1960
Diósgyőr- Vasgyár	1	gk	1811	2	gk rk	1819 1960
Dydowa (Galicia)	1	gk	1888			
Edelény	8	gk rk	1891 1891	1	rk	1967

		rk gk gk rk rk rk	1893 1896 1898 1932 1944 1945			
Felsődobosza	1	rk	1929			
Felső-Sajó	1	luth.	1879			
Felsővadász		ref	1872			
Felsőzsolca	23	gk rk rk rk	1815 1819 1845 1848 1848 1849 1851 1851 1854 1855 1856 1858 1864 1866 1879 1879 1894 1895 1895 1897 1903 1918 1919			
Gesztely	2	rk gk	1907 1955			
Gibárt	1	gk	1940			
Görömböly	11	gk gk gk gk gk gk rk gk rk gk gk	1904 1904 1908 1909 1924 1934 1941 1948 1961 1962 1963			
Gyöngyös				1	rk	1985
Halmaj	1	rk	1912			
Hangács	1	rk	1888			
Hejőcsaba	2	gk rk	1903 1932			
Hejőkeresztúr	2	gk gk	1871 1904			
Hernádkak	3	gk	1891	1	rk	1969

		rk ref	1892 1980			
Hernádnémeti	4	rk rk rk gk	1913 1927 1939 1969			
Hernádvécse		rk	1925			
Homrogd	6	gk gk gk rk gk gk	1906 1912 1920 1934 1935 1937	1	gk gk	1959 1959
Ináncs	1	gk	1970	1	gk	1984
Jánosd	1	gk	1877			
Kány	1	rk	1907			
Kazincbarcika		gk	1974	1		
Kesznyéte	1	ref	1958			
Kisgyőr	2	rk ref	1942 1964			
Kistokaj				1	rk	1949
Ládbesenyő	1	gk	1914			
Lakmértvágása(?)	1	gk	1907			
Legyebénye	1	rk	1893			
Mezőcsát	1	ref	1936			
Mezőkeresztes				1	rk	1952
Miskolc	10	rk gk rk rk gk ref gk gk rk gk	1880 1909 1914 1914 1930 1935 1953 1958 1981 1984	6	rk gk rk rk gk rk	1963 1970 1974 1977 1978 1979
Mohos (Nyitra m)	1	rk	1917			
Monaj	1	rk	1889			
Múcsony	31	gk gk gk gk gk gk gk gk gk gk gk gk gk gk gk gk gk gk	1831 1832 1834 1836 1838 1841 1847 1851 1859 1860 1861 1863 1864 1866 1880 1890	2	gk gk	1895 1932

		gk	1891			
		gk	1891			
		gk	1894			
		gk	1896			
		gk	1898			
		gk	1902			
		gk	1903			
		gk	1909			
		gk	1909			
		gk	1917			
		gk	1928			
		gk	1928			
		gk	1937			
		gk	1938			
		gk	1959			
Nagycece/Cece	1	gk	1945			
Novajidrány				1	rk	1952
Nyomár	3	gk	1877			
		gk	1881			
		gk	1932			
Ócsanáros	1	ref	1968			
Onga	1	gk	1826			
Palágykomoróc				1	ref	1971
Pere	1	gk	1949			
Pereces	1	ref	1945			
Rozsnyó	1	rk	1879			
Rudolf-telep	1	ref	1978			
Sajóecseg	1	ref	1957			
Sajókazinc	1	ref	1946			
Sajópetri	30	gk	1810	1	rk	1959
		gk	1831			
		gk	1832			
		gk	1939			
		gk	1841			
		gk	1841			
		gk	1843			
		gk	1846			
		gk	1851			
		gk	1861			
		gk	1863			
		gk	1868			
		gk	1866			
		gk	1868			
		gk	1873			
		gk	1877			
		gk	1879			
		gk	1892			
		gk	1894			
		gk	1897			
		rk	1904			
		gk	1905			
		gk	1908			
		gk	1908			
		gk	1908			

		gk gk gk rk rk gk gk gk gk rk gk gk rk rk gk gk gk rk rk gk gk rk gk gk gk rk rk gk gk gk rk gk gk gk gk	1868 1869 1869 1872 1875 1876 1876 1877 1882 1882 1882 1883 1884 1884 1889 1889 1905 1906 1908 1914 1918 1924 1925 1926 1927 1932 1934 1934 1939 1946 1951 1956 1956 1964 1973			
Sály	1	rk	1934			
Selyeb	3	gk gk gk	1897 1902 1919	1	gk	1906
Szikszo	1	rk	1892			
Szilás	1	rk	1880			
Szirmabesenyő	25	gk gk gk gk gk gk gk gk gk gk gk gk gk gk gk gk gk	1803 1813 1839 1842 1846 1849 1853 1860 1862 1865 1868 1874 1875	6	gk rk rk rk rk rk evang	1843 1950 1957 1960 1962 1984 1985

		rk	1878			
		rk	1889			
		rk	1890			
		rk	1894			
		rk	1907			
		gk	1929			
		rk	1936			
		rk	1936			
		rk	1939			
		rk	1953			
		rk	1953			
		rk	1955			
Szinye	1	rk	1890			
Szolnok	1	gk	1906			
Szuhakálló	2	gk	1906			
		gk	1936			
Tiszaeszlár	1	ev.	1913			
Veresmart	1	gk	1899			
Várkony				1	gk	1874
Vizsoly	1	gk	1822			
Összesen	377 férfi			58 nő		

6. táblázat *Exogám házasságkötések 1802-1985 között, Sajópálfala*

Statisztikai adatok

Borsod megye				
Település neve	Etnikum	római kat.	görög kat.	református
Miskolci járás				
1. Görömböly	u	240	882	-
2. Keresztúr (Hejő)	m - u	199	415	-
3. Sajó-Petri	u - szl	311	496	-
4. Sajó-Szöged	u - m	267	486	-
5. Felső-Zsolca	u - szl	350	636	
Szendrői járás				
6. Abod	u - m	95	699	-
7. Debréte	m - u	92	114	-
8. Dubicsány	m - u	100	150	-
9. Szentjakab (Torna)	m - u	263	150	127
10. Irota	u	31	375	-
11. Kálló (Szuha)	m - u	84	209	57
12. Mucsony	u	77	847	-
13. Sajópálfala	u	33	608	-
14. Rakacza	u	81	569	-
15. Sajó-Vámos	m - u	295	477	883
16. Viszló	u	-	367	-
17. Barakony (Torna)	u	123	254	-

7. táblázat Fényes Elek statisztikai kimutatása a Borsod megyei görögkatolikusokról (1836-18409. Forrás Paládi 1973. 341

1747. évi összeírás Hunlóczi görög katolikus püspökség			
Borsod megye			
1. Rakaca.	Kőtemplom	12 cs.	Fil: Szend.
2. Viszló	Rossz fatemplom	10 cs.	
3. Abód	Omladozó templom	12 cs.	Fil. Galvács és Besenyő 3 cs.
4. Pálfala	Fatemplom	28 cs.	Fil. Vámos, Arnót és Boldva
5. Mucsony	Újonnan épült templom	26 cs.	
6. Sajópetri	Újonnan épülő fatemplom	26 cs.	
7. Görömböly	Templom	21 cs.	Fil: Mályi 4 cs.
8. Hejő-Keresztúr	Javításra szoruló templom	20 cs.	Fil: Szalonta 4 cs.
9. Sajószeged	Templom	6 cs.	Fil: Csécs és Örös
Abaúj megye			
Zdoba	Omladozó fatemplom	8 cs.	Felső-Hutka 7 cs.
Sesztá	Temploma épül	8 cs.	Fil: Him. 6 cs.
Bölse	Újonnan épült fatemplom	20 cs.	
Kány	Rossz fatemplom	14 cs.	Fil: Büttös 17 cs-
Felső-Vadász	Fatemplom	18 cs.	Fil: Szakács, Tomor és Lak
Gadna	Fatemplom	20 cs.	Fil: Apáti
Kelecsény	Fatemplom, teteje javításra szorul	12 cs.	
Király	Rossz fatemplom		
Garadna	Közepes fatemplom	12 cs.	Fil: Szüled (Szöled), Vécse, Felsőnovaj és Selyeb.

8. táblázat A munkácsi görögkatolikus püspökség lelkészsegeinek 1747. évi összeírása.

Forrás: Ember 1947. 102.

Pálfalva-Sajó. Ant. Par. - Eccl. ad Spiritum S. - Patron. Illmus D. Comes		
Joannes Keglevich. - Ling. Slavo-Ruth. et Hung. Parochus D. Josephus-		
Hodermárszky		
In Matra -Filialibus		593
Sajó-Vámos		471
Praed. Zbuska		1
Senye		27
Allod. Kő-Kosár		2
Educ. Cseres		1
Boldva		140
Zsiliz		8
Szikszó Oppid. In. C. Abaújvár		145
Aszaló		14
Alsó-Kelecsény		10
Szirma-Bessenyő		12
Sajó-Keresztúr		31
Bábony		5
Ecseg		1
Kápolna	-	
Lászlófalva		4
Radistyán	-	
Parasznya		1
Varbó		1
Summa:		1497

9. táblázat *Az Eperjesi Görögkatolikus Eggyházmegye Sematizmusa, 1923*

Község neve	1773	1836-40	1851	1858	1863	1878	1910
Görömböly	szl	u	m - u	m - u	m - szl	m - u	m
Mucsony	szl	u	u - m	u - m	m - szl	m - u	m
Pálfalva (Sajó)	szl	u	u	u	m - szl	m	m - szl
Vámos (Sajó)	m	m - u	m	m	m	m	m
Zsolca (Felső)	szl	u - szl	szl	szl	m - szl	m - szl	m

10. táblázat *A sajópálfalai esperesi kerület görögkatolikus lakosságának etnikuma az összeírásokban. Forrás: Paládi 1973. 360-361.*

152

nova turri integr. Dom. par. mur. ex 1822. Schol. el. cum 1 Doc. Confrat. in Matre et in Fil. Sajóvámos Sod. Altaris. Fil. l. r. adhaeret Pleb. Sajóvámos ac A. Dioec. Agriensi. Lingua hung. Suppl. congr. par. comp. 524 Cor. A. 40 iug. 902 □. Intern. 912 □.

In Fil. Sajóvámos Capella mur. Schol. el. cum 1 Doc.

Parochus: R. D. Alexius Spiry.

Cooperator: —

Cantoresz: in Matre.... D. Nicolaus Sztulyákovics, schol. el. Doc.,

in Fil. Sajóvámos... D. Myron Zapoloczky, schol. el. Doc.

	G. C.	R. C.	G. O.	A. C.	M. C.	Jud.	
In Matre:	515	78	—	7	—	5	
In Filiabus:							
Boldva	114	631	—	5	761	68	21
Parasznya	1	167	17	2	685	24	34
Radostyán	—	64	—	3	490	17	31
Sajóbábony	17	176	—	2	509	19	21
Sajóbesenyő	2	528	1	—	15	7	17
Sajóecseg	13	37	—	1	547	11	13
Sajókápolna... ..	2	35	—	—	450	4	28
Sajókeresztur, Com. M.	4	110	1	8	608	17	18
Sajólászlófalva	3	18	—	1	339	2	29
Sajósenye	21	119	—	6	103	18	6
Sajóvámos	323	625	—	10	759	47	4
Szirmabesenyő	16	1345	—	5	29	50	17
Varbó	—	78	—	3	772	13	32
Summa:	1031	4011	19	53	6067	292	

6. Sajópetri. Pag. in Comit. Borsod. St. viae ferr. Zsolcza, st. telegr. et ult. posta Onod. Par. ant. Patronus: Excelsa Reg. Hung. Aulica Camera et Fund. Rel. Ma-

³³⁴ http://byzantinohungarica.hu/sites/default/files/schem_1918_hajdudorog.pdf Utolsó letöltés ideje: 2016.04.16.

Cantor: D. Aloysius Choma, Schol. gen. Stat. Doc.

	G.C.	R.C.	Aug.	Helv.	Iud.	Dist. Matr. Km.
†⊕* In Matre:	1146	17578	1537	5901	20	
In Filialibus:						
†Bükkszentkereszt	10	1637	6	31	2	12
†Bükkszentlászló	6	709	1	7	1	10
†Hámar	28	914	25	56	7	8
Summa:	1190	20838	1569	5995	30	

6. SAJÓPALFALVA. C. Borsod. — St. viae ferr. Miskolc. Posta, teleph., telegr. Sajóvamos. — Par. ant., cca. a. 1700 erecta. — Matricae ab a. 1801. — Eccl. (24x8 m.) ad Descens. Spiritus S. a. 1729 aedif. a. 1892 restaur., a. 1906 nova turri integr. — Dom. par. ex a. 1929. — Confrat.: Sod. S. Ros., Foeder. Parent. — Benefic.: Ager 40 iug. 1131 □. Intern. 912 □. — Valor imput. 1099 Ft.

Parochus: R. D. ALEXANDER LEGEZA.

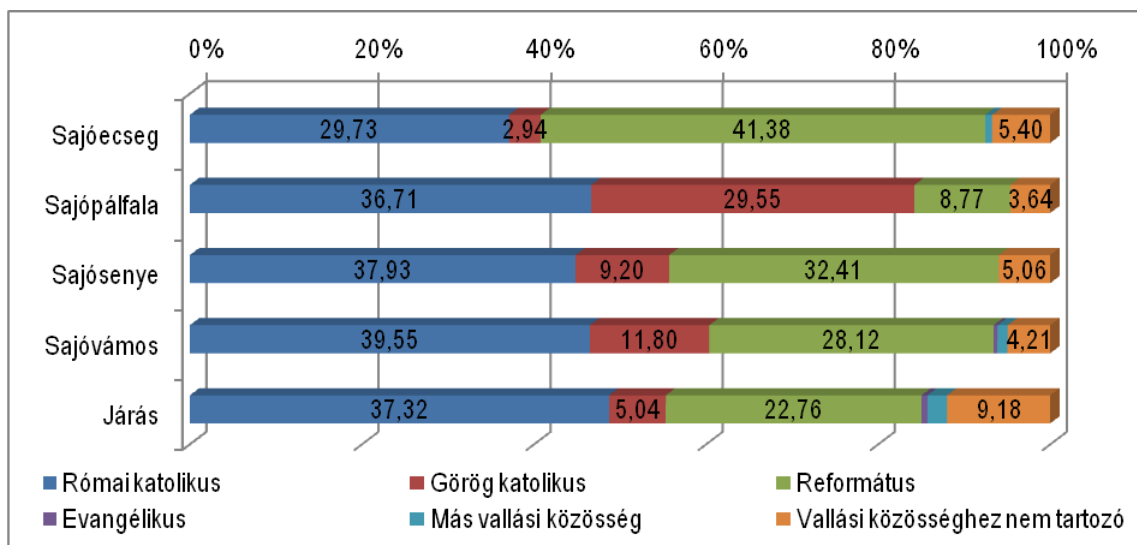
Cantor: D. Stephanus Aranyosi, Schol. gen. Doc.

	G. C.	R.C.	Aug.	Helv.	Iud.	
In Matre:	473	137	1	2	—	
In Filialibus:						
†* Boldva + 4	108	581	4	727	1	8
*Parasznya	36	125	10	623	—	34
*Radostyán	17	84	4	594	—	31
†* Sajóbábony	18	245	4	587	—	12
*Sajóecseg	41	83	2	571	2	11
*Sajókápolna	6	50	3	471	—	28
*Sajókeresztur	17	203	9	596	—	9
*Sajólászlófalva	4	85	7	409	—	29
Sajósenye	26	111	1	86	1	4
×†* Sajóvamos + 15	302	769	13	786	4	2
†Szirmabesenyő	94	2455	2	94	3	7
*Varbó	8	96	—	1002	—	32
*Ziliz	9	78	7	409	—	17
Summa:	1159	5102	67	6957	11	

11. táblázat Az egyházközség számokban az 1948-as schematizmusban: ³³⁵³³⁵ <http://byzantinohungarica.hu/node/141#MISKOLC> Utolsó letöltés ideje: 2016.04.11.

<i>Falu</i>	<i>Görögkatolikus</i>
Sajópálfala	473
Boldva	108
Parasznya	36
Radostyán	17
Sajóbábony	18
Sajóecseg	41
Sajókápolna	6
Sajókeresztúr	17
Sajólászlófalva	4
Sajósenye	26
Sajóvámos	302
Szirmabesenyő	94
Varbó	8
Ziliz	9
Összesen:	1159

12. táblázat *Az egyházközség számokban az 1948-as schematizmusban*

A népesség felekezeti megoszlása, 2011 (a válaszadók %-ában)³³⁶

³³⁶ <http://www.sajopalfala.hu/?module=news&action=list&fname=TELEPULESRENDEZES> Utolsó letöltés ideje: 2020.04.01.

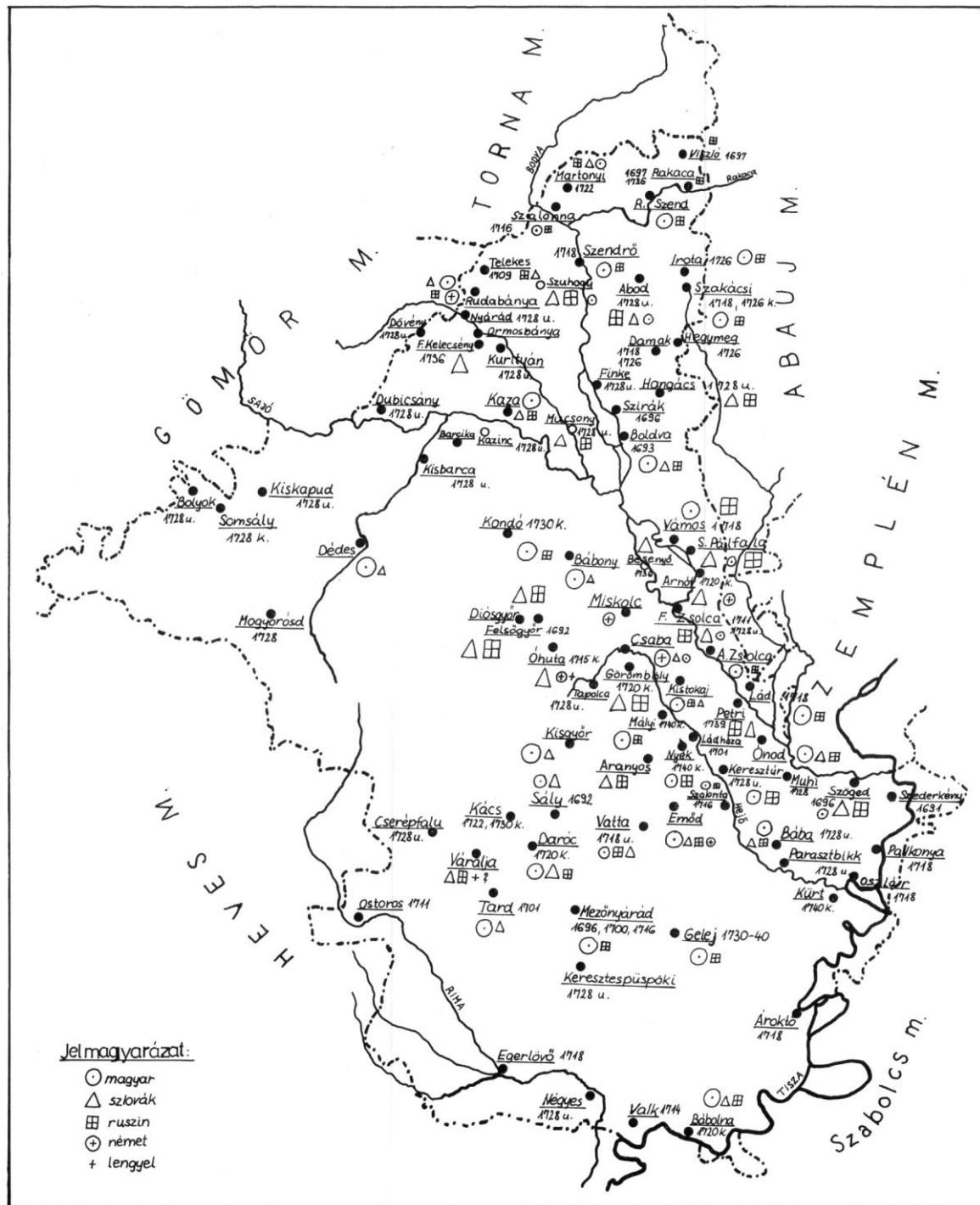
A népesség felekezeti megoszlása, 2011 (a válaszadók %-ában)³³⁷

Terület	Katolikus	Ebből:		Ortodox keresztény	Református	Evangelikus	Izraelita	Más vallási közösséghez tartozók	Vallási közösséghez tartozók nem tartozók	Ateista	Nem válaszolt, nincs válasz	Összesen
		Római katolikus	Görög katolikus									
Sajószentpéter	4 185	3 622	563	3	2 483	17	-	148	2 120	97	2 979	12 012
Sajókápolna	46	42	4	-	170	-	-	-	28	3	136	383
Sajószőlőfalva	31	24	7	-	230	-	-	18	47	3	101	430
Kondó	146	116	30	-	328	...	-	5	61	...	79	611
Radostyán	72	66	6	-	312	...	-	23	88	...	132	631
Parasznya	188	142	44	-	443	...	...	34	116	11	388	1 180
Varbó	103	77	26	-	611	-	...	31	120	...	226	1 092
Alacska	74	63	11	-	546	...	...	11	81	-	77	790
Szirmabesenyő	2 378	2 016	369	...	549	11	...	24	367	37	1 083	4 438
Sajókereztúr	557	465	91	-	434	18	-	13	121	21	365	1 549
Sajópálfa	491	272	219	-	65	...	...	-	27	6	164	744

14. táblázat Felekezeti kimutatás a vizsgált településekről. 2011.

³³⁷ <http://www.sajopalfala.hu/?module=news&action=list&fname=TELEPULESRENDEZES> Utolsó letöltés ideje: 2016.04.01.

Képek és térképek

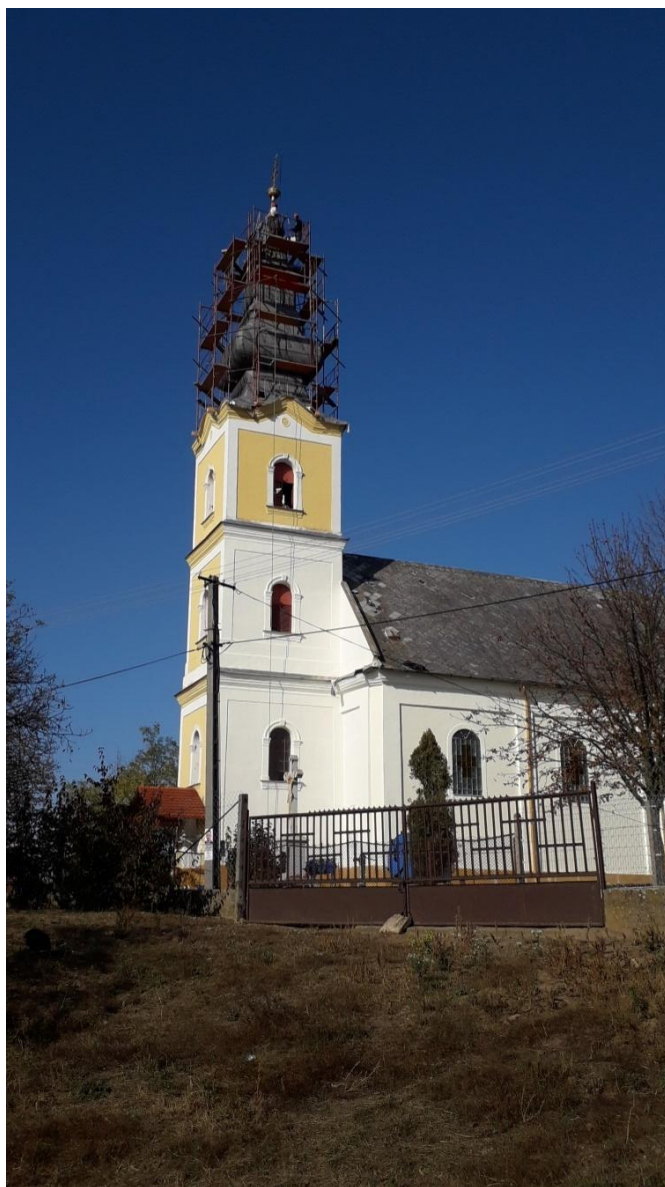
1. térkép Borsod megye etnikai viszonyai a 18. század elején. Forrás: Veres 1984.

[illegible]

192

2. kép Sajópálfala görögkatolikus templom

3. kép Templomfelújítás Sajópálfalán 2019-ben

4. kép Pásztorjáték 2019. Karácsony Sajópálfalán

4. adventi gyertyagyújtás Sajópálfalán, melyet a ruszin önkormányzat szervezett

5. kép A sajópetri görögkatolikus templom

6. kép A tiszaujvárosi görögkatolikus templom

7. kép A tiszaujvárosi görögkatolikus templom belső része

8. kép Görögkatolikus akersztek Sajópálfalán a Szikszai hegyen

9. kép Pünkösdi búcsú Sajópálfala. 1990-es évek eleje

ІКѦѦІЕТЬ

ПРЕСВѦТѦЙ, ЄДИНОСѦЩНѦЙ ТРОЙЦѦ.

ПОКЛОЕНІЕ ПРЕСВѦТѦЙ ТРОЙЦѦ.

Прѣдъ Кондакѣ и Ікосѣ.

Всѧ силы дѡши моиѧ прїидите поклони́мѧ,
Бг҃ъ къ Трѣцѣ єдиноѡ, Оцѣ и Сн҃ъ и ска-
тоѡ Дх҃ъ.

Всѧ мысли срдца моиѡ прїидите покло-
ни́мѧ Тройцѣ къ єдиницѣ почита́емѣи.

Всѧ члвктѣ тѣла моиѡ прїидите покло-
ни́мѧ и коплѧчи́мѧ прѣдъ Гдѣиъ сотвор-
шивъ на́съ.

Досто́йно єсть ко́истинно покланѧ́тиѧ, тѣѣ
и славо́слови́ти, и благода́рити та Тройцѣ
стѣѧ: ю́же всѧ нѣныи силы, Херѡкіи и Ге-
рафіи тройцѣи пѣньми кохвалѧють, ки-
стѣи кѧгодарѧтъ. Вѣско создѧніе раколѣпнѣ

10. kép Ciril betűs énekeskönyv Sajópálfaláról

11. kép Mária úti tábla

12. kép Úti ikon a Mária úton

13. kép A sajópálfalai görögkatolikus templom belső része

14. kép A sajópálfalvai templom és a temető

15. kép Kőkereszt Sajópálfa

16. kép Sajópálfa település belterületi részén egy előkert kőkereszt

17. kép Sajópálfala legrégebbi kőkeresztje a temető tetején

18. kép Búcsúi körmenet Sajópálfalán 2006-ban

A szerző értekezés tárgyában megjelent publikációi

Simárszki Ádám

2016 Újjáéledő görögkatolikus ruszin identitás egy lokális közösségben: Miért maradt meg zárt közösségként Sajópálfala? *Szellem és Tudomány* 7. évf. 1-2. szám, 85–137.

2020 Endogámia és exogámia kettősége, mint a legfőbb görögkatolikus identitást megtartó erő a sajópálfalai esperesi kerület központi területén. *Néprajzi Látóhatár*, 29. évfolyam 1–2. szám 1–17.

2021 *Ruszinok Sajópálfalán*. Miskolc: Sajópálfala Ruszin Nemzetiségi Önkormányzata 100 oldal

2022 Újjáéledő ruszin görögkatolikus identitás egy lokális közösségben, In: Kotics József–Lajos Veronika–Kántor Barbara (Szerk.) *Változás és változtatás: Kihívások és válaszok interdiszciplináris megközelítésben*. Miskolc: Kulturális és Vizuális Antropológiai Tanszék Könyvei 1–14. (megjelenésre elfogadva)

2022 A görög katolikus vallás, mint a ruszin etnikus identitás kifejezője. Egy lokális közösség példája. *Néprajzi Látóhatár*. (megjelenésre elfogadva)

Az értekezés magyar nyelvű absztraktja

A disszertáció a vallási és felekezeti közösségek működését lokális és regionális szinteken vizsgálja. Az identitásformákat és a görögkatolikus szokásvilágot, valamint az itt élők jellegzetes életmódját egy jól körülhatárolható területen a sajópálfalai esperesi kerületben tanulmányoztam. Az értekezés a görögkatolikus ruszin közösségek hagyományainak és identitásának komplex vizsgálata a sajópálfalai esperesi kerületben. A vizsgálat a központi területekre fókuszál, mivel ezen a területen viszonylag homogén görögkatolikus ruszin szokások lelhetők fel és mind a mai napig, ha kisebbségben, is de egy tömbben ruszin származású emberek élnek.

A disszertációban az alábbi kérdések megválaszolását tűztem ki célul: Milyen szerepe van a görögkatolikus egyháznak az identitás építésében, új közösségek létrejöttében? Milyen stratégiákat alkalmaz az egyház annak érdekében, hogy fennmaradjon a görögkatolikus közösség? Miért épülnek vissza a keleti elemek ezeken a részben görögkatolikus településeken? Miért maradtak meg egyedi szokások a településeken? Milyen hagyományok maradtak meg? Milyen kapcsolatrendszer fűzi össze a településeket? Hogyan működnek a helyi közösségek? Hogyan működik az identitástudat a közösség tagjai között? A házasság, a rokonsági kapcsolatok milyen döntésekben befolyásolják az egyént? Milyen szerepe van a görögkatolikus egyháznak az identitás építésében és milyen szerepe van az intézmények megszüntetésének ezen identitás leépülésében? Hogyan fogadja a közösség mindezt? A néprajzi-antropológiai elemzés a ruszinok történetének és a görögkatolikus közösségek bemutatásával kezdődik, a tágabb történeti összefüggésrendszer megismertetését célozva. Ezt követően térek rá az etnikai identitás és a vallás kapcsolatának szisztematikus elemzésére, valamint a helyi szokások és életviteli stratégiák ismertetésére. A helyi közösségek egymáshoz való viszonyai, a társadalmi környezet meghatározó hatása az elmúlt háromszáz év eseményeire, valamint az etnikai különbözőség hangsúlyos szerepének megmutatása egyaránt elengedhetetlen a folyamatok megértéséhez. Ezért kutatásom egyszerre irányult a történeti folyamatok (diakronikus) és a jelen viszonyainak (szinkron) feltárására.

Kulcsszavak: vallási közösségek, ruszinok, görögkatolikus vallás, etnikai identitás és a vallás, endogámia és exogámia

Az értekezés angol nyelvű absztraktja

The dissertation examines the functioning of religious and denominational communities in local and regional stages. I studied the forms of identity and the Greek Catholic customs, as well as the typical way of life of the people living here in a well-defined area in the decanal district of Sajópálfala. The topic of the research is the complex study of the traditions and identity of the Greek Catholic Ruthenian communities in the decanal district of Sajópálfala. The study focuses on the central areas, mainly the center, Sajópálfala, whereas relatively homogeneous Greek Catholic Ruthenian customs can be found in this area and to this day, although in a minority, people with Ruthenian origins live in an array.

In the dissertation I aimed to answer the following questions: What is the role of the Greek Catholic Church in building identity and creating new communities? What strategies does the church use in order to survive the Greek Catholic community? Why are the eastern elements rebuilt in these partly Greek Catholic settlements? Why did unique customs remain in the settlements? What traditions have survived? What kind of relationship system connects the settlements? How do local communities work? How does identity consciousness work among community members? In what decisions does marriage and kinship affect the individual? What is the role of the Greek Catholic Church in the construction of identity and what is the role of the abolition of institutions in the degradation of this identity? How does the community respond to all this? The ethnographic-anthropological analysis begins with a presentation of the history of the Ruthenians and the Greek Catholic communities, with the aim of acquainting them with the context of history. Then, I turn to a systematic analysis of the relationship between ethnic identity and religion, and to the description of the local customs and lifestyle strategies. The interrelationships of local communities, the decisive influence of the social environment on the events of the last three hundred years, and the demonstration of the emphatic role of ethnic diversity are all essential for understanding the processes. Therefore, my research focused on the exploration of historical processes (diachronic) and present relations (synchronous) at the same time.

Keywords: religious communities, Ruthenians, Greek Catholic religion, ethnic identity and religion